

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Fen-Edebiyat Fakültesi
Yayınları

Şeyh Gâlib

ŞERH-İ
CEZÎRE-İ MESNEVÎ

Hazırlayan

Yrd.Doç.Dr.Turgut KARABEY

Yrd.Doç.Dr.Mehmet VANLIOĞLU

Yrd.Doç.Dr.Mehmet ATALAY

ERZURUM 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR	IV

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH GALİB	1-10
<i>Hayatı</i>	1
<i>Edebi Kişiliği</i>	4
<i>Eserleri</i>	5
1- Divan	5
2- Hüsni ü Aşk	6
3- Sohbetü's-Sâfiyye	8
4- Şu'arâ-yı Tezkire-i Mevleviyye	8
5- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî	9

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ	11-226
Der-beyân-ı hâl-i tâlibân ki ez-'ilm-i ilâhî be-'âlem-i sun' üftâde-end ve ber-muk- tezâ-yı "hubbû'l-vatan mine'l-imân" vatan-ı asli-yi hod-râ yâd mî-konend	12
Der-kusûr-ı fehmi müstemi'ân	36
Der-kemâl-i zât-ı Hudâvendigâr	49
Der-nasihât-ı münkirân	57
Der-kıyâs-ı nâkısân bâ-kâmilân	62
Der-beyân-ı zât-ı pâk-ı 'ârifân	68
Der-beyân-ı taksîm-i merâtib-i evliyâ	72
Der-beyân-ı ittihâd-ı evliyâ	76
Der-etvâr-ı menâzil-i halk	85

Der-tergîb-i taleb-i ma'rifetu'llâh	89
Der-beyân-ı himmet-i ehl-i taleb	95
Nehy-i sûret ü emr-i ma'nâ	99
Der-tevbe-kârî	104
Fazilet-i gırye vü zârî	108
Der-beyân-ı kesb ü mücâhede	111
Der-beyân-ı ân ki cüyende, yâbende-est	116
Der-beyân-ı ân ki tâlib-râ her-âyine ez-pîr nâ-guzîr-est	124
Der-beyân-ı fevâid-i sohbet-i merdân-ı Hudâ	127
Nehy-i sohbet-i müdde'iyân ü hod-perestân	132
Der-la'rif-i zât-ı pîr	136
Der-istikâmet-i tâlibân ve edeb-i hıdmet-i pîrân	141
Der-nehy-i imtihan-kerden-i mürîd, şeyh-râ	154
Der-men'-i sû'-i zann	157
Der-zikr-i ta'n-ı münkirân, şeyh-râ	160
Zikr-i hûbî-râ ki zîst-est, âhireş	171
Der-beyân-ı terk-i her k'û fânî'st	174
Der-beyân-ı terk-i dünyâ	176
Der-beyân-ı fevâid-i nîstî	185
Der-tevekkül	188
Der-beyân-ı riyâzet ü gürisnegî	192
Der-beyân-ı 'aşk u mestî	202
FİHRİST	227
İNDEKS	239
SÖZLÜK	248
FOTOKOPİLER	258

ÖNSÖZ

Bu çalışma, son büyük divan şairi olan *Şeyh Gâlib*'in mensur eserlerinden *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'nin, iki nüshaya dayanılarak hazırlanan karşılaştırmalı metninden ibarettir.

XVI. yüzyıl Mevlevî şairlerinden *Yûsuf-ı Sîne-çâk*'ın, *Mevlânâ* (ö.672/1273)'nın 26 000 beyit tutarındaki *Mesnevî*'sinden, aralarında anlam bütünlüğü olan 366 beyti seçerek, yine adını *Mesnevî*'deki bir beyitten alıp *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı bu eseri, özellikle Mevlevîler arasında çok beğenilmiş ve okunmuştur.

Yûsuf-ı Sîne-çâk, herhalde, o dönemlerde *Mesnevî* gibi hacimli bir eseri herkesin, özellikle avamın elde etmesi, ya da satın alarak okuması, yahut böyle hacimli bir eseri sıradan okuyucuların sabırla okuyup bitirmesi güçlüğüne göz önüne alarak bu eseri kaleme almış; böylece *Mesnevî*'yi elde edip okuyamayanların, *Cezîre-i Mesnevî*'yi bulup okuyarak, yahut istinsah ederek *Mevlânâ*'nın bu dev eseri hakkında bilgi sahibi olmasına ve bu arada tasavvufun deryasına girmesine zemin hazırlamıştır.

Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın yaptığı bu seçme, *Mesnevî*'nin bir nevi hulâsası mahiyetindedir. Beğenilerek okunan bu hulâsaya birçok şerhler yapılmıştır. Bu şerhlerin en önemlilerinden biri, Türk Divan Edebiyatının son büyük şairi sayılan *Şeyh Gâlib* tarafından yapılandır. *Gâlib*'in *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri, şimdiye kadar eski ve yeni harflerle basılmamıştır.

Biz bu eseri yayınlamakla, Eski Türk Edebiyatında ecadın şiir şerh ederken takip ettiği metod hakkında, klasik edebiyata ilgi duyan günümüz okuyucusuna bilgi vermek; ayrıca *Şeyh Gâlib* gibi Türk Divan Edebiyatının yetiştirdiği büyük bir şairin nesrini, dolayısıyla bir Divan nesri örneğini sunarak günümüz edebiyatına katkıda bulunmak istedik.

Bu çalışmada, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*nin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümündeki 27 ve 183 nolu yazma nüshaları karşılaştırılmıştır. Bu iki nüshada anlam, gramer ve vezin bakımından göze çarpan istinsah hataları da düzeltilerek dipnotlarda belirtilmiştir. Eserde, okunduğu zaman görüleceği üzere, bol miktarda ayet ve hadis iktibasları, tasavvuf büyüklerinin hikmetli sözleri; Arapça Farsça ve Türkçe şiirler ve ibareler mevcuttur. Bunların kime ait oldukları ve kaynakları mümkün olduğu kadar tesbit edilmeye çalışılmıştır. Ayet ve hadislerin, Arapça ve Farsça şiir vâbarelerin çevirileri de dipnotlarda verilmiştir.

Çalışmada, karşılaştırılan nüshaların varak numaraları parantez içerisinde ve bold ile yazılarak gösterilmiştir. Ayetlerin yeri, sure ve ayet numarası arasına (/) işareti konarak verilmiştir. Metinde geçen Arapça ve Farsça ibarelerde gerekli görülen yerlerde hareke konmuştur. Metinde, *Mesnevî*'ye ait olan beyitlerle diğer Arapça ve Farsça beyitler farklı şekilde gösterilmiş, *Mesnevî* beyitlerinin her iki mısraı aynı satıra, diğerlerinin ise her mısraı ayrı bir satıra yazılmıştır. Konu başlıkları tamamen Farsça olmasına rağmen, göze hitap etmesi gayesiyle Lâtin harfleriyle ve bold ile yazılarak verilmiştir. Şahıs ve eser isimleriyle Türkçe beyitler, italikle yazılmıştır.

*Mesnevî*den alınarak şerhedilen beyitlerdeki yazımdan kaynaklanan yanlışlıklar, eserin *Nicholson* tarafından yapılan neşriyle karşılaştırılarak düzeltme yoluna gidilmiş ve bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu çalışma, iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde *Şeyh Gâlib*'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri; ikinci bölümde ise eserin karşılaştırmalı metni yer almaktadır. İncelemenin sonuna, *Mesnevî*den seçilerek şerhedilen beyitlerin kafiyelelerine göre alfabetik fihristi, karşılaştırma imkânı sağlamak amacıyla *Nicholson* neşrinde bulunan yeri, karma indeks ve sözlük ilâve edilmiştir.

Metinde geçen Arapça şiir ve ibarelerin okunmasında ve Türkçeye çevrilmesinde büyük yardımlarını gördüğümüz Yrd. Doç.Dr. Ömer Ünal'a şükranlarımızı sunarız.

Bu incelemede, gösterilen bütün dikkat ve ihtimama

III

rağmen, gözümüzden kaçan bazı hata ve eksiklikler olabilir. Okuyuculardan, özellikle konuya ehil olanlar tarafından yapılacak olumlu tenkitler, gelecek baskılarda düzeltme yoluna gidilecektir. Bu çalışma ile kültür hazinemize küçük bir katkıda bulunduğumuzu hissetmek, bizi bahtiyar edecektir.

1 Nisan 1996

BİBLİYOGRAFYA
ve
KISALTMALAR

- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî**, haz. Komisyon, Ankara 1993.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî**, haz. Süleyman Ateş Ankara 1977.
- el-'Aclûnî, Muhammed b. İsmâîl, **Keşfü'l-Hafâ' ve Müzîlû'l-İlbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ eisineti'n-nâs**, Kahire 1351-1352 h.
- Âdâb, bk. Hânî.
- Afîfî, Rahîm, **Ferheng-nâme-i Şîrî**, I-III, Tahran 1373 hş.
- Akdemir, Rızâ, **Güldeste**, Ankara 1990.
- Akkuş, Metin, **Nefî Divânı**, Ankara 1993.
- Alparslan, Ali, **Şeyh Gâlib**, Ankara 1988.
- Amîd, Hasan, **Ferheng-i Amîd**, I-II, Tahran 1369 hş.
- Atalay, Mehmet, **Hâkânî ve Hilve'si I-II**, Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler) 1991; 5/1, 29-49; 5/2, 33-58.
- Attâr, Feridüddin, **Mâ-hazar** (Şerh-i Pend-nâme), şrh. Hâfız Muhammed Murâd İbnüşşeyh Abdülhalîm, İstanbul 1285 h.
- Ayan, Hüseyin, **Cevrî İbrahim Celebi**, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. VII, İstanbul 1993.
- Bakiler, Reha Selçuk, **Seçilmiş Mısra ve Beyitler**, Ankara 1969.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, I-II, İstanbul 1971.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, I-VI, Beyrut 1993.
- Can, Şefik, **Mevlâna Hayatı Şahsiyeti Fikirleri**, İstanbul 1995.
- Cemşidî Pür, Yûsuf, **Ferheng-i Emsâl-i Fârsî**, Tahran 1347 hş./1968.
- Deh Hezâr Mesel-i Fârsî, bk. Şekürzâde.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 1970.

- Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara 1983.
- Dîvân-ı Şems-i Tebrizî, bk. Mevlânâ Celâlüddin.
- Dîvân-ı Şeyh Gâlib**, Bulak 1252 h.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş'as, **Sünen**, I-V, Beyrut 1969.
- Ehâdis-i Mesnevî, bk. Furûzânfer.
- el-Ehâdisü'l-kudsiyye**, haz. Komisyon, Kahire 1394/1974.
- Emînî, Emîr Kulî, **Ferheng-i Avâm yâ Tefsîr-i Emsâl ve Istilâhât-ı Zebân-ı Fârsî**, İsfahan 1353 hş.
- Erdoğan, Kenan, **Niyazi-i Mısri Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni**, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1993.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, **Neşâtî, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul 1938.
- Ersoy, Mehmed Âkif, **Safahât**, haz. Ertuğrul Düздаğ, Ankara 1989.
- Ferheng-i Avâm, bk. Emînî.
- Ferheng-i Emsâl-i Fârsî, bk. Cemşidi Pür.
- Ferheng-i Lugât, bk. Seccâdi.
- Ferheng-i Ziyâ, bk. Şükûn.
- Furûzânfer, Bediüzzamân, **Ehâdis-i Mesnevî**, Tahran 1370 hş.
- Fusûsü'l-hikem, bk. Muhyiddin-i Arabî.
- Fuzûlî, **Divan**, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1961.
- Gazâlî, İmâm Huccetü'l-İslâm Zeynüddin, **İhyâü 'Ulûmi'd-din**, çev. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, İstanbul 1975.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul 1883.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlevî Âdâb ve Erkânı**, İstanbul 1963.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul 1977.
- Güldeste, bk. Akdemir.
- Gülistân, bk. Sa'dî.
- Hâkânî ve Hilye'si, bk. Atalay.
- Hânî, Muhammed b. Abdullâh, **Âdâb**, çev. Ali Husrevoğlu, İstanbul, 1400/1980.
- Hüsn ü Aşk, bk. Şeyh Gâlib.
- İrâkî, Fahrüddin, **Lemeât**, çev. Saffet Yetkin, İstanbul 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvinî, **Sünen**, I-II, Beyrut 1975.
- İhyâ, bk. Gazâlî.
- İpekten, Halûk, **Şeyh Gâlib Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Bazı**

- Şiirlerinin Açıklamaları**, Erzurum 1991.
- Karatay, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, I-II, İstanbul 1961.
- Keşfü'l-hafâ', bk. el-'Aclûnî.
- Kutluk, İbrahim, **Mevlevîîî Dair İki Eser**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.: II, Sa.: 3-4, s. 289-300.
- Kutluk, İbrahim, **Sevh Gâlib ve as-Sohbet üs-Sâfiyye**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.: III, sa.: 1-2, s. 21-47.
- Lemeât, bk. Irâkî.
- Maârif, bk. Sultan Veled.
- Ma'lûf, Levis, **el-Müncidü'l-Ebcedî**, Tahran 1363 hş.
- Meânî, Ahmed Gülçin, **Ferheng-i Eş'âr-ı Sâib**, I-II, Tahran 1373 hş.
- Mehmed Tâhir, Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, I-III, İstanbul 1333 h.
- Mehmed Tâhir, Bursalı, **Müntahabât-ı Mesârî' ve Ebyât**, haz. O. Kemal Tavukçu - Tülay Yılmaz, Basılmamış Bitirme Tezi, I-II, Erzurum 1991.
- Mevlânâ, bk. Can.
- Mevlânâ, **Divân**, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1974.
- Külliyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî**, İstanbul 1282 h.
- Mesnevi, bk. Mevlânâ.
- Mesnevi-i Ma'nevî, bk. Mevlânâ Celâlüddin.
- Mesnevi-i Veledî, bk. Sultan Veled.
- Mevlâna, bk. Can.
- Mevlânâ, **Mesnevî**, çev. Veled İzbudak, I-VI, İstanbul 1988.
- Mevlânâ Celâlüddin, **Divân-ı Şems-i Tebrîzî**, haz. Bediüzzamân Furûzânfer, I-III, Tahran 1371 hş.
- Mevlânâ Celâlüddin, **Mesnevî-i Ma'nevî**, haz. Rainold A. Nicholson, I-VI, Tahran 1925-1933 (Leiden baskısı üzerinden ofset).
- Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, bk. Gölpınarlı.
- Hz. **Mevlânâ'nın Rubailerî**, çev. Şefik Can, I-II, Ankara 1990-1991.
- Muallim Nâcî, **Lûgat-ı Nâcî**, İstanbul 1978 (ofset).
- el-Mu'cemü'l-Mufasssal, bk. Ya'kûb, İmîl Bedî'.
- Muhyiddîn-i Arabî, **Füsûsü'l-hikem**, çev. Nuri Gençosman, İstanbul 1990.

- Mu'in, Muhammed, **Ferheng-i Fârsî**, I-VI, Tahran 1371 hş./1992.
- Müntahabât, bk. Mehmed Tâhir.
- Müslim b. el-Haccâs, **el-Câmiu's-Sahîh**, I-V, Beyrut ts.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, I-VIII, Beyrut ts.
- Neşâtî, bk. Ergun.
- Niyâzi-i Mısri, bk. Erdoğan.
- Okçu, Naci Sami, **Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eseri, Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni)**, I-II, Ankara 1993.
- Önder, Mehmet - Binark, İsmet - Sefercioğlu, Nejat, **Mevlâna Bibliyografyası**, I-II, Ankara 1974.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, İstanbul 1983.
- Sa'dî, **Gülistân**, haz. Gulâmhuseyn Yûsufî, Tahran 1373 hş.
- Safahât, bk. Ersoy.
- Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, bk. ez-Zebîdî.
- Seccâdî, Seyyid Ca'fer, **Ferheng-i Lugât ve Istilâhât ve Tabîrât-ı İrfânî**, , Tahran 1350 hş.
- Seçilmiş Mısra ve Beyitler, bk. Bakiler.
- Sırr-ı Ney, bk. Zerrinküb.
- Sultan Veled, **Maarîf**, çev. Meliha Tarıkâhya, İstanbul 1985.
- Sultan Veled, **Mesnevi-yi Veledî (Veled-nâme)**, haz. Cemşid Karabeyglu, Basılmamış Doktora Tezi, I-III, İstanbul 1976.
- Şekûrzâde, İbrâhîm, **Deh Hezâr Mesel-i Fârsî ve Bîst ü Penc Hezâr Mu'âdil-i Ânhâ**, Meşhed 1372 hş.
- Şemseddîn Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1978 (ofset).
- Şeyh Gâlib, **Hüsn ü Aşk**, haz. Abdûlbaki Gölpinarlı, İstanbul 1968.
- Şeyh Gâlib, **Hüsn ü Aşk**, haz. Orhan Okay - Hüseyin Ayan, İstanbul 1975.
- Şükûn, Ziya, **Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ**, I-III, İstanbul 1984.
- Ya'kûb, İmil Bedî', **el-Mu'cemü'l-Mufasssal fî Şevâhidi'n-Nehvi's-Şîriyye**, I-III, Beyrut 1413/1992.
- Yüksel, Sedit, **Şeyh Gâlib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri**, Ankara 1980.
- ez-Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, çev. Ahmed Naîm-Kâmil Miras, I-XII, Ankara 1980.
- Zerrinküb, Abdulhuseyn, **Sırr-ı Ney, Nakd ü Şerh-i Tahlîlî ve Tatbîkî-yi Mesnevî**, I-II, Tahran 1368 hş.

DİĞER KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
bk.	bak, bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
çoğ.	çoğul
d.	doğumu, doğum tarihi
göst.	gösterilen
H	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Efendi), 183 numaralı nüsha.
h.	hicri
haz.	hazırlayan
hş.	hicri-şemsi
Kur'ân	Kur'ân-ı Kerîm
krş.	karşılaştır
ö.	ölümü, ölüm tarihi
s.	sayfa
Sa.	sayı
şrh.	şerheden
T	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Efendi İlâvesi), 27 numaralı nüsha.
tas.	tasavvufî anlamı.
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	tarihsiz.

ŞEYH GÂLİB
(1757-3 Ocak 1799)

Hayatı:

Asıl adı *Mehmed* olan *Şeyh Gâlib*, 1171/1757 yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınındaki bir evde dünyaya geldi. Doğumuna, *Dilâver Ağazade Vâhid Efendi* (ö.1172/1758) tarafından اثر عشق : eser-i 'aşk ve جذبة الله : cezbetu'llâh terkiplerinin tarih düşürüldüğü söylenir. Gâlib, bu tarihlerden ilkinin, *Divan*'ındaki bir gazelin

Kim kâdir 'ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir

Târîhi imiş Gâlib-i zârın eser-i 'aşk

makta beytinde kullanmıştır.

Babası, bazı vezirlerin divan kâtipliğini yapmış, Mevlevî ve Melâmîliğe bağlı, şiirden hoşlanan *Mustafa Reşid Efendi* (ö.1216/1801), annesi ise *Emine Hanım* (ö.1209/1795)'dir.

Vakanüvis Nuri Efendi'ye göre, Gâlib'e *Mehmed* adı, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi *Mehmed Efendi* tarafından konmuştur. Şeyh, bir toplantı sırasında şairin babası *Mustafa Reşid Efendi*'ye "Senin bir veledin dünyaya gelecek, adını *Mehmed* koy" dediği için, çocuğa bu ad verilmiştir.

Gâlib'in dedesi *Mehmed Efendi* de bir Mevlevî dervîşi idi. Şeyh Gâlib, Mevlevî bir şiir çevresinde doğdu ve yetişti. İlk tasavvuf kültürünü ve öğrenimini küçük yaşta babasından aldığını, *Divan*'ındaki müzeyyel bir gazelin

Pey-rev oldum ben de Gâlib vâlid-i zî-şâruma

Kim du'â vü medhi hem farz u hem elzemdir bize

Mustafâ nâm u Reşid ü mürşid ü üstâd-ı küll

Her nigâh-ı himmeti iksîr-i a'zamdır bize

beyitlerinden ve *Hüsn ü Aşk*'ın "Der zikr-i pîşvâ-yı hod" kısmında zikredilen

*Üftâde-i râh-ı ser-bülendi
Ya'nî pederim Reşid Efendi*

*Dil zâviyesinde mûnzevidir
Ser-bâz-ı muhibb-i Mevlevîdir*

*Bu güm-rehin oldu dest-giri
Öğretti suhanda tarz-ı Pîri*

*Doldurdu benim o merd-i meydân
Himmetle derûnum âb-ı hayvân*

*Çün oldu cihân-ı 'aşk reh-ber
Olmaz mı übüvveti mükerrer*

*Ney gibi beni o zât-ı vâlâ
Feyz-i nefesiyle kıldı ihyâ*

*Hem oldu sebeb, hem etdi himmet
Kıldım nice ehl-i hâle hüdmet¹*

beyitlerinden öğreniyoruz.

Esrâr Dede (ö.1211/1796)'nin bildirdiğine göre *Şeyh Gâlib*, Farsça-Türkçe bir manzum lugat olan *Tuhfe-i Şâhidî*'yi babasından okumuştur. Böylece babası, ilk eğitimle birlikte oğluna, manevi feyiz ve terbiye de vererek Mevlevilikte ilk yol gösterici olmuştur. *Gâlib* düzenli bir medrese eğitimi görmemiştir. Yetişmesinde devrin ileri gelenleri ile Galata Mevlevihanesi şeyhlerinin büyük katkıları olmuştur. Arapça hocası *Hamdi Efendi* (ö.1217/1802), Farsça hocası *Süleyman Neş'et* (ö. 1222/1807) ve 1194/1780 yılında Galata Mevlevihanesi şeyhi olan *Hüseyin Efendi*'nin derslerine iştirak etmiştir. Devrinde şairlere verdiği mahlasnameleriyle de tanınan *Hoca Neş'et*, genç yaşta şiir yazmaya başlayan öğrencisi *Gâlib* için, uzun ve övgü dolu bir mahlasname yazarak ona *Es'ad* mahlasını vermiştir. Şairimiz, devrinin şairlerinden bazıları da bu mahlası kullanınca, onlardan ayrılmak için

1 Hüsn ü Aşk, s. 35-36.

Gâlib mahlasını almıştır.

Şeyh Gâlib, Divân-ı Hümâyûn Kalemünde bir müddet çalışmıştır. Bir ara 1199/1784 yılında Konya'ya giderek Mevlânâ Dergâhında bin bir gün süren çileye girer ve *Çelebi Seyyid Ebubekir Efendi* (ö.1199/1784)'nin sohbetlerine katılır. Babası, oğlunun İstanbul'dan ayrılışına dayanamadığı için, mektupla *Çelebi Efendi*ye başvurarak çilenin Yenikapı Dergâhında tamamlanmasını istemiş, bunun üzerine *Gâlib*, İstanbul'a geri gönderilmiş ve mezkûr mevlevihanede çilesini tamamlayarak 1201/1787 yılında Dede olmuştur. *Şeyh Ali Nutkî* (ö.1219/1804) ile *Aşçıbaşı Şerif Ahmed Dede* (ö. 1229/1813)'den çok faydalanmış, daha sonra *Şeyh Ali Nutkî*den hilâfet almıştır. *Yûsuf-ı Sîne-çâk*'ın Sötlüce'deki türbesi yanında bir ev satın alarak buraya taşınan *Gâlib*, 9 Şevval 1205/11 Haziran 1791 tarihinde yapılan bir merasimle Galata Mevlevihanesine *Şeyh* olarak atanmıştır.

İlhâmî mahlasıyla şiirler yazan, hattat ve musikişinas olan *Sultan III.Selîm* 1204/1789'da tahta çıkınca *Şeyh Gâlib*'e büyük bir dostluk göstermiştir. *Gâlib*, çeşitli vesilelerle padişaha şiirler yazarak onun teveccühünü kazanmıştır. Ayrıca Konya'daki Mevlânâ Dergâhının muhalefetine rağmen, padişahın başlattığı yenilikleri desteklediği için İstanbul'daki bazı Mevlevî ileri gelenlerinin tepkisine maruz kalmıştır. Bunlarla beraber 1209/1794 yılında annesi *Emine Hatun*'un ve iki yıl sonra, yani 1211/1796'de çok sevdiği müridi *Esrar Dede*'nin ölümü *Şeyh Gâlib*'i çok sarsmıştır. Ona

Kan ağlasın, bu dide-i dür-bârım ağlasın

Ansın benim o yâr-i vefâ'dârım ağlasın

diye başlayan lirik bir mersiye yazdıktan bir yıl sonra hastalanarak yatağa düşen *Şeyh Gâlib*, 42 yaşında 27 Receb 1213/3 Ocak 1799 tarihinde vefat etmiştir. Ölümünde babası *Mustafa Reşid Efendi* henüz hayattadır. Söylentiye göre oğlu *Şeyh Gâlib* teneşirde yıkanırken ak sakalına gözyaşlarını akıtan babası, "Ah oğul! Bu tahtaya bu kara sakal yakışmıyor" diyerek ağlamıştır.

Şeyh Gâlib'in ölümüne devrin ileri gelen şairleri ve onu sevenler tarih düşürmüşlerdir. Onlardan biri şu şekildedir:

Hüzn ile yazdı **Surûî** târih
Geçdi Gâlib Dede cândan yâhû!

کچدی غالب دده جانندن یاہو

1213

Edebi Kişiliği

Şeyh Gâlib, Divan Edebiyatında ilk örnekleri XVII.yüzyılda Nefî, Neşâtî ve Nâilîde görülen, XVIII yüzyılda da Nedîm (ö.1143/1730) tarafından benimsenen *Sebk-i Hindî*'nin en büyük temsilcisidir. *Sebk-i İsfahânî*, daha yaygın bir ifade ile *Sebk-i Hindî* denilen bu üslupta bir fikir, bir mazmun, en ince, en hayalî ve kapalı bir şekilde söylenme esasına dayanır. İran'da Tâlib-i Âmulî (ö.1035/1625), Sâib-i Tebrizî (ö. 1081/1670), Kelîm-i Hemedânî (ö.1061/1650) ve Şevket-i Buhârî (ö.1107/1695) gibi şairler tarafından işlenmiş olan *Sebk-i Hindî*, Türk Divan Edebiyatını, özellikle Sâib'den sonra etkilemişti.

Şeyh Gâlib, kendinden önceki meşhur şairlerden Fuzûlî (901-974/1495-1566), Hayâlî (ö.965/1557), Nâbî (ö. 1052-1124/1642-1712) ve Nedîm'i incelemiş, onların birçok şiirine nazireler yazmıştır. Bundan dolayı Gâlib'in şiirlerinde onların sesi duyulur. Gâlib daha sonra *Sebk-i Hindî* testiriyle şiirler yazarak Türk Edebiyatında bu üslûbun en büyük şairi olmuştur. Kendisine bu yüzden *Şevket-i Rûm* (Anadolu'nun Şevket'i) denilmiştir.

Şeyh Gâlib üzerinde Mevlânâ'nın çok büyük etkisi görülür. Şiirlerinde Mevlânâ'ya yer yer atıfta bulunan Gâlib, devrinde Ârif-i bi'l-Mesnevi ünvanına lâyık görülmüştür.

Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk'ında yabancı terkiplere yer vermeyen bir Türkçe taraftarı olduğunu ifade etmesine rağmen, divan geleneğinden kurtulamayarak genellikle şiirlerini ağıdalı bir dille yazmıştır. Mutasavvıf bir şair olduğu için onun şiirlerinin en önemli unsuru tasavvuftur. Tasavvufî düşünce ve ilâhî aşk, Gâlib'in şiirlerinin derinliklerinde gizlidir. Bu nedenle şiirlerinin çoğu ilk okuyuşta anlaşılmaz; onun şiirlerini, ancak bazı işaretler ve tasavvufî remizler yardımıyla anlamak mümkündür. Şiirlerinde içiçe girmiş anlam tabakaları

görülür. Söz güzelliği ve ahenkten çok, anlamın güçlü olmasına önem veren *Şeyh Gâlib*, az sözle çok şey anlatmaya çalışmıştır.

Muhayyilesi çok güçlü olduğu için söyleyeceklerini her zaman birtakım sembollerle anlatma yolunu seçmiş ve bu nedenle şiirlerinde anlaşılma güçlüğü doğmuştur. Bu güçlüğün diğer bir sebebi de soyut kavramlarla anlatmak istediği hayallerini somut kavramlarla birleştirmesidir.

Şiirlerinde ızdırabın yanında sevinç ve neşeye de yer veren şairimiz, tasavvufi bir kişiliğe sahipolmasına rağmen hayattan kopmamıştır.

Eski mazmunlarla beraber yeni mazmunları da kullanan *Gâlib*'in dili ince ve naziktir. Yabancı kelime ve terkipleri, özellikle Farsça olanları bolmiktarda kullanan *Gâlib*, Arapça ve Farsça kelimeleri halkın konuştuğu biçimde aruz veznine uygulamıştır.

Şeyh Gâlib, büyük bir şair olmasına rağmen devrinde pek etkili olamamıştır. Ancak *Esrâr Dede* (ö.1212/1797) ve *Neyyir Dede* (ö.1215/1800) gibi bazı Mevlevî şairlerine tesir etmiştir. *Keçecizâde İzzet Molla* (1200-1245/1785-1829), *Gâlib*'e olan hayranlığından dolayı, onun *Hüsn ü Aşk*'ına nazire olarak *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevisini kaleme almıştır. *Şeyh Gâlib*'in çağdaş Türk Edebiyatı üzerinde de etkileri olmuştur.

Eserleri

Şeyh Gâlib, genç yaşta olgun eserler vermiş ender şairlerden biridir. 42 yaşında öldüğünde, geriye şu değerli eserleri bırakmıştı:

1- *Divan*: *Şeyh Gâlib*'in önemli eserleri arasında yer alan *Divan*'ı, şair henüz 24 yaşında iken, arkadaşı *Vakanüvis Pertev Efendi* (ö.1222/1807) tarafından ilk defa 1195/1780 yılında toplanıp düzenlenmiştir. Eser, *Gâlib*'in daha sonra yazdığı şiirlerle genişleyerek son şeklini almıştır. *Divan*'ın, çeşitli kütüphanelerde 30'u aşkın yazma nüshası vardır. Eski harflerle tek baskısı *Divan-ı Şeyh Gâlib* (Kahire 1252/1836, Bulak Matbaası, 124+ 164+ 92 s.) adıyla yayın-

lanmıştır. Bu baskının sonuna *Hüsn ü Aşk* mesnevisi de ilâve edilmiştir. Adı geçen baskıda 26 kaside (2 na't; 4 *Mevlânâ*, 1 *Sultan Veled*, 2 *Rusûhî İsmail Ankaravî Dede*, 9 *Sultan Selim*, 3 *Beyhan Sultan*, 1 *Şeyhülislâm Şerif Efendi*, 1 *Defterdar Şerif Efendi*, 1 *Reşid Efendi*, 2 *Hoca Neş'et övgüsü*); 331 Türkçe, 336 Farsça gazel, 2 müstezad, 9 terciibend, 4 terkebîbend (biri *Esrar Dede* mersiyesi), 7 müseddes, 4 muhammes, 17 tahmis, 68 tarih, 11 şarkı, kıt'a, rubai ve mesnevi yer alır. Divan'ın yeni harflerle ikibaskısı yapılmıştır. Bunlardan biri, *Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni* (haz. Prof.Dr.M.Naci Okçu Ankara 1993, 2 cilt, 1029 s., Kültür Bakanlığı yayını), diğeri ise *Şeyh Gâlib Divanı* (haz. Muhsin Kalkışım, Doktora Tezi, Ankara 1994, 461 s., Akçağ yayını; bu baskıya, şairin yazdığı Arapça ve Farsça şiirler, beyit ve mısralar alınmamış, sonuna, yukarıda adı geçen eski harfli baskının tipkibasımı ilâve edilmiş)'dir.

Ayrıca, *Divan* ve *Hüsn ü Aşk*'tan seçilen bazı şiirler, bugünkü dile çeviri ve açıklamalarıyla birlikte şu isimler altında yayınlanmıştır:

1- *Abdûlbaki Gölpınarlı; Şeyh Gâlib, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1953, 112 s., Varlık yayını.

2- *Abdûlbaki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib Divanından Seçmeler*, İstanbul 1971, 274 s., Milli Eğitim Bakanlığı yayını; Ankara 1985, 284 s., Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını; İstanbul 1988, 274 s. Bu baskıların sonunda *Hüsn ü Aşk*'tan da seçmeler yapılmıştır.

3- Prof.Dr.Ali Alparslan, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1988, IX+184 s., Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını.

2- *Hüsn ü Aşk*: *Şeyh Gâlib*'in asıl şöhretini sağlayan bu mesnevidir. Hatta bazı araştırmacılar, en güzel şiirlerinin bu eserde olduğunu ileri sürerler. *Gâlib*, Divan'ını düzenledikten iki yıl sonra, yani 1197/1782 yılında bu eseri altı ay içinde yazmıştır. Söylentiye göre, şair ve yazarların birtoplantısında *Nâbî*'nin *Hayrâbâd*'ından söz edilmiş ve bir daha böyle bir mesnevinin yazılamayacağı kanaatine varılmıştır. *Şeyh Gâlib*, katıldığı bu toplantıda bu görüşe iştirak etme-

miş, kendisinin bu eserden daha güzelini yazacağını ileri sürmüştür. Gerçekten de O, 2101 beyitten oluşan, konusu tamamen tasavvufî olan ve tümüyle hayaller üzerine kurulan sembolik bir aşk mesnevisi yazmıştır. Hikâyenin kahramanları hep soyut kavramlarla ve teşhis sanatıyla anlatılmıştır. Meselâ Hüsn, cemâl-i mutlak olan Allâh; Aşk, Allâh'a kavuşmak için mücadele eden sâlik; Mollâ-yı cünûn ve Suhan, mürşid; Mekteb-i Edeb ise tekkedir.

Bu mesnevi çok tanınmış ve okunmuş olup, Türk Edebiyatında öteki mesnevilerden apayrı bir yere sahiptir. Eserde geniş ve renkli hayaller, canlı tablolar halinde tasvir edilmiştir. Büyük bir lirizm örneği olan bu eseri, *Refî-i Âmidî* (ö. 1231/1815), *Cân u Cânân* (Nazm-ı Dekâyık) ve *İzzet Molla da Gülşen-i Aşk* adlı mesnevileriyle tanzir etmişlerdir. Ayrıca *Abdülhak Hâmid* (1269/1356/1852-1937) 'in yazdığı *Makber* adlı eserin üzerinde de etkisi görülür. Günümüz Türk Edebiyatında *Hüsn ü Aşk* mesnevisi, *Turan Oflazoğlu* (d.1932), *Hüsn ü Aşk*'ı çağdaş bir yorumla *Güzellik ve Aşk* adıyla tiyatro tarzında yeniden yazmıştır. *Orhan Pamuk* (d.1952) ise *Kara Kitap* (İstanbul 1993) romanında *Hüsn ü Aşk*'tan etkilenerek iktibaslar yapmıştır.

Hüsn ü Aşk'ın, biri *Şeyh Gâlib*'in elyazısı ile olmak üzere, Türkiye kütüphanelerinde 20'den fazla yazma nüshası vardır. Eser, eski harflerle üç kez basılmıştır:

1- *Hüsn ü Aşk*, Kahire 1252/1836, Bulak Matbaası, 92 s., Divan'ın sonunda.

2- *Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1304/1887, Matbaa-yı Ebûz-ziya, 286 s.

3- *Hüsn ü Aşk*, haz. *Tâhirü'l-Mevlevî*, İstanbul 1339-1341/1923, Matbaa-yı Âmire, 104+1 s.

Eserin yeni harflerle yapılan baskıları da şunlardır:

1- *Hüsn ü Aşk*, haz. *Abdûlbaki Gölpınarlı*, İstanbul 1968, 348+24 s. Sonunda *Şeyh Gâlib*'in elyazısı ile *Hüsn ü Aşk* yer alır.

2- *Hüsn ü Aşk*, haz. *Orhan Okay* - *Hüseyin Ayan*, İstanbul 1975, XVIII+352 s.; ikinci baskı, İstanbul 1992, Der-gâh yayını. Eserin girişinde, merhum *M.Kaya Bilgeçil*in

Hüsn ü Aşk'a Dair adlı nefis takdim yazısı yer alır. Bunlardan ikincisinin sonuna, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin* hazırladığı eski yazılı metnin güzel bir baskısı eklenmiştir. *Hüsn ü Aşk* ayrıca, *Vasfî Mahir Kocatürk* (1907-1961) tarafından bugünkü dille nesre çevirilerek yayınlanmıştır (*Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille Nesre Çevirisi* İstanbul 1944).

3- *es-Sohbetü's-Sâfiyye*: Mevlevî tarikatine ait önemli bilgileri ihtiva eden bu eser, Mevlevî şeyhlerinden *Kösec Ahmed Dede* (ö.1191/1777/)'nin *et-Tuhfetü'l-Behiyye fî-Tarîkatî'l-Mevleviyye* adındaki küçük Arapça risalesine *Şeyh Gâlib'in* yazdığı Arapça bir talikattır. Gâlib'in, şeyhi *Ali Nutki Dede'* nin izniyle yazdığı bu risale, daha sonra *Üsküdar Mevlevihanesi* son şeyhi *Ahmed Remzi Dede* (1872-1944) tarafından *en-Nüshatü's-Sâfiyye fî-Tercemeti's-Sâfiyye* adıyla Türkçeye çevirilmiştir. *İbrahim Kutluk*, "*Şeyh Gâlib ve es-Sohbetü's-Sâfiyye*" adlı makalesinde, adigeçen risaleyi tanıtmıştır (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.III, sa. 1-2, İstanbul 1948).

Gâlib'in bu eseri, yeni harflerle bütün olarak yayınlanmamış olup, birkaç yazma nüshası bulunmaktadır.

4- *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* *Şeyh Gâlib*, tesbit ettiği Mevlevî şairlerinden bir kısmının hayatını yazmış, bazılarının şiirlerinden örnekler toplayarak bunları bir mecmuada toplamıştır. Sonradan bu mecmuayı, çok sevdiği müridi *Esrâr Dede'*ye vererek, tasnif edip tamamlamasını istemiştir. O da bu müsveddeyi gözden geçirip, üzerinde çalışarak bazı eklerle Mevlevî şairlerden bahseden ve kısaca *Esrâr Dede Tezkiresi* diye de anılan *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*yi meydana getirmiştir. *Esrâr Dede'nin*, *Şeyh Gâlib'in* bu müsveddesine ne gibi ilâvelerde bulunduğunu bilmiyoruz. Ancak bu tezkirede, Mevlevî olmayan bazı şairlerin Mevlevî gösterildiği, bazı şiirlerin de başkalarına nisbet edildiği görülmektedir.

Eser, basılmamış olup, İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır.

Bu tezkire, *Ali Enver* adlı biri tarafından kısaltılarak 1309 h./1892 yılında eski harflerle İstanbul'da *Semâ-hâne-i*

Edeb ismiyle basılmıştır.

5- *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* XVI. yüzyılın ünlü Mevlevî şairlerinden biri olan Yenicevardar'lı *Sinânüddîn Yûsuf-ı Sîne-çâk* (ö.953/1546)'ın, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden* 366 beyit seçerek meydana getirdiği *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini, *Şeyh Gâlib* şerhetmiştir. *Yûsuf-ı Sîne-çâk*, önce Edirne Mevlevihânesi'nde şeyhlik yapmış, sonradan İstanbul'a gelip Süt-lüce'ye yerleşmiş ve burada ölmüştür. Mesnevî'den, aralarında anlam bakımından münasebet bulunan beyitleri bir araya getirerek esere *Cezîre-i Mesnevî* adını vermiştir. *Yûsuf-ı Sîne-çâk* bu ismi, *Mevlânâ'nın, Mesnevî'sindeki*

2 گرشدى عطشان بحر معنوى فُرجه بى گن در جزيره مثنوى

beytinden almıştır. Bu eser, yazıldığı tarihten itibaren Mevlevîler arasında çok beğenilmiş, ona çeşitli şerhler yazılmıştır: *Şam Mevlevihanesi şeyhi Bağdadh Mehmed İlmî Dede* (ö. 1072/1661)'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si* (Bu eser, daha sonra *Abdullâh-ı Bosnavî* tarafından, *Cezîre-i Mesnevî Şerhi* adıyla nazmedilmiştir); Halveti tarikatı halifelerinden *Abdûlmecid-i Sivasî* (971-1049/1563-1639)'nin, *Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî'si* ve *Cevrî İbrahim Çelebi* (ö. 1065/1654)'nin *Aynü'l-Füyûz'u*; *Dal Mehmed Paşa'nın Cezîre-i Mesnevî Tercümesi* gibi.

Şeyh Gâlib, yazdığı *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*de Farsça beyitleri kelime veya terkip halinde tercüme ettikten sonra beyitlerin açıklamasına geçmiştir. Şerh esnasında ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmış; Arapça, Farsça ve Türkçe manzum ve mensur ibarelerle bazı tasavvufî kıssalara da yer verilmiştir. Eserin dili yer yer ağır olup, sanatkârâne bir üslûba sahiptir. *Şeyh Gâlib*, zaman zaman secili bir anlatıma yönelerek esere akıcılık ve şiirsellik kazandırmıştır.

Farsça bilmeyen sâiklere *Mesnevî* hakkında bilgi vermek, tasavvufun bazı inceliklerini anlatmak ve benimsetmek amacıyla kaleme alınan bu eser, yazarının geniş bilgi ve kültür seviyesi yanında, nesir sahasındaki kabiliyetini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Döneminin nesri hakkında

2 "Eğer mana denizine susamışsan, cezîre-i Mesnevî (Mesnevî adası)'den (o denize) bir ark aç.", *Mesnevî-i Ma'nevî*, VI, 925.

bilgi vermesi yönünden de mühimdir.

Şimdiye kadar basılmamış olan bu eserin çeşitli kütüphanelerde bulunan bellibaşlı yazma nüshaları şunlardır:

1- İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümü, no: 27,183; Darülmecnevi, no: 187.

2- Wien-National Bibliothek, Mxt. 123.

3- İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, no: 293; Yeniler, no: 1486.

4- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y., no: 1388, 2167, 2222, 6335.

Karşılaştırmalı metne esas alınan nüshalar ve tavsifleri şöyledir:

1- **H Nüshası:** İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no.: 183.

Cilt: Kırmızı meşin, zencirekli.

Yaprak: 147.

Eni, boyu: 14.5x23.5

Kâğıt: Saykallı Venedik.

Yazı: Nesih.

Bir sayfadaki satır sayısı: 19.

Özellikleri: Cetveller ve Mesnevi beyitleri kırmızı.

İstinsah eden: Belli değil.

İstinsah tarihi: 1247.

2- **T Nüshası:** İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no.: 27.

Cilt: Miklepli, şirazeli, sırtı ve kenarları meşin, ebru kâğıt kaplı.

Yaprak: 156.

Eni, boyu: 21.7x13.9

Yazı: Talik.

Bir sayfadaki satır sayısı: 19.

Özellikleri: Mesnevi beyitleri kırmızı.

İstinsah eden: Belli değil.

İstinsah tarihi: 1206.

ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ

الحمد لله الذى علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم والصلاة والسلام على محمد ناسر التور و ماحى الظلم
و على آله واصحابه التابعين بالحق والحق

3

Emmâ ba'd. Bu ârzû-mend-i iksîr-i 'inâyet-i merdân-ı Mevlevî ve nazar-bend-i sûrne-i hâk-pây-ı şehân-ı ma'nevî **Dervîş Es'ad Gâlib**-lakab-ı mağlûb-ı hevâ tâ 'unfuvân evân-ı tufûliyyetden bu zamâna kadar ser-geşte-i vâdi-i taleb-i ma'rîfet-i nefis ü Hudâ olup nice rûzgâr ârzû-kâr-ı tahkîk-i netice-i kâr olarak cûst-cû ve âhi-rû'l-emr, beyit:

بى ترك سر چو عشق میسر نمی شود

کنجی نشین و مشورتی با کلاه کن

4

Nesir: deyip tarîka-i Mevleviyye-i evleviyyeye sülûk ile kevser-i bi-hîşt-i *Mesnevî* gubâr-ı⁵ seniyye-i düzah-reside mey şüst-şû edip lezzet-bahş-ı şerbet-i⁶ (2a H) hayât-ı tâze ve minnet-keş-i zevk-ı bî-endâze olduğum şûkrânesine bakıyye-i rûzgârım sarf-ı medâyih-ı pîş-kademân etmek hevâsında iken sâ'ık-ı takdîr-i tıfl-ı şîr-h^vâre-i tab'-ı nev-hayâtım *Südlüce* pistânından merzûk etmekle, li-mün-şî'ihî:

Yâd eylemez olduk haber-i Yûsuf-ı Mısır'ı

Südlüce'de bir mâh ile şîr ü şekeriz biz⁷

nesir: diyerek Hazret-i Yûsuf-ı (2a T) *Sîne-çâk-ı* Mevlevî'nin altı cild kîtâb-ı *Mesnevî*-yi şerîfden üç yüz altmış altı beyit intihâb ve birbirine merbût, kelâm-ı vâhid hükmünde cem' buyurdıkları

3 "Bütün övgüler, 'insana kalemi (yazmayı) ve bilmediğini öğreten (Kur'ân, 96/4-5)' Allâh'a mahsustur. Salât ve selâm, nur (ilim) saçan ve karanlığı (cehaleti) yok eden Peygamber'e ve onun aile efradına, ashabına ve onlara hikmet ve hükümlerle tâbi tabi olan ashabına olsun."

4 "Mademki baştan geçmeden aşka ulaşamaz, (o halde) bir köşeye çekil de külâhınla müşâvere et."

5 gubâr-ı: - T.

6 şerbet-i: - T.

7 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 47.

Cezîretü'l-Mesnevî nâm te'lif-i latifleri nihâde-i piş-i nazar kılınıp hasbû'l-isti'dâd ol zülâl-i 'irfândan sîr-âb ve nihâl-i âmâlim neşv ü nemâ-yâb olduğunun semeresi olarak, el-âyet, ⁸ وما رزقناهم بنفقن med-lûlunca hâlen *Yenikapı* âsitânesinde mesned-nişin-i irşâd olan hulâsatû'l-evliyâ'l'l-Mevleviyye ve nekâvetû'l-asfiyâ'l'l-evleviyye şeyhim 'azîzim mürşidim eş-Şeyh es-Seyyid Ali *Dede Efendi İbnü's-Şeyh Ebûbekr Dede Efendi* ⁹ متعنا الله بطول حياته hazretlerinin inzîmâm-ı nefes-i hayât-bahşlarıyla şerh ü beyâna ¹⁰ şurû' olundu. Lâkin mûntahab-ı mezkûr¹¹ gavvâsân-ı bahr-ı *Mesnevî* için olmayıp sâhil-nişinân-ı taleb-i ma'ârif olan erbâb-ı ibtidâya piş-keş buyurdıkları cevâhir-i semîneden olmağla takdîr-i bahâ-yı ma'nâsında ifhâm-ı ehl-i (2b H) ibtidâya ri'âyet mûnâsib görüldü. Tehbîh: Bu makûle kütüb-i celileden bir tâ'ife ebyât intihâb edip birbirine rabt ile risâle-i müstakille istihrâc etmekte elbette asl-ı kitâbın sûret-i nev'iyyesini teğyîr ile ma'nânın tagayyürü der-kârdır. Meselâ bin yûz on bir târihinde *Amca-zâde Hüseyn Paşa* merhûmun inzîmâm-ı himmetiyle *Galata Mevlevî-hânesi* ta'mîr olundukda ol vakitte şeyh olan *Nâyi Osman Dede* hazretleri *Mesnevî*-yi Şerîfden (2b T) olarak ser-nâmesi ve evsâfı ve târihiyle ebyât-ı latife intihâb ve rabt edip bâb-ı semâ'-hânedede el-'ân mektûbdur. İşte intihâb ve rabıtda sûret-i nev'iyyenin bu rûtbe tağyîri mümkün olunca bu güne intihâb her merdin kârı olmadığı rûşendir. Pes her bir beyt-i şerîf, *Mesnevî*-yi Şerîf'de mezkûr olduğuna göre ma'nâsı başka, *Cezîrede* ahz olduğuna göre ma'nâsı başka olmak iktizâ ettiğinden nâşi mahalline göre iki vecihden bahs olunur. Ve mina'llâhi't-tevfîk.

Der beyân-ı hâl-i tâlibân, ki ez 'ilm-i îlâhî be-'âlem-i sun' üftâde-end ve ber-muktezâ-yı "hubbü'l-vatan mine'l-îmân"¹², vatan-ı asl-yi hod-râ yâd mî-konend

Bu surh-ı şerîfden ma'lûmdur ki evvel-i *Mesnevî*'de vâkı' olan on sekiz beyit ki *tercûmânû'l-gayb* ta'bîr olunmuşdur. Cevâmî'ü

⁸ " Kendilerine verdiğimiz mallardan (Allah yolunda) harcarlar.", Kur'ân, 2/3.

⁹ "Yaşadığı sürece, Allâh bizi (ondan) faydalandırsın."

¹⁰ beyâna: beyân H

¹¹ mezkûr: mezkûre T.

¹² "Vatan sevgisi imandandır.", *Keşfü'l-hafâ*, I, 340; *Ehâdis-i Mesnevî*, s. 97.

(3a H)'l-kelimden vâki' olup hem ahvâl-i ibtidâya muvâfık ve hem evsâf-ı nihâyetü'n-nihâyeye mutâbık iken Hazret-i Sîne-çâk yalnız erbâb-ı ibtidâya dâ'ir olan me'âni-yi şerifelerini kasd buyurmuşlardır. Lâkin ma'nâ-yı mezkûr sehlü'l-me'haz olup şerhde tedkike hâcet olmadığından nâşî bu faktır iki cânibi birden idâreye niyyet etmişimdir. Zîrâ vâsulân-ı kurb-ı ahadiyyet, yâ 'âşık-ı sırf yâ ma'sûk-ı sırfdır. 'Âşık-ı sırf oldur ki, merâtib-i sülûkda ehlu'llâhın zabt buyurdıkları makâmâtıdan bi'l-irâde sâlik ola. Ve ma'sûk-ı sırf oldur ki جذبة من جذبات الرحمن توازی عمل النقلين ¹³ (3a T) bâl ü perîyle pervâz ede. Ve bir gürûh dahi vardır ki anlara ashâb-ı cem' ü ta'dîl ta'bîr olunur ki عرفت ربي هر الظاهر والباطن ¹⁴ nüktesine kâ'iller olup. بجمعه بين الضدين بل هو عين الضدين me'âliyle istidlâl buyurmuşlardır. Anların kelâmı bir i'tibâr ile Kur'ân'dan ve bir i'tibâr ile Furkân'dan olup. ولا رطب ولا يابس على ما هو عليه عبارة ¹⁶ marîtûkunca bu iki tarîkı birden الا في كتاب مبين ¹⁷ ile cem' ü farka kâdirlerdir ki dürretü'l-beyzâ-yı Mesnevî ol deryâdan olduğı bî-iştibâhdır. (3b H) Bu cümleden Hazret-i Sîne-çâk yalnız erbâb-ı ibtidâya muvâfık olan ma'nâ-yı gurbeti ahz edip, kıt'a:

الروح من نور عرش الله مبدأها
و تربة الارض اصل الجسم والبلين

قد الف الملك الجبار بينهما
ليصلحا لقبول العهد والمحن

والروح في غربة والجسم في الوطن
فارحم غريباً كئيباً تارح الوطن

18

¹³ "Allâh'ın cezbelerinden bir cezbe, dünya ve ahiret ameline eşittir."

¹⁴ "Ben, iki zıttın toplandığı, onun da ötesinde iki zıttın ta kendisi olan Rab-bimi tanıdım."

¹⁵ krş. " : O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtırdır...", Kur'-ân, 57/3.

¹⁶ "...Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.", Kur'ân, 6/59.

¹⁷ "O, mahiyet itibarıyla tek bir şeydir."

¹⁸ "Ruhun kaynağı, Allâh'ın arşının nurundandır. Yeryüzünün toprağı, cismin ve bedenın aslıdır. Cebbâr olan Melik (Allâh), söz verme ve imtihanları kabule elverişli bir hale getirmek için, onların (cisimle bedenın) arasını birleştirmiştir (arasını bulmuştur). Ruh, gurbette; cisim ise vatanındadır. Öyleyse, vatanında hüzn ve keder

me'âline dâ'ir olan mebâdi'-i sülûku beyân buyurmuşlardır

بشنو این نی چون حکایت میکند از جداییها شکایت میکند

باشنو dinle, شنیدن lafzından emr-i hâzırdır, این bu ney, ki beyne'l-'uşşâk müşârûn-bi'l-benândır. Yahud kendi vücûd-ı fânî-i hestî-nûmûdlarından kinâye ola ki vech-i şebah gûyâlîğî kendinden olmayıp ilkâ ile olduğu (3b T) 'ayândır. چون vâvın işbâ'ıyla ne şekil demek, 'Arabîde کیف lafzı gibi, حکایت میکند hikâyet ediyor, از جداییها cüdâlık-lardan, جدا ayrı demek, جدایی ayrılık. Bundaki yâ, yâ-yı masdariyyedir. Âhîrindeki ما, cem' hâ'sıdır. Ma'lûm ola ki Fârisîde âhîr-i kelimeye lâhuk olan با beşdir: Evvel: Yâ-i masdariyye ki sebkat eyledi. Sâni: Yâ-i nisbiyye ki, Tebrîzî ve Şîrâzî gibi. Sâlis: Yâ-i hikâyet ki, کردی eder idi, demek mahallinde. Râbi: Yâ-i hitâbdır: دانی bilirsın, demek mahallinde. Hâmis: Yâ-i vahdetdir: مردمی bir âdem, demek (4a H) mevki'-inde. Bu yâ'ları makâm karînesiyle biri birinden temyiz lâzımdır. şikâyet ediyor, کد lafzı¹⁹ muzâri'dir. می dâhil olunca, ekseriyyâ muzâri'in ma'nâsını hâle ta'lik edip, şimdiki hâlde "ediyor" denir. Ke-ennahu müstemi' zihninde tasvîr edip hâtırında ihzâr etmek için ta'lik olunmuşdur. Ma'lûm ola ki havâss-ı hamse-i zâhire ile idrâk olunan mahsûsât iki kısımdır: Ya lezâyizden, ya mekârihden olur. Meselâ bâsıranın lezâyizli suver-i müstahsene ve mekârihi suver-i kerîhe, ke-zâlik sâmi'a vü zâ'ika ilâ-gayrih böylecedir. Fe-emmâ lezâyiz ü mekârihin dahi her biri iki kısım i'tibâr olunup lezâyiz-i sûriyye ve lezâyiz-i ma'neviyye ve mekârih-i sûriyye vü mekârih-i ma'neviyye denilir. Pes meselâ havâssdan olan kuvve-i sâmi'a'nın lezâyiz-i sûriyyesi, esvât-ı sâzece-i latîfedir ve lezâyiz-i ma'neviyyesi, kelimât-ı hakâyık-simâtdır. Ke-zâlik mekârih-i sûriyyesi ان انكر mü'eddâsınca (4a T) olan esvât-ı kerîhe²¹ vü mekârih-i ma'neviyyesi, beyit:

چون هوا ژاژ او بگوش سپرد

گوش کفارت گناه شمرد 22

masdûkası olan fevâhiş-i kelâm olup ve bunlar dahi biri birinden

içinde, yorgun ve argın olan garibe merhamette bulun."

19 lafzı: fasl H

20 "...Seslerin en çirkinini eşek sesidir.", Kur'ân, 31/19.

21 kerîhe: kerîh H

22 "Hava, onun boş sözünü kulağa ulaştırınca; kulak (onu) günaha kefarete say-

tefâvüt cihetiyle nice nice merâtibi hâvidir. Lâkin Cenâb-ı Hudâ-vendigâr (4b H) Efendimiz بشنو این نی چون حکایت می کند aksâm-ı erba'anın a'lâ vü eşrefi²³ olan lezâyız-ı ma'nevîyyeyi zıkr buyurup âvâz-ı neyden kelimât-ı ma'ârif ahz ü istimâ'ına tergîb buyurdıkları rûşendir. Ve بشنو lafziyla, ki istimâ'a emirdir, tarîk-ı Mevlevîyyenin rûkn-i a'zamı ve hilye-i abdâlda zıkr olunan evsâf-ı erba'a, ki samt ü cû' ve seher ü 'uzletdir, anların akdemi olan samta işâret vardır. Zîrâ Cenâb-ı Hak فاستمروا وانصتوا²⁴ buyurup istimâ'a samt lâzım olduğunu beyân buyurmuşdur. Pes sâlik-i Mevlevî dahi istimâ' ile me'mûr olduğunu bilip istimâ'ın rûkn-i a'zamı olan sūkûta müdâvemet eyleyip لا تحرك به لسانك لتعجل به ان علينا جمعه و قرآنه²⁵ mü'eddâsından gâfil olmaya ve samtdan murâd ancak istimâ' olup cevâmîdin samtı gibi istimâ'dan hâli olan samt, bâzâr-ı hakâyıkda bir pula değmemekle zübde olan istimâ' sarâhaten zıkr olunup samt, işâretle edâ olunmuşdur. Ve illâ, mısra':

26 باش خامش نی چون میگوید شنو

emsâli 'ibârâtla samtı takdîm ve tasrîh buyurmadıkları tehi değildir. Ve evvelâ bu beyt-i şerîfde (4b T) Reşehât-ı Abdûlhâlık-ı Guçduvânî'nin evvelkisi reşha ki hûş-der-dem kelâmıdır ki ana işâret (5a H) belki 'ibâret vardır. Sâniyen: Kitâb-ı müstetâb-ı Mesnevî-yi şerîf بشنو lafziyla bed' olunmak bu nükteyi hâvidir ki cemî'-i ma'ârif-i dünyevîyye vü uhrevîyye ve ilâhiyyenin iktisâbına sebep-i evvel, elbette sem'dir. Zîrâ ma'ârif, mer'îyyâtıdan değildir. Bir ma'nâyı işitmedikçe 'ilm-i icmâlî hâsıl olmaz. Beyit:

سخن بتزد سخند بزرگوار بود

27 زآسمان سخن آمد سخن نه خوار بود

Ba'dehu 'ilm-i yakînî, keşf ile ve ta'lîm-i ilâhî ile olacağı müberhendir. Sâlisen: Bâ'is-i tekvîn-i mükevenât, semâ'dır ki cemî'-i mahlûkât, emr-i كُن istimâ'ından zuhûra geldiğini, erbâb-ı tahkîk beyân

23 eşrefi: şerefi H

24 "...Dinleyin ve susun...", Kur'ân, 7/204.

25 "(Resûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımlıdatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir.", Kur'ân, 75/16-17; لا تعجل به : - H

26 "Sus, ney nasıl söylüyor, dinle!"

27 "Söz, söz ehlinin yanında değerlidir. Söz, gökyüzünden inmiştir, hakir görülemez." krş. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, I, 380.

buyurmuşlar. Ez-cümle ki imân nakli olup 'akli olmadığı ve Hazret-i Rîsâlet-penâh Efendimizin mu'cizât-ı bâhirelerinden el-'ân beyne'l-küll Kur'ân-ı Kerîm'in yâdigâr kaldığı hâsse-i sâmi'anın sâ'ir havâss üzerine şer'an tafdîl olunmasına delîl-i kat'i olur. Eğerçi havâss-ı hamsın her biri istifâde-i 'ilme âletdir. Ammâ 'ulûm-ı nakliyye isti-fâdesine ancak sâmi'a muktedir olmağla بشر lafzıyla bed'-i kitâb buyurup neyin sadâsını istîmâ'la esrâr-ı 'aşk u şevk tahsiline hass ü iğrâ buyururlar. El-âyet, ان الله لا يستحيى ان يضرب مثلا ما بعوضة فما فرقتها 28 (5b H) medlûlunca Kur'ân-ı Kerîm emsâl ile mâl-â-mâl olduğu gibi Mesnevi-yi şerîfde dahi me'haz ittibâ' olunmuşdur. Pes tâlib-i (5a T) 'ulûm-ı ilâhiyye olana lâzım olan, 'aşkdır. Zirâ 'aşksız taleb-i ma-rîfetu'llâh eden, tez usanır ve vâsıl-ı mertebe-i kemâl olmağı kolay sanır. Şedâ'id-i tarîk ise bî-pâyândır. İnsân ki bu hâr-zâr-ı ta'allu-kâta düşmüşdür. Ve başına nice²⁹ yüz bin zenbûr-ı belâ üşmüşdür. Cümlesi h^vâb u hulyâ ve aslı yok bir kuru sevdâdır. Ammâ ne fâ'ide ki kulağına mânend-i nesh-ı sûr bir sadâ-yı kıyâmet-şûr gitmeyip gavgâ-yı rûst-â-hîz-i 'aşkı işitmedikce bu cihânda ayılmaz ve her ne kadar fûnûn-ı şettâ ve ma'ârif-i lâ-yuhsâ bilse dahi zindelerden sayılmaz. Çün 'aşk, asl-ı tarîk ittihâz olunup ve ney dahi 'âşık-ı sâdika her vech ile teşbîh olunduysa neyin lisânından nakl u hikâyet mecâzen neye isnâd olunup san'at-ı terşih üzre müşebbehün-bih levâzımını beyâna şürû' buyururlar. Ke-ennehu ney böyle söyler:

کز نیستان تا مرا بیرده اند از نفیرم مرد و زن نالیده اند

کز نیستان kamışlıktan, aslı از نیستان dır. Ya'ni öyle şikâyet ediyor ki, kesmişlerdir, بیرده اند lafzı, edât-ı râbîta olan vaktâ ki beni, از نفیرم 'in cem'idir, (6a H) nefirimden, ya'ni sadâ-yı hazinimden, نالیده اند inlemişlerdir. Gûyâ ney, zebân-ı hâl ile der ki vaktâki beni kamışlıktan ayırıp vatan-ı me'lûfumdan cüdâ etdiler. Ol zamândan beri benim âh u eninimden merd ü zen nâlân olmuşdur. (5b T) Bu hâl 'inde's-sûfiyye gurbet ta'bîr olunan makâma karîbdır ki ba'zı mütehakkukin buyurmuşlar. Beyit:

إذا ما بدا الكون الغريب لناطري

حننت الى الاوطان عن الركائب 30

28 "Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez.", Kur'ân, 2/26.

29 nice : - H

30 "Garip dünya gözüme görüldüğünde, yük hayvanlarının vatanını özlemesi

Lâkin 'inde'l-'ârifin gurbetin vukû'u yokdur. Hemîşe vâcib-i vâcib ve mümkin-i mümkin ve mümteni'-i mümteni'dir dedikleri gurbet, ma-kâmât-ı 'âliyye-i evliyâ'u'llâhdan add olunmayıp bir berzah-ı hâ'il-i hatar-nâk olduğunu beyândır. Yohsa gurbetin envâ'-ı kesîresini beyân buyurdukları dahi âsâr-ı şerifelerinde hüveydâdır. Ammâ bu beyt-i şerîfde ol envâ'dan bir nev'³¹ murâd olunmayıp ancak bey-ne'n-nâs meşhûr olan gurbet murâd olunmağla gurbete³² karîb denilip 'ayn-ı gurbetden tevakkî olunmuşdur. Kaldı ki bu beyt-i şerîfde dahi Reşehâf'dan sefer-der-vatan reşhasının ma'nâ-yı şerîfine tergîb mûnderic olduğu, ashâb-ı dikkate rûşen ve bâz-gerded, yâd-dâşt şiveleri mu'ayyendir. Zîrâ neyin savt-ı sâzeci, ism-i hû (6b H) mücerred nefh ile zâhîr olduğundan mâ-'adâ nefh etmeksizin baş-pâresi cânibinden kulağa tutulsa³³ hû sadâsı istimâ' olunur. Ve buna dâ'ir neyde nice nice esrâr bedîdâr olmağla katre-i mine'l-bahr erenler feyziyle bu günlerde bir gazel söylenmiş idi. Mûnâsebet-i tâmmesi olmağın irâd olundu. Gazel:

*Çünkü Mesîh-i 'aşkdan aldı nefes 'asâ-yı ney
Mürdeye bahş-ı cân eder dem çekip ejdehâ-yı ney (6a T)*

*Hâ-yı dehende hûsuna hem-dem olup hüviyyetin
'Âlem-i bî-hûd didedir na'ra-i yâ Hudâ-yı ney*

*Rûha olup bi-'aynihi Ka'be'ye nâv-dândır
Zemzem-i feyz-i giryedir zemzeme-i nevâ-yı ney*

*Kalbe işâret eyleyip söyledi beyne'l-usbu'în
Nefy-i hevâ-yı nutk eder ehline nûn u yâ-yı ney*

*Dûr-şenîd-i râz olan dahi dil-âşînâlara
Salsalatü'l-cereslenir velvele-i derâ-yı ney*

*Eyle 'urûc-ı çarh-ı dil, dinle kalem sarîrini
Surr-ı semâ'-ı Sidre'dir nefha-i mûntehâ-yı ney*

gibi, ben de vatanın hasretini hissettim."

31 bir nev': - T

32 gurbete: gurbet T

33 tutulsa: dolsa H

*Mınber-i 'arşa dek çıkıp pây-e-be-pây-e keşf ile
Cıfr-ı rızâ beyân eder hutbe-i Murtazâ-yı ney*

*Fasl ile vaslın aslını ân-be-ân bilenlere
Hûy-ı Hudâ Hudâ'yımiş hâ-yı cûdâ cûdâ-yı ney*

*Hûr-ı behişt nağmeyi gûne-be-gûne gösterir
Kûçe-i sûk-ı sûretin câddesidir fezâ-yı ney*

*Bâz-ı hezâr sayd olur evc-i safâdan olsa ger (7a H)
Şeh-per-i destî ney-zenin bâl ü per-i hûmâ-yı ney*

*Oldu bu cân-ı nâle-ger nağme-misâl der-be-der (6b T)
Yâre yürekde, elde ser, serde yine hevâ-yı ney*

*Bir dem ü bir elif gerek âdeme âdem olmağa
Gâlib o remzi keşf eder kâmet-i Hak-nûmâ-yı ney*

*Çeng ü neğr her biri mazharıdır bir 'ârifîn
Hazret-i Mevlevîyyedir 'aşkda intimâ-yı ney*

*Eyler o şâh-ı kâm-yâb bahşış-i şevk-i bi-hisâb
Keçkûl alıp ele rebâb gelmiş olup gedâ-yı ney³⁴*

Nesir: Hulâsa-i kelâm bu hanîn-i hubb-ı vatan yalnız neyde değil cemî'-i eşyâda muhakkak, lâkin her şeyin seferine ve ric'atine ve vusûl ü³⁵ iftirâkına göre olup ehl-i zâhirin bâtma, gaybın şehâdete, âhirin evvele, ismin sifâta, sifâtın zâta olmağla, mısra':

گنتم ز من چه خواهی گفتا که سوز و ناله 36

mısra'ı, murabba'-ı vücûdun her bendinde tekrâr olunmuştur. Ve bu beyt-i şerif, beyt-i evvelin mısra'-ı sânisini tefsir-gûne vâkî' olmuştur. Gûyâ cüdâlıklardan şikâyet etmesi ne vech iledir ve nere-

³⁴ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 117.

³⁵ vusûl ü: vusûl H

³⁶ "Benden ne istiyorsun, diye sordum; yanma ve inleme, diye cevap verdi." Mevlânâ'ya ait olduğu belirtilen (bk. Mâ-hazar, s. 129) bu mısra, Abdûlbaki Gölpınarlı'ya göre, onun olmayıp, Mevlevî ayinlerinde okunan ve Mevlânâ'ya izafe edilen sözlerdendir (bk. Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 460).

den³⁷ cüdâ olmuş deyu su'âl edersen, کر نیستان deyip mâ-cerâsını bu beyit ile ve ebyât-ı âtiyye ile tafsîl eder. Ve merd ü zen, sağîr ü kebîr ve a'lâ vû esfel her ne gûne nâss demek ma'nâsına Fâriside 'örf olmağın beyt-i mezkûrdan mertebe-i cem'e işâret fehîm olunur. Cümle eşyâ bir asıldan zuhûr edip her biri mertebe-be-mertebe (7b H) bu gurbetden âşinâ ve bu endûhdan pür-şekvâ olmağla bu bi-mâristân-ı 'âlemde (7a T) hiç derdsiz baş ve gavgâsız karındaş yoktur.

بسکه یکمطلب صاحبخانه میخواست خلق
بر در این خانه پنداری مگر سائل یکجست 38

medlûlunca yalnız bu endûh bende olmayıp belki cemî'-i 'avâlimde³⁹ mevcûd ve merd ü zen bu figân-ı endûh ile nevha-âlûddur. Sanma ki ancak bende ve sendedir. 'Attâr:

درد ... هرکسی را اوفتاد
هیچو تو این غم بسی را اوفتاد 40

mefhûmunca ney lisânından bu derdi ta'mîm ve ehl-i derdi cem' etmeye ta'lîm buyurmuşlardır. Beyit:

الجمع حال لا وجود لعينه
وله التحكم ليس للأحاد 41

üzre tarîk-ı Mevleviyyenin bir rûkn-i rekîni dahi sohbet olduğuna î-mâ edip beyt-i âtide sohbetle lâıyk olanlar kimler idigini i'lân ve ifşâ buyuracaklardır. Ve nefsi-i mûtekellim ma'a'l-gayr sîgasıyla vürûdunda dahi nûkte bu olduğuna isbât buyururlar ki fi'l-vâkı' cem'-i kesîr ile olan da'vât-ı serî'ü'l-icâbe ve kâfile-i enbûh ile gidenlerin yolu âsân olduğu âşikârdır:

فقر خواهی آن بصحبت قانست
نی زیانت کار آید نی زدست 43

37 nereden: nereden T

38 "Halk, evsahibinden tek bir istekte bulunduğundan, bu evin kapısında yalnız bir dilenci var zannedersin."

39 avâlimde: âlemde T

40 "...derdi herkese düştü. Bu gam, senin gibi nicesine düştü." Birinci mısra eksik.

41 "Cem', özel bir varlığı olmayan bir durumdur. Onun tahakkümü, âhâd (tek olanlar) için değildir."

42 "(Allâhım!) Ancak sana kulluk ederiz...", Kur'ân, 1/5.

43 "Yokluk istiyorsan o, sohbetle kaimdir. Bu hususta ne dilin işe yarar, ne

Bundan sonra beyt-i âtîde sohbeta lâıyk kimlerdir ve 'âşık kimlere hem-dem olmak lâzımdır, anı beyân ve ilân (8a H) buyurmuşlardır.

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا بگویم شرح درد اشتیاق

sîne isterim, شرحه شرحه از فراق firâkdan nâşi (7b T) şerha şerha olmuş ola, تا بگویم hattâ söyleyem, شرح درد اشتیاق iştıyâk derdinin şerhini. Çünkü sâmi' ile kâ'il beyninde münâsebet olmadıkca söz 'abes olur. Ve her kulak ki neyin sadâsını işidir, andan ma'nâ-yı matlûbu fehîm etmez. Kendi hâline münâsib olan, hevâ-yı taksîm midir⁴⁴, zevk-i şehvânî midir? Her ne ise anı dinleyip mâ-'adâsını işitmez. Ammâ 'âşık gerek ki sadâ-yı neyden şerha şerha olmuş sînesine â-teş-i iştıyâk düşüp⁴⁵ kânûn-ı derûnu 'alev-gîr ola. Kıt'a:

Bûlbûl! Hikâyetin kerem et, zâğa söyleme

Zâğ u zeğân dediklerini bâğa söyleme

Âdemdeki kulağa de ey Rûşenî, sözün

Sakın varıp eşekdeki kulağa söyleme

Nesir: Ve bu beyt-i şerîfde افمن شرح الله صدره للاسلام⁴⁶ âyet-i kerîmesine telmih vardır. Ve şerh-i sadr mâddesini fâtih-i define-i Mesnevî Hazret-i Şeyh İsmâ'il-i Mevlevî افاضنا الله ببركات اسرار⁴⁷ güzel beyân buyurmuşlardır. Kaldı ki siyâk u sibâka nazarla bu beyt-i şerîf cümle-i mu'terize (8b H) gibi görünür. Eğerçi neyin evsâfına dâ'irdir, ammâ müstemi' ahvâlne ziyâde nâzırdır. Sanâyi'-i bed'iyyeden iktidâb, san'at-ı⁴⁸ karîbdır ki iktidâbın ma'nâ-yı lugavîsi bir daldan bir dala konmaktır. Ke-ennehu ney evsâfını zıkr buyururken müstemi' ne gûne lâzımdır? Beyân buyurmaları tercümân-ı lisânü'l-gayb olan Kitâb-ı Mesnevî ki yek-pâre beyân-ı ahvâl-i (8a T) sülûk-dur. Ve bu on sekiz beyit evvelinde ol kitâb-ı mufasssalın fihristi ve ol tafsilin icmâli olup اربعت جوامع الكلم⁴⁹ sultânının Hazret-i Pîr Efendimiz mazhar-ı tâmmı olmalarıyla tamâm-ı kitâb-ı Mesnevî-yi

elin." bk. Mesnevî-i Ma'nevî, V, 767.

⁴⁴ taksîm midir : taksîmidir T

⁴⁵ düşüp : düşmüş H

⁴⁶ "Allâh kimin gönlünü İslâm'a açmışsa...", Kur'ân, 39/22.

⁴⁷ "Allâh, onun sırlarının bereketini bize ihsan etti."

⁴⁸ san'at-ı : san'ata T

⁴⁹ "Bana, en güzel ifade tarzı verildi.", en-Nesâî, Cihâd, hadis no: 1; Buhârî,

Cihâd, hadis no: 120; Müslim, el-Mesâcid, hadis no: 523; Keşfü'l-hafâ, I, 263.

şerîfde zuhûr edecek intikâlât-ı kelâm ve san'at-ı iktidâb ile ıktizâsına göre tahkîk-i makâm buyuracaklarından berâ'at-ı istihlâl⁵⁰ olarak bu on sekiz beytin içinde dahi ol mesleğe sâlık olmuştur. Ve erbâb-ı tahkîk şevkle iştîyâk beyninde bu güne fark ederler ki şevk ancak ma'dûma müte'allıktır. İştîyâk ise ma'dûm ile mevcûddan ta'alluku e'ammıdır. Meselâ bir âdemi görmeğe kalbde şevk olsa, tâ görünceye dek şevk bâkîdir. Ammâ gördükden sonra görmeğe şevk kalmayıp iştîyâk ise aslâ zâ'il olmaz. Ve şevk, hubb-ı tabî'nin lâzımı olduğu gibi iştîyâk, hubb-ı rûhânînin (9a H) ve hubb-ı ilâhînin lâzımıdır. Pes erbâb-ı nihâyâtıdan 'add olunan kûmmelin-i ricâlin hâlî iştîyâk olup, şevk olmaz. Kıt'a:

شوق بتحصيل الوصال يزول
والاشتياق مع الوصال يكون

من قال هون صعب قلت له
51 ما كل صعب في الوجود يهون

Nesir: Zîrâ hubbda bir 'atş vardır ki anda aslâ reyy olmaz. Kanmak mahcûblar kârıdır, demişler. Ve hubbu, ta'rîf-i zâtî olarak ta'rîf, bir vech ile mümkün değildir. Ammâ hudûd-ı resmîyye ile ta'rîf kâbıldır. Hattâ Muhyiddîn İbnî'l-'Arabî hazretleri *Fûtûhât*'da buyururlar ki: (8b T) من حد الحب ما عرفه و من لم يذقه شرباً ما عرفه و من قال رويت منه ما عرفه فالحب شرب بلا روى قال بعض المحققين شربت شربة فلا أظها بعداً أبداً فقال أبو يزيد: الرجل من يخسر البعار ولسانه خارج على صدره من العطش وهذا هو الذي أشرنا إليه انتهى 52 bu tahkîkâtı serdden garaz oldur ki ba'zı müdde'iler ehl-i visâle göre âh ü enîn ve 'aşk u şevk lâzım değildir deyip kendi 'akl ü fikirleriyle tesvîlât-ı gûn-â-gûn eyledikleri kıbâr-ı evliyânın akvâline muhâlif olduğunu beyândır. Ez-cümle ما عرفناك حق

50 berâ'at-i : berâ'atü'l H

51 "Aşk, kavuşmanın gerçekleşmesiyle son bulur. Özlem ise kavuşmaya vesile olur. Kim onun zorluğunu bana kolaylaştır derse, ona derim ki, varlık âlemindeki her zorluk kolaylaşır."

52 "Kim sevgide sınır noktasına ulaştığını iddia ederse, onu (sevgiyi) tanıyamamıştır. Kim ondan içerek tatmazsa, yine onu anlayamamıştır. Kim, ona kandırıldım (doyuruldum) iddiasında bulunursa, onu tanıyamamıştır. Böyle bir sevgi, kanmaksızın içimden ibarettir. Mahcublar (kendisini açığa vurmayanlar)dan biri, 'öyle bir içimde bulundum ki ondan sonra sonsuza kadar daha susamam.' dedi. Ebû Yezîd de şöyle söyledi: 'Kişi, susuzluktan dilini dışarı çıkardığı halde denizden kaçıyor.' İşte bizim de işaret ettiğimiz bundan ibarettir."

53 'atşı, ol ser-çeşme-i âb-ı hayât-ı 'irfândan nübû' ettiği i-
mâle-i fikr olunsa harezât-ı ilâhiyyede nihâyet olmadığına (9b H)
delil-i kavîdir. Hulâsa-i kelâm 'aşkdan zâ'ikası olanların kelâmın-
dan münfehîmdir ki bu iştîyâk dūkenmez bitmez bir hâl ola. Lâkin
Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâlden müsted'âdır ki mahrûmlar zūmresinden
etmeyip 'ayn-ı visâlden kadeh-nûş-ı iştîyâk olan ricâlu'llâhın ahvâ-
linden behre-yâb eyleye.

هر کسی که دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

her bir kimseden, ki ol kimseden, uzak kaldı, kendi aslından, geri ister, روزگار وصل خویش, kendi vaslı hengâmını. Asıl, kökdür; bih-i dîraht ma'nâsına. Pes neyde hakikat ve insânda me-
câzen olup, vatan-ı hakîkiden kinâye olur. (9a T) Ya'nî⁵⁴ her kim-
se ki vatanından cûdâ ola, ârzû-yı visâl edip zâr u nâlân olur ve
hevâ-yı iştîyâk-ı dil-dâr ile dâ'im giryân olur. Zîrâ insânın nefis-i nâ-
tikası 'âlem-i ervâhdan cûdâ olup giriftâr-ı dâm-ı 'anâsır olmuştur.
Beyit:

هبطت اليك من المحل الارفع

ورقاً ذات تعزُّر وتشم 55

Anınçundür ki kafes-i tende ârâm edemeyip hevâ-yı gül-zâr-ı va-
tanla bi-karâr olup ümîd-i menâsla her rahneden baş gösterip cû-
yâ-yı râh-gûriz olur. Pes لسان الحال انطق من لسان المقال⁵⁶ mü'eddâsınca ne-
yin âh u nâlesinden (10a H) bu ma'nâlar erbâb-ı semâ'a rûşendir ve
sûfiyye hazerâtının semâ' dedikleri budur ki bir şeyden kendi merte-
belerine göre bir söz işidir ki anı erbâb-ı hiss-i zâhîri işitmez. Hattâ
buna müte'allık hikâyât, anlardan çok mervîdir. Ammâ herkes an-
ların hâlinden haber-dâr olmayıp kimi ihtilât-ı akla ve kimi vesvâsa
nisbet edip erbâb-ı zâhîr bu makûle şûridelerden be-gâyet hayret-
dedirler. Zîrâ cünûna nisbet pek sahîh olmaz. Hâlbuki işleri 'akıl
işine dahi⁵⁷ benzemez. Hattâ ba'zı etîbbâ maraz-ı 'aşk zıkr edip,
izâlesine müte'allık nice tedâbîr⁵⁸ beyân etmişler ve âhîru'l-emr 'i-

53 "Seni hakkıyla (zatına yakışır şekilde) tanı(ya)madık."

54 ya'nî: - T

55 "Sana, son derecede yüksek bir yerden faydalı ve yüce güvercin (nefis)
indi."

56 "Hal (tavır, davranış) dili, söz dilinden (sözden) daha etkilidir."

57 dahi: - T

58 tedâbîr: tedbîr T

lâc-ı akvâsı ma'şûkuna vuslat olduğunu güçle ız'ân eylemişlerdir. Ma'a-zâlik 'âşık, tedbîrden ve ehl-i tedbîrden bî-bâk, dâ'imâ kendi gamıyla hoş-hâl ve tarab-nâk'dır. Anunçündür ki⁵⁹ (9b T)

من بهر جمعیتی نالان شدم جفت بد حالان و خوشحالان شدم

ben, her bir cem'iyetde, inleyici oldum, kem hallilerin refiki, ve dahi hoş hâllilerin refiki, oldum. Bu kavlin kâ'ilî dahi neydir. Makâm karinesiyle kâ'il-i ney olduğu hazf olunmuştur. Bu makûle hazfîler Mesnevî-yi şerîfde⁶⁰ kesirü'l-vukû'dur. Annâmâ evvel-i kitâbda این نی olup, olmadığına göre, ki esahh-ı nusahdır, kâ'il kendileri olduğu bu ma'nâya (10b H) münâfi olmaz. Zîrâ isti'ârede terşih, tecrîdden eltaf'dır. Hâsıl-ı kelâm, her cem'iyetde geh ben nâlân oldum; gâh oldu ki erbâb-ı meclis-i bed hâllere râst gelip, benim âh u enânımı terâne-i şevk u şâdiyi şehvânî⁶¹ kıyâs etdiler, ve gâh oldu ki hoş-hâl ve vâkaf-ı me'âl olan zevât ile refik oldukda yine kemâ-kân kendi bildiğin⁶² okuyup, anlar ne dinleyeceklerine aslâ sarf-ı dîmâğ etmedim. Ve bu beyt-i şerîfde Reşehâf'dan halvet-der-encûmen reşhası hüveydâdır. Belki bi'l-cümle ebyât-ı Mesnevî remzen ve tasrihen Nakşebendîyye ve Halvetîyye ve sâ'ir turuk-ı sûfiyyenin usûlünü beyân olduğu 'inde'l-küll müselem bir ma'nâdır.

هر کسی از ظن خود شد یار من از درون من لجهت اسرار من

(10a T) her bir kimse, kendi gûmânından, benim yârim oldu, benim derûnumdan, aramadı; nûn, nâfiyedir, benim esrârımı. cimin zammıyla olursa⁶³, masdarındandır. Eğer cimin fethiyle olursa gelip aramak ma'nâsına olan masdarındandır. Eğer cimin fethiyle olursa gelip sıçramak ma'nâsına olan masdarındandır. Bu takdirce benim esrârım derûnumdan âşıkâr olmadı demek olur. Sıçramak ma'nâsının lâzımı, çıkıp âşıkâr olmakdır. Fâriside (11a H) ise ekseriyyâ lâzımıyla edâ mûte'arîfdir. Ya'ni benim esrârımı herkes kendi vakt-i hâline tatbîk edip bana yâr olmuşdur. Annâmâ bana yâr olmadılar, herkes kendi hâline yâr

59 anunçündür ki : anunçûn der ki H

60 şerîfde : şerîfler H

61 şehvânî : shehvâtî T

62 bildiğin : bildiği H

63 olursa : olup T

oldu. Zîrâ 'aşk bir ma'nâ-yı zevkidir ve benim nâle vü feryâdım ol zevkdendir. Bu takdîrce 'aşkdan sâhib-i zevk olanlar dahi benim bu zevkimden bî-haberlerdir. Her ne kadar haber-dâr olsalar dahi benim hakkımda şühûdları, şühûd-ı 'ilmîyi tecâvûz etmez. Fî'l-hakîka kendi haklarında ol hâl-i zevkî olup ol zevkle mütezevvak olmuşlardır. Yohsa benim zevkimle mütezevvak değillerdir.

سر من از ناله من دور نیست لبك چشم گوش را آن نور نیست

benim sırrım, benim nâlemden, دور نیست uzak (10b T) değildir, لبك lâkin, چشم گوش را آن نور نیست o nûr yokdur, ki anı idrâk ede. Kulağı çeşme teşbîh edip ve nûr ki çeşmin lâzımıdır, isti'âre-i tahyîliyye tarîkıyla zikr buyurup آن نور نیست buyurdıkları hakka'l-insâf rûtbe-i i'câzdadır. Ya'nî benim⁶⁴ sırr-ı zamîrım ma'nânın kelimedede indiracı gibi nâlemin içinde mûndericidir. Ammâ kulak gözünde ol nûr yokdur ki anı âşikâre göre. Zîrâ havâssın her biri âherin kârından (11b H) ma'zûldür. Meselâ sözü kulak işidir, göz görmek muhâldir. İşâreti göz görür, kulak işitmek muhâldir. Pes insân-ı vâhidin a'zâsında olan havâss, biri birinin hâlinden haber-dâr olmak muhâl olunca nüfûs-ı mütegâyire birbirinin sırrına nice mahrem olabilir. Öyle olunca nefsine nâsîh olan insâna lâzımdır ki bir hâlin hakîkatine mücerred muttali' olmamak hasebiyle inkâr etmeyip, eğer umûr-ı mühîmmesinden ise tahsiline sa'y eyleye. Yok umûr-i mühîmmesinden değil ise, cevâz-ı şer'î bulunur ise cevâz verip, bulunmaz ise 'akl ile tasarruf etmeye. Zîrâ verâ-yı 'akulda tûr olduğu, 'ukalânın dahi müsellemdir. Ammâ ben bir şeyi âşikâre görmeyince inanmam demek, cehl-i mahzûr. Görmez misin ki:

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست لبك گسرا دید جان دستور نیست

تن ز جان ten, cândandır ve, جان ز تن ve cân, tenden, مستور نیست pûşide değildir. Nice mestûr olur ki birbirleriyle müttehidlerdir. لبك lâkin, گسرا kimseye دید cân görmeğe, denip masdar ma'nâsı verilmiştir. Zîrâ fî'l-i mâzî her bâr ki bir âher kelîmeye muzâf ola, masdar ma'nâsına olur. Ve ba'zan izâfetden hâlî dahi⁶⁵ masdar ma'nâsına gelir. داد و ستاد gibi ki داد و ستاد⁶⁶ mahallinde müsta'meldir. دستور izin yokdur. Cân ile tenden ziyâde birbirine muttasıl şey yok iken ve cânı bir vech ile inkâra mecâl yoğ iken yine görünmesi

⁶⁴ benim : - T

⁶⁵ dahi : - T

⁶⁶ T داد و ستاد : دادن و ستادن

muhâlâtıdır. Böyle olunca, mücerred görünmeyen **(12a H)** şey, ma'dümdür demek câ'iz olur mu? Pes nâle-i neyde olan sırt-ı 'aşk dahi bunun gibidir. Görünmez ammâ, vardır. Ve şöyle böyle var değil, hem mevcûd ve hem müciddir. Zâhıren bakılsa ney-zenin deminden münfa'il bir nefesdir. Ammâ bâtında kuvve-i fâ'iliyyesi gâlib ve nice nice ahvâl ihdâsında a'cebû'l-'acâyıbdır.

آتش این بانگ نای و نیست باد هر که این آتش ندارد نیست باد

هر که آتشdir, این بانگ نای bu ney sadâsı, نیست باد rûzgâr değildir. her kimse ki, این آتش ندارد bu âteşi tutmaya, ya'nî böyle âteşi olmaya, yok olsun, نیست باد 'lar **(11b T)** beyninde cinâs-ı tām bulunduktan sonra, muhtemilü'z-zıddeyn san'atıyla ikinci نیست باد 'ı hem du'â ve hem bed-du'â mevki'inde irâd buyurmuşlar. Yok olsun demek, lisân-ı nâsda bed-du'â makâmında ve lisân-ı sūfiyyede mahv-ı vücûd etsin demek olup, hem du'â-yı hayr ve hem tarik-i vusûl-ı maksûdu edâya kâd olunmak münfehîmdir. Âteş, müste'idd-i ih-râk olan eşyâyı ne şekil yakıp kül ederse, sadâ-yı nây dahi ehl-i 'aşk-ın gönlünde bekâyâ-yı vücûd-ı vehmiden müterâkım olan hâr u has-ı 'alâyıkı mahv u ihlâkda öyle mü'essirdir. Ammâ bu âteşden haber-dâr olmayıp **(12b H)** zâtlarında fi'l-cümle isti'dâd⁶⁷ olanlar eğer haber-dâr olmak isterlerse, varsınlar evvel mahv-ı vücûd etsinler de bekâyâ-yı alâyık ne güne yanarmış, âteş-i ney ne güne âteş imiş, görsünler. Lâkin نهی كالحجارة ار اشد قسوة⁶⁸ olan kulûb, bu ma'nâyı işitmez. Hikâyet olunur ki *Hasan-ı Basrî* radiya'llâhu 'anh hazretlerine ba'zı ehl-i meclis demişler ki efendim, bız ne mertebe gâfilleriz ki, sizin böyle mü'essir nesâyihinizden intibâh hâsıl edemiyoruz. Anlar buyurmuş ki hâşâ siz gâfil değilsiz. Eğer gâfil olsanız idi âgâh etmek âsân idi. Ammâ siz mürdelersiz ki bir vech ile intibâhınız müyesser olmadı. Kavâbilde isti'dâd şartdır. Zîrâ 'aşk bir mâddeden mücerred cevher-i nûrânîdir ki ba'zı hükemâ 'indinde ancak beden-i insâna müte'allık ve sūfiyye indinde cemî-i **(12a T)** eşyâya müte'allıktır. Hattâ eflâkin dahi harekâtı, hareke-i şevkiyye olup cemî-i müteharrikın harekâtı, nefis-i rahmâniden mümtedd bir dâ'iyye-i şevkiyye sebebiyledir deyip helâkden gürizân olan âdem dahi hareke-i şevkiyye ile müteharriktir. Zîrâ necât bulmağa tâlibdir demişler. Ma'a-zâlık bu hareket-i şevkiyye dahi kavâbilde mütefâvit görünüp

⁶⁷ isti'dâd : isti'dâdı T

⁶⁸ " ...Taş gibi, hatta ondan daha da katıdır.", Kur'ân, 2/74.

neydeki te'sir, meydeki teşvire uymaz. Ammâ hakikat-i hâle bakılrsa ikisi bir neş'e olup (13a H) tefâvütleri bi-hasbî'l-kavâbildir.

آتش عشقت کاندن نی فتاد جوشش عشقت کاندن می فتاد
kim neyin içine⁶⁹ düşmüşdür⁷⁰ 'aşk âteşidir, 'aşk kander ni فتاد, fi'l-i mâzîdir, düşdü ma'nâsına. Lâkin mahsûl-ı ma'nâ ahz olunup, düşmüşdür deyu şerh olunmuşdur. جوشش عشقت 'aşk galeyânıdır, کاندن می فتاد kim neyin içine düşmüşdür. Temsil tarîkıyla neydeki efgân ve meydeki galeyân zıkr buyurup, sâ'ir eşyâyı anlara kıyâs eylemişlerdir. Beyit⁷¹:

'Aşk'dır ol neş'e-i kâmil ki andandır mûdâm

Meyde teşvîr-i harâret, neyde te'sir-i sadâ⁷²

ya'nî ins ü melek ve cinn ü cemâd ü cân-verân, mahabbet-i ilâhî ile hayy u kâ'imdir. Eğer insân bi-hasbî'l-irâde ve'l-fıkr zıkr-i Sûb-hân'dan gâfil ise, bi-hasbî'l-a'zâ (12b T) cemî'-i cevârihı Allâh'ı zâkirdir ve hayvânât ve nebâtât ve cemâdât'dan bir mahlûk yokdur ki Allâh ile diri olmaya و لله يسجد من في السموات والارض⁷³ ve insânın a'zâ vü cevârihı mutî-i Hudâ olduğu و ايدهم و ارجلهم⁷⁴ nûmâyândır. Lâkin bi-hasbî'l-fıkr ve'l-irâde ba'zı nâss, 'âsî ve ba'zı nâss, mutî' olmak için insân halk olunmuşdur. İşte bu zıkr ü tesbîh ki eşyâda cibillidir, mahabbetu'llâha delîldir. 'Aşk ise mahabbet-i muf-rita yahud ifrât-ı mahabbetdir. Pes 'aşk-ı ilâhîden bir cüz' ki, lâekall zıkr ü tesbîhdır, her mahlûkda bulunur. İllâ insân irâde mer-tebesinde (13b H) meşgûl olup her biri tahsîl-i 'aşk edemez. Ve ney ne sûz-nâk kıssalarla zıkr ü tesbîh eylediğini işidemez.

نی حریف هرکه از یاری برید پرده هایش پرده های ما درید

ney her ol kimsenin harîfidir ki, ya'nî hem-dem ve musâhibidir ki, پرده هایش, bir yârdan ayrıldı, ney'n perdeleri. ش, zamîr-i gâ'ibdir, neye râci'dir; پرده های ما bizim perdelerimizi, yırttı, ya'nî neyde olan perdeler bizde olan perde-i hicâbları ref' etdi. Gerek perde-i sûriyye olsun, ki şerm ü hayâ ve 'âr ü nâmûs dedikleridir ki

⁶⁹ içine : içinde T

⁷⁰ düşmüşdür : düşmüş T

⁷¹ beyit : - H

⁷² Fuzûlî Divanı, s. 9

⁷³ "Göklerde ve yerde bulunanlar Allâh'a secde ederler.", Kur'ân, 13/15.

⁷⁴ "...Dilleri, elleri ve ayaklarının, aleyhlerinde şahitlik edeceği gün...",

H : يوم تشهد عليكم ايديكم و ارجلكم : يوم تشهد عليهم السنتهم و ايديهم و ارجلهم Kur'ân, 24/24;

الحيا، يمتع الايمان ⁷⁵ (13a T) anın nehyinde vârid olmuşdur, fi'l-vâki' bû-yük hicâbdır, ekseriyâ tûllâbı yolundan alıkor. Eğerçi hayâ, ahlâk-ı pesendidedendir, ammâ hayâ minâ'llâh olursa. Yohsa her hayâ, ahlâk-ı pesendideden olmayıp bunun gibi ba'zan mezmûm olur. Hükemâ-i felâsife ahlâkı ıtlâk edip, meselâ buğz mutlakâ mezmûmdur demişler. Ammâ ehl-i şer', şer' ile takyid edip, buğzun fi'llâh, memdûh; mâ-'adâsı, mezmûmdur⁷⁶ buyurmuşlar. Ve gerek perde-i ma'neviyye olsun, ki hüçüb-i zulmânî vü nûrânî ve cemî'-i mâ-siva'llâhdır, kalb yoluna (14a H) ilişip, sâlikin⁷⁷ âmâlin kesretti ise insân-ı kâmil ve mürşid-i sâhib-i nefes-mânend kendi perdelerinden ve mülk-ı sarihi olan makâmâtdan haber verip kavâbilin isti'dâdına göre keşf-i esrâra bedraka olur. Ez-cümle ney, merâtib-i esmâ vü sıfâta ve gayb-ı hûviyyet-i zâtı idrâke لا يضرب من التشبيه ⁷⁸ ki kendide yedi mertebe var perdelerden, ve cümlesinin mebnâsı mutlakâ demidir ki sûrâhlar kapandıkda hâsıl olan, sadâ-yı hûviyyetdir. Ehl-i mûsîki ana makâmâtdan râst ile tesmiye ederler. Nitekim zât-ı lüccet-i ehadiyyetde sûfiyye, ta'ayyûn-i evvel ve ta'ayyûn-i sâni i'tibârını etmişlerdir. Pes râstın aynı bir cülve ile tamâm-ı yegâh zuhûr edip ve ehadiyyet mertebesinden haber verir bir haysiyyetle ki vâhid-i ehadın 'aynıdır. Dâ'ime-i esmâ ta'bîr olunan yedi 'aded isme (13b T) yedi perde işâret olup ve doksan dokuz esmâ-i hüsnâ ki 'adedi mahsûr ve باسمك الذى سميت به نفسك فى الغيب ⁷⁹ medlûlunca meşhûr u gayr-i meşhûr nice nice esmâ'u'llâhın cümlesi yedi isme râci' olduğu gibi, ki bu bâbda mahsûs dâ'ireler te'lif olunmuşdur, ke-zâlik nice nice makâmât u terâkib ve şu'abın dahi cümlesi yedi perde, (14b H) ya'nî yedi sûrâhdan icrâ olur ki 'ilm-i edvârda tafsîl olunmuşdur. Ma'a-hâzâ bî-hadd ü bî-kıyâs nağemât ü elhân yek ney ve yek nefesden sudûr eyler iken, makâmâtın kiminden bast u ferah ve kiminden kabz u terah, kiminden şecâ'at, kiminden sehâvet, her birinden bir başka keyfiyyet hâsıl olmak, merâtib-i esmâda olan tekâbüle burhân-ı kavidir. Zîrâ sıfât-ı ilâhiyyeden olan celâl ü cemâl

⁷⁵ "Haya, imanı besler."

⁷⁶ mezmûmdur : mezmûm T

⁷⁷ sâlikin : sâlik T

⁷⁸ "Teşbih yapılmaz." لا يضرب من التشبيه : لضرب من التشبيه T

⁷⁹ "Sen, gayb âleminde sana verilen isminlesin."

ve rahmet ü intikâm emsâli evsâf-ı mütegâyiretû'l-ma'nâ ehadîyyet-i zâta hâlel vermediği, bedîhiyyü's-sübûtdur. Ve neyin böyle böyle gün-â-gün sadâları insân-ı kâmilin, ki mecma'ü'l-külldür, evsâf-ı gün-â-günuna ve zuhûr u kemevvününe ve vücûd-ı fânî-i hestî-nümûnuna dahi temsîl, sezâdır. Pes böyle olunca,

همچو نى زهرى و تریاقى كه دید همچو نى دمساز مشتاقى كه دید

و; hem zehir ve hem tiryâk olan nesneyi; nay gibi, hemچو نى cem' içindir, mücerred 'atf için değil, kim gördü? , bu mahalde zevi'l-'ukûlden su'âldir. Zîrâ كه lafzı, ta'lîl-i vasle ve zevi'l-'ukûlden (14a T) su'âl ma'nâlarını müfiddir. Bu sûretde isimdir همچو نى دمساز nay gibi bir müştâka⁸⁰ dem-sâz olur nesne, kim gördü? Hiç bir müştâka, nay gibi dem-sâz olur şey yokdur. Zîrâ nay sûreten ve ma'nen dem-sâzdır. Ekser-i hem-dem ise, ya fakat sûreten hem-demdir, giriftâr-ı dâm-ı sayyâd olan âhûnun Kays-ı (15a H) 'Âmirîye hem-dem olması gibi, ya fakat ma'nen hem-demdir, -hayâl-i Leylâ'nın Mecnûn-ı mezbûra hemdemliği gibi- ammâ sûreten ve ma'nen Mecnûn'a hem-dem, yine kendi gibi bir Mecnûn gerekdir. Gayret-i 'aşk ise buna dahi râzî olmayıp kendi vücûdunu ifnâya tâlib iken bir vücûd dahi peydâ etmek emr-i müşkildir. Zîrâ 'âşıkda gayret belâsı der-kârdır. Pes hayâl-i Leylâ'nın sûret-i Mecnûn'da tecessüd edip kendi kendiye 'aşk-bâzlık etmesinden gayri bu hâlin tesellisi yokdur. Ney ise bu ma'nânın tamâm-ı aynı vâki' olmuşdur ki nay-zende mütehayyel olan âh u enîn, neyde bi-'aynihi mütemessel olup tâlib ü matlûb ve gûyende vü şinevende birleşmiştir. Öyle hikâyet olunur ki Kays-ı 'Âmirî ser-geşte-i beyâbân-ı cûnûn olup Leyli Leyli deyu gezer yürür iken Leylâ'nın yolu nâ-gâh anın üzerine uğrayıp, "Ey darbû'l-mesel-i rûsvâyân-ı 'aşk, senin matlûb-ı cânın olan Leylâ benim" dedikde, ol serâsime-i sahbâ-yı vecd aslâ sarf-ı⁸¹ dimâğ etmeyip, "Var gît ki (14b T) senin mahabbetin beni senden fârîğ etdi" demiş. Beyit:

Sen lâne-be-ser Kays'ı kıyâs eyleme ancak

Meydân-ı mahabbetde ne başlar yuvalandı

Söz Hazret-i Mansûr'undur ki رکعتان فى العشق لا يبع وضوهما الا بالدم⁸² demişdir. (15b H) Beyit:

⁸⁰ müştâka : müştâk T

⁸¹ sarf-ı : - T

⁸² "Aşkta iki rek'at namaz vardır ki, onun abdesti ancak kanla sahih olur."

*Müftî-i 'aşk bôyle vermişdir bu ser-fetvâsını
Ya çek el serden yahud tırlatma 'aşkın tasını*

نی حدیث راه پر خون می کند قصه های عشق مجنون می کند

نی حدیث راه پر خون می کند , kelâmdır, راه, yol, kanla dolmuş, راه in sıfatıdır. Ke-ennehu kemâl-i hatar-nâkliğinden nâşî kanla dolmuşdur. Tetâbu'-ı izâfât gibidir. Ney, kanla dolmuş yolun haberini ihbâr eder. Mecnûn'un⁸³ 'aşkın kıssalarını nakl eder. hikâyeler. Âhırındaki ya, 'aşka muzâf olduğunu müfiddir, kesre makâmında. Bu beyt-i şerife münâsib on sekiz beyit bir kıssacık, mukaddemen nazm olunmuş bulunmağla bu mahalle sebt olundu. Hikâye-i manzûme:

*Meğer bir gün ki âteş-pâre-i necd
Şerer-fevvâresi Mecnûn-ı pûr-vecd*

*Siyeh-mest-i şarâb-ı hayret olmuş
Kararmış gözleri Leylî'yle dolmuş*

*Dolaşdırmış perişân seyri râhı
Tutulmuş⁸⁴ kendisi çün dâm-ı mâhî*

*Dönüp⁸⁵ ol şu'le-i cevval-e-i gam
Yarup durmakda olmuş şem'e hem-dem*

*Düşüp çün müy-ı zengî piç û tâba (15a T)
Büzûlmüş kûnc-i târ-ı ıztrâba*

*Katıp seyl-i sirişkin bahr-ı hûna
Sûkûn el vermiş ol cûy-ı cûnûna*

*Olup hoşnûd kendi âteşinden
Şükâyet etmez olmuş meh-veşinden*

*Cefâdan ney gibi zâr etmez olmuş
Varıp Leylâ'yı bî-zâr etmez olmuş*

⁸³ Mecnûn'un : Mecnûn H

⁸⁴ tutulmuş : dolmuş T

⁸⁵ dönüp : dönem T

Olup fâriğ dil-i divânesinden
Usanmış vaz'-ı kûstâhânesinden (16a H)

Duyup ol berk-ı sâ mân ya'nî Leylî
Gazab-nâk eylemiş Kays'a tecellî

Demiş etdinse feryâdı ferâmûş
Gerekmez bana artık gûş u mengûş

Perişân olmanı edip tahayyül
Seninçün şânelenmiştir bu kâkûl

Bu sûretler seninçün rû-nümâdır
Nazar âyîneye, sanma sanadır

Hemân yan ağla Leylâ'yı seversen
Koma feryâdı Mevlâ'yı seversen

Meger divâneğe taş atdı⁸⁶ Leylâ
Komadı urmadık baş seng-i hârâ

Olur ma'sûk dâğ u zahma tâlib
Nişân lâzımdır 'âşıklarda **Gâlib**

Televvündür hemîşe kâr-ı 'uşşâk
Meğer imdâd ede hûnkâr-ı 'uşşâk

Kerem-h^vâhız⁸⁷ Cenâb-ı Mevlevî'den
Vere bir neş'e sûr-t⁸⁸ ma'nevîden⁸⁹

Nesir: Bin hikâyetden bir ser-encâm iyidir, fehvâsmca güft ü şenide kâbil-i matlab olmayıp divâneler sözün 'âkuller fehmi etmez. Zîrâ bu tâ'ifenin nahivleri, mahv ve kelâmları, sükûtdur. Söyledikce dahi

⁸⁶ atdı: ekdi H, T

⁸⁷ hâ^vhız : hâ^vhı T

⁸⁸ sûr-ı : şûr-ı H

⁸⁹ Divân-ı Şeyh Gâlib, Mesneviyyât, s. 113-114.

bir başka lûgat tekellûm ederler ki bu yeryüzü lûgatlerinden değildir.

محرم این هوش جز بیهوش نیست مر زبان را مشتری جز گوش نیست

(15b T) *bi-* 'akl-ı me'âş olan divâne sıfatından mâ-'adâsı değildir, *mer* ; *mer* زبان را lafzı eğerçi (16b H) *zâ'id*dir, ammâ vâv-ı hâliyye makâmında isti'mâli vardır. Pes halbuki zebâna müşteri *mer* گوش نیست kulakdan gayrı müşteri yokdur. Ma'lûm ola ki 'akl-ı me'âş ile 'akl-ı me'âd beyninde 'umûm u husûs min-vech olup meselâ matlûb, uhrevî olsa şahs-ı vâhid, hem 'akl-ı me'âş ve hem 'akl-ı me'âd ile muttasıf olur. Ammâ matlûb, 'aşk olduğu takdirce 'akl-ı me'âş aslâ mahall kalmayıp, mısra':

90 ولا خیر فی حب یدیر بالعقل

me'âlince divâne, kirdâr-ı 'akl-ı me'âd-ı sırf ile muttasıf olur. Ve matlûb dünyevî olsa 'akl-ı me'âd istihdâm olamayıp 'akl-ı me'âş ile muttasıf olur. Pes tesâduk-ı emreyn, umûr-ı uhreviyyede cihet-i te-bâyün-i 'aşk ile dünyâ beyninde zuhûr etmekle ahadühümâ-âherin bu mâddelerde zıdd-ı kâmilî olup 'akl-ı me'âşla muttasıf olan şahs, 'aşkdan haber-dâr olamaz. Ammâ eğer denirse ki kümmelîn-i ricâ-lu'llâh, ez-cümle *Hazret-i Pîr* Efendimiz, hem umûr-ı dünyeviyyelerini ve hem hıfz-ı makâmlarını ve hem emr-i sülûklarını zabt etdikleri müsellemler s-sûbûtdur. Cevâb verilir ki ol kuvvet, 'akl-ı küllîdür ve mertebe-i cem'ül-cem'dir. Ana 'akl-ı me'âş denmez. Ve şimdi bizim bahsimiz 'aşkdadır. ⁹¹ لكل مقام مقال te'ârîfde müsta'mel olan kayd-ı haysî sen (16a T) bilirsin ki bi-eyyî-hâl mukadderdir. Pes 'aşk hâlinde 'akıldan (17a H) bi-haber olmak cemî'-i ahvâlde bî-haber olmağı iktizâ etmez. Meselâ teslim ü rızâ hâlinin zikrî esnâsında gayretu'llâh ve buğzun-fi'llâh mertebelerini zıkr ile nakz-ı 'ibâre câ'iz değildir. Zîrâ her mertebenin hâli ve her hâlin neticesi ve her neticenin merci' ü me'hazı başkadır. Zebân söyler, kulak işidir, göz görür, gönül sever. Çâre nedir? Mısra':

Mahabbet bir belâdır kim giriftâr olmayan bilmez⁹²

در غم ما روزها بیگانه شد روزها با سوزها همراه شد

در غم ما bizim gamımızda, روزها günler. Ma'lûm ola ki zi-rûhun cem'i, e-lif ve nûn ile olur: اسبان و شتران gibi. Cemâdâtın cem'i ما ile olur: سنگها

90 "Aklın yönlendirdiği aşkta hayır yoktur."

91 "Her sözün bir yeri vardır.", Keşfü'l-hafâ, II, 146.

92 Halîmî'nin bu mısraı için bk. Güldeste, s. 288.

gibi. İllâ درختان , şâzzdır. بیگانه vakitsiz oldu, ya'nî günler dükendi, bizim kıssa-i gam-ı 'aşkıımız dükenmedi روزها günler, با روزها süz ü âh-
larla, همراه شد yoldaş oldu. Bu beyt-i şerifde şurrâh-ı Mevlevî'den sâ-
bıkun-bi'l-hayrât olan Hazret-i Şeyh İsmâ'il-i Ankaravî kaddesa'l-
lâhu sırrahu'l-'azîz üslûb-ı hakîm kâ'idesi gözedilmişdir, buyurur-
lar. Ve üslûb-ı hakîmî imhâz-ı nush için nâsîh, nefsinî gâfiller
zümresine tenzîl edip ba'dehu nushı beyân etmektir deyip, Kur'ân-ı
Kerîm'de *Habîb-i Neccâr* kıssasında (16b T) kavmine mahall-i
nushda وما لى لا يعبد الذى فطرنى⁹³ âyet-i kerîmesinin tefsirini tafsîl ü
tahkîk edip hulâsa-i ma'nâyı öyle 'ahz buyururlar ki bu hûş, 'aşkın
tahsisinde⁹⁴ gamlar çekip ve henüz matlaba nâ-resîde iken ifnâ-
yı 'ömr etmişlerdir demek ola, demişler. Ve fâzıl-ı tahrîr-i ma'nevî
'*Abdullâh Efendi* cenâbları dahî hazret-i müşârûn-ileyh cenâbları-
na ittibâ' edip bu ma'nâyı tahsîn buyurmuşlar. Bu sûretde در غم ما
lafzındaki gam, tahsîl-i 'aşka dâ'ir olan gam olup, 'ayn-ı 'aşk olan
gam (17b H) olmamak münfehimdir. Zirâ tahsîle dâ'ir olan, irâde
mertebesidir. Ammâ fakîr hâtırına gelir ki 'ayn-ı 'aşk olan gam mu-
râd olunup ma'nâ bu vech ile verile ki ya'nî süz u âhlarımız gitdiği
yere şeb ü rûzlarımız berâber gitdi cümlesi fenâyâ varıp ne 'ömr kal-
dı ne gün, ne âh kaldı ve ne vâh. Bir yanından süz ü âh ederiz, bir
yanından günler geçer gider. العرض لا يبقى زمانين⁹⁵ kavli üzre süz u 'aşk
ve mahabbet, bir yanından teceddüd üzre olup sırât-ı teceddüdün-
den ber-karâr hiss olunduğu bi-'aynihi rûzların ve sâ'atlerin teced-
düdü gibidir. Bunlar cümle 'aşk içinde derd-i 'aşk içindir. الباقى هو الله⁹⁶

روزها گر رفت گورو پاک نیست تو جان ای آنکه چون تو پاک نیست

(17a T) dâhil oldukda, emr-i gâ'ib, ve nehy-i hâzıra dâhil oldukda nehy-i
gâ'ib eder. Pes lafz-ı رو , ra'nın fethiyle, رفت masdarından emr-i hâzır
olup, git demek ma'nâsına iken, گر lafzı dâhil oldukda, gitsin demek
olur. پاک نیست havf u hatar yokdur, gitsin gidebildiği kadar, تو جان
sen kal, ای آنکه ey ol zât ki, ma'sûk murâddır, چون تو پاک نیست sencileyin
pâk ve münezzeh yokdur. Ya'nî matlûb, senin bekâ-yı bi-zevâlidir.

⁹³ "Beni yaratana ne diye kulluk etmeyeyim?...". Kur'ân, 36/22.

⁹⁴ tahsîlinde : tahsîsinde T

⁹⁵ "Araz, iki zamanda baki kalmaz.", Fusûsü'l-hikem, s. 213.

⁹⁶ "Ebedî olan, o Allâh'tır."

Sen ki varsın, her şey vardır. Âhlar geçsin ve günler geçip gitsin ve idrâk-i mâ-fât mümkün olmasın. Bunlar hep müsellemler. Lâkin sen ki varsın, müceddeden bahş u 'atâ der-kârdır. Bizden alıp (18a H) bize vermek ve rahmetin 'ibâdete münhasır olmak ve ser-mâye-i kem-mâye-i 'ömr dükendikden sonra fazl u rahmete ümmid kalmamak ye's-i tâmm ü küfr-i mahzdir. Hâşâ, sümme hâşâ! Ümmid ü recâ kesilmez. Bu beyt-i şerîfde dahi ترهان hitâbını ba'zı şurrâh zât-ı pâk-i Hakka olmak üzere aldıklarını hazret-i şârih-i muhakkak tard buyurup, hüsn-i ta'bîr-i 'inâyet ü ihsânın dâ'im olsun demektir, buyurmuşlar. Fî'l-hakîka hatâdan hâlî olmamağla kendileri muhâtab-ı mürşid-i kâmil olmak üzere beyân buyururlar. Ve 'Abdullâh E-fendi dahi muhâtab, mutlakâ ma'sûk olmak üzere ahz edip, mısra':

97 دو مگو و دو مخوان و دو ملان

beyne'l-hakikat ve'l-mecâz cânibini gözederek bir güzel meslek ihtiyâr eylemişler. Ve bu mahalde (17b T) ber-vech-i vecih dahi ای آنکه de hitâb, vakit ma'nâsına olan آن ' a olmaktır. Bu takdirce ne su'âle ruhsat ve ne cevâba hâcetdir. Lâkin fakîrin dahi kalbine lâyh olur ki muhâtab 'aşk-ı ilâhî ola. Ve چمن تره پاک نیست , müte'allakı olan zât-ı ilâhî i'tibârıyla ola. Ve karâyın-ı makâm, bu ma'nâyı 98 pek mu-sahhıhdır. Veyâhüd muhâtab, zât-ı ilâhî olup پاں lafzının lâzımı murâd ola ki bir şeyin zâtını ve bekâsını temenni etmek, zâlike's-şey'in husûs-ı matlûbda umde olduğunu müstelzımdır. Pes demek olur ki tahsîl-i metâlibde 'umde olan seng, zât-ı bî-zevâldır. Cemî'-i mükevvenâtın mebd'e' ü me'âdı sanadır. Sen 99 ki varsın, her şey vardır. Rubâ'î:

مارا غم عشق و می پرستی همه هست

بدنامی شهر و شور مستی همه هست

ای دوست چو از زمانه مقصود تویی

جای گله نیست چمن تره هستی همه هست 100

(18b H) ma'lûm ola ki beyne'l-havf ve'r-recâ olmanın mavtını, kable

97 "İki söyleme, iki okuma, iki bilme."

98 bu ma'nâyı : - T

99 sen : senin H

100 "Bizde hep aşkın gamı ve meye düşkünlük var. Aşkın kötü şöhreti, çılgınlık ve sarhoşluk, hepsi (bizde) var. Ey dost! Mademki zamaneden maksat sensin, öyle ise şikâyeteye yer yok. Mademki sen varsın, (öyle ise) her şey vardır.", krş. Divan-ı Şems-i Tebrîzî, Tercîât , s. 71.

fevti'z-zamândır. Zamân fevt olup idrâk-ı mâ-fât mümkün olmadıkça sultân-ı recâ gâlib olmak şarttır. Bu beyt-i şerif ise sâ'ik-ı kelâm sevkıyla ol hâle resîde olduğu rûşendir. Eğer denirse ki *Hazret-i Pîr* kuddise sırruhu'l-'azîz cenâbları fevt-i zamân ve idrâk-ı mâ-fât mümkün olmadığından nice haber verirler ki 'ulûm-ı ilâhiyye vü ma-'ârif-i ledünniyye kendilere bi'l-'ayân münkeşif olmuştur. Cevâb verilir ki: **(18a T)** ¹⁰¹ *انى استغفرالله فى كل يوم سبعين مرة* hadis-i şerifinde i'tibâr olunan ma'nâ i'tibâriyledir. Ez-cümle mukaddemen zıkr ü ta'kid olunan 'atş-ı dâ'imî ki *Hazret-i Bâyezîd-i Bîstâmî*den rivâyet olunmuş idi. Bu, sûz u nâlelere bâ'îsdir. Hulâsa-i kelâm, mısra':

Sudan kum doydı biz doymadık aslâ

diyen kibâr-ı evliyânın, *Hazret-i Pîr* Efendimiz muktedâsıdır.

هرکه جز ماهی ز آبش سیر شد هرکه بی روزیست روزش دیر شد

her kimse ki balığın gayridir, ki su hayvânı değıldir, her kimse ki rızkı yoktur, anın âbından kandı, her kimse ki rızkı yoktur, anın günü, geç oldu, **(19a H)** ahşamlar olmak bilmez. Ya'nî balıktan gayri suya doydı, ammâ balık aslâ doymayıp, 'ömrü günü, deryâ içinde geçerken, bir ân deryâdan münfekk olsa, ma'lûmdur ki ne hâle girer, yıllarca deryâda olduğu bir ân gibi gelmez. Beyit:

Nûr-ı 'aynundan Hudâ insânı mehcûr etmesin

Hak Te'âlâ gördüğünden kimseyi dûr etmesin

Ammâ bu derd-i iştiyâka gıriftâr olmayan bi-nasibler, eyyâm-ı visâlin kasrını, eyyâm-ı firâkın tûlunu ne bilsin. Eyyâm-ı visâl şâdmâ-nisiyle merzûk olanlar bilir ki günler kısadır. Beyit:

Ne 'aceb tiz geçer zevk ü safâ eyyâmı

İrmedin nısf-ı nehârı irişir ahşamı

İşte bu h'vân-ı 'inâyetden ma'âza'llâh bi-behre **(18b T)** olan açlar, mısra':

مانند روزہ دار بر آبش ¹⁰²

her günü bir yıl gibi sanır.

در نیابد حال پخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید والسلام

hâsıl etmez, pişkin hâlini, hiç çiğ ve nâ-reside olan şahıs, pes, söz, kısa, باید, gerekdir, والسلام ¹⁰³ *اذا كان الامر كذلك*

¹⁰¹ "Ben, günde yetmiş defa Allâh'a tevbe ederim.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 138-139.

¹⁰² "O, (gözü) suda olan oruçlu gibi".

ma'lûm. ¹⁰⁴ انتك لا تهدي من احببت ولكن الله يهدي من يشاء ¹⁰⁵ سعيد في بطن امه medlûlunca herkes 'âlem-i ezelde, 'ilm-i ilâhîde ne sîfatla takdîr olunmuş ise kaderi kazâsına mutâbık zuhûr edeceği emr-i (19b H) mukarrerdir. Puhte hâminden hâmlar haber-dâr olmaz. Hemîşe puhte, puhte; hâml, hâmdır. Ammâ 'ilm-i ma'lûma tâbî' olmağla ba'zısının nush u pend ile ıslâh olacağı dahi kaderde olduğu takdîrce, yine ¹⁰⁶ خير الكلام ما قل ودل vâdisine gidip, ¹⁰⁷ ما على الرسول الا ¹⁰⁸ üsve-i hasenesine ittîbâ' vâcib ü elzemdir. 'Ale'l-husûs ki müstemi', kâbil-i kabûl-ı nasihat olmayıp, tâbî'-i hevâ-yı tabî'at ve nâkusu'r-re'y ve'r-rû'yet ola. Her suhan-ı hikmet-intizâmından kendi hevâsına mûnâsib bir ma'nâ-yı gayr-ı murâd¹⁰⁹ ahz edip söz çoğaldıkça vesveseyi artırır. ¹⁰⁹ نعوذ بالله من شرور أنفسنا

Der-kusûr-ı fehmi müstemi'ân

Ma'lûm ola ki *Mesnevî-yi Şerîf*'in ibtidâsından (19a T) bu mahalle gelince on sekiz 'aded muvâfık-ı ism-i Hayy olan ebyât-ı şerife, 'âlem-i icmâlden vâki' olup, kemâl-i i'câz üzre ney kinâyesiyle in-sân-ı kâmilin usûl-ı hakâyıkını beyân, mâ-'adâsı olan altı cild ve 'alâ-rivâyetin yedi cild *Mesnevî-yi Şerîf*, 'âlem-i tafsilden vâki' şerh ü izâh tarîkıyla merâtib-i esmâ vü sıfâtı ve mezâhiri olan âdem ve 'âlem-i ¹¹⁰ tahkik ve tıbyân olmağla gûyâ ebyât-ı müşârûn-ileyhâ âdem ve kitâb-ı *Mesnevî* 'âlem olup, beyit¹¹¹:

'Âlem anın hüsnünün şerhinde olmuş bir kitâb

Metnin istersen Niyâzî (20a H) sûret-i insâna bak¹¹²

¹⁰³ "İş böyle olunca."

¹⁰⁴ "(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, ama Allâh dilediğine hidayet verir.", Kur'ân, 28/56.

¹⁰⁵ "Saîd kişi, annesinin karnında da saîddir." krş. " : السعيد من سعد في بطن امه : Ehâdis-i Mesnevî, s. 35.

¹⁰⁶ "Sözün en hayırlısı, kısa ve maksadı ifade edendir."

¹⁰⁷ "Peygamberin görevi, sadece tebliğ etmektir...", Kur'ân, 5/99.

¹⁰⁸ murâd : murâda H

¹⁰⁹ "Nefislerimizin şerrinden Allâh'a sığınırız."

¹¹⁰ âlem-i : âlem T

¹¹¹ beyit: mısra' H. T

¹¹² Niyazi-i Mısri, s. 223.

demekdir, gönül ne demekdir; ne zamân cân, cân olur ve gönüle, ne zamân gönül denilir, anlayaydın. Benimle senin beynimizde zâhi-ren fark yoğ iken, cân ü dilde ne mertebe te'sir var ki sen¹²¹ müte-'allem, ben 'âlim ve mu'allim ve sen mürid ve ben şeyh olmuşum. Neden iktizâ ettiğini bir bir tafsîl edeydim. Ammâ henüz hâmsın ve mertebe-i yakîn hâsıl olmamışdır. Bu esrân telakkîye iktidârın olmadıgından şerh ü tafsîli her ne kadar ben ârzü etsem dahi söylenmez. Ta'lim dedikleri müte'allemîn isti'dâdına ve vakt-i (20a T) hâli-ne göre olur. Beyit¹²²:

Çıkmağa lebden sebeb lâzım sôze

Cezbe-i şevk-ı taleb lâzım sôze

این سخن شیرست در پستان جان بیگشده خوش فی گردد روان

(21a H) bu ma'ârif sözû, شیرست sūddür, ya'nî sūd misâlidir. Zîrâ Resûl-i Ekrem salla'llâhu 'aleyhi vesellem rû'yâda leben nûş eyleyip bakiyyesini ba'zı havâss-ı ashâba¹²³ i'tâ buyurduklarını kendileri nakl buyurduklarında, ne ile ta'bîr buyurdunuz deyu su'âl edenlere, 'ilm deyu cevâb-ı şifâ-me'âb vermişlerdir, deyu menkûldur. cân memesinde, isti'âre-i meknîyyedir, بیگشده çekicisiz, ya'nî ol sūdü cezb eden tıf-ı şîr-h^vâre bulunmadıkca, خوش فی گردد روان güzel revân olup akmaz, deki nefy, kayda 'â'iddir, ya'nî aksa dahi güzel akmaz. ان الله يلقى الحكمة على لسان الراعطين بقدر فهم المستمعين ¹²⁴ mü-'eddâsınca ârzü-yı istimâ'-ı ma'ârif edip, katresini zâyî' etmeyip, şîr-i mâder-i tıf-ı nev-zâd ne güne h^vâhişle nûş ederse öylece ez-dîl ü cân gûş eder. Mürid-i sâdık olmadıkca 'ırfân sohbetleri mürşidîn lisânından sudûr etmez. Hikâyet olunur ki Hazret-i Cûneyd meclis-i va'zında Hüseyn-i Mansûr'u gördükce h^vişten-dârlık edip ketm-i esrâr ederler imiş. Bir gün Hazret-i Hüseyn-i Mansûr mütenekkir sûretle meclisin bir köşesinde ihtifâ (20b T) edip oturmuş. Nâ-gâh Hazret-i Cûneyd'in lisânına esrâr-ı tevhîdden bahs cereyân edip gâh ¹²⁵ (21b H) gâh سبحانی ما اعظم شأنی ¹²⁶ mânend-i لیس فی جبینی سرى الله

¹²¹ sen: seni H, T

¹²² beyit : - T

¹²³ ashâba : ashâbına T

¹²⁴ "Allâh, hikmeti, dinleyenlerin bildikleri kadarıyla, vâizlerin diliyle verir."

¹²⁵ "Alnımda (kafamda) Allâh'tan başka hiçbir şey (düşünce) yoktur."

¹²⁶ "Kendi kendimi takdis ederim. Benim şanım ne kadar yücedir!"; krş.

kelimât-ı hakikat-ı âyât söyleyip bir rûtbeye kerem-i tevhid olmuşlar ki az kalmış ser-i minberleri ser-dâra döneyazmış. Lâkin kûmme-lin-i ricâlu'llâhda bir kuvvet vardır ki h^vişten-dârlık ta'bir olunur. Bir hâlin sebep-i zuhûrunu ve neticesini keşf buyurup bi'l-küllîyye hâle mağlûb olmazlar. Fe-min-zâlik Hazret-i Cûneyd'e sahve gelip meclisde Mansûr-vâr taşra def etsinler, buyurmuş. Fi'l-vâkı' ehl-i meclis tefahhus edip Mansûr'u bir ¹²⁷ köşede pinhân bulmuşlar. Ta'accüb-künân cümlesi keşf-i sırt-ı mâ-cerâyâ müterakkub oldukda Hazret-i Cûneyd buyurmuşlar ki bu keşf olunan esrâr, Mansûr'un mertebesinden ve anın h^vâhişinden zuhûr etdi. Ana lâyük olan odur ki bizim meclis-i va'zımıza gelmeye. Zîrâ va'az, 'avâm içindir. Mısra':

128 لقمه سیرغ آن صوره نیست

Mansûr'un derdine dermân olacak sohbetler 'avâmı müblikdir. Fi'l-hakika bu böyle değil midir ki? Mübtelâ-yı afyon olan tiryâki-vâr ki üç dirhem afyon tenâvül ile kendiye gelip tahsîl-i neşât eder. İ'tiyâdı olmayan âdem ma'âza'llâhu te'âlâ ¹²⁹ bir dirhemini yese, ma'lûmdur ki nereye gider. Hulâsa-i kelâm, 'âşık-ı sâdık gerek ki mürşide h^vâh-nâ-h^vâh keşf-i esrâr etdire.

مستمع چون تشنه و جریته شد واعط او مرده برد گریته شد

(21a T, 22a H) مستمع işitmeğe tâlib olan kişi, چون çünkü, تشنه susamış, مرده برد, ار, ma'lûm, اگر, و جریته شد ve arayıcı ola, گریته شد söyleyici ola, meyyît hükümünde, جامد şeyh-i fânî-fi'llâh çünkü müstemi'de isti'dâd-ı telakki-i esrâra ¹³⁰ göre min-kabl'r-Rahmân zinde ve güyende olup, hetk-i astâr-ı gavâmuza mecbûr ve ol tâlib-i sâdika ta'lîm-i 'ulûm-ı ilâhiyyeye me'mûr olur. Pes zann etmesin ki 'ârifler kendiden ma'ârif sohbetini diriğ ederler, hâşâ, etmezler. Ammâ teşne gerekdir ki bu âb-ı kevserden ırvâ edeler. Sen hakkın olmayan ma'ârifî hezâr bâr gûş etsen

"سبحانی ما اعظم شأنی وهل فی الدارين غیرى" Kendi kendimi takdis ederim. Benim şanıma ne büyüktür. İki cihanda benden başkası var mıdır?", Bâyezîd-i Bistâmî'nin bu sözü ve açıklaması için bk. Lemeât, s. 29, 47.

¹²⁷ bir : - T

¹²⁸ "Simurğun lokması, o küçük serçeninki (gibi) değildir (olamaz)."

¹²⁹ te'âlâ : - H

¹³⁰ "Cansız, hareket etmez."

¹³¹ esrâre: esrâr H, T

hâtırında kalmaz. Sanma ki vermezler. Ammâ ehli alır, nâ-ehli almaz. Mücerred ben 'âşık-ı sâdıkım demekle sana kim inanır. Da'vâyı mahabbet eden bi-çâre imtihan yok mudur sanır. Heyhât, heyhât, öyle değil, gerçek 'âşıklara der ü dîvâr, reh-ber-gûy-ı dil-dâr ve seng ü mermer ser-menzil-i maksûddan peyâm-âver imiş.

مستمع چون تازه آید بی ملال صد زبان گردد بگفتش کنگ و لال

مستمع چون تازه آید بی ملال, mücedded gele, melâlsiz, çünkü müsteml', صد زبان گردد yüz dilli olur. Ya'ni el-sine-i lâ-yu'add u la-yuhsâ ile ana ifâde-i esrâr eder. کنگ و لال 'atf-ı beyândır. Eğerçi کنگ dahi dilsiz ma'nâsına meşhûrdur, ammâ hakikatde 'Acem, pepeyi, peltek ma'nâsına isti'mâl eder. **(22b H)** Dilsiz olan **(21b T)** kimseler bundan nûmâyân oldu ki müridin ahvâl-i pesendidesi mücedded ve bi-melâl olmak lâzım. Yohsa anda ahvâl-i tarikat teceddüd etmedikce akvâl-i hakikatden zevk-yâb olamaz. Meselâ tok olan âdem yahud hasta olan âdem ta'âmdan telezzûz edemediği gibi, tâlib-i sıhhat, mizâc-ı gûrisnelik peydâ etmeli ki nevâl-i ma'ârif her taraftan tabak tabak nihâde-i piş-gâh-ı ârzûsu ola ve musrâ'-ı sâni'deki کنگ و لال den murâd yahud mürşid ola ki anların lisânı yokdur. Dâ'imâ ve bi-yantık menziline Hak'dan söyleyip, Hakk'ı söyleyip, Hak'la söylerler. Yahud murâd, sâmit-i sûri olan cemâdât ü hayvânât ola ki lisân-ı hâl ü makâl ile iktizâsına göre her birinin erbâb-ı hâle gûyâ-yı esrâr oldukları müsbittir. Hattâ mervîdir ki evliyâ'ullâhdan bir zâtın bir tufl-ı endek-sâlesini karyenin etrâfında bir kurd kapdığını kendiye haber verirler. Hezâr telâşla ardınca segirdir iken nâ-gâh bir sâ'il, Allâh için bir pâre nân dedikde, me'yûsen 'avdet edip sâ'ile nânı verip yine şitâbân oldukda, kurd ma'sûmu getirip nazar-gâhında sağ ve sâlim kenâr-ı râha koyup, loknatün-bi-lokma demiş. Bunun emsâli garâyib-i hikâyât meşhûr ve meşhûddur. Cemâdât u hayvânât söylerler. Ammâ göz lâzım ki göre ve kulak lâzım ki işide. Ma'lûm ola ki bu ebyât-ı şerîfeden münfehim olan müsteml'in **(23a H)** noksân-ı hâli ve 'adem-i isti'dâdı, *Mesnevî*-i Şerîfe göre, hâşâ muhâtab olan **(22a T)** *Çelebi Evliyâ Hüsameddin* Efendimize nâzır olmayıp ancak bu mefhûmun mâ-sadakı olan bi-çâre ve bigâneler murâd olunup 'alâ-tarîkî't-taglîb Kur'ân-ı Kerîm'de و ان كنتم في ريب مما ¹³² تزلزل da gayre-mürtâbîn, mürtâbîn'de taglîb olunduğu gibidir. Ve-

¹³² "Eğer indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız...", Kur'ân, 2/23.

yahud buna mantıkînin istisnâ-yı aklî dedikleridir ve ehl-i usûlün kelâmlarına müşâbihdir. Ammâ Cezîre-i Şerîfe'ye göre ma'lûmumuz muhâtab-ı mu'ayyenî olmağla su'âl vârid olmaz. ¹³³ عام خص منه البعض ¹³⁴ رجعتا الى ما نحن فيه Pes ehl-i meclisin cümlesi şevk-ı cedid sâhibi olmayıp kimi âşinâ ve kimi bigâne olduysa, sohbet-i 'irfân 'alâ-re'si'l-ba'd işârete maksûr olup, âşinâlar imâ ile duyup, bigânelere keşf-i kına'-ı 'arâyis-i ma'nâ bir vech ile revâ görülmemiştir.

چونکه تا محرم درآید از دم پرده در پنهان شوند اهل حرم
 پر چونکه تا محرم درآید ¹³⁵ kimse 135, içeri gele, kapımdan, kimse 135
 gizlenirler, پنهان شوند, ehl-i beyt olan, muhadde-
 rât-ı ma'nâyı ya'nî mahremler arasında yüz-göz açık cîve-i lâ-'ubâlî
 eden 'arâyis-i erike-i lâhût ki ma'ârif-i ledünniyyeden 'ibâretidir.
 Meclise bigâne dâhil olduğu gibi perde-i elfâz-ı gün-â-günla mestûr
 u hem-sedd savtuyla me'mûr olup işâretten mâ-'adâ (23b H) mecâl-i
 güft-gû kalmaz. Hattâ Hazret-i Sultân-ı Enbiyâ 'aleyhi's-selâm E-
 fendimizden mervîdir ki meclis-i Cibrîl-(22b T) pesendlerinde hâ-
 zır ¹³⁶ olan havâss-ı âl u ashâba tahkîk-i esrâr-ı hakka'l-yakîn bu-
 yururlar iken bir nâ-sezâ dâhil olsa, bardakların ağzını kapayın ve
 gece bile açıkda uyumayın emsâli tenbihâtla ketm-i esrâra işâret
 buyurulup zimâm-ı katar-ı tahkîkât cânib-i âhere imâle olunur-
 muş. Bu dahi rahmet-i mahzûr ki ¹³⁷ ولو بسط الله الرزق لعباده لينفوا في الارض فسادا
 mantûkunca her bi-'aklın eline seyf-i sârim verilmedi. Ve 'inde'l-
 mülûk, havâss beyninde dahi merâtibe ri'âyet olunup süyûf ü ri-
 mâh-ı rezm ashâbına ve gavânî vü akdâh-ı bezm erbâbına verilir,
 vâsıl-ı mertebe-i cem'ü'l-cem' olmayan havâss-ı ehl-i rezmi dahi âşt-
 nâ-yı ahvâl-i inbisât-âsâr-ı bezm etmezler. Zîrâ çok kerre olur ki ol
 ashâb-ı rezmden olan merd-i dilîri ¹³⁸ mahrem etseler, cîve-i mah-
 bûbân-ı mutlaku'l-'inân, bezmi, bi-edebliğe ¹³⁹ haml eder ve cûş-ı

¹³³ "Bazı kısımlarının tahsis edildiği umum."

¹³⁴ "Konumuza döndük."

¹³⁵ kimse : kimesne T

¹³⁶ hâzır : - T

¹³⁷ "Allâh, kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı.", Kur'ân, 42/27; - T

¹³⁸ merd-i dilîri : mürdeleri T

¹³⁹ bi-edebliğe : bi-edebliğine T

gayretle safâya hâlel verip ol nâzenînlerin hâtırına değer. Ke-zâlık 'aksi dahi böyledir ki nâzenînân-ı ehl-i bezmî dekâyık-ı umûr-ı rezme mahrem etseler¹⁴⁰, lâ-'ubâliyâne hareketle ifşâ-yı¹⁴¹ esrâr e-dip nizâm-ı devlet-i sûriyye vü¹⁴² ma'neviyyeyi muhtell eder. Ammâ vâkıf-ı mevâkıf-ı cem'ü'l-cem' olan hulles-i havâssa hem esbâb-ı (24a H) bezmî ve hem ahvâl-i rezmî gösterirler. Anlar dahi ıktizâ-yı mevâtın gözedip hareket edip umûr-ı bezmî umûr-ı rezme tahlit etmezler. Böyle olunca her bir mahrem her bir esrâra vâkıf olmak hilâf-ı vaz'-ı hikmetdir.

چون درآید محرمی دور از گزند برگشایند آن مستیران روی بند

دور, چون درآید محرمی دور از گزند, bir mahrem, öyle bir mahrem ki, دور از گزند, zararlan ba'id, ya'nî zararsız, برگشایند, açarlar ve kaldırırlar, ol mestûrlar¹⁴³, ol mestûrlar, yüz bağını, ki yaşmakdır, 'Avretlerin yaşmağına rûy-bend derler. Âriften beyân olunduğu üzre ba'zı mahremden zarar melhûz olmağıla harem-i hâssa dâhil olacak mahrem, hiç zararsız olmak şartdır. Zarar dahi birkaç vech iledir. Biri oldur ki takrîr olunduğu¹⁴⁴ vech üzre, meselâ ol mahbûbâna dokuna, yahud anların hâline kıyâs edip kendiden dahi ol güne lâ-'ubâliyâne etvâr zuhûr etmekle zarar kendiye isâbet eyleye. 'Alâ-külle't-takdirin mahrem zararsız lâzımdır. Ve ol zararsız mahrem dâhil-i bezm olduğu gibi, mestûrân-ı harem-serây-ı 'ismet, keşf-i kınâ'-ı ârâm e-dip cîve etmeğe başlarlar. Ve her cîvelerden bir imâ ve her imâlanndan bir ma'nâ nümâyân olup na'ra-ı mestân-ı kec-kûlâh-ı kûnbed-zen tâc-ı hurşid û mâh olacağı müstağnîn-'an'l-beyândır. Ammâ, li-münşî'ihî:

لال غمرا اتفاق صحبت کوران بلامت

دستم از انگشت بیزارست بعد از خامشی

145

(24b H) mediûlunca mânend-i ebr-i siyâh gülîstân-ı cihâmı kaplayan çok zûrzârın¹⁴⁶, ki sığırık kuşlarıdır, sadâ-yı pûr-şûrundan,

¹⁴⁰ etseler : etse H

¹⁴¹ ifşâ-yı : ifnâ-yı H

¹⁴² ve : - H

¹⁴³ mestûrlar : mestûrân T

¹⁴⁴ olunduğu : olduğu H

¹⁴⁵ "Gam dilsizinin körlerle sohbet etmesi, belâdır. Elim, suskunluktan sonra parmaktan nefret etmektedir.", Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 121.

¹⁴⁶ zûrzârın : rûzzârın T

ne bûlbûlde zebân-ı gûft-gû ve ne gülde rûy-ı reng ü bû kalmış.
'Âlemde müdde'i ve kezzâb çoğalmış.

چونکہ زاغان خیمہ بر بہمن زدند بلبان خاموش شدند و تن زدند

(23b T) بر بہمن, چونکہ زاغان خیمہ را, خیمہ takdîrindedir, چونکہ kargalar, بلبان بلبüller, خیمہ çadırı, orta güz ayı üzerine, زدند urdular, ya'nî çünkü güz vakti geldi ve kargalar cem' oldu, بلبان bûlbüller, خاموش شدند hâmuş oldular, و تن زدند fe-râgat etdiler, تن زد sükût eyledi ve fâriğ oldu demektir. Zâğ ki müdde-i-yi kezzâbdır ve dâ'imâ işi hırsızlık ve lâf ü¹⁴⁷ güzâfdır. Erbâb-ı tasavvufun libâsına girip, bâtınında cîfe-i dünyâya ârzû-kâr olan nâ-merdler murâd olunup keşf-i esrârda anlardan ihtirâz olunmuşdur ki evliyâ'u'llâhın izhâr-ı şûr u şegaf-ı vecd ü hâl etmeyip, ekseriyyâ vâsıl oldukları merâtib ü makâmât ve müşâhedâtı şerh ü tafsilden terk-i kıl ü kâl etdikleri ol makûlelerden tevakkî içindir. Zîrâ 'ulemâ-yı zâhîrden olan ehl-i inkâra bu bizim 'ulûmumuz, 'ulûm-ı keşfiyye ve eşvâkdan hâsıl olan ezvâkdır ve ahvâl ü işârâtdır, akvâl ü 'ibârât değildir demekle ta'n ü teşnî'lerinden fi'l-cümle rehâyâb olmak mümkündür. Ammâ mukallid-i muhtıl (25a B) olan müteşebbih-i sûfiyenin kulağına bir hakikat sözü gîtmesin ma'âza'llâh bu benim hâlimdir deyip râst geldiği sûk u bâzâra nakl ederek hem kendini varta-i gayret-i evliyâyâ ve hem işidenleri sû-i zann-ı zümre-i asfiyâyâ mübtelâ edip vehâmetleri münkirinden bed-ter olmağla ol zâğ-menişlerin kendi tabî'at-ı fûsûrdelerinden kinâyeye olan mâh-ı behmen-i rûzgâra istilâları bûlbûlân-ı gül-zâr-ı tahlîkîn sükûtlarını mûcib olmuşdur ve orta güz ayı olan behmen zikr buyurulduğundan murâd, Allâhu a'lem, basta işâret olan sayfdan ve kabza işâret olan şitâdan ba'id olup, (24a T) ol nâ-keslerin tamâm-ı berzah-ı havl-nâk-ı ye'sde olduklarıdır¹⁴⁸ لا من رحم الله. Zîrâ 'ayn-ı kabz olan şitâda olsalar, ehl-i inkâr gibi netîceleri bast olmak me'mûl ve zuhûr-ı bahâr-ı nefehât-ı kudsdan kendilere imdâd mes'ûl idi. Zîrâ şitânın sonu, bahârdır. Ammâ güzün sonu şitâ-yı bi-zin-hârdır. Ma'âza'llâh, pes bu gürûh-ı nâ-pâk kulağına esrâr sözü gîtmeğe bâ'is, erbâb-ı iştiyâkdan ve ehl-i ezvâkdan olan tâlib-i mübtedînin havsala-ı şevki teng olup vakitli vakitsiz h^vâhiş-ger-i füyûz-ı teselli olduğudur. Zîrâ anın hâline her vech ile rivâyet vâcibdir¹⁴⁹

¹⁴⁷ ü : - T

¹⁴⁸ "Allâh'ın rahmetine nail olan müstesna."

¹⁴⁹ vâcibdir : vâcib H

ve işitdiğini verip makâmından terennûm etmek, bûlbûlân-ı bâğ-ı irşâda mûnâsıbdır. Beyit:

می کنم دیوانگی تا هر سرم غوغا شود
150 شاید از بهر قاشا آن پری پیدا شود

(25b H) Çünkü ey 'âşık-ı sâdık, bu güft-gûlara sebep hep sensin. Pes güş-ı¹⁵¹ hûşunu bir hoşca verip güzel dinle. Hattâ demesinler ki

مستمع خفتست کوتاه کن خطاب ای خطیب این نقش کم زن تو بر آب
müstemi' uyumuşdur, خفتست , خفته است ' den muhaffefdir, hitâbı kısa eyle, kelâmı kes, ey ilân-ı sır edici, bu nakşı urma; az ma'nâsınadır, lâkin mevzi'-i nehyde ve ekser-i mevâzi'de mâ-i nâfiye gibidir, sen sunun üzerine, ya'nî ey mürşid-i kâmil, senin bu kadar güft-gûyuna bâ'is olup seni mûnkırın ta'nına düşüren ve başına zâğ u zeğân-ı mukallidın üşüren 'âşık-ı sâdık, uyhuya vardı. Beşeriyet gafleti (24b T) anın üzerine gâlib oldu. Gerekdir ki bu dekâyıktan terk-i güft-gû e-desin ve memleket-i melâmeti koyup semt-i selâmete gidesin. Zîrâ şimden sonra her ne kadar tahkik ve tevfik etsen su üzerine nakş etmiş gibi olursun. Çünkü kâbil-i kabûl olan ancak o idi. O dahi uyudu. Su üzerine olan senin nakş-ı gün-â-günün, tekdîr-i levn-i mâ'dan gayrı bir şey'i muntecc değildir. İtlâf-ı bi-fâ'ide-i enfâsa nızâ'u'llâh yokdur.

عارفان کز جام حق نوشیده اند رازها دانسته و پرشیده اند

içmişlerdir, نوشیده اند ki Hak câmindan, şol 'ârifler, (26a H) عارفان gizlemişlerdir. Hak câmı ki gönüldür. Andan nûş-ı şarâb-ı hakikat eden 'ârifler çok esrân bilmişler ve gizlemişlerdir ki el-hadis med-¹⁵² 152 ان لله شرابا اعد لا ولياته اذا شربوا سكروا اطربوا el-hadis med-lûlunca kendilere mahsûs olan şarâb-ı safâ-me'âbdan vicdânlarındaki şevk u tarabı bigâneye duyurmayıp dürlü dürlü perdelerle gizlemişlerdir ki ana sût-re-i melâmet ve kubbe-i 'izzet derler. Sâhibi menba'u'l-himâ olduğu'çün eğer 'alâ-mâ-hüve-'aleyh hâllerin âşikâr etseler halk bi'l-küllîyye rûbûde-i sahbâ-yı vecd olup az vakitde 'âlem-i sûtret-i harâba varır. Zîrâ bu cihânın 'imâret-i gaflet ile olup

¹⁵⁰ "Başımda kavga olduğu müddetçe delilik edeceğim. Belki (beni) seyretmek için o peri ortaya çıkar."

¹⁵¹ güş-ı : - T

¹⁵² "Allâh'ın, velî kullarına hazırladığı içkiler vardır. İçtiklerinde sarhoş olurlar, sarhoş olduklarında da coşarlar."

'akl-ı me'âşın ikâmet-i merâsımıyla pây-dâr olmuştur. Şeyh 'Attâr hazretleri hikâyet buyururlar **(25a T)** ki¹⁵³ *Pîr-i Bestâm*'ın imânına bir vakit şeytân musallat olup herçend kuvvet-i rûhâniyyestyle def etdikce mündefî' olmamış, âhîrû'l-emr karşısında teşekkül edip nice mübâhaseden sonra demiş ki Cenâb-ı Hak aktâr u ahnâsıyla rûy-ı 'arzı bana vermedi mi, *وانك لمن النظرين* ¹⁵⁴ hitâbıyla ruhsat 'inâyet etmedi mi? Sen ki ehl-i dünyâyı yek-pâre cezbe tarîkıyla ikâza sa'y edip mâdâmki benim evimi yıkmağa çalışırsın. Ben dahi senin **(26b H)** imânına sû'-i kasd etmekden¹⁵⁵ fâriğ olmam. Eğerçi *ان عبادي ليس لك* ¹⁵⁶ dūr-bâş'ı sizi hıfz etmiştir. Lâkin safâ-yı derûnunu kaçırarak elimden gelir deyince taraf-ı Hak'dan kalbine ilhâm olup cezbe tarîkıyla kulûb-ı nâsda tasarruf edip 'avâm-ı nâsı mûnkatı'ın ilâ'llâh zümresine ilhâkdan ferâgat edip ancak, *الدين النصيحة* ¹⁵⁷ mantûkunca yalnız nush u pendle meşgûl olmak üzre ta'ahhüd edip şeytân şerrinden emîn olmuşlar. Bundan münfehim olur ki dünyânın bi'l-küllîyye harâb olup ehl-i dünyâ yek-pâre ehl-i âhîret olmak murâdu'llâh değildir. Tâ kuyâmete dek halk kimi sâlih ve kimi fâsık, kimi âgâh kimi gâfil olmak muktezâ-yı hikmetdir. Anınçün hikmet-şinâsân-ı tahkik bu bâbda zimâm-ı güft-güyu çekerek tutarlar.

هرکه را اسرار کار آموختند مهر کردند و دهانش دوختند

her kimseye ki, اسرار کار kânın esrârını, آموختند öğretdiler, **(25b T)** و دهانش دوختند ağızını dikdiler. Esrâr-ı kânı öğrettikleri zâtın ağızına mühr-i sükût urup, içinde misk olan dūre-i girân-bahâ gibi cânib-i gaybdan ketm-i esrâra me'mûr ve ifşâ-yı râzdan mahfûz ü mestûr kılmuşlardır. *ان من العلم كرمية المكنون* ¹⁵⁸ masdûku, *و رب جوهر علم لو ابدح به لقبل لي انت من تعبد الوشاء* ¹⁵⁹ (27a H) mantûku olan ma'nâ-yı lâzumu'l-kitmân, ancak ümenâ mertebesine varan ricâlu'llâha telkîn olunup, ol mertebeyi ihrâz etmeyenlerden mem-

¹⁵³ ki : - T

¹⁵⁴ krş. *فانك من النظرين* : " Sen mühlet verilenlensin.", Kur'ân, 15/37.

¹⁵⁵ etmekden : etmedikden H

¹⁵⁶ "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur.", Kur'ân, 15/42.

¹⁵⁷ "Din, nasihatten ibarettir.", Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, VI, 474.

¹⁵⁸ "Gizli av gibi ilimler vardır."

¹⁵⁹ "Nice ilmî cevherler vardır ki açıklasam, bana, 'sen, süse-püse düşkün olanlardansın' denir."

Gerçek 'âşık oldur ki olduğu tarıkda tahsîl-i hazz-ı evfer eyleyip, tâ¹⁶⁶ sâbit-kadem ola. Eğer âdem olamazsa, bâri âdem bula. Teşne olan, bir bardak suyu terk edip bahr-ı Ceyhûn hevâsma gîtmez. Buldunsa fırsatı¹⁶⁷ ganîmet bîl ki bulduğun nene yetmez. Beyit:

Cebel-i Tûr'a varanlar göremez nûr orada

*Kande kim yâr cemâlin göresin, dur orada*¹⁶⁸

(28a H)

سر غیب آن را سزد آموختن کو زگفتن لب تواند دوختن

(26b T) سر غیب gayb sırrını, آن را سزد o zâta yaraşır, آموختن öğretmek, ko kim o zât, ز گفتن söylenmekden, لب dudağını, لب خرد را demekdir, تواند kâdir olur, دوختن dikmeğe. Esrâr-ı gaybiyye ta'limine evvel bir zât gerekdir ki söylemekden kendiyi zabt edip ketm-i esrâra kâdir ola. Zîrâ şarâb-ı sûrî ki cûz'î neş'eden 'ibâret bir şeydir. Âdem vardır ki sûrâhî sûrâhî nûş edip mânend-i hum-ı husrevânî, teşne-leb ve bî-televvûn, durduğu yerde durup zevkini arar. Âdem vardır ki¹⁶⁹ mânend-i habâb azacık nûş-ı şarâb ile mest-i bî-ârâm olup, kımıldasa çatlar, kımıldamasa patlar¹⁷⁰. Öyle olan teng-zarflara mey-hâneci kâfirler¹⁷¹ bile çokca bâde vermezler iken, hiç sâkiyân-ı hum-hâne-i tahkik, kem-havsalalara haddinden ziyâde tevdî-i vedâyî-i gaybiyye ederler mi?

گوش آنکی نوشد اسرار جلال کو چو سوسن صد زبان افتاد و لال

گوش آنکی ol kimsenin kulağı نوشد içer, اسرار جلال celâl esrârını ko ki ol kimse, چو سوسن susam çiçeği gibi, صد زبان افتاد yüz dilli vâkı' ola, لال و hâlbuki yine bî-zebân pla. نوشد lafzında isti'âre-i mekniyye vardır ki gûş-ı zâ'ikaya idrâk münâsebetiyle teşbîh olunup, tahyîl tarîkıyla نوشد denilmiş. Yahud hakikat sarf olup hakikat-ı sırfa vâsıl (28b H) olan ricâlu'llâh mertebesi olduğuna imâ ola ki tebdîl-i havâss eyleyip,

فکل لسان ناظر مسمع يد
لنطق و ادراك و مسمع و بطشة

¹⁶⁵ "Berî'l-Âmiriyye'de kısa bir vakfe (çok şeyi cezbeder). Çünkü insanların âşık olduğu birçok şeyde ilâhî mevhibeler vardır."

¹⁶⁶ tâ : - H

¹⁶⁷ fırsatı : fırsat T

¹⁶⁸ Hayâlî'nin bu beyti için bk., Müntahabât, II, 104.

¹⁶⁹ vardır : var H

¹⁷⁰ patlar : çatlar H

¹⁷¹ kâfirler : kâfirleri T

فمعنى تاجت واللسان مشاهد
172 وتنطق منى السمع واليد أصفت

terânestyle nağme-senc olmuşlardır. Öyle iken yine mânend-i süsen hem sad-zebân ve hem bî-zebândırlar. Fî'l-vâki' susam çiçeğinin yaprakları tiğ gibi olduğu için, gâh hançere ve gâh zebâna teşbih olunur. Hâlbuki ol kadar zebânı var iken yine dilsiz ve sâmitdir. İşte öyle ifâde-i merâmda ma'nâ-yı vâhidi, turuk-ı şettâ üzre isbâta kâdir olan belîğ-i nûkte-senc iken yine sükûta mülâzım olursa telkîn-i esrâra şâyân olur, yoksa bilmez söyler yahud söyleyemez. Kudret-i nutk yok ki söylesin. Bu dahi bilmeyip söyleyenden hoşdur. Ammâ telkîn-i esrârda öyle merd-i nâtika-perdâzın¹⁷³ sükûtu-nu makbûl tutarlar. Mervîdir ki bir şeyhden, dervîşi, ism-i a'zamı ta'lîm etmek ârzûsuna düşmüş. Şeyh anın 'adem-i kâbiliyyetini bilip li-ecli'l-irşâd anı alıp berâber şehri geşt ü güzâra götürmüş. Es-nâ-yı râhda bir pîre râst gelmişler. Arkasında bir yük odun var. Nâ-gâh bir mest-i bî-edeb pîrin elinden odunları gasben alıp pîr niyâz etdikce odunları bir bir başına urup mecrûh etmiş. Şeyh ol dervîşe demiş ki: "Şimdi ism-i a'zamı bilsen ne yapardın?" Dervîş hayâl-i hâtırını beyân edip, (29a H) "Şu zâlimin kahrı için okurdum." dedikde, "Ben ism-i a'zamı bu pîrden ahz eyledim." deyu şeyh, kasem yâd eylemiş. İşte esrânı böylelere ta'lîm ederler.

تا نگريد سر سلطان را بكس تا نريزد قند را پيش مكس

hattâ söylemeye, sultânın sırtını, kimseye, (27b T) hattâ dökmeye, şeker, sineğin önüne. Bu beyitte iza'a-i esrârdan tevakkîye iki sebep beyân buyurulup, mısra'-ı evvelde tâ-yı ta'lîl ile birini beyân ve mısra'-ı sâni'de ol birini 'ayân etmişlerdir. Sırr-ı sultânı fâş etmekde zarar-ı küllî var. Meselâ bir zâlimi hafıyyeten katl etmek murâd edip seni mahrem etse, sen dahi anı fâş eylesen, ol zâlimin sem'ine erişip¹⁷⁴ başı tedârûküne düşüp ya halâs olur¹⁷⁵ yahud nice nice sefk-i dimâyâ bâ'is olur. Hulâsa bir gûne zarar ve tuğyânı bir gûne zarar olup, hem 'âlem

172 "Bakan her dil, konuşmak, anlamak, duymak ve tutmak için, elin kulağıdır. Gözüm yalvardı; dilim, benim adıma konuşan müşahidimdir. Kulağ(ım) ve el(ım ona) kulak verdi."

173 perdâz: pervâz H, T

174 erişip: erip H

175 olur: olup T

harâb olup hem pâdişâh duydukda seni dahi sağ komaz. Ammâ musrâ'-ı sâni'deki تا نرزد قند را پیش مگس ta'bîrî, fâ'ideyi terkden tevakkî içindir. Zîrâ fâ'idenin fevt olması dahi bir gûne zarar ve zulm-i hafîdir. Şekker, insân yiyip telezzûz edip şûkr etmek için mahlûkdur. Anı sineklere vermekde fâ'ide fevt olur. Pes şekkere zulm etmiş olursun. Zîrâ zulüm, bir şeyi hilâf-ı mâ-vaz' lehinde isti'mâl etmeye derler. Hançer-i fûlâdı, mûh mevki'inde isti'mâl etmek gibi. Hulâsa-i kelâm esfeli, a'lâ makâmına komak da zulümdür; a'lâyı, esfel makâmına komak da zulümdür. العدل ان تعطي كل ذي حق حقه¹⁷⁶ medlûlunca her şeye lâyıkcınca mu'âmele etmeye derler. İzâ'a-i esrârda Hazret-i Muhyiddîn bir garîb ser-güzeşt nakl buyururlar ki bu kıssada İşbiliyye zikrî tahmînendir ve illâ ism-i şehîr hâtırında yoktur. İşbiliyye şehrinde bilmezlikle ketmî lâzım olan bir sırı fâş edip sonra başka şehre varıp, cânib-i Hak'dan mu'âteb oldukda lisânıma böyle cârî oldu ki Bâr-ı Hudâ'ya¹⁷⁷ eğer izâ'a eylediğim esrâra gayret-i ilâhiyyeniz zuhûr edecek ise beni mu'âteb etmekden ne hâsıl. **(28a T)** Sen hod kâdîrsin ki evvel benden işiden zâtların hâtırından çıkar. نیا¹⁷⁸ unutsunlar gitsin, dedim. Allâhu Te'âlâ¹⁷⁹ du'âmı kabûl eyledi. Fî'l-vâkı' refikimi alıp tekrâr İşbiliyye'ye vardım. Ol sırı on sekiz nefer âdeme söylemiş idim. Cûmlesine su'âl etdim. نیا¹⁸⁰ unutmışlar. El-hamdü-lillâhî 'alâ-zâlık.

درخور دریا نشد جز مرغ آب فهم کن والله اعلم بالصواب

دeryâya lâyık olmadı, جز مرغ آب su kuşundan gayrisi, فهم کن والله اعلم بالصواب¹⁸¹ Bu ta'bîr ekseriyyâ Mesnevî-yî Şerîf'de kat'-ı kelâma işâretidir. Anınçûn Hazret-i Sîne-çâk dahi surh-ı sâbıkla **(29b H)** surh-ı lâhukın mâ-beynini¹⁸² bu beyitle fasl buyurmuşlardır. Pes deryâya lâyık olan, yine murgân-ı deryâ olup murğân-ı hevânın deryâya düşmesi, 'ayn-ı 'azâb olduğu gibi, deryâ-yı pür-cevâhir-i esrâra dahi mânend-i murğ-âb boğulmayacak. Gavvâslar girip anlardan gayrisi tama'-ı hâma düşüp ârzû-yı şînâh ederse, gi-

¹⁷⁶ "Adalet, her hakkı hak sahibine vermendir."

¹⁷⁷ Bâr-ı: Bârî T

¹⁷⁸ "...Tamamiyle unutulmuş.", Kur'ân, 19/23.

¹⁷⁹ Te'âlâ : - H

¹⁸⁰ "...Tamamiyle unutulmuş.", Kur'ân, 19/23.

¹⁸¹ "Ve Allâh doğuyu en iyi bilendir."

¹⁸² mâ-beynini : mâ-beyni T

riftâr-ı belâ-yı gird-âb olacağı âşikârdır. Ammâ murğ-âbların ise der-yâ-yı muhite göğsünü geçmeyip, yiyip içtikleri ve konup göçtükleri ol ummân-ı bi-pâyândadır. Dağlar gibi gelen efvâc-ı emvâc ile berâber yürürler ve cezr ü¹⁸³ medd-i tünd-reftârın akundısına uyup ayak sürerler. Ve eğerçi nîdâ-yı cenânları, yâ kuddûs'dür; ammâ vir-d-i zebânları, okânûsdur. Bu resme bahr-i tevhîde müstağrak olan gavvâslar hemîşe lisân-ı hâl ile derler ki, ya *Hazret-i Pîr*,

آینه اسرار الهی مانیم
بحر درد نامتناهی مانیم
بنشسته بتخت پادشاهی مانیم
بگرفته ز ماه تا پاهی مانیم

184

(28b T).

Der-kemâl-i zât-ı Hudâvendigâr

Bu surh¹⁸⁵-ı şerîf, *Hazret-i Pîr* Efendimizin kemâl-i zâtlarını mübeyyin makâm-ı nâzdan لا على طريق الشطح¹⁸⁶, tahdis-i nağme olarak mübtedilere hiss ü îgrâ için inşâd¹⁸⁷ buyurdukları ba'zı ebyât-ı *Mesnevî cem'*inde eğerçi medâyih-ı cemîlelerine hadd ü pâyân yokdur. Ammâ bu fakîrin dahi bir gazelciğim ve bir rubâ'i-yi bi-mik-dânım bu mahalle sebt, (30a H) münâsib görüldü. Gazel:

Görünse her ne taraftan cemâl-i Mevlânâ
Gelir zebânlara tism-i celâl-i Mevlânâ

Celâl-i dîn odur Allâh hakkı celle celâl¹⁸⁸
Göründü kudret-i Mevlâ, misâl-i Mevlânâ

Makâm-ı fakra şeh ü taht-ı saltanatda fakîr
Tamâm-ı cem'-i şu'ündür husâl-i Mevlânâ

Hezâr hicdeh 'avâlim semâ'ına hayrân
Ne devr, mazharıdır vecd ü hâl-i Mevlânâ

183 ü: -T

184 "Biz Allâh'ın sırlarının aynasıyız. Sonu olmayan, kıyısı bulunmayan inciler denizi, biziz. Padişahlık tahtına oturan, biziz. Aydan balığa kadar her şeyin içinde olan (yine) biziz.", krş. Dîvân-ı Şems-i Tebrizî, Tercîât, s. 97.

185 surh : surh surh H

186 "Uzaklaşma yoluyla değil."

187 inşâd : inşâ' H

188 celâl : celâlüh T

*Yüzünde zâhîr anın nûr-ı pâk-i Şemsü'l-'aşk
Gözünde Hazret-i Şems'in hayâl-i Mevlânâ*

*Hulûl ü vahdet ü mahv ü fenâ, bekâ sarma
Visâlden ötedir ittisâl-i Mevlânâ*

*Hezâr bendesi var da'vî-i "ene'l-Hak'da
Sened elindeki¹⁸⁹ ba'z-ı makâl-i Mevlânâ*

*Semâ' edip giremez çarha âfitâb dahi
Seher-geh eylemese rûy-mâl-i Mevlânâ*

*Bu şehre müjde-i feth-i cediddir **Gâlib**
Yenikapı'da görünmek kemâl-i Mevlânâ¹⁹⁰*

Li-münşi'ihî, rubâî:

*Ey mazhar-ı esmâ'-i Hudâ, Mevlânâ
Sultân-ı bekâ, şâh-ı fenâ, Mevlânâ
'Aşk etmededir hazretine böyle hitâb
Mevlâ-yı gürûh-ı evliyâ, Mevlânâ¹⁹¹*

ما همه مرغابانیم ای غلام بحر میداند زبان ما قام

(29a T) ما همه biz cümlemiz, مرغابانیم su kuşlarıyız, ey uşak, kayd-ı rakıyyet mâ-sivâ ile mukayyed demekdir, بحر میداند deryâ bilir, زبان ما bizim lisânımızı, قام müstevfî ve gereği gibi. Zîrâ ol zebân kî bizde hâsıldır, feyz-i nutkı deryâdan almışdır. Ve dâ'imâ söyleştiğimiz lûgat, deryâ lûgatıdır, dünyâ lûgati değildir. Öyle olunca zebânımızı ancak deryâ bilir. Yahud bizim gibi asl u furû'u deryâdan (30b H) olan müstağraklar bilir. Ma'lûm ola ki ehl-i tevhîd muktezâ-yı şühûdlarıyla isbât etdikleri deryâ-yı vücûd ve emvâc-ı şu'ûnât-ı hestî-nümûd-ı nâ-bûd kî: Gayr yokdur, vücûd vâhiddir, kesrete aldananlar a'mâdır¹⁹², derler. Ehl-i cennetin hakkında muhakkak olan ah-yâr-ı sâdika-i ilâhiyye gibidir kî cümlesi Tûr-ı 'akldan ba'id bir hâldir. Meselâ اكلها دائم¹⁹³ gibi inkâr eden felsefî, kâfirden eşeddir. Zîrâ

¹⁸⁹ elindeki : olunur ki T

¹⁹⁰ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Kasâid, s. 6.

¹⁹¹ krş. Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Rubâiyyât, s. 149.

¹⁹² a'mâdır : a'mâ H

¹⁹³ "...Oranın (Cennet'in) yiyecekleri devamlıdır...", Kur'ân, 13/35.

kâfirler inkâr etmezler ve¹⁹⁴ 'ulemâ-yı mütekelliminden bu bâbda felâsîfeye cevâb kaydında olanlar, verâ-yı 'aklîda Tûr vardır, demek-den gayri cevâb-ı sahîh bulamayıp, sûfiyye hazerâtının cennet-i şühûdlarında re'ye'l-'ayn gördükleri ma'nâyı 'akla tatbik sevdâsında olmak hatâ-yı mahzûd. Âdem ana derler ki re'yû'l-'ayn cenneti göre ve 'aklın kabûl edemeyeceği âsâr-ı esmâ vü sıfâtı hakka'l-yakîn mülk edine.

خلق ما بر صورت خود کرد حق وصف ما از وصف او گیرد سبق

(29- b T) kendi sûreti üzre, eyledi, Cenâb-ı Rahmân, خلق ما bizim vasfımız, بر صورت خود masdarı, mef'ûlüne muzâfdir, bizim خلق ما خلق الله آدم علی ders alır. گیرد سبق anın sıfâtından, از وصف او

medlûlunca cemî-i esmâ vü sıfâta mazhar-ı tâmm, ekmei-i âdemdir. Mir'ât-ı vücûd-ı Âdem'de meşhûd olan, sûret-i Rahmân'dır. Her vasf u şân ki Cenâb-ı ahadiyyet (31a H) anınla muttasıfdir, Âdem'de ondan bir nişân 'ayândır. Lâkin âdem ol¹⁹⁶ değildir ki sûfiyye, hayvân-ı insânî ta'bir ederler. Maymûn gibi ki teşrih olunsa cemî-i a'zâ vü cevârîh ve a'sâb u 'urûku tâbîku'n-na'l bi'n-na'l insâna müşâbih ve maymûndan ziyâde sevimlisi¹⁹⁷ de var. Cins ü fazlda hayvân-ı nâtık ta'rîfine mâ-sadak, ammâ derûnu halk-ı Âdem'den maksûd olan 'ulûm-ı esmâ-i ilâhiyyeden bi-haber, semere-i şecer ve kavak ola. Eğer cism ü cismânîye nazar olunsa, âdem ile insân-ı hayvânî beyninde hiç fark yokdur. Mısra':

198 لكن في الحمر معنا ليس في العنب

Âyine-i vücûd-ı âdemde cilve-ger olan şahid-i gaybî, secde-fermâ-yı cemî-i melâ'ike olduğu, isbât-kerde-i ahyâr-ı lâ-reybdır. Beyit:

Sen seni bil sen seni, bil sen seni

Sen seni bildin ise, bildin anı

جسم ما روپوش ما شد در جهان ما چو دریا زیر این گه در نهان

در جهان, bizim yüzümüzün örtüsü oldu, روپوش ما شد bizim cismimiz, ما چو دریا, biz deryâ gibiyiz, در bu samanin altında. Kâh ü keh, samandır, mâh ü meh gibi. ve در زیر این که ikisi bir (30a T) ma'nâyadır, edât-ı zarf olan harf-i در, gâh takdîm ve gâh

¹⁹⁴ etmezler ve : etmez T

¹⁹⁵ "Allâh, Âdem'i kendi suretinde yarattı.", Keşfü'l-hafâ', I, 379.

¹⁹⁶ ol : o H

¹⁹⁷ sevimlisi : sevilmesi H

¹⁹⁸ "Ancak içkide olan mana üzümde yoktur."

te'hîr olunur, نهان gizli. Merdân-ı gayb sâ mân altından su yûrûdûp füyûz-ı ilâhiyi kâbil-i neşv ü nemâ olan nihâlân-ı nev-resîde-i bâğ-ı vüçûda ırvâ ederler. Zâhîr-bîn olan huşk-mağzân, cismânîyyetlerinden¹⁹⁹ kinâye olan sâ mânâna bakıp altında ne deryâ (31b H) olduğun inkâr ile hayvânîyyetlerin icrâ eder. Mûşrikînin enbiyâ hakkunda da ^{من الرسول يا} 200 dedikleri, tamâm bu ma'nâdır. Lâkin ما هذا الا بشر مثلنا ^{انزل اليه} 201 zevk-i îmânî kâfidir. والملاكمة زيادة بالحسنی ^{من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعليها} 203 enbiyâ vü evliyanın zevk ü şuhûd ve îmânlarına hiç ziyân yoktur.

هم ز من ميروید و من ميخوردم كان قندم نيستان شكرم
هم ز من روید ve şeker kamışlığıym, نيستان شكرم kand ma'deniyim ve, كان قندم
hem benden biter, و من ميخوردم ve hem ben yerim. Ya'nî benden zuhûr eden ma'ârif-i esrârı yine ben telezzûz ederim. İşte bu 'ulûm-ı ezvâkın safâsı budur ki kendilerinde hâsıl olan zevk-i rûhânî ile lezzet-yâb olup, sâ'ir nâssın haber-dâr olmasına muhtâc değillerdir. Ammâ bir mikdâr haber verdikleri, bi-hasebî'l-me'mûriyyetdir ve sûret-i Rahmân'dan müstefâd-ı rahmet-i 'âmmeleri muktezâsıdır. Yohsa 'ulûm-ı resmiyye gibi bi'z-zât müşteriye tâlib ve nâsın râğbetine râgıb (30b T) değildir. Hakikatde 'ulûm-ı resmiyyeyi bir âdem tahsîl etdikce, bildiğini halkın bilmesine dâ'imâ 'âşık olur. Neccârılık²⁰⁴ gibi, (32a H) sûrete çıkmayınca 'ulûmdan ma'dûd olmaz. Ammâ şekkerin halâvetinden dimâğda hâsıl olan lezzet, ibtidâ gayriye ifâde olmaz. Sâniyen ifâdesinden lezzet ziyâde olmaz ve 'adem-i ifâdesiyle lezzete noksân gelmez. Nihâyetü'l-emr şekerden haber-dâr olmayanlara şekker gâyet lezizdir. Siz de çâşnî-yâb olun demek, mahzan şefkatden nâşidir. Böyle olunca bu 'ulûm-ı ezvâkdan nâsa haber

¹⁹⁹ cismânîyyetlerinden : cismânîlerinden T

²⁰⁰ Krş. " ما انت الا بشر مثلنا : Sen de ancak bizim gibi bir insansın." Kur'ân, 26/154. Ayrıca bk. Kur'ân, 26/186; 36/15.

²⁰¹ "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti." Kur'ân, 2/285.

²⁰² "Melekler ise güzellikte ileri derecededirler."; krş. " الحسنی و زيادةGüzel karşılık, bir de fazlası...", Kur'ân, 10/26.

²⁰³ "Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir; kim de kötülük yaparsa, aleyhinedir.", Kur'ân, 41/46; 45/15.

²⁰⁴ neccârılık : tüccârılık T

verdiklerinin aslı, mukayyedân-ı 'âlem-i sûret kendileriyle erbâb-ı ezvâkı mûsâvî kıyâs edip, ol zevk-i vicdânîden bi-behre kalmasınlar deyudur.

تا که نفرید شما را شکل من نُقل من نوشید پیش از نُقل من

hattâ ki, نفرید aldatmaya, sizleri, benim şekli ü şe-mâ'ilim, ki size benzer, sûretde mûsâvî görünür, نُقل من نوشید benim nuklumu için; نقل, nun'un zammıyla, meze dedikleridir. Bu makâmda zevk-i ma'nevî olduğu, makâm karînesiyle âşikârdır. پیش از 'âlem-i âhirete naklimden evvel. Zîrâ 'âlem-i âhirete naklimden sonra nuklumdan lezzet-yâb olmak gâyet müşkıldır. Zîrâ zâhirde giriftâr-ı kafes-i beden olan murg-ı lâhûtun hâlinden kâfesinde iken âşinâ olmayanlar, 'âlem-i lâ-mekâna pervâzından sonra nice girifte-i dâm-ı tezvîr edebilirler. Ma'a-hâzâ ki Mısra': (32b B)

205 من از کجا حبس از کجا مال کرا دزدیده ام

mâ-sadaku, sûrete²⁰⁶ tenezzülû, mahbûsân-ı mağâk-ı hâki 'urûc-ı târem-i eflâke bedraka olmak içindir. (31a T) Yohsa hakikatde nûzûl değil, tenezzûldür. 'Âlem-i ervâhda ne menzîl-i 'ulvîde ise, yine el-'ân kemâ-kân ol menzîl-i lâhûtun evsâfıyla muttasîf ve beşere-i mübeşşerelerinden ol nûr-ı lâml'in pertev-i envârı münkeşîfdır.

من چو خورشیدم درون نور غرق من نتانم کرد خویش از نور غرق

ben âfîtab gibiyim, nûr içinde, غرق mağrûk olmuşum, 'den muhaffedir ve نتانم, etmeğe kâdir değilim, نتانم من نتانم کرد ve خواهد ve تواند bu kelimeleri dâhil oldukları ef'âlî masdar hükümüne korlar. Anınçün, etmeğe kâdir değilim deyu şerh olundu. خویش kendimi, edât-ı mef'ûl olan ı mukadderdir, از نور غرق nûrdan fark u temyize, ya'nî ben, hurşîd gibi nûra ol rûtbe müstağrak olmuşumdur ki, beyit:

رق الزجاج و رقت الحمر

فتشابهت و تشاكل الامر

فكانه خمر ولا قدح

207 و كانها قدح ولا خمر

205 "Ben nerede, haps olmak nerede, kimin malını çalmışım?"

206 sûrete : sûret T

207 "Şarap kadehiyle içindeki şarap o kadar inceldi, birbiriyle o kadar uygunlaştı ki, iş karıştı; görülen, sanki şarapsız bir kadeh, yahut kadehsiz bir şarap oldu." Sâhib b. Abbâd'a ait olan bu rubai, Farsçaya da çevirilmişştir:

mü'eddâsınca nûrdan kendimi fark u temyîze liyâkatım yokdur. Belki nefsü'l-emr, şems-i 'ayn ve nûr-ı mücessemdir, yahud cism-i (33a H) nûrânîdir. Ammâ kim ayırmış, cismîni başka nûrunu başka görmüş var mı? Bu makâm-ı hulûl, ittihâddan, ta'birde fark olunmayıp yine sûfiyye hazerâtının لا حول ولا اتحاد²⁰⁸ temesiyle miyânların fark olmuşdur. Zîrâ 'ayn-ı hulûl olsa yahud ittihâd olsa, i'tikâdlarını kimseden gizlemezlerdi. Ve mütekellimin ile bahisde hulûlîlerden ve ittihâdîlerden (31b T) yûz bin derece çâlâklardır ve kimseden havf u haşyetleri yokdur. Lâkin keşfen ve yakînen²⁰⁹ hulûl ü ittihâdın butlânına cümlesi zâhibdir. Ve bu makâmın iktizâsı ta'birler birbirlerinden ayrılmayıp, 'âlem-i elfâz, 'âlem-i ma'nâyâ nisbetle gâyet dayyık olduğundan hulûl ü ittihâda imâ eden elfâzla ta'bir olunmak lâzım geldiğini beyân buyurdıkları, kütüb-i kavmin ekserinde mestûrdur ve beyt-i şerîf-i mezkûrda می نیام lafzı bu ma'nâyı sarâhaten nâtıktır. Pes bu sûretde nûr-ı mahz kesilmiş iken nefs-i nâtıkanın hâli olan 'ibâdât ü tâ'ât ve sa'y-i tekmi'l-i derecât ve nice nice ri-yâzât ü mûcâhedât ve nefs-i hayvânînin muktezâsı olan ekl ü şûrb ve nikâh ve sâ'ir mu'âmelât neden iktizâ eder denirse, bir cevâb budur ki hazret-i ilâhiyyede gâyet²¹⁰ olmamağla merâtibe (33b H) dahi nihâyet olmayıp taleb-i ezyâd-ı merâtibdir ki yukarıda bi'd-defe'ât mûrûr eyledi. Ve bir cevâb dahi budur ki beyt-i âtide zıkr olunur.

رفتیم سوی غار و آن خلا بهر تعلیمست ره مر خلق را

رفتیم benim gitmekliğim, سوی غار namâz cânibine, ve ol cânibe, ki âb-rizdir, بهر تعلیمست ta'lim içindir, ره yolu, مر مر, zâ'iddir halka²¹¹, nefs-i nâtıkanın mûcâhedât ü ri-yâzâtının eşrefi salât olup,

از صفای می و لطافت جام
برهم آمیخت رند و جام و مدام
همه جامست نیست گری می
یا مدامست نیست گری جام

"Şarabın safiyetiyle kadehin latif rengi birbirine o kadar karıştı ki; görünüşte sanki bu, hep kadehtir, şarap değildir, yahut hep şaraptır, ortada kadeh yoktur dersin.", Lemeât, s. 16.

²⁰⁸ "Hulûl de yok, ittihâd da."

²⁰⁹ yakînen : ta'yînen T

²¹⁰ gâyet : gâye H

²¹¹ zâ'iddir : zâ'id H; halka : halk T

nefs-i hayvânînin mu'âmelâtının erzeli ve erdâ'î, cânıb-i helâya gitmek olmağla, cânıb-i 'ulvî-i insândan a'lâsı ve cânıb-i sūflîsinden esfeli zıkr olunup (32a T) mâ-'adâsı kuyâsa haml olunmuşdur. Pes enbiyâ vü evliyânın nefs-i nâtuka ve nefs-i hayvânî sıfatlarından göründükleri, rûh-ı 'ulvîlerinin muktezâsı olmayıp, mukayyedân-ı kende-i beşerîyyet sâniyen le-hûm ta'lîm içindir. Eğer melekîyyet-i mahzâ üzre²¹² ta'ayyüş etseler, ehl-i hevâya nush u pend güç gelip, sizin hâliniz başka bizim hâlimiz başka deyip mertebe-i kemâle terakkîlerinden kendi kendilerini me'yûs edenleri ol vartadan halâsları için sûret-i beşerîyyetde görünüp²¹³ erbâb-ı sa'âdet-i ezeliye kabûl-ı nasâyıhla müstes'id ve ashâb-ı şekâvet, hevâ-yı mûmâselet berzahına (34a H) düşüp, ما لهذا الرسول يأكل الطعام ويمشي في الأسواق²¹⁴ mukaddime-i vâhiyesiyle mu'âraza belâsına uğradıkça لست كاحدكم عيناى تام و²¹⁵ da'vâsını berâhîn-i kavîyye-i mu'cizât ü kerâmâtla isbât eylemişlerdir.

خواب می بینم ولی در خواب نی علمی هستم ولی کتاب نی
خواب می بینم ولی در خواب نی uyhuda değil; خواب lafzı, rû'yâ görürüm, ولی velâkın, Fâriside rû'yâya ve uyhuuya itlâk olunur, müdde'iyim²¹⁶ ولی velâkın, yalancı değilim. Halkın düş, uyhudan sonra olur dedikleri, kendi hâllerine nazarlardır. Yohsa uyanık iken erbâbının rû'yâ görmesi muhakkaktır. Zîrâ 'âlem-i misâl-i mutlaka iltihâka reside olanlar 'âlem-i misâl-i mukayyede -ki rû'yâdır-, ancak uyhu-da vâsıl olmazlar. Her ne zamân olsa, gâh namâzda gâh niyâzda, gâh h'âbda gâh bidârlıkda, 'âlem-i misâle (32b T) vâsıl olup anın garâ'ibini temâşâ edip nice nice ma'lûmât tedârûk eyledikleri kendilerden mervîdir. Eğer dersin ki bu bir da'vâdır; derler ki belî, da'vâ

²¹² üzre : üzerine T

²¹³ görünüp : görünür T

²¹⁴ "...Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarında dolaşıyor!...", Kur'ân, 25/7.

²¹⁵ "Ben sizden biriniz gibi değilim. Gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz.", krş. Ehâdis-i Mesnevî, s. 70.

²¹⁶ müdde'iyim : müdde'iyimdir H

dır, lâkin da'vâ-yı sâdikadır, kızb ü iftirâ değil. Bu fakir bundan ak-dem cem' ettiğim sohbe, *Sâfiyye* nâm risâle-i 'Arabîyyede tesettür lekñ الدعوى تكون فارقہ بین الحق والمبطل فان الدعى فبطل اكثرها و اما قولنا bi'l-melâme bahsinde اكثرها لا كليا فلان الدعوى قد تكون تسترا اخرى من الحق ولا يعرف الام فالحكم بالفرق يختص بالصاحب الفرق

والذوق ²¹⁷ (34b H) deyu zıkr eyleyip, bir mavtında da'vâ câ'iz, bir mavtında câ'iz olmadığını hasbe'l-iktidâr beyân etmiştir. Hulâsa-i kelâm zevk, sâhibine göre ma'lûmdur, zâ'ikası olmayana delîl ve burhân fâ'ide vermez.

نزد آنکه لم يلق دعوىست اين نزد سکان افق معنيت اين

bu bu ol kimsenin katında ki, bu bu da'vâdır, bu bu ufuk sâkinleri katında, ya'ni 'âlem-i ervâha mut-tasıl olan uyanıklar indinde, bu bu ma'nâdır, da'vâ de-ğil, 'dan murâd, ervâh-ı ceberûtiyyedir ki 'âlem-i melekûtun kimi ufk-ı şarkisinde ve kimi ufk-ı garbisindedir. Be-her-hâl anlar ehl-i ufk oldukları müsellemidir. Zîrâ 'âlem-i melekûta dahi 'âlem-i mülk gibi iki ufuk ta'yîn olunmuşdur ki biri anın ufk-ı garbisidir ki her bâr ki mânend-i ahter bir rûh-ı tâb-âver ol mağribden garib ola. 'Âlem-i mülk, maşırıkı olan aslâb-ı âbâ ve sudûr-ı ümmehâtıdan tulû' eder. (33a T) Ve biri ufk-ı şarkisidir ki ve her zamânki 'âlem-i mülkden ya mevt-i hakîkî veya mevt-i irâdî hasebiyle bir rûh-ı mun-fasıl ola. Maşırık, 'âlem-i melekûtdan tulû' edip andan mahalline muttasıl olur. Lâkin (35a H) mevt-i irâdiyle munfasıl olanların 'â-lem-i melekûta ittisâli hem âsân ve hem 'âlem-i mülkden bi'l-küllîtye infisâle hâcet yokdur ki belki rûh-ı şerîfleri, hem bedenlerini mü-debbir ve hem melekût-ı semâvâtda sâ'ir olur. Ammâ mevt-i hakî-katle munfasıl olanların her biri âsânlığa 'âlem-i melekûta vâsıl o-lamayıp, ba'zan 'âlem-i berzah-ı kabirde mu'azzeb ve ba'zan كتاب الموتوا قبل masdûkası üzre ma'âza'llâhu Te'âlâ²¹⁹ esfel-i sâfilîne redd ile mu'âteb olurlar. Hattâ *Muhyiddîn İbni 'Arabî* hazretleri *Fütûhât*'da buyururlar ki bir âdemin rûhu bu 'âlemde iken

²¹⁷ "Ancak dava, muhakk ile muhtıl dışında geçer. Şayet böyle bir iddiada bulunulursa, (sözkonusu) çoğunlukla muhtıldır. Bizim küllî değil de ekserî sözümüze ge-lince, dava, muhakkdan başka bir şeyi örtebilir; durum, tanınmaz hale gelir, fark ile hü-küm verme ise, sahibinin fark ve zevki ile ilgilidir."

²¹⁸ "...Günahkârların yazısı, muhakkak Siccîn'de olmaktır.", Kur'ân, 83/7.

²¹⁹ te'âlâ : - H

ان قوتوا²²⁰ masdûku üzre mevt-i irâdiyle ölüp makâm-ı insilâhu tahsîl ile felek-i kamerin mak'arından hurûc edip لم يلع ملكوت السموات من لم يولد mef'hûmu üzre 'âlem-i melekûta 'urûc edemeyip kalırsa, mevt-i 'âdi zuhûrundan sonra dahî anın rûhu a'lâya çıkamayıp zîr-i felek-i kamerde mahbûs olup dâ'imâ esfelde kalır ve anın için melce-i felâh yokdur, demiş. Bu kelâmı Monla Câmî kuddise sırruhu's-sâ-mî hazretlerinden su'al edip ba'zı yârânları tahkik taleb eyledikde, buyurmuşlar ki belî, öyledir. Bu sûretde ervâh-ı 'ibâd, ekseriyyâ süflide kalmak iktizâ etmez. Zîrâ her kîm bu 'âlemde kelimeteyn-i şehâdeteyn tekellûm ede, felek-i kamere bir sûrâh delmiş olur. Ba'de'l-vefât öldükden 'âlem-i bâlâya yol bulur. İşte (35b H) imân-ı münçidir dedikleri bu ma'nâdır.

Der-nasihat-ı münkirân

Bu surh-ı şerif, (33b T) me'ânî-yi mezkûreden zâ'ika almayıp mücerred inkâr edenlere ilzâm-ı iknâ'idir.

چون ترا آن چشم باطن بین نبود گنج می پندار اندر هر وجود
چون ترا çünkü sana, آن چشم باطن بین ol bâtını görücü göz, نبود olmaya ve yokdur, gibidir, گنج می پندار hazîne gümân eyle, ya'ni hazîne vardır zann eyle, اندر هر وجود her bir vücûdun içinde, ey zümre-i dervîşâna, da'vâ-yı mahz-ı ashâblandır deyu iftirâ eden münkir, insâf eyle ki senin gözünde bâtın görececek nûr var mı? Ne bilirsin? Beyit:

هر بیشه گمان میر که خالیست
شاید که بلنگ خفته باشد 222

Bil ki kepenk altında ne erler yatar. Beyit:

Hûsn-i zann eylemez icâb-ı keder

Sû-i zandan olur, olursa zarar

Görmezsen, bârî sû-i zann etme. Eğer görsen idi ki eczâ-yı kevn bir-birine mürtebitdir, رنا ما خلقت هذا باطلا²²³ deyıp, hâliyyâ bâtıldır deyu

²²⁰ "Ölmeden önce ölünüz (nefsinizi öldürünüz).", Keşfü'l-hafâ, II, 291; Ehâdis-i Mesnevî, s. 116.

²²¹ "İki kez doğmayan, semâvâtın melekût âlemine giremez."; krş. "لن يلع ملكوت السموات من لم يولد من أمه مرتين": Anasından iki kere doğmayan, semavâtın melekûtuna girebilecek yol bulamaz.", Lemeât, s. 43-44.

²²² "Her ormanı boş zannetme. Belki (bir) kaplan uyumuş olabilir.", Gülistân, s. 59.

²²³ "...Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın...", Kur'ân, 3/191.

hüküm ettiğin şeylerden nicesini hilâf-ı tasavvurun bulurdun. Erbâb-ı yakın ²²⁴ اذ ليس في الجود بخل ولا في القدرة نقصان, deyip, ليس في الامكان ابداع مما كان ²²⁵ mukaddime-i müsellemesiyle isbât ederler. Ve derler ki 'âlem, hazîne-i cûddur, belki emvâc-ı bahr-ı vüçüddur. Mevcûdâtıdan bir şey hâlî görmemek gerekdir. Eğer dersin ki ben ta'ayyünen sizlerin (36a H) ehl-i da'vâ-yı mahz olduğunuzu bilirim. Hâşâ, yalan söylersin, yakını kanden buldun, yakının nişânesi oldur ki zıkr olunacaktır. ²²⁶ hadisini işitmedin mi ki sahâbiden biri tâ'ife-i müşrikinden birini tutup katl edecek mahalde da'vâ-yı İslâm etmesini, nifâka haml edip katl eylediğini Resûl-ı Ekrem sallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimize haber verdikde, ²²⁷ deyü 'itâb buyurmuşlardır. Pes nişâne-i yakın budur ki,

گر ترا بازست آن دیده بقیں زیر هر سنگی یکی سرفنگ بین

'de دیده بقیں. ol yakın çeşmi. eğer sana, بازست, açılı ise. ²²⁸ iskât-ı izâfe vardır ki bilmeyenler terk-i izâfe derler. Fîl-hakika terk-i izâfe değildir. 'deki hemzeyi, imâle ile ya tevellüd ettirip, sonra vasl ile vezin selis olur. Buna Mesnevî-dânlar iskât-ı izâfe derler. Mesnevi-yi Şerif'de çok vâkı' olmuştur. ²²⁹ زیر هر سنگی her bir taş altında, ²³⁰ سرفنگ یکی bir çavuş, ²³¹ بین gör, ²³² ile هر سنگ beyninde cinâs-ı tâmm-ı maktûb vardır. Pes, musrâ'

229 فنی کل شیئ له آية تدل على انه واحد

mü'eddâsınca ve

هر گیاهی که از زمین روید

230 وحده لا شريك له گوید

کل شیئ يدل على ²³¹ mübtegâsınca erbâb-ı yakın cemâdât makûlesine dahi nazar edip, beyit: ²³² nazar-ı i'tibâriyle nazar edip, beyit:

چسان در صورت آدم شرح حال آفتابی را

232 که گه ذره پنهان گشت گاهی گوهر کل شد

224 "Bütün mahlûkatta, olan şeyden daha iyisi olamaz."

225 "Çünkü cömertlikte cimrilik, kudrette de herhangi bir noksanlık yoktur (sözkonusu değildir)."

226 "Göğsünü yardım mı?", İbn Mâce, Fiten, hadis no: 1; İhyâ, I, 53.

227 "Göğsünü yardım mı?", a.g.e., göst. yerler.

228 musrâ' : -T

229 "Her şeyde onun birliğini gösteren deliller vardır."

230 "Yerden biten her ot, onun bir olduğunu ve ortağı olmadığını söyler."

231 "Her şey, (sonuçta) bir şeye delâlet eder."

dedikleri muhakkak olunca zî-rûh ola, husûsâ insân ola, husûsâ mü'min ola, husûsâ dervîş ola. (36b H) Senin nazar-ı kec-edâ ile bakıp da yakîn budur dediğin²³³ pek uzak değil mi? Ez-cümle ki tâ-'ife-i dervîşân terk-i evsâf-ı sûriyye etmeğe sa'y ederler iken, sen anları nazar-ı sûretle göreyim demen, ser-hadd-i insâfdan ırak değil mi?

کار درویشی درای فهم تست تو بدرویشان منکر مست مست
 تر, ²³⁴ senin fehminin ötesindedir درای فهم تست, dervîşlik işi, کار درویشی
 مست sen dervîşlere, منکر bakma, bi-'aynihi münkir gibidir, بدرویشان
 مست gevşek gevşek. Ya'ni dervîşlerin kânını gevşek gevşek bakıp ko-
 laysıma. Zîrâ, beyit:

نیست درویشی بکسب آموختن
 در ازل این خرقه باید دوختن

جد و جهد ترا جزای دیگرست
 لیک درویشی ز جای دیگرست ²³⁵

demişler. Dervîşlerin mertebesi halkın fehm ettiği gibi değildir. An-
 ların ta'âmları, cû' ve libâsları, 'uryânlıktır. Nâss, zann eder ki re-
 fâh-ı hâl dedikleri mûlk ü mâl ve evlâd ü 'ryâl ile olur. Anınçün der-
 vîşlerin nâ-dânlığına bakıp mesleklerinden ictinâb ederler. Hâlbuki,
 beyit li-münşî'ihî²³⁶:

*Lâ-mekân-pervâz-ı fakrım*²³⁷ kim hûmâ-yı hûmmete
*Bâl ü perdîr rîze rîze hırka-i peşminemîz*²³⁸

masdûkunca 'ayn-ı nîstide saltanat-ı bî-zevâl vardır, tehî kıyâs
 etme. Beyit:

هر کو کشید سر بگریبان نیستی
 تسخیر کرد مملکت بی زوال را ²³⁹

²³² "Âdem'in sûretinde, güneşin halini şerhetmek nasıl mümkün olur? Zerrenin gizlendiğini, samanın cevher-i kül olduğunu kim söyleyebilir?"

²³³ dediğin: dediği H, T

²³⁴ "ötesindedir : verâsındadır T

²³⁵ "Dervîşlik, öğrenmekle elde edilmez. Bu hırkayı ezelde dikmek gerekir. Senin çaba ve gayretinin başka bir karşılığı vardır. Lâkin dervîşliğin (in karşılığı) diğer bir yerden (kazanılır)."

²³⁶ li-münşî'ihî : - H

²³⁷ fakrım : fakr H

²³⁸ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 48.

(37a H)

240 زانکه درویشان روی ملک و مال روزی دارند ژرف از ذوالجلال

ol sebepten ki, ya'nî senin fehminin verâsında olduğuna sebep (35a T) budur ki, درویشان روی ملک و مال mülk ü mâlın ötesinde, روزی دارند bir nasîb tutarlar, ژرف ulu ve 'azîm nasîb²⁴¹ Cenâb-ı Zü'l-celâl 'indinden, ya'nî dervîşlerin mülk ü mâldan ileri bir 'azîm nasîbi vardır ki Zü'l-celâl 'indindendir, 'âlem-i esbâbdan değildir. Pes zevk ü sürûrları ve safâ-yı huzûrları senin bildiğin gibi kesret-i emvâl ve vefret-i menâldan hâsıl olan zıll-ı zâ'il değildir. Beyit:

رضينا قسم الجبار فينا

242 لنا علم وللاعداء مال

Eğerçi müsebbib-i hakîkî lede'l-esbâb vaz' eylediği umûru düne'l-esbâb taleb etmek kânûn-ı hikmetden dürdür. Ammâ esbâbı nev'-i vâhîde hasr edip ve dîde-i i'tibârda ana dahi müsebbib kudreti verip, meselâ dâfî-i cû'-ı mutlaka, ta'âmdır demek ve ta'âm yendikde şîb'in hâlıkı olan Allâh 'inde'l-ekl şîb'i halk eylediğini inkâr etmek ve âteşde ihrâk fi'îlî, mü'essir-i hakikiden olduğunu bilmemek vesvese-i şeytânî ve felsefe-i nâ-dânîdir.

تو همان دیدی که ابلیس لعین گفت من از آتش آدم ز طین

sen, öylece gördün ki, ablıs لعین şeytân gördü, dedi İb-lîs, آدم ز طین ben âteşden ki asl (37b H) u 'unsurum âteşdir. Âdem çamurdan halk olunmuşdur. Şekl-i evvelden bir kıyâs tertîb edip dediği, "Ben Âdem'den efdalim, niçin ki ben âteşden halk oldum, Âdem tinden. Her bir şey ki âteşden halk ola, tinden halk olandan efdaldır. (35b T) Pes ben Âdem'den efdalim." Ammâ suğrâ, bedîhiyyü's-sübûtdur. Kübrâ ise, kezâlik. Niçin kim âteş, 'ulvî; hâk, süflîdir. Takrîbe ise hiç söz yokdur²⁴³. فثبت المطلوب²⁴⁴ Öyle olunca fâzılı, mefzûla secde ile emr etmek, ya cehl-i mahz, ya zulm-i sarîhdir. Anınçün Muhyiddîn-i 'Arabî hazretleri²⁴⁵ تعالی شأنه عما يقول الظالمون

239 "Yokluğun yakasına başını çeken (yapışan) kişi, ebedî memleketi ele geçirdi."

240 T : روزی : روزی ; T : ملکت : ملک

241 nasîb : - T

242 "Cebbâr (olan Allâh)'ın bize taksim ettiğine rıza gösterdik. Allâh bize ilim, düşmana da mal vermiştir."

243 yokdur : yok H

244 "İstenen gerçekleşti."

gibi beşer değildir. Galat, 'avâma teşbîhtedir. Yohsa beşerîyyetde iş-tibâh yokdur. Bu ma'nâ, hitâb-ı münkire olduğuna göredir. Ammâ eğer hitâb merd-i hâm karînesiyle dervîş-i mübtedîye olursa, ma'nâ demek olur ki 'avâmın zann etdiği gibi sen dahi dervîşleri beşer kı-yâs etmekle kârın harâba varıp 'imâret-i kalb hâsıl edemedin. Zîrâ nazar-ı 'âmiyânenin şe'âmetiyle hâzırân ve gâ'iben **(38b H)** terk-i hürmet ve hıdmetde kesâlet olunur. Eğer su'âl olunursa ki sırr-ı²⁵¹ kelâmıda tenbih olduğuna göre bu ebyât-ı nasihat münkırânda vâ-ki' olmuş iken dervîşânın mübtedîlerine haml olmak câ'iz olur mu? Cevâb budur ki dervîşlerden **(36b T)** ba'zan inkâr hükmüne dâhil olduğu vardır. Ammâ inkârdan inkâra fark vardır²⁵². Dervîşlere göre inkâr, hıdmetde ve hürmetde tekâsülû mûcib olan havâtır-ı nef-sâniyyedir ki fukarânın hâline yakînen 'ilm hâsıl etmediğinden nâşi i'tirâz edip mertebesi olmayan fark-ı sâninin da'vâsına düşer. Hâl-buki kendi menzili henüz cem'e varmamışdır. Cem'den sonra peydâ olacak farkdan dem ırmak, ana göre münkirin inkârından muzırr-dır. Ma'a-zâlik ki fukarânın ekser-i ahvâli mübtedîlerin mizân-ı 'aklı ile vezn olunmaz.

Der-kıyâs-ı nâkısân bâ-kâmilân

Bu surh, mâ-ba'dında olan ebyât-ı nâkısarla kâmiller bey-ninde olan bevn-i ba'id ve fark-ı ekidin beyânındadır.

جمله عالم زين سبب گمراه شد کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

جمله 'âlemin cümle halkı, زين سبب bu sebebden ötürü, ki havâssa nazar-ı 'âmiyâne ile bakdıklarıdır گمراه شد dâll oldu ve dalâlete düş-dü, ya'nî dalâlete düşenler²⁵³ bu sebebden düşdüler. Zîrâ mısra'-ı sânideki کم کسی lafzı, istisnâ makâmındadır. İstisnâ ise التکلم بالباقي²⁵⁴ dir کم کسی **(39a H)** az kimseler, کسی lafzındaki ی , vahdet-i 'umûmî ifâde eder. ز ابدال حق Hakkın abdâlından, آگاه شد , âgâh oldu, ki haber-dâr oldu demekdir. Ya'nî ekser dalâlete düşenler, nâkısları kâmillere kıyâs edip hükümde müsâvî tuttuklarından ötürü dalâ-lete düşdüler ve içlerinden cem'-i kalîl, abdâl-ı Hakk'ın ahvâline vâ-kıf olup miyân-ı nâssda anları temyîz etdiği için **(37a T)** hidâyet bu-

²⁵¹ ser-i : - T

²⁵² vardır : var H

²⁵³ düşenler : düşenleri H

²⁵⁴ "Bir kısmını istisna ettikten sonra, geri kalan hakkında konuşmaktır."

lup mertebe-i 'âliyye kesb etdiler. Zîrâ ba'zı kûmmelîn-i ricâlden menkûldür ki dervîşine tenbîh edermiş ki eğer seni²⁵⁵ tâ'ife-i sûfiyyenin kelâmlarını tasdik eden âdemi görür isen, andan du'â iste. Zîrâ ol âdem, müstecâbü'd-da'vedir. Kıyâs olunsun ki mücerred kelâmlarını tasdik eden müstecâbü'd-da've olunca kendiler ne burcandan pervâz ederler imiş.

آن دلی کز آسمانها برتر است آن دل ابدال یا پیغمبر است

آن دل ابدال, yücedir, برتر است, کز آسمانها, ki âsumânlardan, آن دلی o abdâlin gönlüdür, یا پیغمبر است, yahud Peygamberin gönlüdür. Abdâla²⁵⁶ abdâl dedikleri de²⁵⁷ bedeldendir. Zîrâ anlar bi'l-kasd mahallerine bedel koyup gitmeğe kâdirdirler. Meselâ tayy-ı mekân tarîkıyla kendi Ka'be'ye gidip İstanbul'daki²⁵⁸ mekânında²⁵⁹ bu sûret, bedel bırağır ki eğer berber ise cemî'-i müşterilerin meşâribini bilir ve şekli (39b H) ü şemâ'ili ve evzâ' u etvânı şahs-ı abdâlin hû hû'su olup ehli-i zâhirden kimse fark u temyize kâdir olamaz. Belki hiç kimse fark edemez ve²⁶⁰ belki fark u temyîz yokdur. Şahs-ı mübeddel, şahs-ı mübeddelün-minh'in tamâm-ı 'aynı ve hû hû'sudur. Lâkin bu hâlleri bilenler tasdik ederler ki bedel gidip yerine mübeddelün-minh gelmek ve bi'l-'aks zuhûr etmek hakdır ve bu ma'nâ kendiden kasden vâki' olmak, abdâliyyetde şartdır demişler. Zîrâ kendi haberi olmaksızın şeyhin (37b T) müridine yahud muhibbine bir mahalde min-kablî'r-Rahmân şeyh sûretinde bir şahıs görünmekden, şeyh-i mezkûr, mefrûz-ı abdâl mertebesinden olmak iktizâ etmez. Kasda mukârin olmayınca kerâmâtdan ma'dûddur. Kerâmât ise envâ'ı çokdur. Ammâ bedeliyyetde kasd, lâ-büddür. Hikâyet olunur ki Konya'da Hazret-i Pîr Efendimizi bir gece kırk mahalden da'vet eylemişler. Cümlesine va'de-i icâbet buyurup, ol gece tâ-be-sabâh her bir hânede neşr-i ma'ârif ve safâ vû semâ' buyurdıkları, ertesi gün her hânedan birer nişâne²⁶¹ ile âşikâr olmuşdur. Bu hikâyeden Hazret-i Pîr Efendimizin makâm-ı abdâlî hâ'iz oldukları nümâyân

²⁵⁵ sen: seni H, T

²⁵⁶ abdâla : abdâl T

²⁵⁷ de : - T

²⁵⁸ İstanbul'daki : İstanbul'da T

²⁵⁹ mekânında : dükkânında H

²⁶⁰ ve : - H

²⁶¹ nişâne : nişân T

olur. Lâkin yalnız makâm-ı abdâlda olup (40a H) ol makâmı tecâvüz etmedikleri iktizâ etmez. Zirâ evliyâda gûzerân eyledikleri makâmın ahkâmından nişâne²⁶² bâkîdir ve illâ Hazret-i Pîr Efendimiz, kutbiyyetden ve ferdiyyetden ehass bir makâm-ı menî'u'l-himâya hâ'iz oldukları, lede'l-küllî müsellemdir. Pes böyle olunca enbiyâ vü evliyânın cism ü cismânileri dahi halkın bildiği gibi olmayıp, nûr-ı mahz ve rûh-ı mücerred hükümünde olduğunu ehl-i zâhîr bilemeyip, nefs-i nâtuka-ı vâhîde, ecsâd-ı mûte'addideye ta'alluk etmek bâtıldır ve felekde halk u iltiyâm kabûle²⁶³ isti'dâd yokdur, misilli yâveler ile mu'cizât ü kerâmâtı inkâra sa'y ederler. Ne'üzû bi'llâhi Te'âlâ²⁶⁴!

قصه جنگ انبیا می داشتند جسم دیدند آدمی پنداشتند

جسم دیدند، tutdular، می داشتند، kasdını، enbiyâ ile ceng etmek قصد جنگ انبیا
cism gördüler، آدمی پنداشتند، beşer zann etdiler، ya'ni enbiyâya (38a T)
muhâlif olan kâfirler، anları cism ü cismânilerinden kendileriyle
mûsâvî kıyâs edip، ceng ü harbe ikdâm etdiler. Anlar ise mazhar-ı
'inâyât-ı ilâhiyye olup sâ'ir benî Âdem'den vücûh ile mûmtâz iken
yine bilmediler ve dürlü dürlü kendi hâllerine mûnâsib deliller getir-
diler. Heyhât! heyhât!

گفته اینک ما بشر ایشان بشر ما و ایشان بسته خوابیم و خور

265 ایشان بشر، biz beşeriz، ما بشر، işte، اینک، kâfirler demiş، گفته (40 b H)
پیغمبرler²⁶⁶ beşerdir، ما و ایشان، biz dahi anlar dahi، بسته خوابیم و خور
uyhu ve uyumağa ve ta'âm yemeğe merbûtuz. Bu kadarca mûnâsebet bulmağla enbiyâ ile kendilerini cemî'-i hâlde²⁶⁷ mûsâvî kıyâs etdiler. Hâşâ, sümme hâşâ! Bu cümle dalâlet ve gavâyete bâ'is ve ol bed-bahıtların hatf ü helâk-ı sûrî ve ma'nevîlerini mûris olan، ancak sırr-ı kelâmda tenbîh olunduğu vech üzre، kendi noksân hâllerini bilmeyip nûfûs-ı kudsiyye ashâbı olan enbiyâ-yı 'izâmla mûsâvât da'vâsına düşdükleridir. Hakîm Senâyi hazretleri İlâhî-nâme'de temsil buyururlar ki bir hakîm، şâkırdine demiş ki var bir mikdâr za'ferân getir. Şâkırd-i nâ-dân bilâ-tevakkuf ve lâ-su'âl mübâderet eyledikde hakîm su'âl etmiş ki za'ferânı bilir misin? Ol nâ-dân-ı sâhib-pindâr cevâb etmiş ki her gece yoğurt ile tenâvül eylediğimiz

262 nişâne : nişân T

263 kabûle : kabûl T

264 te'âlâ : - H

265 بشر : - H

266 peygamberler : peygamber T

267 hâlde : - T

nesne değil midir, dedikde, hakîm-i hande-zen istihzâ olup, meğher sen yalnız za'ferâna câhil değil imişsin, sarmısağı dahi bilmeyip za'ferân zann edermişsin. **(38b T)** Bî-'aynihi bunlar öyledir ki enbiyâ vü evliyânın merâtibini bilmedikden sonra hâl-i sūfîlerini dahi bilmeyip ol zevât-ı kirâma mukâyese eylediklerinden **(41a H)** nâşî ceng ü harbe cesâret edip sūrî vü ma'nevî ne belâlara uğramışlardır.

می ندانستند ایشان از عی هست فرقی در میان بس منتهی

bilmediler, ایشان anlar, ki kâfirlerdir, عی körlüklerinden fark-ı fark-ı هست فرقی, gözleri var ammâ görmezler, 268 فلهم اعین لا یبصرون بها, nâşî, fârik vardır, گâ-بس منتهی, ya'nî beşerle beşer beyninde, yet farkın nihâyetinde. Zîrâ mutlaka h^vâb u hürda mûsâvî görünmekle peygamberle sâ'ir beşer, cemî'-i ahvâlde mûsâvî olmak değil. İki peygamber-i ūlū'l-'azm birbiriyle mûsâvî olmak iktizâ etmez ve iki velî birbiriyle mûsâvî olmak iktizâ etmez. Belki erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i mahsûsadan 'ibâret olan namâzı ta'dîl-i erkân ve ri'âyet-i âdâb üzre iki âdem kularlar ve birbirine sevâb ve fazîlet cihetinde uymaz.

از محقق تا مقلد فرقهاست کین چو داد ست و آن دیگر صدا ست

farklar²⁶⁹ فرقهاست, mukallîde varınca, muhakkıkdan tâ mukallîde varınca, از محقق تا مقلد vardır ve temyîzler²⁷⁰ vardır, muhakkık hâli başka mukallid hâli başka, و آن دیگر meselâ, zîrâ bu muhakkık, Dâvûd gibidir, کین چو داد ست, ve ol bir mukallid, sadâ gibidir, صدا ست, mukallid-i muhakkık²⁷¹ beyninde fark vardır. Mukallidi **(39a T)** muhakkıkla²⁷² takyîdimize²⁷³ **(41b H)** sebep budur ki mukallid, iki nev'dir. Birine mukallid-i muhakkık²⁷⁴ derler. Meselâ evliyânın riyâzât-ı şâkka ve terk ü tecrîdlerine kendi hâli ve zevki olmayarak taklîd edip, tahkîka tâlib olur. Birine dahi mukallid-i muhtıl derler. Tahkîke tâlib olmayıp garaz-ı dünyeviyye için taklîd eder. نعره بالله من شورو

275. Ammâ bu beyt-i şerîfde makâm karînesiyle murâd, mu-

268 "...Gözleri vardır, onlarla görmezler...", Kur'ân, 7/179.

269 farklar : fark T

54 temyîzler : temyîz T

271 muhakkık : muhikk H

272 muhakkıkla : muhikkla H

273 takyîdimize : takayyüdümüze H

274 muhakkık : muhikk H

275 "Nefislerimizin şerhlerinden Allâh'a sığınırız."

kallid-i muhakkıktır²⁷⁶. Zîrâ muhakkık, *Dâvud* gibidir, sâhib-i zâtdır, mâlik-i evkâtdır. Mukallid sadâ gibidir, nakş-ber-âbdır, ah-vâli pâ-y-dâr değildir, buyurmuşlar. Mukallid-i muhtill ise sadâ gibi olmayıp matrûd ve mahrûmlardan add olunmuştur.

کافر و مؤمن خدا گویند لیک درمیان هر دو فرقی هست نیک

ikisinin arasının derler, لیک Allâh ma'lûm, کافر و مؤمن bir fark vardır, نیک iyi ve sahîh fark vardır. Ya'nî kâfirin Allâh demesiyle mû'minin Allâh demesi bir değildir. Zâhiren bakılsa ikisi dahi lafza-i celâleyi tekellüm ederler. Ma'a-hâzâ ki birine mûcib-i 'ikâb ve birine mûstelzim-i sevâbdır. Zîrâ kâfir Allâh demesiyle küfr-i inâdisinin ziyâdeliğini iş'âr eder. Bu yûzden ana mûcib-i 'ikâbdır. Âyet ولئن سألتهم من خلق السموات والارض ليقولن الله ²⁷⁷ (42a H) Bût-i sengine 'ibâdet edib de Hâlık-ı semâvât û arzın Allâh'dır demek, küfürde²⁷⁸ mabâlağa değil midir? Kaldı ki ba'zı nâsa dahi Allâh demek (39b T) mûcib-i 'ikâb olmaz, bâ'is-i sevâb dahi olmaz. Ve ba'zı nâsa Allâh demek, mûcib-i terakki-i menâzil olur.

آن گنا گوید خدا از بهر نان متقی گوید خدا از عین جان

etmek talebinden ötürü. Allâh der, از بهر نان ol dilenci, گنا ol dilenci, عین جان. Etmek tahsil edeyim deyu bûtün gün Allâh için deyip zikru'llâh eder. müttakî olan kimse Allâh der, از عین جان cân u dilden ve öz cânından 'aşk u mahabbetle Allâh der. İkisinin Allâh demesi birbirine uyar mı? شتان ما بین مُتَّقٍ و مُرْتَعِدٍ ²⁷⁹

هر دو گون زنبور خورد از یک محل لیک شد زین نیش و زان دیگر عسل

arı, meselâ eşek arısıyla bal arısı, خورد yedi, her iki nev' her دو گون bir mahalden ²⁸⁰ yedi demektir ²⁸¹ از یک محل ki bir çiçekden iki nev' arı tenâvül etdi, لیک شد lâkin oldu, زین نیش bundan diken hâsıl oldu ki eşek arısıdır, زان دیگر ol birinden ki bal arısıdır, bal hâsıl oldu. İkisi dahi bir çiçekden tenâvül etmiş iken, kavâbil hasebiyle²⁸², birinde sûret-i (42b H) zararda ve birinde

²⁷⁶ muhakkıktır : muhakkıktır H

²⁷⁷ "Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allâh" derler...", Kur'ân, 31/25.

²⁷⁸ küfürde : küfre T

²⁷⁹ "Sevinçten oynayan ile korkudan titreyen arasında ne kadar (büyük) fark vardır!"

²⁸⁰ biri : birisi H

²⁸¹ demektir : demek T

sûret-i nef'de hüveydâ olması misillidir ki gül-i gül-zâr-ı zıkrü'llâh olan lafza-i celâleyi dahi kâfirle mû'min tekellüm etdikde mû'minde sûret-i nef'de zâhîr olup bâ'is-i terakki-i derecât ve kâfirde sûret-i zararda bâhir olup mûris-i tenezzül-i (40a T) derekât ola. Pes kavâ-bilde tefâvût çok ve ittihâd-ı sûrete aldanmak yoktur.

هر دو گون آهو گيا خوردند و آب زان يکي سرگين شد و زين مشک ناب
283 ot yediler, ve su içdiler. her iki nev' âhû, گيا خوردند, her iki nev' âhû
lafzı, muhâverât-ı 'Acemde me'kûl ü meşrûbda mûsta'meldir.
Veyahud ma'tûfa muvâfık ma'tûfun-'aleyh takdîr olunur ki 'Arabın,
284 dediği gibi ve şâ'irin, علفت نبتاً وما بهارد

فما للغانيات يزن يوماً
285 و زججن الحراجب والعيونا

kavli misilli, زان يکي ol birinden, ki bayağı âhûdur, سرگين شد, fişkı oldu, bundan, ki müşk âhûsudur, مشک ناب müşk-i hâlis demektir. Müşk, âhûdan tekevvün ettiği meşhûrdur. Ammâ her nev'-i âhûdan müşk tekevvün etmeyip, bir nev'-i âhûya mahsûs olduğu dahi mestûrdur. Öyle olunca iki nev'-i âhû, me'kûl ü meşrûbda mütte-hidler iken, neticeleri mütegâyir olduğu delildir ki mücerred sûret-i ekl ü şûrbde enbiyâ (43a H) vü evliyâ ile sâ'ir nâs müttehid olmak-dan netâyic-i a'mâl ü ahvâlde müsâvî olmak iktizâ etmez.

آن خورد گردد پليدي زو جدا وين خورد گردد همه نور خدا
Bu-nun mâzisi 'gıst' dir. پليدي bir nâ-pâk nesne, زو andan, از او 'dan mu-haffedir, جدا munfasıl, birisi bir ândan zâhirde necâset ve bâtında (40b T) habâsete mûte'allık bir nesne kendinden zuhûr eder. وين خورد ve bu veli-yi kâmil ta'âm yer, وين خورد همه نور خدا yek-pâre nûr-ı Hudâ olur. Ta'âm yeyip mahz-ı nûr etmek kande, helâya varıp sûret-i murdâr ile def etmek kande. Mesnevi-yi Şerîf'de hikâyet buyrulur ki bir veli-yi kâmil dervişlerine kesret-i ekl ü şûrbden tevakkî emir buyu-rurlar imiş. Bir gün kendi men' ettiği vech üzre tenâvül ederken dervîşin biri görüp kalbinden i'tirâz etmiş. Fil'hâl şeyh keşf edip, ol dervîşe dahi emr edip yedirdikten sonra bir legençe ihzâr edip, ev-

282 kavâbil hasebiyle : - T

283 T گيا : گيا

284 "(Hayvanlara) ot ve soğuk su verdim."

285 "Şayet şarkıcı kadınlar kaş ve gözlerini oynatarak ziyarette bulunurlar-sa.", krş., el-Mu'cemü'l-Mufasssal, II, 978.

velâ ol dervîşe parmak urup kayy etdirmiş. Bir de bakmışlar ki le-
gençe yek-pâre yılan ve çıyan ü 'akârib envâ'yla dolmuş. Der-'akab
şeyh-i mezkûr dahi kayy etdikde legence yek-pâre la'l ü yâkût ü zü-
mürrüd emsâli cevâhîrle (43b H) mâl-â-mâl olmuş. Bu hâli görünce
dervîş bî-ihitiyâr eylediği i'tirâz-ı kûstâhâneye tevbe-kâr olduğunu
beyândan sonra buyururlar ki hakikatde dervîş-i mübtedide ekl ü
şûrbden peydâ olan çıyan ü 'akârib²⁸⁶, ma'kûle -ki ahlâk-ı reddiye-
den kinâyedir- ve şeyhde hâsıl olan cevâhîr dahi ma'ârif-i ledünniy-
yeden 'ibâretidir. Ammâ kuvvet ü tasarrufu ile şeyh-i kâmil, ma'kû-
lu, mahsûs hükümüne tenzîl etmiş ve evliyâda bu tasarruf der-kârdır
ki²⁸⁷ ma'kûlu, mahsûsa tebdîl edebilirler²⁸⁸.

Der-beyân-ı zât-ı pâk-i 'ârifân

Bundan yukarıda geçen ebyât-ı şerife, evliyâdan zuhûr eden
ahvâl ile nâkûsların efâli mukâyese olunmadığına²⁸⁹ istidlâl idi.
Bundan aşağıda olan ebyât, evliyânın zât-ı pâklarını tavsîf ve me-
râtib ü makâmâtlarını ta'rîfidir. (41a T)

چون مبدل گشته اند ابدال حق نیستند از خلق برگردان درق

tebdîl olunmuşlardır, zümre-i abdâl-ı
ilâhî, halkdan ma'dûd değildirler, برگردان درق varakı çevir,
ya'nî sohbeti varak-ı diğer eyle ki 'avâm-ı nâss bunların, خدا نباشد
medlûlunca mertebe-i fenâdan vâsıl-ı bekâ olup, فتیاریک
'umûmunda ne güne dâhil olduklarını, e-
ğerci ba'zı fuhûl-ı müfessîrin tahkîk ve tafsîl buyurdıklarını görse-
ler dahi, yine²⁹² kabûl etmezler. Pes bîz dahi deriz ki نیستند از خلق de-

286 çıyan ve akârib : akârib ve çıyan T

287 ma'kûlu mahsûs ki ... der-kârdır ki : - T

288 edebilirler : ederler T

289 olunmadığına : olunduğuna T

290 "(Haşa) Allâh değildir, (ondan) ayrı (da) değildir."; krş.

مردان خدا خدا نباشند لیکن ز خدا جدا نباشند

"Kâmil insanlar, hâşâ, Allâh değildirler, fakat Allâh'tan da ayrı değildirler.", Mevlânâ,
s. 235;

من دم نزنم ز وصل جانان زیرا که ازو جدا نیروم

"Ben sevgiliye kavuşmaktan bahsetmiyorum. Çünkü ben, sevgiliden ayrı olmadım.",
a.g.e., göst.yer.

291 "...Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allâh, pek yücedir.", Kur'ân, 23/14.

292 yine : - T

mek bunlar sâ'ir halkdan değillerdir, mümtâz ü müstesnâlardır²⁹³ demek olur. Ammâ yukarıda, mısra':

آن دل ابدال یا پیغمبرست 294

mısra'ında lafz-ı abdâl, bedeldendir deyip, bedelin ma'nâsı ba'zı evli-yâ'u'llâhın ta'rîfine göre ahz olunmuş idi. Bu mahalde Hazret-i Pîr Efendimiz ma'nâ-yı mezkûr-ı sâbıkdan başka lafz-ı abdâla bir ma'nâ dahi verip, zât-ı fânîlerinden bedel, kendilerde zât-ı bâkîyi tasarruf etmekle abdâla abdâl tesmîye olduğuna²⁹⁵ imâ buyurmuşlardır.

جسمش از اتم ز نور اسرشته اند تا ز روح و از ملک برگشته اند

nûr- dan tahmîr etmişlerdir, تا روح و از ملک hattâ rûhdan, dahi mülkden, geçmişlerdir, ki derecede tecâvûz etmişlerdir, (41b T) demek olur. Bu nûrdan tahmîr olunmak, tahmîr-i sânidir. Tahmîr-i ûlâda tinden iken, âyet²⁹⁶ 297 ألم نأشرك لك صدقك ووضعنا عندك وزيك الذي انتقض ظهرك mantûkunca siklet-i tûrâba²⁹⁸ bi'l-küllîyye mündefî' olup, nûr-ı mahz kesilmekle 'ayn-ı iksîr-misâl²⁹⁹ hem münevver (44b H) ve hem münevver olmak isti'dadını tahsîl edip, meselâ altun ki münevverdir, ammâ 'araziyyeti³⁰⁰ gidip iksîr kaldıkda münevver dahi olup sâ'ir ma'âdini zehebe ilhâk edebilir. Pes rûhun ve mülkûn şeref-i zâtîlerine söz yok. Ammâ beşerde olan iksîriyyet anlarda yokdur ki cins-i hayvânı mele'-i a'lâya ilhâkla pâyeye vâsıl-ı âlem-i lâhût edemezler. Ammâ cins-i ma'denden olan iksîr gibi cins-i benî Âdemden olan enbiyâ vü evliyâ dahi tarh olundukları benî nev'ilerini, hal' ü ilbâs tarikıyla 'ayn-ı hüviyyetden sır-âb edip mâhiyyetinde mestûr olan kuvveyi³⁰¹, fi'le çıkarırlar. Lâkin eğer mâhiyyetinde mestûr bir cevher-i sa'âdet var ise kuvveden fi'le çıkar. Ve illâ eşkıyâ-yı sermedîye, ilbâs-ı libâs-ı sa'âdet, muhâl olduğunu dahi bilip ol gûne nâ-

293 müstesnâlardır : müstesnâdırılar T

294 "O, abdâlin veya peygamberin gönlüdür."

295 olduğuna : olunduğuna T

296 âyet : -T

297 "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?", Kur'ân, 94/1-3.

298 tûrâba : tûrâbiyye T

299 اکثیر : اکسیر H, T

300 ارضیتی : عرضیتی H, T

301 kuvveyi : kuvve-i T

haleflere sarf-ı iksir-nazar etmezler. Ve erbâb-ı sa'âdete dahi bahş-ı 'atâyâ-yı esrârda dakîka fevt etmezler.

در دل انگور می را دیده اند در فنای محض شیئ را دیده اند

در فنای محض, 302 şarâbı görmüşlerdir. üzûmün içinde, در دل انگور mahzâ fâni olmakda, ki 'ademdir, شیئ را دیده اند (42a T) şey'i görmüşlerdir. Hâlbuki ma'dûm, 'inde'l-'ukalâ şey değildir. 303 وما المعدوم مرئياً وشيئاً bunlar ise fenâ-yı mahzda ne şeyler görmüşlerdir. Üzûmün (45a H) sûret-i nev'iyesi mahv ü fenâ olmağla şarâb olacağını bunlar dahi henüz bağında ter ü tâze iken görmüşlerdir 304. İşte bu güne sâki-yân-ı şarâb-ı 'ırfân olan merdân-ı ilâhî, herkesin mertebe-i isti'dâdını bilip kendinden ne güne cevher hüveydâ olacak ise anın terbiye vü tenmiyesine dâ'ir tertib-i mukaddemât-ı nazar ve mesleğine münâsib tedbir-i mehâmm-ı seyr ü sefer ederler. Hattâ demişlerdir 305 ki üstâd-ı haddâd, bir demirden ne güne âlet çıkacağını bilir iken mürşid, bir dervîşin ne mertebeye vâsıl olacağını ibtidâ-yı nazarda keşf edemezse ol mürşid, kâmil değildir. Lâkin bu kelâm zuhûr-ı 'inâyetden kat'-ı nazarlardır ve illâ nâ-mûsta'idde, isti'dâd-ı mâ-lâ-nihâye itâ etmek Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâlden ba'id değildir. رجعتا الی ما 306. Evliyâ'u'llâhm nûr-ı ferâset ve kuvve-i kerâmetleriyle eş-yâyı kable'z-zuhûr keşf etmeleri kendilerinin hâllerinin neticesidir ki anlar kable'l-vücûd mest-i şarâb-ı şuhûd olmuşlar idi. Şarâb içmeden 307 ser-hûş olanlara lâynkır ki bir şey'i görmeden bileler.

پیشتر از خلقت انگورها خورده میها و نموده شورها

308, evvel şarâblar içmişlerdir, از خلقت انگورها, akdem, پیشتر (42b T) her birisi şarâblar içmişlerdir, ve şûrlar ve mestlikler göstermişlerdir. Bu beyitte 'Ömer İbnü'l-Fâriz 309 (45b H) hazretlerinin *Kaside-i Hamriyye*'sinin matla'ı olan beyit,

شرینا علی ذکر الحبيب مدامة

سکرنا بها من قبل ان یخلق الکرم 310

302 görmüşlerdir : görmüşler T

303 "Yok olan şey, ne görülebilir ne de bir varlıktır."

304 görmüşlerdir : görmüşler T

305 demişlerdir : demişler T

306 "Konumuza döndük."

307 içmeden içmedin H

308 evvel : akdem H

309 İbnü'l-Fâris : İbni Fâris T

beytine telmih olduğu âşikârdır. Çünkü halk-ı ervâh, halk-ı eşbâh-dan mukaddem olmağla bunların ser-hüşlukları şarâb halk olun-mazdan evveldir. Beyit:

Sarıman bizi kim şîre-i engûrla mestiz

*Biz ehl-i harâbâtdanız, mest-i elestiz*³¹¹

misilli neş'e-âmiz kelâmlar ile ol bezmin safâsından dem urdukca fûsürde-dimâğân, 'âlem-i hûşyân ratb ü yâbis sözlerle bunlara i'ti-râz ederler. Anlar dahi, beyit:

Ben sarhoşu olduğum ne meydır?

*Sen nehy buyurduğun ne şeydir?*³¹².

deyu cevâb-ı bâ-savâb verirler.

برترند از عرش و کرسی و خلا ساکنان مقعد صدق خدا

ا'âlâlardır, 'arşdan ve kürsiden ve halâ vü melâ-dan a'lâdırlar, zikr olunmadığı, iktifâ san'atına binâ'endir. Kur'-ân-ı Kerim'de dahi بیدک الخیر ³¹³ vârid olup şerden iktifâ olunmuş-dur. bunda tetâbu'-ı izâfât vardır. Cenâb-ı Hakk'ın ³¹⁴ buyurduğu makâmıda sâkın olanlar 'arşda ve kürsîde sâkın olanlardan derece cihetinden a'lâdır. Şübhe yok-dur ki 'inde'l-'arş sâkın olmak başka, 'inde-zî'l-'arş sâkın olmak başkadır. (43a T) Bu tetâbu'-ı izâfât ki mak'ad (46a H) lafzı izâfet-i beyâniyye ile 'a muzâf olup, dahi izâfet-i lâmiyye ile 'ya muzâf olmuş iken, ساکن lafzı bu cümlelerin üzerine muzâf olmak, e-ğër ³¹⁵ âyet-i kerimesi olmasa, tetâbu'-ı izâfâ-tın nev'l, gayr-i müstahseninden olmak iktizâ ederdi. Zîrâ tetâbu'-ı izâfât iki nev'dir. Bir nev'i³¹⁶ müstahsendir ki izâfâtı beyne'l-fusahâ

³¹⁰ "Müdam şarabını sevgiliyi anarak içtik. Üzüm ağacı yaratılmadan önce biz onunla sarhoş olmuştuk."; krş.

پیش از آن کند جهان باغ و می و انگور برد از شراب لایزالی جان ما مخمور برد

ما بهفتاد جهان جان انا الحق می زدم پیش از آن کین دار و گیر و نکته منصور برد

"Dünyada henüz bağ, mey ve üzüm yok iken, canımız sonsuzluk şarabıyla kendinden geçmiş idi. Şu uğraşma-didinme dünyası daha yaratılmamışken, Mansûr'un nüktesi söy-lenememişken biz, can dünyasının Bağdad'ında ene'l-Hakk deyip duruyorduk.", Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, I, 294.

³¹¹ Külliyyât-ı Eş'âr-ı Rûhi-i Bağdâdî, s. 74.

³¹² Hüsn ü Aşk, s. 177.

³¹³ "...Her türlü iyilik senin elindedir...", Kur'ân, 3/26.

³¹⁴ "Güçlü ve yüce Allâh'ın huzurunda hak meclisindedirler.", Kur'ân, 54/55.

³¹⁵ "Güçlü ve yüce Allâh'ın huzurunda hak meclisindedirler.", Kur'ân, 54/55.

meşhûr olan kelimâtın³¹⁷ yirmisini birbirine muzâf eylesen câ'iz ve müstahsendir. Meselâ sâgar-ı sahbâ-yı hum-hâne-i 'aşk gibi. Ammâ izâfâtı³¹⁸ beyne'l-fusahâ meşhûr olmayan, gayr-i müstahsendir. Bir yâd-gârın lâle-i erike-i cân dediği gibi.

Der-beyân-ı taksîm-i merâtib-i evliyâ

Bu surh-ı şerîf, evliyanın tefâvût-i merâtiblerini taksim beyânındadır. Y'a'nî evliyâ dahi aksâm-ı mûte'addideye mûnkasim olup, birinin hâli ol birine makâm olmak iktizâ etmediğini 'ayandır.

319 ز اولیا اهل دعا خود دیگرند که همی دوزند گاهی میدرند

gürûh-ı evliyâ'u'llâhdan, اهل دعا du'â ehli olanlar, خود eğerçi zâ'id³²⁰ den isti'mâlî ekserdir ve lâkin fi nefsi'l-emr ma'nâsına gelmesi dahi mukarrerdir, دیگرند başkadırlar, دوزند gâhice dikerler, دوزد lafzının cem'idir ki mâzisi دوخت gelir, گاهی میدرند gâhice yırtarlar, دریدن yırtmaktır, dahn kesriyle yırtıp dikmek ki fatk u retk-ı (43b T) u-umûrdan³²¹ kinâyedir. Evliyâdan bir tâ'ife-i mahsûsa (46b H) bu hıdmete müvekkiller olup, du'â ve himmetleri hasebiyle fetk u retk-ı umûra mukayyeddiler³²². İşte 'avâm-ı nâssın veli i'tikâd edip ve evliyâ'u'llâh ahvâlinde fehm etdikleri ancak bu tâ'ife-i 'aliyyenin ahvâline mahsûsdur ki bir âdernden velâyet zann etseler, icâbet-i du'â ve te'sir-i himmetle istidlâl edip eğer himmetde te'sir görürlerse başına üşüp dil-gir ederler. Ve illâ himmetinde te'sir olmayan evliyâ'u'llâhdan olmaz, i'tikâdıyla nice nice zevât-ı kirâma sû-i nazar edip âhretlerin tedmir ederler. Ma'a-hâzâ ki bu makâm-ı hâssdır. Cem'i-i evliyâ'u'llâh bu hıdmetle me'mûr olmak iktizâ etmedikden³²³ mâ'adâ, bu hıdmetin sâhibi, a'lâ-yı derecât-ı velâyetde olmak dahi iktizâ etmez.

قوم دیگر می شناسم ز اولیا که دهانشان بسته باشد از دعا

قوم دیگر bir başka tâ'ifeyi³²⁴ می شناسم, bilirim, ز اولیا evliyâ'u'llâhdan,

316 bir nev'i : biri nev' T

317 kelimâtın : kelimâtının T

318 izâfâtı : izâfeti H

319 دوزند : دوزند T

320 zâ'id : zâ'id T

321 umûrdan : آمردن H

322 mukayyeddiler : mukayyedlerdir H

323 etmedikden : etmediğinden T

که دهانشان ki anların ağızları بسته باشد kapalıdır, باشد râbîta-i zamâ-niyyedir, ammâ gâhice است gibi mutlakâ râbîta olmak üzere isti'mâl olunur³²⁵, از دعا du'adan, ya'nî hayran ve şerren bir husûsda du'â etmezler ve edemezler. Zîrâ bunların nazarı dâ'imâ levh-i mahfûza olur. Ve 'ilm-i ledünnî ve 'irfân-ı ilâhî bunları tahakküm ve tahkîm-den men' eder ve bilir ki, beyit:

Mutasarrıf odur eşyâda tamâm

*Ne havâss arada hergiz, ne 'avâm*³²⁸

(47a H) Eğer denirse ki evliyâdan ehl-i du'â olanlarda bu ilm-i le-dünnî ve 'irfân-ı ilâhîden haber yok mudur? Cevâbında denir ki eh-lu'llâhdan ehl-i du'â (44a T) olanlar dahi iki kısımdır. Bir kısmı 'a-vâm-ı evliyâdır ki levh-i mahfûza âşinâ değillerdir. Ve bir kısmı eğer-çi havâssdandır ve levh-i mahfûza dahi âşinâlardır, ammâ nazarla-rı levha maksûr olmayıp, emr ü nehye nâzırlardır. Zîrâ Kur'ân-ı Ke-rîm'de ادعونی استجب لكم³²⁷ vârid olmuştur. Ke-ennahu tâ'ife-i ûlânın hazz-ı istihlâfları, nübüvvetdendir ki beyt-i evvelde zıkr olunan, eh-l-i du'âdır. Ve tâ'ife-i sâniyye ki bu beyitte mezkûrdur, anların haz-z-ı istihlâfları velâyetdendir. Yine su'âl olunursa ki velâyet, nübüv-vetden efdal mıdır ki siyâk-ı kelâm bunların fazlını gösterir. Cevâb verilir ki hazz-ı istihlâf ta'birinden anlamalıdır ki velâyet-i hâssa-dan müstahlîf demektir. Velâyet-i hâssa-i nebeviyye ise ذلك النبی³²⁸ nin nübüvvetinden efdal olduğunu 'ulemâ tahkîk etmişlerdir. Pes velâyet-i hâssaden müstahlîf olanlar nübüvvet-i hâssaden müs-tahlîf olanlardan efdal olmak kıyâsü'l-fer' bi'l-asıldır. Ve bu gürûh-ı sâni murâdu'llâhı murâd edinmekden nâşi rahmet-i 'âmme-yi ilâ-hiyyeyi keşfen ve yakînen görüp aslâ âlâm ü ekdârdan müte'ellim olmağlar. Belki tabîbîn hastaya def-i 'illet için yahud hıfz-ı sihat için tecerru' etdirdiği edviye-i mürre gibi cemî-i nâsa ve kendilere vâkı' olan âlâm ü meşakkat, (47b H) 'ayn-ı menfa'at ve³²⁹ mahz-ı hikmet olduğun bilip safâ-yâb olurlar.

کفرشان آید طلب کردن خلاص

در قضا ذوقی همی بینند خاص

324 tâ'ife-yi : tâ'ife T

325 olunur : oluyor H

326 Hâkânî ve Hilîye'si, 5/1, 38.

327 "...Bana dua edin, kabul edeyim...", Kur'ân, 40/60.

328 "Bu peygamber."

329 ve : - T

kazâda ذوقی bir zevk, همی ببند görürler, خاص kendilere mahsûs, کفرشان آبد anlara küfür gelir, طلب کردن خلاص halâs taleb (44b T) etmek. Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm mancınıkdan nâr-ı Nemrûd'a atılırken Cebrâ'ül 'aleyhi's-selâm gelip اللہ حاجہ³³⁰ dedikde, اما الہک فلا³³¹ deyu cevâb vermesinden ve Hazret-i Zekerîyyâ'ya zîr-i errede iken, eğer bir kerre emân diye idin nâm-ı şerifin defter-i enbiyâdan hakk olunur idi, deyu vârid olan hitâbdan bu zümre-i celile hisse-yâblar ve binâ-yı Ka'be-i hakikatle müstetâblardır. فیہ آیات بینات مقام ابراہیم³³² Sâkinân-ı harem-i Ka'be, âfâkiler gibi değildir ve فاتح ملة ابراہیم حنیفا³³³ âyet-i kerîmesinde bu teslim ü rızâya delâlet vardır, deyu ba'zı müfessirîn zikr buyurmuşlardır. Ammâ sûret-i zâhirde bunlardan su-dûr eden âsâr-ı du'â³³⁴ vü himmet, aslâ³³⁵ kendilerden olmayıp fenâ-yı mahzda nümâyân olan kudret, kudret sâhibinindir. Ve ol hâle tasrîf derler, tasarruf demezler. Tasarrufla tasrîf beyninde fark vardır. Hattâ 'Ubeydullâhu'l-Ahrâr hazretleri Semerkand'da Sultân Mes'ûd'a himmet etmekle Mîrzâ Bâbü'r İbni Tîmûr muhâsaradan (48a H) nâ-ûmîd olunca piş-gâh-ı hisârda münâdî nidâ etdirmiş ki, "eğerçi Semerkand'ı alamadık, ammâ anı ma'lûm etdik ki Şeyh 'Ubeydu'llâh 'ârif değil imiş. Zîrâ kendilerden âsâr-ı tasarruf nümâyân oldu, 'ârifde ise tasarruf olmaz." dedikde, Hazret-i 'Ubeydullâh ol kelâmı red buyurup, Mîrzâ tasarrufun³³⁶ elfâzını bilir, ma'nâsından haber-dâr değildir, deyip bu makâmı bâlâda mezkûr olduğu vech üzre tahkîk buyurdukları Reşehât'da mestûrdur. Ve Mesnevi-i Şerîfde Şeyh Akta' hikâyesindeki (45a T) dest-bürîde ile zenbîl-bâf olduğuna nâss mahrem olup, kerâmeti âşikâr olduğu hinde, ol velî-yi kâmilin Cenâb-ı Hakk'a olan münâcâtını beyân buyurmak esnâsında bu tahkikâtı yek-pâre 'ayân buyurmuşlardır.

قوم دیگر سخت پنهان میروند شهرهٔ خلقان ظاهر کی شوند

330 "Bir ihtiyacın var mı?"

331 "Var ama, sana aslâ."

332 "Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır...", Kur'ân, 3/97.

333 krş. " والتبع ملة ابراهيم حنیفا : ...Allâh'ı bir tanıyan İbrahim'in dinine tabi oldu...", Kur'ân, 4/125.

334 du'â: - T

335 aslâ: - T

336 tasarrufun : tasavvufun H

evliyâdan bir başka tâ'ife dahi vardır ki, سخت پنهان katı gizli, ya'nî gâyetle gizli, میروند giderler, ki sülûklarının hafî olmasından ki-nâyedir, شهره خلتان ظاهر halklarının katında meşhûr, کی شوند kaçan olurlar, olmazlar, istifhâm-ı inkârîdir. ان لله تعالى اولياء احببنا 337 mü'eddâsınca efrâd-ı ricâl ta'bîr olunan evliyâ ki makâmât u kerâmât erlerinden olmayıp kutbun hükümünde ve Hızır'ın defterinde olmadıkları Fütûhâ'î'da (48b H) ve sâ'ir kütüb-i kavîmde mestûrdur. Ve Şeyh Neşâtî-i Mevlevî'nin medh-i Hazret-i Pîr'de, beyit:

Nice monla, şeh-i şâhân-ı cihân-ı ma'nî
Kim odur tâc-ı hakikat-dih-i fark-ı efrâd³³⁸

buyurduğu gibi bu tâ'ife-i 'aliyyenin dahi sultân-ı ser-efrâzı Hazret-i Pîr Efendimiz olup, cemî-i efrâd-ı kevkebe-i Mevleviyye zuhûrundan sonra العز منیع الحما 339'larına iltivâ eyledikleri menkûl ü meşhûr ve beyne'l-'ârifin fukara-i Mevleviyye zümre-i efrâddandır dediklerine sebab, ما'nâ-yı mezkûr ola. طوبى لهم وحسن مآب 340.

هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را بشنوند ابدال هم

(45b T) anların hem kerâmetleri, هم ایشان hem anlar kendileri, anların fakat نامشان را بشنوند anların fakat isimlerini işidirler ve iştiyâk çekerler, ابدال هم abdâl dahi zümre-i abdâl ki düne'l-kutb olan ricâl-u'llâhın yek ser-âmedleridir. Bu tâ'ife-i efrâdın nâmını işidir ve illâ ahvâllerine vâkûf olamaz. Zîrâ cennet-i ma'nevîyyede كل حزب بالدينهم قرعون 341 masdûkunca her tâ'ife kendi derecesinden mâ-dûn olan tâ'ifenin hâllerini bilip mâ-fevklerinde olan merâtibin ahvâllerini bilmezler. İllâ o kadar var ki nâmını işidip, dünyâda oldukça iştiyâk çekerler. Zîrâ bu 'âlem, dâr-ı terakkî vü ımtihândır. Eğer cennet-i hissiyyede olsalar, ki cennet-i mev'ûd (49a H) andan 'ibâretidir, ol vakitte belki nâmlarını dahi işitmezler idi. Hâsıl-ı kelâm bu kadar beyinlerinde tefâvût-i derecât nümâyân iken, yine cümlesi bir vücûd ve bir a'zâ gibi birbirleriyle ittihâd-ı küllide olup, kelâmlarında dahi zerre kadar âsâr-ı nifâk u hilâf olmayıp, yek-pâre vifâk u ittifâk³⁴² üzre oldukları muhayyirü'l-'ukûldür. Ve

337 "Allâh'ın velî ve saf kulları vardır."

338 krş. Neşâtî, s. 18.

339 "Şeref bayrağı, yasak şeylerin koruyucusudur."

340 "...Ne mutlu onlara! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.", Kur'ân, 13/29.

341 "...Her grup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedirler.", Kur'ân, 23/53.

342 u ittifâk : - T

sûret-i ihtilâfda hüveydâ olan ahvâllerî bile kendi kavilleri üzre
 بحسب اختلاف المشاهد نزاع 343 nîzâ'-ı lafziye mahmûldür. Pes cemî'an 'ayn-ı
 vâhid hûkmünde bir tâ'ife-i celîlû'l-kadr aranırsa, sūfiyyeden mâ-'a-
 dâ bulunmaz ve انما المؤمنون اخوة 344 âyeti³⁴⁵ kemâlî üzre anlardan gay-
 riye haml olunmaz.

Der-beyân-ı ittihâd-ı evliyâ

Bu surh-ı şerîf, evliyâ'u'llâh meyânında olan ittihâd u yek-
 rengî beyânındadır.

گر ز ایشان مجتمع بینی دو بار هم یکی باشند هم ششصد هزار
 دو بار, eğer anlardan مجتمع بینی bir yere cem' olmuş görür isen, eger anlardan
 iki refikî, هم ششصد هزار, hem altı yüz hem birdirler, ol iki refik hem birdirler, هم یکی باشند,
 bindirler. 'Aded murâd değildir, kesret murâddır. Ya'nî ikisini bir yer-
 de gördükde zann etme ki anlar iki olalar. Hâşâ, birdirler ve böyle
 bir olduklarını dahi işidip zann etme ki yalnız birdirler. Belki (49b
 H) nice yüz bin, birdirler. Beyit:

خاکساران محبت را ز خوش اتحاد

زندگی از يك نفس چون ششهای ساعت 346

Mervîdir ki tâ'ife-i sūfiyye için ibtidâ hân-kâh binâsı Mısır'da vâki'
 olmuş ve sebebini dahi böyle nakl ederler ki Mısır'ın meliki bir gün
 kenâr-ı Nil'de geşt ü gûzâr ederken, nâ-gâh bir taraftan bir piyâde
 yolcu âşikâr olup karşı tarafından dahi bir yolcu bedîdâr olmuş.
 Gele gele birbirleriyle mukâbil oldukda selâmlaşip âşînâlıklar edip
 birbirleriyle musâfaha ve müşâbeke ve mu'ânaka edip, fi'l-hâl ol
 mahalde oturmuşlar. Ve her birisi koynunda ve³⁴⁷ cebinde her ne
 güne nevâle mevcûd ise meydâna getirmişler. Berâber yeyip ve içip
 fâtiha³⁴⁸ okuyup gül-bânglar çekip bir 'acib ü garîb mahab-
 bet³⁴⁹ ü sohbe şürû' etmişler ve esnâ-yı sohbetde gâh ağlaşıp gâh
 gülüşüp tekrâr-be-tekrâr birbirleriyle mu'ânakalar edip şevk u ga-

343 "Görünen şeylerin ihtilâfı gereği, münakaşa çıkabilir."

344 "Mü'minler ancak kardeşirler...", Kur'ân, 49/10.

345 âyet: hadîs-i şerîf H, T

346 "Muhabbete gark olanlar için, itihad tadıyla bir nefes yaşamak, saatin al-
 tıları (saatlerce yaşamak) gibidir."

347 ve : - H

348 fâtiha : fâtiha T

349 mahabbet : mahabbete T

râm ızhârı nice zamân mûmtedd oldukda bu hâl pâdişâha garîb (46b T) gelip ol zâtlarının³⁵⁰ yanlarına varıp su'âl etmiş ki: "Gâlibâ sizler iki karındaş olup, nice zamân birbirinizden cüdâ düşüp, bugün mülâkâtınız³⁵¹ müyesser oldu", dedikde, demişler: "Hayır sultânım, biz karındaşlar değiliz." Pâdişâh demiş ki: "Zâhir budur ki karâbetiniz vardır." Demişler ki: "Yok, akraba³⁵² dahi (50a H) değiliz." Pâdişâh demiş ki³⁵³: "Zâhir hem-şehrîlersiz." "Hem-şehrî dahi değiliz," demişler. Pes böyle münfehim olur ki: "Nice zamân birbirinizle hukûk ve nân ü nemek ola?" Demişler ki: "Ol dahi yoktur. Ancak birbirimizi³⁵⁴ bugün gördük ve bugünden evvel aslâ sâbika-i³⁵⁵ ülfet ü mu'ârefemiz³⁵⁶ yoktur. Lâkin o kadar var ki ikimiz dahi tâ'ife-i dervîşândan olup, tarikat karındaşı olmağla birbirimizle müfâvaza ve musâhabe edip, esnâ-yı seyâhatımızda vâkıf olduğumuz esrârın nakl ü tahkîkî, ezyâd-ı mahabbet ve imtidâd-ı sohbe bâ'is olmuştur." dediklerinde pâdişâh-ı mezkûr bu tâ'ifenin mahabbetün-fi'llâhlarına tahsîn edip sûfiyyeye mahsûs bir hân-kâh binâ ettirdip³⁵⁷, âyende vü revendesî anda cem' olmak üzere vakf u şartı eylemiş. Bu vâkı'a hicretten iki yüz yahud üç yüz târîhine karîb zamânlarda olup, ol vakitten bu vakte gelince, ki bin iki yüz târîhini tecâvüz etmişdir³⁵⁸, bin seneye karîb Rûm'da, Arab'da, İrân'da, Tûrân'da binâ olunan hânkâhların ecr-i cezîlinden ol iki dervîş elbetde hisse-yâb oldukları mülâhaza olursa mahabbetün-fi'llâh ve ittihâd ü yek-rengî, ne makûle 'azîz nesne olduğu âşikâr (47a T) olur. Ve birlik makâmı ne makâm-ı 'âlî olduğu bedidâr olur. Ve andan sonra (50b H) bu ma'nâ dahi³⁵⁹ zâhir ve bâhir olur ki i-kisî altı yüz bin âdem makâmına kâ'im imişler. Zirâ bu kadar hân-kâhât ve hayrât-ı câriyyeyi bî-ıtlâf nice yüz yıllar ibkâ vü ihdâsa altı

³⁵⁰ zâtlarının : zâtların T

³⁵¹ mülâkâtınız : birbirinize mülâkât T

³⁵² akrabâ : akrabâdan T

³⁵³ ki : - T

³⁵⁴ birbirimizi : biz bizi T

³⁵⁵ sâbika-i : sâbıkan T

³⁵⁶ mu'ârefemiz : mu'ârazamız T

³⁵⁷ ettirdip : etdirip T

³⁵⁸ etmişdir : eylemişdir T

³⁵⁹ ma'nâ dahi : ma'nâdan T

yüz bin âdem cem' oldu iseler mümkün değil iken iki dervîşden nümâyân olmuşdur.

بر مثال موجها اعداد شان در عدد آورده باشد بادشان

اعداد ایشان 'adedleri; anların اعداد شان, mevcler misâli üzredir, takdirindedir, anları, باد شان, ta'addüde getirmişdir, در عدد آورده باشد, rûzgâr; باد ایشان را, takdirindedir. Ya'nî evliyâ'u'llâh her ne kadar kesret ü³⁶⁰ vefret üzre olsalar dahi cümlesi birdir. Mevcler misâli anları deryâdan ayrı gösteren, rûzgârdır. Ve illâ rûzgâr sâkın olsa, cümlesi deryânın aynı olup zât-ı vâhid oldukları âşikâr olur. Beyit:

Âşinâ-yı bahr-ı tevhîd olmak istersen eğer

Kesret-i emvâca hayrân olma âb oldur ki ol

mü'eddâsınca deryâ-yı vahdetde nümâyân olan emvâc-ı şu'ûnât-ı ilâhiyye, mütegâyiretü'z-zevât olmayıp, ³⁶¹ ناحیت keremiyetinden vezân olan nefes-i rahmâninin âsâr-ı hubûbudur³⁶² ki bahr-ı aha-diyyet cûşa gelip, ³⁶³ حب لا بعد ولا يحصى göstermesine delîl-i (51a H) rûşen, bu deryâda müstağrak olan e'izze-i kirâmın ittihâdlarıdır ki cümlesi bir nefesden zinde ve bir nûrdan fûrûzende oldukları azher-rûn mine's-şemsdir. (47b T)

مفترق شد آفتاب جانها در درون روزن ابدانها

başka başka oldu, başka başka جانها, آفتاب جانها, مفترق شد te-tâbu'-ı izâfât vardır, bedenler penceresi içinde. Hâlbuki âfitâb başka başka değil, ammâ her pencereden giren nûr, bir renkde olur. Şişe, levniyle mülevven olduğundan nâşi gök, şişe; nûr-ı âfitâbî, gök ve yeşil şişe, yeşil gösterir. Ve bundan mâ-'adâ tâk-ı vasat-ı eflâkde duran âfitâbî ehl-i şark, garbî ve ehl-i garb, şarkî ve ehl-i şimâl, cenûbî ve ehl-i cenûb, şimâlî görüp, herkes kendi cihetine nazaran hükûm etmekle şems, muhtelifetü'l-cihât ve'l-elvân olmak iktizâ etmediği gibi, rûh-ı insânî dahi hakikatde bir olup mezâhîr iktizâsıyla mütegâyirdir. Ve bu tahkîkdan Zeyd meselâ 'âlim olduğu mes'eleye Amr³⁶⁴ dahi 'âlim olmak iktizâ etmez. Nefs-i vâhid hükûmündedir dedikleri, zâhirün-bi'l-mazhar i'tibâriyledir. Ve illâ mezâhîrin ahvâlî mütegâyir olduğu bedihidir. Ve bu ma'nâ maiyyet-i mutlakaya me-

³⁶⁰ ü: - H, T

³⁶¹ "...İstedim...", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

³⁶² hubûbudur : hubûbiyyedir T

³⁶³ "Sayılamayacak kadar büyüklükleri vardır."

³⁶⁴ Amr : Ömer H

sildir ki ³⁶⁵ وهو معكم hükmünde evliyâ vü enbiyâ ve mü'min ü 'âsî ve kâfir ü münâfık yek-sândır. (51b H) Ammâ ma'iyet-i ikrâm, ma'iyet-i intikâma benzemez. Pes Zeyd darbdan müte'ellim olsa, 'Amr'a³⁶⁶ elem sirâyet etmez ve 'Amr bir'ilimden müntefî' olsa, Zeyd'e fâ'idesi rücû' etmez. Zîrâ nef ü zarar, nefs-i nâtıkaya müte'allıktır. Rûh-ı insânî dedikleri rûh-ı ızâfî ma'nâsına olmağla ma'nâ kabîlindendir. Ana nef ü zarar ve ta'addüd ü tecezzi haml olunmaz. Ve zihn-i (48a T) rûşene pûşide değildir ki mütekellimîn ve ba'zı hükemâ mezhebinde rûh, vâhid olup müte'addid değildir. Ammâ ba'zı hükemâ dört rûh isbât edip, evvelkisine rûh-ı insânî derler. وجوه مبسط

³⁶⁷ مجرد مذكور للمعقولات ب ذاته ليس بتحيز ولا يحسوس بشئ من الحواس deyu ta'rif edip, nefs-i nâtıka tesmiye eder. İkincisine rûh-ı nefsanî deyip, ana nefs-i nâtıkanın âletüdür ve mahall-i dimâğdır, deyip rûh-ı

fikrî dahi tesmiye ederler. Üçüncüsüne rûh-ı hayvânî deyip, hiss ü hareke-i irâdiyyenin mebd'e'i bu olduğun beyân ederler. Ve dördüncüsüne rûh-ı tabîî deyip, şehvet ü nefret bundan münba'is olduğun beyân ederler. Ve ba'zıları rûh-ı kudsî dahi zıkr edip aksâmı beş ittihâz ederler. Ve ta'addüd-i ervâha zâhib olduklarının sebebi budur ki insân ba'zı kuvâda nebâtla müşârikdir; gâziye gibi. Ve ba'zı kuvâda hayvân ile müşârikdir, kuvve-i idrâk-i havâssî ve kuvve-i hareket-i irâdiyye misilli. Ammâ hareket-i irâdiyye dahi iki kısım olup, bir kısmından cezb-i nef münba'is (52a H) olur ki kuvve-i şehviyyedir. Ve bir kısmından dahi def-i zarar münba'is olur, kuvve-i gazabiyyedir. Ammâ hayvândan insânı muhassıs olan, kuvve-i nâtıkadır ki anınla eşyâyı min-gayrı âlet idrâk edip ve müdrîkât-ı nebî temyiz eder. Bundan sonra bu kuvâ-i selâseden nâtıkaya nefs-i melekî ve kuvve-i şehviyyeye, nefs-i behîmî ve kuvve-i gazabiyyeye nefs-i seb'î ta'bir ederler. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de zıkr olunan mutma'inne vü levvâme ve emmâre bundan 'ibâretidir, derler. Bu sûretde hükemâ ile ehl-i şer' beyninde nizâ' olmayıp, illâ o kadar (48b T) var ki hükemâ bu kuvâyı nüfûs ü ervâh ta'bir edip, ehl-i şer', lafz-ı rûhı emr-i vâhiddin gayriye itlâk etmezler. Kaldı ki Hucetü'l-İslâm Ebû

³⁶⁵ "...O sizinle beraberdir...", Kur'ân, 57/4.

³⁶⁶ 'Amr'a : 'Ömer'e H

³⁶⁷ "O, basit bir cevherdir. Ancak ne bizâtihi ma'kûlâtla kavranış yeri ve mekânı vardır, ne de duyu organları ile sınırlıdır. (Yani görülebilir kabiliyete haiz değildir)."

Hâmid el-Gazzâlî kuddise sırruhu *Risâle-i Rûhiyye*'de, ervâh-ı be-şeriyye, nutfenin isti'dâd-ı kabûlünden hâdisdir, deytû sûret-i mün-'akisin mir'âtda hudûsu, sıkâlenin hudûsundan olduğına teşbîh buyurduktan sonra nice nice edille-i 'akliyye beyânıyla ebdâna ta-kaddümünü ibtâl ve hudûsu, hudûs-ı bedene mukârin olmasının is-bât buyurmuşlardır. Ve hilâfında vâkı' olan edille-i nakliyyeyi te'vîl buyurup ol tahkîk üzre durmuşlar³⁶⁸. Lâkin ba'zı hükemâ bu ma-halde galat edip, rûh-ı izâfî ahvâlını 'adem-i keşiflerinden nâşî ah-kâmı tahlit ve nefs-i nâtika hakkında mücerredün-'anî'l-mâddedir. Rûh-ı hayvânîye, 'âşıkın ma'sûka ta'alluku gibi mûte'allık olup a-nın işrâkından hayât (52b H) hâsıl olduğı şemsin kûrre-i duhâna inşirâkından sabâhın husûlüne teşbîh edip kadîmün-bî'n-nev' ol-masına zâhib olmuşlardır. Ve ba'zı mütekellimin dahi bu ta'birât-ı gayr-i sahihaden kaçıp, lisân-ı şerî'atda zıkr olunan rûha nefs-i nâtika ta'birine cevâz vermemişlerdir³⁶⁹. Pes beyinlerinde hilâf-ı ke-sir deverân edip 'inde-ehli'l-keşf Hazret-i *Muhyiddin-i 'Arabî*nin tahkîk-ı dürer-bârları mu'avvelün-'aleyhdır ki anlar, rûh-ı izâfiye mukâbil rivâyeti üzre nûru'llâh ta'bir edip, rûh-ı hayvânîye, ki tabi-'at ma'nâsınadır, zulmet tesmiye edip, ikisinin izdivâcından nefs-i nâtika ta'bir olunan latife-i sühbâniyyenin tevellüd eylediğini³⁷⁰ beyân ve rûh-ı (49a T) izâfî, peder³⁷¹ve rûh-ı hayvânî, mâder hük-münde olup nefs-i küll gibidir ki 'akl-ı küll ile heyulâ-yı küll bey-ninde mütevassıttır, deyu tahkîk ve 'ayân ederler. Pes lisân-ı şerî-'atde vasf olan bu rûh, izâfî olmaz. Zîrâ خلق الله الارواح قبل الاجسام بالقي عام 372 vârid olmuşdur. Hâdisâtдан müddet-i mütenâhiyle mukaddem o-lan, hâdisdir; nûru'llâh ise hâdis değildir ve nefs-i nâtika dahi ol-maz. Zîrâ nefs-i nâtikanın hudûsu beden-i insânın hudûsuna mu-kârin olduğunu Hazret-i *Gazzâlî* isbât buyurmuşlardır. Pes şol rûh ki kable'l-ecsâd halk olunup gâh zir-i 'arşda olmağla gâh cevî-i tu-yûr-ı *Hızır*'da olmağla tavsif olunup, lisân-ı şer'de (53a H) ancak rûh itlâkı ana mahsûs olmuşdur. Nev'-i melekden ehass bir mah-lûkdur ki nefs-i nâtıkaya mü'ekkel olup, herkesin rûhu kendi nefs-i

368 durmuşlar : durmuşlardır T

369 cevâz vermemişlerdir : cevâb verilmiştir T

370 eylediğini : eylediği H

371 peder : - T

372 "Allâh ruhları cisimlerden iki bin yıl önce yarattı."

mânda olan ittihâdlarından nâşî olup, ol şahıs mecrûh olsa anın cerhinden kimse müte'ellim olmaz iken bu husûsda anın elemi cümleye sirâyet ettiği kazıyye-i sâbikanın hilâfına delâlet edip in-sânda iki rûh olup, biri rûh-ı hayvânî (54a H) biri rûh-ı insânî ol-masına mesildir. Zîrâ ³⁷⁵ نفق بين احد من رسله 375 masdûkasınca³⁷⁶ enbi-yâ'u'llâh mütegâyiretû'z-zevât iken içlerinden³⁷⁷ birini inkâr ve bâ-kî olan mecmû'unu ikrâr eylesen ehl-i îmândan add olunmazsın ki rûhlarının ittihâdına delîldir. Hâlbuki herbirlerinin miyânında nice nice zamân gûzerân edip, birisinin hayâtı birisinin hayâtına bâ'is olmadığı dahi rûşendir. Pes rûh-ı hayvânî başka ve rûh-ı insânî başka olup, rûh-ı insânîyle³⁷⁸ zinde olanlarda ittihâd vardır. Eğer cemî'-i insân rûh-ı insânîyle zinde değil midir deyu su'âl olunursa belî öyledir lâkin bizim rûh-ı insânîyle zinde dediğimiz, rûh-ı hayvâ-nî evsâfından bi'l-küllîyye halâs olmak şartıyladır ki موتوا قبل ان تموتو ³⁷⁹ 379 sını buna dâ'irdir.

تفرقه در روح حیوانی بود نفس واحد روح انسانی بود

rûh-ı hayvânîde (50b ayrılık, başka başka olmak, در روح حیوانی بود T) olur, ³⁸⁰ انا خلقناكم من نفس واحد ki نفس واحد olan nefsi vâhiddir, روح انسانی بود rûh-ı insânîdir. Rûh-ı hayvânî ki ba'zı hükemânın kavli üzre gıdânın kimisinden sonra hâsıl olan buhâr-ı latîfdır ki harâreti garîziyyeyi muharrik olup (54b H) insân-da ve cemî'-i hayvânda müşterek olur. Kalb-i şerîfe hafî değildir ki bu mahalde ve ebyât-ı sâ'irede vasf olunan rûh-ı insânî, rûh-ı izâfî ma'nâsınadır. ³⁸¹ و ننفخت فيه من روحي 381 âyet-i kerîmesinde zât-ı pâk-ı aha-diyyete muzâf olmağla rûh-ı izâfî ve nefsi mütekellim yâsına muzâf olmağla rûh-ı evliyâ derler ve ³⁸² قل الروح من امر ربي 382 tefsîrinde Mukâtil radiya'llâhu 'anh, ³⁸³ من نوری 383 deyu tefsîr buyurmalarıyla rûh-ı emrî ve

³⁷⁵ "...Allâh'ın peygamberlerinden hiçbirini arasında ayırım yapmayız...", Kur-ân, 2/285.

³⁷⁶ masdûkasınca : masdakasınca H

³⁷⁷ içlerinden : içenlerinden H

³⁷⁸ insânîyle : insânîler T

³⁷⁹ "Ölmeden önce ölünüz (nefsinizi öldürünüz).", Keşfü'l-hafâ', II, 291.

³⁸⁰ "اَنَا خَلَقْنَاكُمْ : ...Muhakkak biz sizi yarattık...", Kur'ân, 22/5; 49/13;

"...Bir tek nefisten...", Kur'ân, 4/1; 6/98; 7/189; 39/6; واحد واحدة H.

³⁸¹ "Ona ruhumdan üfledim...", Kur'ân, 15/29.

³⁸² "...De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir...", Kur'ân, 17/85.

³⁸³ "Nûrumdan."

nûru'llâh derler. Ammâ Hazret-i Pîr Efendimizin bu rûha rûh-ı insânî ta'bir buyurmalarında nûkte budur ki bu mevki', insânın şerefini beyândır. İnsânın ise şereflî bu rûhla olup ve bu rûhun zuhûru ancak insânda olmağla rûh-ı insânî deyu zıkr buyurmuşlardır. Ve illâ rûh-ı insânî, hûkemâ 'indinde nefs-i nâtika olduğu lâzım değildir. Pes ma'nâ demek olur ki nefs-i vâhid, bu rûh-ı insânîyle muttasıf olanlardır. Bu sûretde rûh-ı hayvâniden dahi murâd, hilâfen-lî-istilâhî'l-hûkemâ nefs-i nâtika olur. Zîrâ nefs-i nâtika mâdâm ki mertebe-i kemâle varmadıkca hayvâniden halâs olmayıp sâhibi, insândan ma'dûd olmaz. Ve mertebe-i kemâle reside olması dahi kibâr-ı evliyâ 'indinde rûh-ı izâfiden -ki nûrullâhdır- bi'z-zât istifâze-i envâr-ı ma'ârif etmekle isti'dâd (55a H) kesb etmesinden 'ibâretidir ki anın meslek-i mûsılî şerî'at (51a T) ve tarikatdır. Kaldı ki hûkemânın zıkr eylediği rûh-ı hayvânî, ki tabî'atdır, sûfiyye ana zulmet-i mahz i'tibâr etmişlerdir. Ve bu rûh-ı hayvânî lafzına nefs-i nâtika ma'nâsı verilmek mukâbilinde zıkr olunan rûh-ı insânîye rûh-ı izâfî ma'nâsı verilmekten iktizâ etmişdir. İşte insân o zamân insân olur ki rûh-ı izâfî ile zinde olup nefs-i nâtıkası tabî'ata³⁸⁴ olan 'alâkasından halâs ola. Ammâ bu dahi zâhirdir ki insân, cemî-i hayvân bir nefisten halk olunmayıp, nefs-i vâhid olan Hazret-i Âdem'den yalnız benî nev'-i beşer halk olunmuşdur. Pes cihet-i câmi'a-i insân olan rûh-ı insânî başka mıdır? Bu dahi bi'z-zât aksâma mûnkastın olup mü'mindeki rûh-ı insânî başka, kâfırde rûh-ı insânî başka mıdır? Yohsa kâfırde bu rûh-ı insânî yok mudur deyu su'âl olunursa, cevâb verilir ki cümle bu rûh-ı insânî birdir; kâfir ve mü'minde vardır. Ya bu ihtilâf nereden³⁸⁵ zuhûr etdi denirse,

در نظر گاهست ای مغز وجود اختلاف مؤمن و کبر و یهود

nazar-gâhdadır, ey vücûd 'âleminin mağzı olan insân, اختلاف مؤمن و کبر و یهود (55b H) mü'minin ve kâfirin ve Yehûdun birbiriyle muhtelif olduğu nazar-gâhdadır. Mazhar, hükmüyledir³⁸⁶, kavâbil iktizâsıdır. 387 کما ورد فی الخبر کل مولود یولد علی فطرة الاسلام Pes rûh-ı insânînin inkusâmı bi'z-zât olmayıp inkusâm-bi'l-'araz olmak

³⁸⁴ tabî'ata : tabî'at T

³⁸⁵ nereden : neden T

³⁸⁶ hükmüyledir : hükmîdir T

³⁸⁷ Krş. " کل مولود یولد علی الفطرة " : Her doğan fitrat üzere doğar.", Keşfü'l-hafâ', II,

lâzım gelir ki bâlâda (51b T) zıkr olunduğu üzre gök, şîşe; nûr-ı şemsî, gök ve yeşil şîşe, yeşil gösterir. Hâlbuki, النور ليس بلون ولا يمثلون لكن 388 denilmiştir. Ve ey mağz-ı vücûd buyurulmasından bir ma'nâya işâret münfehim olundu ki mağz, çekirdeğin lübbüdür. İnsân, 'âlem-i vücûd-ı tmkânînin mağzı olup, beyit:

Hâk-i gayb içre ki necm-i mestûr

Eyledi meyve butûnunda zuhûr

fehvasınca 'âlemden âdem âşıkâr olup şecere-i 'âlemden, mağz olan âdem zuhûr etmiştir. Pes bu mağz dahi bir şecere-i gaybiyyeyi mün-tecc oldukda ol şecere nice nice berg ü bâr ü ezhar ve kısr ü lübb ve ağsân ü şücûr-ı bisyâr izhar edip, meselâ bergin, bâra ve kısrın, ez-hâra muhâlif olmasından³⁸⁹ lübbde ihtilâf olmak iktizâ etmediği dahi mâ-nahnû-fihimiz olan ma'nâya bir misâl-i âher olmağla inşî-râkından³⁹⁰ şâyeste olduğu ihâm ola. Hulâsa-i kelâm rûh-ı insânî buyurdukları, bir ma'nâ olup tecezzî vü efrâd kabûl etmemekle,

در معانی تجزیه و افراد نیست آنکه شد محبوب ابدان در شکست

(56a H) ma'nâlarda, تجزیه و افراد نیست tecziye vü efrâd yokdur; ma'nâ, tecezzî kabûl etmez ve, آنکه ve ol kimse ki, شد محبوب ابدان eb-dânla mahcûb oldu, در شکست, şekk ü şübhededir. Me'ânînin tecezzî kabûl etmediği 'inde-cemî'-i 'ukalâ müsellemdir. Ve bu bahs *Hane-fiyye* ve *Mâtûridiyye* ile *Eş'âriyye* ve *Şâfi'îyye* beyninde imânın ka-bûl-i izdiyâd ü noksân etmediği mes'elede (52a T) tafsîl olunmuşdur. Ve ebdânla mahcûb olanlar dahi şübêhâtdan halâs olmayıp mertebe-i yakîne³⁹¹ varmayacakları bedihîdir. Zîrâ ebdân, zurûf ka-bîlindendir. Mısrâ':

*Cevher-şinâs tiğ çekirmez gılâfına*³⁹²

Âşinâ-yı me'ânî olanlar zurûfa nazar etmez ve zurûfa kasr-ı nazar edenler me'ânîden dâ'imâ gâfildir. Beyit:

تفاوت حال ساغر هاست خالب شان صہبا نیست

تو پنداری کہ جایش گہ ترقی گہ تنزل شد

393

388 "Nurun rengi yoktur. Dolayısıyla onlar onu temsil edemezler. Ancak renk-ler onu açığa çıkarır."

389 olmasından : olmasına T

390 inşîrâkından : - T

391 yakîne : yakîniye T

392 gılâfına : hilâfına T

393 "Farklılık, kadehlerin halindedir; üstünlük, şarabın durumunda değildir. Sen

Ve ma'lûm ola ki bâlâda zıkr olunan nefisden murâd, latife-i insânîyye ve latife-i Rabbânîyye dedikleridir. Ve rûh dahi birkaç güne el-fâzla mustalah olup, aminâ ebyât-ı sâbıkada rûh-ı insânî, rûh-ı izâfî ma'nâsındır. Rûh-ı evliyâ ve rûh-ı izâfî ve rûh-ı hayvânî ve rûh-ı insânî derler ki ekseriyyâ latife-i insânîyye ma'nâsına mustalah olan bu rûhdur. Hulâsa-i kelâm rûh u 'akl ve kalb u nefis lafızlarının dördü (56b H) dahi bir i'tibâr ile şey'-i vâhid olup, yine her lafzın i'tibârâtla başka ma'nâları olduğu kütüb-i kavmin mufasssâlâtında mestûrdur. Çünkü Mesnevi-yi Şerîf, lûbb-i ma'nâ olmağla istilâhât-ı kavimden ziyâde bahs olunmamıştır. Lâkin 'alâ-tarîkı'l-lûbb ve'l-ihtisâr Monla Câmî hazretleri Şerh-i Leme'âf'da icâz üzre beyân buyurup Hazret-i İmâm Gazâlî, Risâle-i Rûhiyye'lerinde tahkik buyurmuşlardır. ³⁹⁴ فليطلب منها.

Der-etvâr-ı menâzil-i halk

Bu surh-ı şerîf, ³⁹⁵ وخلقناكم اطوارا mantûkunca etvâr-ı menâzil-i halk-ı Âdem'i beyândır.

³⁹⁶ منبسط بودیم يك جوهر همه بی سر و بی پا بودیم آن سر همه
(52b T) منبسط بودیم mûnbasit idik, yayılmış ve gayr-i mürekkeb ma'nâsına, ³⁹⁷ بي سر و بي پا بودیم mecmû'umuz bir cevher olduğumuz hâlde, ³⁹⁸ بي سر و بي پا بودیم başsız ve ayaksız idik ki cânibden idik ki cânib-i vücûddur. Çünkü mümkün, beyne'l-vücûd ve'l-'adem hüveydâ olmuştur. Ol zamân ki Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak muktezâ-yı 'ilm ü irâde-i ezeliyyesinden ³⁹⁹ فاحيت bâ'isiyle kâ'inâtı halk etmek murâd etdikde evvelâ⁴⁰⁰ bir cevher halk eyleyip ol cevhere bir tecellî buyurdukda, cevher-i mezkûr ol tecellînin heybet ü harâretinden su kesilip ve ⁴⁰¹ من الماء كل شيء حي medlûlû üzre ki ba'zı ashâb-ı tevîfik ecssâmın mebd'e'i olmak üzre telfîk⁴⁰² etmişlerdir. (57a H) Ol sunun

sanırsın ki onun yeri bazan yükselme, bazan alçalmadır.", Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gaze-liyyât, s. 22.

³⁹⁴ "O ikisine bakılsın."

³⁹⁵ Krş. " ردد خلقكم اطوارا : Oysa, sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır.", Kur'ân, 71/14.

³⁹⁶ T بودیم : بي

³⁹⁷ "...İstedim...", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

³⁹⁸ evvelâ: evvel T

³⁹⁹ "...Her canlı şeyi sudan...", Kur'ân, 21/30.

buhârından felekler ve 'arş ü kürs halk olduysa cemî-i 'âlem, bir maddeden halk olunmuş olup asl-ı hilkatde bir cevherden zuhûr eden eşyânın insânü'l-'ayn olan insân, ne tarîk ile 'âlem-i şuhûda gelmiştir. Anı beyân buyururlar.

يك گهر بوديم همچون آفتاب بی گره بوديم و صافی همچو آب

'ukdesiz بی گره بوديم, âfitâb gibi, bir cevher⁴⁰¹ idik, همچون آفتاب, idik ve sâfi idik, همچو آب, su gibi. Çünkû su olmuş idik ve su olmazdan evvel gevher idik. İki halde dahi sunun evsâfiyla muttasıf olup, sâf ü bi-'ukde olmak lâzım geldi. Ya'nî asl-ı fitratda birbirimizden gayr-i mümtâz muttasıl ve⁴⁰² vâhid bir cevher-i nûrânî idik ki aslâ bizde gill ü gışş-ı ekdâr ve 'ukde-i ru'ûnet ü inkâr olmayıp yek-pâre sâf u şeffâf ve 'ubûde-i (53a T) mahzâ üzre mecbûl bir zât-ı bi-hilâf idik.

چون بصورت آمد آن نور سره شد عدد چون سایهای کنگره

, سره , ol makbûl olan nûr; چون بصورت آمد, çünkü sûrete geldi, nakd-ı râyic ü makbûl ma'nâsınadır, شد عدد 'aded zuhûr eyledi, چون سایهای کنگره kungure sâyeleri gibi. Kungure, kal'a burclandır ki andan başka başka sâyeler düşer. Ya'nî ol nûr sûrete çıktığı gibi ibtidâ peydâ olan temâyüz, a'yân olup 'adedler zuhûr etmekle tevhid-i kesret âşikâr ve ol nûr-ı (57b H) 'âlem-i şuhûd ve temâyûze giriftâr olmasından nice nice turuk-ı şettâ bedidâr oldu. Pes asl-ı mâhiyyât olan cevher-i münbasit müteferrik olup her bir pâresi tayy-ı merâhil ederek dâ'ire-i hüviyyetde şu'le-i cevvalê girdâr oldu.

آمده اول باقلیم جماد وز جمادی در نباتی اوفتاد

آمده gelmiştir, جماد اول باقلیم جماد, evvelâ iklim-i cemâda, cemâdlıktan dahi, در نباتی اوفتاد, mertebe-i nebâta düşdü. Pes ol gevher-i müteferrik, ednâ-yı menâzil-i halk olan mertebe-i cemâda düşdü. Zîrâ bu, seyrün-mina'llâh idi. Bu'd-ı mevhûm ü mukadder üzre yahud nûr-ı evvele nazar-ı bu'd-ı mevcûd ü mukarrer üzre gide gide nihâyet-i bu'd ve mukâbil-i mebd'e-i mefrûz dâ'ire olan cemâda vardı. Zîrâ muhakkıkın bir dâ'ire resm edip, nûr-ı evveliden bed' edip, (53b T) 'akl-ı küll, nefis-i külli, eflâk-i mütelâsıka yahud mütebâ'ide anda küire-i nâr u hevâ ve mâtde-i tûrâba varınca bir nokta dahi farz edip ol nokta mahalline cemâdı koyup vasat-ı dâ'ire farz etmişlerdir. Cemâddan dahi! nebât ve hayvân ve insâna varınca dâ'irenin nısf-ı

⁴⁰⁰ telifik: tahkîk T

⁴⁰¹ cevher: cevâhir H

⁴⁰² ve: - T

âhiri tekmi'l edip insân, nûr-ı evvele muttasıl farz olunmuşdur. Ammâ mebd'e' zuhûrdan nihâyet-i seyre varınca nazar olunsa merteb-e-i insândan eb'adı yokdur. Lâkin çünkü dâ'ire resm olmuşdur. Dâ'irenin ise âhiri evveline muttasıl (58a H) olmağla bu i'tibâr ile insân, akreb-i eşyâdır. Cemâdda ise bu i'tibâr mutasavver olma-mağla mukâbil-i mebd'e'de ve vasat-ı dâ'irede vâkı' olduğundan her cihetden nûr-ı evvele bu'dı, zâhirdir. Ve seyrûn-ıla'llâha ibtidâ olunan mer-tebe-i cemâd olmağla آمد باالیم جماد buyurulup cemâda varınca olan tenezzûlât zıkr olunmak iktizâ etmez. Pes cemâd bu i'tibâr ile âhir-i tenezzûlât olup bundan ötesi olan nısf-ı ahir-i dâ'ire bir i'tibâr ile terakkî üzre tâ mer-tebe-i insâna varır. Ammâ hakikatde ve nefsü'l-emirde mebd'e'-i dâ'ireden bakılsa âhir-i tenezzûlât-ı insân olduğu âşikârdır. Ve bu cemâd dahi müfredât-ı 'anâsır u mürekke-bât ve mevâlid-i selâseden ma'den envâ'ına şâmil olup tertib-i mu-karrer üzre tenezzûl ederek mer-tebe-i nebâta düşmüşdür. Zîrâ Hazret-i Pîr Efendimiz terakkî kavlini terk buyurup tenezzûl ma'-nâsını buyurduklarına اناد lafzıyla edâları îmâ eder.

وز نباتی چون بحیوان افتاد تأملش حال نباتی هیچ باد

(54a T) nebâtlikdan dahi, چون بحیوان افتاد, çünkü hayvâna düş-dü; حال نباتی, nebât-lik hâli, تا, zamîr-i mef'ûldür, اورا takdîrindedir, هیچ anın hâtırına gelmedi. Ya'nî mer-tebe-i nebâtda dahi durmayıp seyrûn-mîna'llâh ederek ki Hazret-i Pîr Efendimizin ta'bîrlerinden (58b H) müstefâddır. Herçend ba'zı sûfiyye mer-tebe-i cemâddan ötesini seyrûn-ıla'llâh farz eylemişlerdir. Lâkin Hazret-i Pîr Efendimizin ta'bîrlerinden seyrûn-ıla'llâh, insândan bed' olun-mak iktizâ eder, ve hüve'l-Hakk. Zîrâ eğer cemâddan bed' olunsa ba'zı insân bu seyrûn-ıla'llâha şûrû' etmemekle bed' olunan seyr, kat' olmuş olur. Hâlbuki bilâ-fûtûr seyr ederek mer-tebe-i hayvâna geldikde şedâ'id-i tarîk hasebiyle kendini bi'l-küllîyye ferâmûş edip nebâtlikdaki hâlinden zerre kadar hâtırında nesne kalmayıp hay-vânîyyeti, kendiye mebd'e' ü merci⁴⁰³ olan vatan-me'lûf kıyâs eyledi. Ammâ zinhâr zinhâr! Bu ta'bîrât-ı dakikadan lağzîde-pây-ı hevâ olup mezheb-i bâtil-ı tenâsuha sapmayasın. Ve tıynetinde olan ha-bâseti icrâ etmek için bulutdan nem kapmayasın.

باز از حیوان سوی انسانیش می کشید آن خالق که دانیش

yine, از حیوان mer-tebe-i hayvânîyyetden ki nef-s-i seb'î ve nef-s-i şeh-

⁴⁰³ merci': merci'i T

vâniden kinâyedir, سرى انسانيش insânlik cânıbıne ol cevheri; cânıb-i insâniyyet, nefs-i melekiden kinâyedir dense olur. Yahud mûcerred hayvâniyyetden insâniyyet cânıbıne ki ebyât-ı âtiyyeye mûnâsebet-i tâmmе bulunur. سبقت رحمتى على غضبى 404 çekdi ve götürdü, (54b T) أن خالقى که ol bir Hâlık-ı dânâ ki, دانيش sen anı bilirsın, yahud sen anı bilesın. Bu ta'-bîr evfakdır. Bu sûretde که lafzı, (59a H) ta'lîl içın olur. Pes mertebe-i hayvândan dahi âhir-i tenezzûlât olan mertebe-i insâna getirip hûkmüyle evvel-i mebd'e'de olan ittisâlini â-hir-i menâzilde gösterip فخلقت الخلق لاعرف 405 teşrîf-i 'irfânına müste'idd kıldı.

همچنين اقليم تا اقليم رفت تا شد اکتون عاقل ودانا وزفت

همچنين buncılayın, bu siyâk üzre, اقليم تا اقليم bir iklimden bir iklim ve bir menzilden bir menzile 406, رفت گيتدی, تا شد hattâ o gâyetе dek ki şimdi oldu, عاقل ودانا وزفت 'âkı ve 'ilm ü kuvvet sâhibi oldu, ya'nî mer-tebe-i hayvândan dahi güzere edip nutfe vü 'alaka ve müdga olmuş iken, فکسونا العظام لحما 407, ustuhvân ü reg ve pey, peydâ edip tıfı-ı radî olup gide gide 'akl u irâde ve 'ilm ü 408 kuvvete dahi reside oldukda, کرمانا بنی آدم ولدت که kendiye ahvâl-i sâbıkasın bi'l-küllıyye mensi olup ve kendiye 409 teşrifiyle müşerref bulup 'ilmü'llâh ile 'âlim, irâdetü'llâh ile mü-rîd ve sâ'ir esmâ vü sıfâta kendiye bi'l-küllıyye mazhar görüp, musrâ':

خالقت ابن گویا مخلوق نیست 410

Makâm-ı 'azîz-i hilâfetden kendiye 'ârız olan şân ü übbeheti, mülk-i sarîhi ve hakk-ı sahîhi kıyâs eyleyip, hil'at-i teklif-i hilâfet nice nice imtihânât ü riyâzât ve 'ubûdet ü 'ibâdet ve âh u enîn ile kendiye

404 krş. "سبقت رحمتى غضبى : Rahmetim gazabıma galip geldi.", Keşfü'l-hafâ', I, 448.

405 krş. "كنت كنزا لاعرف فأجهت أن أعرف فخلقت خلقا فعرفتهم بنى فعرفونى : Bilinmeyen bir hazine idim. Tanınmayı istedim. Bunun için mahlûkatı yarattım. Kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar.", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

406 menzile: menziline H, T

407 "...Bir parçacık eti kemiklere giydirdik...", Kur'ân, 23/14.

408 ilm ü: - T

409 "Biz. hakikaten insanoğlunu şân ve şeref sahibi kıldık...", Kur'ân, 17/70.

410 "Sanki bu Hâlık'ur, mahlûk değildir."; bk.

پرتو حقست آن معشوق نیست خالقت آن گویا مخلوق نیست

"O, (kadın, sadece) sevgili değildir, Hakk'ın nurudur. Sanki o, mahlûk (yaratılmış) değil, Hâlık (yaratıcı)dır.", Mesnevi-i Ma'nevî, I, 109; krş. Mevlânâ, s. 261.

hıl'at teşrîf oluncaya dek böyle böyle (59b H) envâ'-ı seyr (55a T) ü sülûka muhtâc iken ol hıl'at-ı teklîfî hıl'at-ı teşrîf kıyâs edip العظمة gayret-ı Samedâniyye-ردائی والعزة ازاری فمن نازعنی بواحد منها فقد قصت ظهره 411 sine uğrayıp, ثم رددناه اسفل سافلین 412 çâhına düşdü.

خویشتن نشاخت مسکین آدمی از فزونی آمد و شد در کمی
kendini, bilmedi, anlamadı, benî Âdem dedik-
leri miskîn, kemâl ü izdiyâddan geldi, ve noksâna
gittdi, ma'nâsınadır. Fî'l-vâkı' آمد و لقد کرمنا بنی آدم رفت, شد
kemâl ü iz-
diyâdından a'zam ü ezyed, ne kemâl vardır ve noksân-ı mutasavverdir? 413
berzahından ednâ, ne noksân-ı mutasavverdir? 414
الا الذين امنوا وعملوا
Şeyh 'Attâr kuddise sırruhu, küt'a: 415 الصالحات

عجب حالست حال آدمی زاد
که در کم بوده کی و در کمی زاد
بلست خرد سرشتنش با غاز
بلست دیو دادند آخرش باز 416

Der-tergûb-i taleb-i ma'rifetu'llâh

Bu surh-ı şerîf, ma'rifetu'llâh talebine tergîbi hâvîdir. Çünki bâlâda mezkûr olduğu üzere âhir, tenezzülât-ı insân olup, beyit:

از رباط تن چو بگذشتی و گر معصومه نیست 417
زاد راهی بر غیباری ازین منزل چرا

fehvasınca bu neş'ede tedârûk-i ma'rifetu'llâh edip mü'mîn ü mu-hakkık oldunsa fe-bihâ ve ne'am, ve illâ bundan öte kesb ü iktisâ-bın hükmü (60a H) zâ'il ve devr-i tenâsuh dahî bâtil olmağla ber-kadem-i akdem cânib-i ma'rifetu'llâha yetişmeğe ikdâm etmek farz ve lâzım olduğu müberhen-bî'd-delâ'ildir.

411 "Büyüklik benim abam (elbisem), izzet ise gömleğim (iç giysim)dir. Bun-lardan herhangi biriyle benimle mücadeleye kalkışanın sırtını yere getiririm (perişan ederim).", el-Ehâdisü'l-kudsiyye, s. 270; İhyâ, I, 117.

412 "Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.", Kur'ân, 95/5.

413 "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık...", Kur'ân, 17/70.

414 "Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.", Kur'ân, 95/5.

415 "Ancak iman edip iyi işler yapanlar ...", Kur'ân, 26/227.

416 "İnsanoğlunun ne tuhaf bir hali var. Öyle ki, çok az bir şeyle oluştu ve çok az bir şeyle doğdu. Başlangıçta onu kendi eliyle yoğurdular, sonra onu yine şeytanın eline verdiler."

417 "Vücut ribatından geçince (benlikten sıyrılınca), mamur olmasa da, (sana) bir yol açıldı. (O halde) niçin bu yoldan faydalanmıyorsun?"

ای خنک آترا که جان خود شناخت اندر امن سرمدی قصری بساخت

(55b T) kutlu ve mutlu ol kimseye ki, kendi cânı bildi. Lafz-ı cân, Fâriside rûh-ı hayvânî ve rûh-ı insânî ve nefis ma'nâlarına müsta'meldir. قصری امن سرمدی emniyyet-i bâkiyye içinde من عرف نفسه فقد عرف من عرف bir köşk yaptı. Ya'nî kutlu ol kimseye ki mazmûn-ı 'inâyet-meşhûnuna 'ârif olup emniyyet-i mutla-⁴¹⁸ kada cây-ı ikâmet peydâ edip, dünyâda iken ehl-i cennetden oldu. bi'l-'ubûdiyye, bi'r-rubûbiyye, bi'l-if-⁴¹⁹ tikâr, bi'l-'isyân, bi'l-gufrân ve bi'l-'ganî, bi'l-'isfâr, bi'l-'isfâr ve hâ-kezâ cemî'-i sîfât-ı kadîmeye hâdis olan nefis-i zelîlin ahvâliyle inkişâf-bi'z-zıdd tarîkı üzre vusûl-ı 'irfân mümkün olup nefisden mâ-'adâ olan havâdisde bu güne delâlet-i tâmmeye bulunmaz, demiş-ler. Ve bu 'irfân dahi katl-i nefis eden şühedâ-yı 'aşkın şuhûddur. Ve anların cenneti dahi nakd-ı vücûdidir. Beyit:

Bugün kim cennet-i 'irfâna dâhil olalar 'uşşâk

Yarın ki va'd (60b H) olan hürî veya gûlmânî ne'yetler

Ve hakikatde merd-i kâmil ana derler ki bu 'âlemde mebd'e ü me'â-⁴²⁰ dını bile ve gönlünden nukûş-ı bâtila-i şübehâtı sile . لوكشف الغطاء . nûru, vech-i mûkerreminden sâtî' ve lâmi' ola. İşte merd ü cevân-merd ta'birine sezâ, öyle serverdir. Ve pişvâ-yı sülûk olmağa ahrâ, bu misilli erdir.

هرکه محجوبست او خود کودگست مرد آن باشد که بیرون از شکست

her kimse ki bu şuhûddan mahcûbdur, ol ar خود کودگست kimse fi-nefsi'l-emr kûdekdir, çocukdur, tıfl-ı şîr-h^vâreye benzer. E-ğerci yüz yaşına dahi girmiş olsa yine anası sūdū ağzında kokar. şekk ü şübheden çıkmış ola. بیرون از شکست مرد آن باشد که Beyit:

اهل یقین طائفه دیگرند

ما همه پاییم گر ایشان سرند 420

mertebe-i hakka'l-yakîne varan ricâlu'llâh nazarında mahcûb-ı sū-⁴²¹ ret olan meşâyih u 'ulemâ dahi tıfl-ı endek-sâle, belki gûsâle görün-⁴²² mek gerekdir. Zîrâ anlar reculiyet deyu ancak bu ma'nâya ıtlâk e-⁴²³ dip sūret-i zâhir, sinn ü şeyhūhet ve fūnūn-ı mūte'addide-i 'ulūm ü hikmet-i bî-hakîkiye nazar etmezler.

⁴¹⁸ "Nefsini bilen Rabbini bildi.", Keşfü'l-hafâ', II, 262.

⁴¹⁹ "Perde açılrsa bile imandan hiçbir şey artmaz."

⁴²⁰ "Yakîn ehli başka bir taîfedir. Eğer onlar baş iseler, biz hep ayağız."

گر بریش و خایه مردستی کسی هر بزی را ریش و مو باشد بسی
(61a H) eğer, er olaydı, sakal ve hâye sebebiyle, bir kimse, her keçide, sakal ve tûy vardır, çok. Mısra':

421 لوركان فى الصوف سرا لطار الحاروف

mislince dervişlik tâc ve hırkası değildir. Âdem, kıyâfetle âdem olmaz. Zâhir-bîn olan bi-mağzân nazarında, libâs-ı 'urefâda görünmekle kişi esrâra mahrem olmaz. Beyit:

Vermiş nîzâm lihye vû destâra şeyh 'aceb

Bî'llâh efendi şöyle ki âdem sanır gören

(56b T) Mücerred sûrme-i dünbâle-dâr, çeşm-i hakikat-bîne işâret olmaz ve hum-hâne-i 'îrfân, sırîşk-i riyâ-âlûd ile dolmaz. Ve dil-â-verlik nişânesi, meydânda; varlık numûnesi, bir ulu dîvânda belli olur. Ammâ giriftâr-ı 'ucb ü enânîyyet olmağla me'yûs dahi olmak iktizâ etmez ki i'tirâfda başka hâl vardır. 422 bu gaflet-i beşeriyye, 'inâyet-i ezeliyyeye mukâvîm olamayacağında nice akvâl vardır. Her ne kadar zulmet-nişin-i deycûr-ı tabî'at isen, ümîdi kesme ki Allâh'ın bir ismi Nûr'dur ve cânib-i recâyı koyup gird-âb-ı ye'se düşme ki ol pâdişâh, Rahîm ü Gafûr'dur.

پس چو آهن گرچه تیره هیکلی صیقلی کن صیقلی کن

bu, tîre hîkî, fi'l-hakîka, 423 demîr gibi, 424 ahen, 425 ahen, 426 ahen, 427 ahen, 428 ahen, 429 ahen, 430 ahen, 431 ahen, 432 ahen, 433 ahen, 434 ahen, 435 ahen, 436 ahen, 437 ahen, 438 ahen, 439 ahen, 440 ahen, 441 ahen, 442 ahen, 443 ahen, 444 ahen, 445 ahen, 446 ahen, 447 ahen, 448 ahen, 449 ahen, 450 ahen, 451 ahen, 452 ahen, 453 ahen, 454 ahen, 455 ahen, 456 ahen, 457 ahen, 458 ahen, 459 ahen, 460 ahen, 461 ahen, 462 ahen, 463 ahen, 464 ahen, 465 ahen, 466 ahen, 467 ahen, 468 ahen, 469 ahen, 470 ahen, 471 ahen, 472 ahen, 473 ahen, 474 ahen, 475 ahen, 476 ahen, 477 ahen, 478 ahen, 479 ahen, 480 ahen, 481 ahen, 482 ahen, 483 ahen, 484 ahen, 485 ahen, 486 ahen, 487 ahen, 488 ahen, 489 ahen, 490 ahen, 491 ahen, 492 ahen, 493 ahen, 494 ahen, 495 ahen, 496 ahen, 497 ahen, 498 ahen, 499 ahen, 500 ahen, 501 ahen, 502 ahen, 503 ahen, 504 ahen, 505 ahen, 506 ahen, 507 ahen, 508 ahen, 509 ahen, 510 ahen, 511 ahen, 512 ahen, 513 ahen, 514 ahen, 515 ahen, 516 ahen, 517 ahen, 518 ahen, 519 ahen, 520 ahen, 521 ahen, 522 ahen, 523 ahen, 524 ahen, 525 ahen, 526 ahen, 527 ahen, 528 ahen, 529 ahen, 530 ahen, 531 ahen, 532 ahen, 533 ahen, 534 ahen, 535 ahen, 536 ahen, 537 ahen, 538 ahen, 539 ahen, 540 ahen, 541 ahen, 542 ahen, 543 ahen, 544 ahen, 545 ahen, 546 ahen, 547 ahen, 548 ahen, 549 ahen, 550 ahen, 551 ahen, 552 ahen, 553 ahen, 554 ahen, 555 ahen, 556 ahen, 557 ahen, 558 ahen, 559 ahen, 560 ahen, 561 ahen, 562 ahen, 563 ahen, 564 ahen, 565 ahen, 566 ahen, 567 ahen, 568 ahen, 569 ahen, 570 ahen, 571 ahen, 572 ahen, 573 ahen, 574 ahen, 575 ahen, 576 ahen, 577 ahen, 578 ahen, 579 ahen, 580 ahen, 581 ahen, 582 ahen, 583 ahen, 584 ahen, 585 ahen, 586 ahen, 587 ahen, 588 ahen, 589 ahen, 590 ahen, 591 ahen, 592 ahen, 593 ahen, 594 ahen, 595 ahen, 596 ahen, 597 ahen, 598 ahen, 599 ahen, 600 ahen, 601 ahen, 602 ahen, 603 ahen, 604 ahen, 605 ahen, 606 ahen, 607 ahen, 608 ahen, 609 ahen, 610 ahen, 611 ahen, 612 ahen, 613 ahen, 614 ahen, 615 ahen, 616 ahen, 617 ahen, 618 ahen, 619 ahen, 620 ahen, 621 ahen, 622 ahen, 623 ahen, 624 ahen, 625 ahen, 626 ahen, 627 ahen, 628 ahen, 629 ahen, 630 ahen, 631 ahen, 632 ahen, 633 ahen, 634 ahen, 635 ahen, 636 ahen, 637 ahen, 638 ahen, 639 ahen, 640 ahen, 641 ahen, 642 ahen, 643 ahen, 644 ahen, 645 ahen, 646 ahen, 647 ahen, 648 ahen, 649 ahen, 650 ahen, 651 ahen, 652 ahen, 653 ahen, 654 ahen, 655 ahen, 656 ahen, 657 ahen, 658 ahen, 659 ahen, 660 ahen, 661 ahen, 662 ahen, 663 ahen, 664 ahen, 665 ahen, 666 ahen, 667 ahen, 668 ahen, 669 ahen, 670 ahen, 671 ahen, 672 ahen, 673 ahen, 674 ahen, 675 ahen, 676 ahen, 677 ahen, 678 ahen, 679 ahen, 680 ahen, 681 ahen, 682 ahen, 683 ahen, 684 ahen, 685 ahen, 686 ahen, 687 ahen, 688 ahen, 689 ahen, 690 ahen, 691 ahen, 692 ahen, 693 ahen, 694 ahen, 695 ahen, 696 ahen, 697 ahen, 698 ahen, 699 ahen, 700 ahen, 701 ahen, 702 ahen, 703 ahen, 704 ahen, 705 ahen, 706 ahen, 707 ahen, 708 ahen, 709 ahen, 710 ahen, 711 ahen, 712 ahen, 713 ahen, 714 ahen, 715 ahen, 716 ahen, 717 ahen, 718 ahen, 719 ahen, 720 ahen, 721 ahen, 722 ahen, 723 ahen, 724 ahen, 725 ahen, 726 ahen, 727 ahen, 728 ahen, 729 ahen, 730 ahen, 731 ahen, 732 ahen, 733 ahen, 734 ahen, 735 ahen, 736 ahen, 737 ahen, 738 ahen, 739 ahen, 740 ahen, 741 ahen, 742 ahen, 743 ahen, 744 ahen, 745 ahen, 746 ahen, 747 ahen, 748 ahen, 749 ahen, 750 ahen, 751 ahen, 752 ahen, 753 ahen, 754 ahen, 755 ahen, 756 ahen, 757 ahen, 758 ahen, 759 ahen, 760 ahen, 761 ahen, 762 ahen, 763 ahen, 764 ahen, 765 ahen, 766 ahen, 767 ahen, 768 ahen, 769 ahen, 770 ahen, 771 ahen, 772 ahen, 773 ahen, 774 ahen, 775 ahen, 776 ahen, 777 ahen, 778 ahen, 779 ahen, 780 ahen, 781 ahen, 782 ahen, 783 ahen, 784 ahen, 785 ahen, 786 ahen, 787 ahen, 788 ahen, 789 ahen, 790 ahen, 791 ahen, 792 ahen, 793 ahen, 794 ahen, 795 ahen, 796 ahen, 797 ahen, 798 ahen, 799 ahen, 800 ahen, 801 ahen, 802 ahen, 803 ahen, 804 ahen, 805 ahen, 806 ahen, 807 ahen, 808 ahen, 809 ahen, 810 ahen, 811 ahen, 812 ahen, 813 ahen, 814 ahen, 815 ahen, 816 ahen, 817 ahen, 818 ahen, 819 ahen, 820 ahen, 821 ahen, 822 ahen, 823 ahen, 824 ahen, 825 ahen, 826 ahen, 827 ahen, 828 ahen, 829 ahen, 830 ahen, 831 ahen, 832 ahen, 833 ahen, 834 ahen, 835 ahen, 836 ahen, 837 ahen, 838 ahen, 839 ahen, 840 ahen, 841 ahen, 842 ahen, 843 ahen, 844 ahen, 845 ahen, 846 ahen, 847 ahen, 848 ahen, 849 ahen, 850 ahen, 851 ahen, 852 ahen, 853 ahen, 854 ahen, 855 ahen, 856 ahen, 857 ahen, 858 ahen, 859 ahen, 860 ahen, 861 ahen, 862 ahen, 863 ahen, 864 ahen, 865 ahen, 866 ahen, 867 ahen, 868 ahen, 869 ahen, 870 ahen, 871 ahen, 872 ahen, 873 ahen, 874 ahen, 875 ahen, 876 ahen, 877 ahen, 878 ahen, 879 ahen, 880 ahen, 881 ahen, 882 ahen, 883 ahen, 884 ahen, 885 ahen, 886 ahen, 887 ahen, 888 ahen, 889 ahen, 890 ahen, 891 ahen, 892 ahen, 893 ahen, 894 ahen, 895 ahen, 896 ahen, 897 ahen, 898 ahen, 899 ahen, 900 ahen, 901 ahen, 902 ahen, 903 ahen, 904 ahen, 905 ahen, 906 ahen, 907 ahen, 908 ahen, 909 ahen, 910 ahen, 911 ahen, 912 ahen, 913 ahen, 914 ahen, 915 ahen, 916 ahen, 917 ahen, 918 ahen, 919 ahen, 920 ahen, 921 ahen, 922 ahen, 923 ahen, 924 ahen, 925 ahen, 926 ahen, 927 ahen, 928 ahen, 929 ahen, 930 ahen, 931 ahen, 932 ahen, 933 ahen, 934 ahen, 935 ahen, 936 ahen, 937 ahen, 938 ahen, 939 ahen, 940 ahen, 941 ahen, 942 ahen, 943 ahen, 944 ahen, 945 ahen, 946 ahen, 947 ahen, 948 ahen, 949 ahen, 950 ahen, 951 ahen, 952 ahen, 953 ahen, 954 ahen, 955 ahen, 956 ahen, 957 ahen, 958 ahen, 959 ahen, 960 ahen, 961 ahen, 962 ahen, 963 ahen, 964 ahen, 965 ahen, 966 ahen, 967 ahen, 968 ahen, 969 ahen, 970 ahen, 971 ahen, 972 ahen, 973 ahen, 974 ahen, 975 ahen, 976 ahen, 977 ahen, 978 ahen, 979 ahen, 980 ahen, 981 ahen, 982 ahen, 983 ahen, 984 ahen, 985 ahen, 986 ahen, 987 ahen, 988 ahen, 989 ahen, 990 ahen, 991 ahen, 992 ahen, 993 ahen, 994 ahen, 995 ahen, 996 ahen, 997 ahen, 998 ahen, 999 ahen, 1000 ahen.

Hoşca bak zâtına kim zübde-i 'âlemsin sen

*Merdûm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*⁴²⁷

Nûrâniyyet sende cibillîdir⁴²⁸. Ancak bir mikdâr cîlâyı muhtâcsın.

421 "Eğer yünde keramet olsaydı yüncü uçardı."

422 kırş. "ان الانسان خلق هلوعا Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır.", Kur'ân, 70/19.

423 "İş böyle olunca."

424 tabî'atsın: tabî'atın T

425 zulûmâtî: zulmânî T

426 vesah: vesîh T

427 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Tercîât, s. 70.

Ba'de'l-cilâ seyr eyle ki ne sirâc-ı vehhâcsın.

تا دلت آیینه گردد پر صور اندر و هر سو ملیحی سیم بر

hattâ senin gönlün, آینه گردد ayna ola, sûretlerle (57a T) memlû, اندر ve anın içinde, هر سو her cânibde, ملیحی bir mahbûb, سیم بر gümüş sineli. İrân'da ekseriyyâ aynayı fûlâddan yaparlar. Demire cilâ vermekle parlar. Pes fûlâd-ı cevher-dâr gibi olan zâtın saykalsızlıktan nâşi zulûmâtî göründüğüne bakma. Bir mîkdâr cilâ ver ki âhenden ayna olduğu gibi senden dahi gönül nâmına bir ayna âşikâr ola ki cemî'-i nukûş-ı 'ulviyye vü sûfliyye ve 'ulûm-ı kevnîyye vü ilâhiyye anda müntakûşdır. Ve bir zâviye 'arş-ı Rahmân gizli olan meydân-ı fesih oldur⁴²⁹ ve etrâf-ı hıyâz-ı riyâzında gezen mahbûbân-ı melih, hûrân-ı behiştten boldur. Sübhâna'llâh, kalb ol rût-belerde vâsî iken iki hâtırayı birden kabûl etmez. Zâhir budur ki (62a H) meslek-i tevhîdî koyup cânib-i şirke gitmez. Annâ gelelim ol sim-berânı görmeğe, tathîr-i havâss etmek gerekdir ki bu sâkiye-i vücûdum mecrâsı anlardır⁴³⁰ ve ibtidâ cilâ, havâssa lâzımdır ki anlar hademe-i cânlar tebdil-i havâss mâddesini eğerçi evliyâ'u'llâh gün-â-gün beyân etmişlerdir⁴³¹. Lâkin Pîr Efendimizin bu mahaldeki tahkiki a'cebû'l-'acâyibdir.

پنبه و سواس بیرون کن ز گوش تا بگوشت آید از گردن خروش

ز گوش پنبه و سواس بیرون کن çıkar, şeytânın panbuğunu ki vesvesesidir, پنبه و سواس kulağından, تا بگوشت آید hattâ kulağına gele, از گردن cânib-i âsumândan, خروش nidâ-yı da'vet-i Cebbâr, ibtidâ kulağında vesvâs-ı şeytânîyyeden panbuk tıkanmışdır. Anı çıkar ki اذانهم و قرا⁴³² samemin-den halâs olasın. Ve evvel kitâb-ı müstetâb-ı Mesnevî'de zıkr olunan ma'nâsını (57a T) işidip râh-ı sâmi'adan imân-ı nakliye yol bulasın. Mâdâmkî râh-ı gûşunda münsedd olan vesvâs-ı bâtilâyı çıkarmadıkca salsalatü'l-ceres-i vahy-i kalbi işidemezsin ve cânib-i âsumândan haber işitmedikce süflide kalıp ulviye gidemezsin. Râh-ı sâmi'a imâna ta'alluk etmekle mâni' olan şekk ü rey, penbe-i vesvâs ile ta'bir olunmuşdur ve صم بکم عی⁴³³ (62b H) âyet-i kerî-

428 cibillîdir: celfîdir T

429 oldur: olur T

430 anlardır: anlarda T

431 etmişlerdir: etmişler T

432 "...Kulaklarına da ağırlık (verdik)...", Kur'ân, 6/25, 17/46, 18/57.

433 "Onlar sağır, dilsizler ve körlerdir...", Kur'ân, 2/18.

mesinde samem, sâ'ir 'uyûb üzerine takdîm olunduğu bu ma'nâ ile tefsir olunmuştur. Bundan sonra,

پاک کن دو چشم را از موی عیب تا ببینی باغ و سروستان غیب
 434 hod 435 iki gözünü, râh-ı nez-
 zâreye sed olan 'uyûb-ı beşerîyye mûyundan ki ma'âza'llâh mûy zu-
 hûru, çeşmin as'ab-ı 'ilelindendir. Ve mûy dahi beşerîyyetden kinâ-
 yedir. hattâ göresin, باغ و سروستان غیب gayb bağını ve servistâ-
 nını yahud gözden def'î lâzım olan mûy-ı 'ayb ü enânîyyet nazarı
 ola ki 'ârîflere büyük 'aybdır. Yahud mûy-ı 'aybdan murâd, âherleri-
 nin 'aybını görmek, mûyunu def eyle demek ola. 'Alâ-kile'ttakdireyn
 nazarını kendi hâline kasr edip âherin 'aybına bakmamak, tathîr-i
 çeşmdir. Hattâ Galata Şeyhi Âdem Dede hazretlerinin bu beyti, fa-
 kîre gâyet cây-gîr-i zamîrdır. Beyit:

*Göz yum cihândan aç gözünü kendi hâline
 Sen göz yumup açınca bu 'âlem gelir gider*⁴³⁶

Cümle 'âleme nazar-ı kemâl ile bakıp noksânı kendi nefsinden gay-
 ride görmemek hâlini kesb eden dide-i cihân-bîn (58a T) müşâhe-
 de-i 'arâyis-i gaybiyyeye⁴³⁷ isti'dâd gelmekle kâm-bîn olur. Ve bu
 tebdîl-i havâss mâddesine ebyât-ı sâlîfede ba'zan işâret olunup
 hattâ 'Ömer İbn'l-Fârîz hazretlerinin bir kıt'ası tahrîr olunmuş idi.
 Ammâ bu mahalde Hazret-i (63a H) Sîne-çâk bi't-tertib cem' buyu-
 rup Mesnevî-yi Şerîfden fukarâya ehemm olanları ihrâc buyur-
 muşlardır ki sâmi'a vû bâsıradan sonra,

دفع کن از مغز و از بینی زکام تا که ریح الله آید در مشام
 def eyle, dimâğından ve enfinden, زکام 'illet-i zukâ-
 mî, hattâ ki, ریح الله آید, Allâh korusu gele, در مشام meşâmmına⁴³⁸;
 meşâmm⁴³⁹, dimâğda bir kuvvetdir ki kohuyu alır. Rihu'llâhdan mu-
 râd, nefehât-ı ilâhiyyedir ki gâh mürşid nefesinden gâh Kur'an ve
 hadîs-i sünenden ehl-i îmâna ta'tîr-i meşâmm yakîn eder. Bu sû-
 retde mecâz olur. Ve hadîs-i şerîfde vârid olan انی لاجد نفس الرحمن من قبل

434 T : دو چشم را

435 hod: - T

436 Bu beyit, Seçilmiş Mısra ve Beyitler (s. 36)'de Abdülhak Molla'ya ait ola-
 rak gösterilmektedir.

437 gaybiyyeye: gaybiyye T

438 meşâmmına: - T

439 meşâm: - T

اليمين⁴⁴⁰ ol revh u reyhândan kinâyedir. Yahud rihi'llâhın izâfeti, izâfet-i tekerrûme ola; nâkatu'llâh gibi. Ve'l-hâsıl gül-zâr-ı hakikat kohusu dimâğa gelmedikce râh-ı yakîn nümâyân olmaz. Kılavuz-ı tarîk-ı hidâyet, ol nefha-i kudsiyyedir. Anı duymadıkca sâlik seyrinde teyakkun ve itminân bulmaz. Ve ol bûydan âşînâ olmağa def-i zûkâm gerekdir, ki rûtûbât-ı beşeriyyedir, 'ilâcün-bi'z-zıdd tarîkıyla harâret-i yübûset-âmîz-i 'aşk u hevâ veyahud devâ-bi'l-misl tarîkıyla gırye-i pey-ender-pey nedâmeti, icrâ ile mûmkın olur. Ve ol havâss-ı hamsden birisi dahi zâ'ikadır. (58b T)

هیچ مکنار از تب و صفر اثر تا بیایی در جهان طعم شکر 441
 hummâ vü safrâdan eser bır 442 از تب و صفر اثر هیچ مکنار
 طعم شکر, cihânda, در جهان, 443 ki hattâ bulasın ta بیایی (63b H)
 şekkerin ta'mını ve lezzetini bulasın. Zîrâ halâvet ü lezzet, zâ'ika ile hiss olunur. Hafaza'llâh hummâ vü safrâ ile zâ'ika muhtell olunca, leziz ü şîrin olan et'ime vü şîr ü şekker ise dahi zehr-i helâhile berâber gelir. Ma'a-hâzâ şekkerin ta'mına zerre kadar tegayyûr geldiği yokdur. Ammâ bi-çâre hastaya su'âl olunsa şekkerin gâyet acılığın-dan haber⁴⁴⁴ verdiği çokdur. Pes merâret, ta'm-ı şekkerde olmayıp dimâğında olmağla mâdâmki tebdil-i zâ'ika etmedikce anm 'indinde lezzet-i şekkerden bahs, harâm olduğu gibi, tahsîl-i zâ'ika sahiha-i 'irfân etmeyenlere 'ulûm-ı ezvâkdan haber vermek câ'iz olmayıp, fakat tashîh-i mizâca hass ü iğrâ kasdıyla olsa câ'izdir. Ve bu ihtilâl-i zâ'ikaya dahi sebeb, sûretde galebe-i safrâ olduğuna şebîh ma'nâda hubb-ı dünyâdır ki الدنيا جيفة و طالبا کلاب 445 vârid olmuştur. Safrâ dahi cîfenin mâddesi olmağla vech-i şebîh sahihdir. Hulâsa-i kelâm bu ki def-i emrâz ve ta'dil-i mizâcdan gayri çâre olmayıp, bir tabîb-i hâzika muhtâcdır.

کندۀ تن را ز پای جان بگن تا کند جولان بگرد آن چمن 446
 ten kündesini; کندۀ , tomruk ta'bir olunan ağaçlardır. 447 کندۀ تن را

440 "Rahmân'ı, Yemen tarafında görüyorum."

441 T در : در

442 H : - اثر

443 bulasın: bula senki T

444 haber: - T

445 "Dünya, leş; talipleri de köpeklerdir.", Keşfü'l-hafâ', I, 409.

446 T کند : کند

447 T کند : کند

met üç ma'nâya isti'mâl olunur. Birine himmet-i tenbîh derler, و تجريد القلب للمنى ⁴⁵¹ ile tefsîr ederler. Ve birine himmet-i irâde derler ve evvel-i sîdku'l-mürîd ile ta'bîr ederler. Ve birine himmet-i hakîkiyye derler ve جمع الهمم بصفاء الالهام ⁴⁵² deyu takrîr ederler. Ammâ himmet-i tenbîh, kalbin âgâh olup matlûb olan nesneyi mûlâhaza edip 'azm iktizâ ederse azm, rûcû' iktizâ ederse rûcû' etmesidir. Bu ise ahvâl-i matlûba 'âlim olmağa muhtâcdır. Ve ammâ himmet-i irâde dedikleri kalbde bir cem'iyetdir ki aslâ matlûbdan gayri nesne olmaya. Ve bu himmetde dahi sâlik, müstebid-bî'r-re'y olmamak gerekdir ki zirâ çok kerre olur ki hâline muvâfık olmayan şey'i matlûb etmekle varır, mutazarrır olur. Mesnevî-yi Şerîf'de şîr-ı mürdeyi ihyâ için Hazret-i 'Îsâ'ya niyâz-ı firâvân eden âdem gibi ma'a-mâ-fih kavmin matlûbu olan, bu himmetdir (**60a T**) ve ammâ himmet-i hakîkiyye, kibâr-ı evliyânındır. ان تجعل الهمم هما واحدا ⁴⁵³ mü'eddâsınca rû'yet-i kesretten gürîzân olup tevhîd-i mutlak ve tevhîd-i kesrete nazar etmeleridir. Lâkin beyt-i şerîfde murâd olan evvel-i sîdku'l-mürîd ma'nâsına olan himmet-i irâdedir ki (**65a H**) tecelli-i irâdinin eseridir. Meselâ İbn-i Edhem hazretleri saltanatından büyük ârzû-yı nefis yoğ iken anı terk edip ve zûll-i fakrdan büyük meşakkat yoğ iken anı ihtiyâr edip, mısra':

*Tek gönül maksûda ersin, ne olursa eyvâ'llâh*⁴⁵⁴

demesidir. Pes علم الهمم من الايمان ⁴⁵⁵ buna nâzırdır. Ve dervîşin derece-i isti'dâdı ve nihâyet-i sülûku ne mertebeye varacağı, bu himmetden belli olur. Hattâ tarîkümüzda bir dervîş ikrâr vermeye geldikde üç gün misâfir edip şedâyid-i tarîkı kendiye ol rûtbelerde beyân ederler ki eğer tecelli-i irâdisi kavî değil ise elbetde firâr eder. At sâhibine göre eşer dedikleri matiyeye-i nefis, himmete göre tayy-ı merâhil-i ma'nevîye eder, demekdir.

باز اگر باشد سفید و بی نظیر چونکه صیدش موش باشد شد حقیر

ak ve bî-nazîr olsa; bâzın pek makbûlû beyâz olandır ki bâz-ı eşheb derler, چونکه صیدش çünki o bâzın şîkârı, موش باشد fare ola, شد حقیر hakîr oldu. Sayyâdlar ana

⁴⁵¹ "Kalbin arındırılması iyilikle olur."

⁴⁵² "Himmetlerin (bir yerde) toplanması, ilhamların saflığına bağlıdır."

⁴⁵³ "Tüm düşünceleri tek bir amaç için yapman."

⁴⁵⁴ Eyvallah kelimesi, vezin gereği eyvalah şeklinde okunmalıdır.

⁴⁵⁵ "Himmetin yüceliği imandandır."

çaylak ve akbaba hükmünü verirler. Zîrâ bâz-ı eşhebden matlûb, küleng şikâr etmektir. Mürde fare avlamak çaylak kândır. (60b T) İnsândan dahi garaz, metâlib-i 'aliyye-i ma'neviyye tahsiline sa'ydır. Her ne hâlde olursa olsun, zahârif-i dünyeviyye tedârüküne düşdü-ğü gibi hâli ma'lûm olur ve sûretde zûhd ü salâh üzre görünse dahi zûhd ü salâhı fâ'ide vermez ki ترك الدنيا للدنيا 456 dır. Hikâyet olunur ki asammın biri fakihden su'âl etmiş ki çâha kelb düşse (65b H) ne yapmalıdır? Fakih demiş: Suyu yek-pâre çıkarıp atmalıdır. Vaktâki varıp çâhdan yek pâre suyu çıkarmış atmış. Ammâ lâşe-i kelbi kemâ-kân çâhda bırakmış. Ehl-i dünyânın riyâzât ve 'ibâdâtı bunun gibidir.

در بود جلدی و میل او به شاه به ز حد بازست ازو صورت مخواه
eğer ola, bir baykuş, و میل او anın meyli ve mahabbeti, و بود
pâdişâha, به ز حد بازست yüz doğandan yeğdir, ki fare avlaya, ازو صورت
andan sûret isteme, ya'nî sûretine bakma. Beyit:

'Âşıkın ahvâline etme nazar

Himmetine kasdına ikdâmına

Her ne kadar mânend-i cuğd u büm üftâde-i virâne-i nefis-i şüm ol-
sa dahi, çünkü 'azmı pâdişâha ola, ان الله لا ينظر الى صوركم و اعمالكم بل ينظر
mantûkunca bâz-ı sefide berâber belki andan الى قلوبكم و نياتكم 457
sad derece ber-ter tutulur.

عاشقی کالوده شد در خیر و شر خیر و شر منگر تو در همت نگر
hayr در خیر و شر ki ol 'âşık âlûde ola ki, عاشقی bir 'âşık, شد کالوده, (61a T)
sen seyyi'ât ü hasenâtı muhtelit ola, خیر و شر منگر ü şerde, seyyi'ât ü hasenâta bakma, در همت نگر himmete bak. Âlûde-i hayr ü şer ve tîr-i
melâmete siper olan 'âşık-ı bî-pâ vü serin ahvâl-i nâ-be-sâmânına
nazar etmeyip, hiç olmazsa, mısra':

ناکسترا ترک کن بهر کسان 458

fehvâsmca (66a T) cirm-i küstâhânelerin nâzenînân-ı harîm-i 'izzete
bağışla, ne bilirsîn ki bu bâzâr-ı kâr-zârda ser-mâyeyi telef⁴⁵⁹ etmiş,
belki ser telef etmiş ola. Kûlhân-ı Lây-h^Uâr ve Hakîm Senâ'î gibi
hikâyât-ı meşhûrenin hadd ü pâyânı yokdur. Gönül sultânı, nüh

456 "Dünyayı, dünya için terketmek.", Ferheng-i Lugât, s. 518.

457 kırş. : ان الله لا ينظر الى اجسامكم و لا الى صوركم ولكن ينظر الى قلوبكم
nize ve suretlerinize bakmaz; aksine kalplerinize bakar.", Keşfü'l-hafâ', I, 242.

458 "(Değerli) insanlar için, alçakları terket.", Mesnevi-i Ma'nevî, IV, 552.

459 telef: - T

memleketin pâdîşâhıdır. Ana dikkat eyle. Yohsa sûret-i mûtenekki-rede görünen şâhân-ı ma'neviyyenin hâline nazar edip cân-ı nâtu-vânın, hedef-i sihâm-ı gayret eyleme. Beyit:

مراد ما نصیحت بود گفتیم
حالات با خدا کردیم و رفتیم 460

گر یکی موری سلیمانی بچست منگر اندر جُستَن او سست سست

Süleymânlık dileye, ya'nî Süleymân gibi ins ü perîye hâkim olmak taleb ederse, Süleymân eğerçi 'alemdir, lâkin⁴⁶¹ vasfiyyet galebe etmekle istikâk câ'iz olup, pâ-dişâhlık ma'nâsına Süleymânlık denir. منگر bakma, اندر جُستَن anın taleb ü h^vâhişine, سست سست gevşek gevşek. Elbetde bir hâlden hâli değildir. Himmet-i derûn az şey değildir. Beyit:

هست از آنجا که نظر ما کند
خوار مدارش که اثرها کند 462

Ve bu evvel-i sıdku'l-mürîd (61b T) ma'nâsına olan himmetin eserinden olmak üzere megâribeden bir tâ'ife-i lâ-yuflihûn bu himmetle 'amel edip hilâf-ı mâ-vudî'a-lehine sarf ile, erbâb-ı menâsıbı 'azl ü nasb ve katl emsâli âsârın kendilerden sudûr etdiğin Hazret-i Muhyiddîn rivâyet buyurup ve ba'zı kadr-şinâsân-ı evliyâ kerâmâtı dahi bu güne himmete haml ile galat-ı fâhişe düşdüklerini tahkik etmişlerdir. (66b H) Hulâsa-i kelâm himmet-i kalb ta'bîr olunan hâ-le nazar-ı hakâretle bakmayıp eserine muntazır olmak evlâdır. Eğer eseri muntecc-i felâh olursa salâha hûkm olunup, mâ-'adâsında li-sân-ı şerî'atle tekellümden mâ-'adâ tarîk-ı eslem yokdur. Ammâ eser nümâyân olmadıkca emr-i bâtından zebân-ı şerî'at kâsır olmağla, ⁴⁶³ sedd-i sūd-de-i güft-gü kılmak vâcibdir. ⁴⁶⁴ رجعتنا ⁴⁶⁵ إلى ما نحن فيه. Ol karınca ki meselâ dağı delip mahbûbuna vâsıl olmak ârzûsuna düşe. Sûretde mûr ise, ma'nâda Ferhâd-ı pür-zûr⁴⁶⁶dur.

460 "Bizim gayemiz nasihat idi, yaptık ve seni Allah'a havale edip gittik."

461 lâkin : - T

462 "Himmet nazarlarının bulunduğu yeri hor görme, çünkü (onun) tesirleri vardır."

463 "Allah, tüm gizli şeylere vakıftır."

464 ile : - T

465 "Konumuza döndük."

466 pür-zûr: pür-rûz H

Nehy-i sûret ü emr-i ma'nâ

Bu surh-ı şerîf, sûrete nazar etmeyip ma'nâ gözetmek beyânındadır.

467 **چند صورت آخر ای صورت پرست** **جان بی معنیت از صورت نرست**
 468 **آخر** 'âkıbet⁴⁶⁹ ey sû-
 rete tapıcı, **جان بی معنیت** 470 **senin ma'nâsız olan cânın, از صورت نرست**,
 sûretden kurtulamadı. 'Âkıbetü'l-emr, âhir lafzının nazarı buraya-
 dır. Cân ki ma'ni-yi sıfıdır. Sen henüz cân ma'nâsından haber-dâr
 olmayıp (62a T) sûrete tapmak ke'ennehu zî-rûh olmadığına delâlet
 eder. Zîrâ zî-rûh olsan idi elbetde ma'nâdan haber-dâr olmak görü-
 nür idi ki cân, ma'nâdır; var ise **senin cânım ma'nâsız cânlardan o-**
la. Bu rûthe sûret-perestlik anı gösterir.

گر بصورت آدمی انسان بُدی **احمد و بوجهل خود یکسان بُدی**
 (67a H) **eğer, بصورت** mücerred sûret sebebiyle, **benî Âdem,**
احمد و insân olaydı, ya'nî **hakikat-i insâniyyete vâsıl** olaydı, **insân** **بوجهل**
Hazret-i Hâdi-i sübûl ve Sultân-ı rûsûl Ahmed ü Mahmûd E-
bu'l-Kâsım Muhammed Mustafâ salla'llâhu 'aleyhi vesellem ile E-
bû Cehil, 471 **لکن المقدم باطل والتالی مثله** **berâber** olaydı, **hâşâ** **insân** ise
 sûretle insân olmayıp latife-i rahmâniyyesi ile insân ol-
 duğu⁴⁷² 'aklen ve naklen sâbit ve mukarrerdir. Ve tahkiki ve tafsili
 bâlâda birkaç defa mükerrerdir.

شد سرشیران عالم جمله پست **چون سگ اصحاب را دادند دست**
 oldu, **سَرشیران عالم** 'âlemdaki şîrlerin başı, **جمله پست** cümlesi alçak, ba-
 şı alçağa eğmek hacâletden⁴⁷³ kinâyedir, ya'nî 'âlemdaki şîrler, yek-
 pâre hacil oldular, **چون** çünkü, **Ashâb-ı Kehf'in** **سگ اصحاب را** kelbine,
دادند دست el verdiler. Kahramân-ı zûr⁴⁷⁴-sûret olan şîrân-ı 'âlem, kel-
 b-i **Ashâb-ı Kehf'in** dâhil-i şümâr-ı evliyâ olduğunu görünce etdik-
 leri da'vâdan nâdim (62b T) olup ilâ-yevmi'l-kıyâm ser-i zîr-i hicâb

467 T **بی معنیت : بی معنیت**

468 H **صورت : صورت پرست**

469 H **- H; âkıbet : - آخر**

470 T **بی معنیت : بی معنیت**

471 "Mukaddem batıldır, onu takip eden de onun aynıdır."

472 olduğu: olduğunu T

473 hacâletden: cehâletden T

474 zûr: rûz H

olmuşlardır. Fi'l-vâki' رابعهم کلبهم ⁴⁷⁵ teşrifine kelb, mazhar olmak, sûretin ma'nâda medhali olmadığına burhân-ı kavîdir.

چه زیانستش از آن نقش نفور چونکه جانفش غرق شد در بحر نور

zamîr-i mef'ûldür, ne zarar vardır ana, o nefret verici nakş-ı kelbiyyetden, از آن نقش نفور (67b H) o nefret verici nakş-ı kelbiyyetden, çünkü cânı, غرق شد gark oldu, nûr deryâsında. kelb-i Ashâb-ı Kehf'e⁴⁷⁶ nakş-ı nûfûr-ı kelbiyyetden ne ziyân ki cânı der-yâ-yı nûra müstağrak oldu. Ve hem-nişinleriyle berâber cennet ü didâra müstahak oldu. Bu mâdde, sûret-i zîştin ma'nâ-yı müstah-sene ile cem' olduğunda hüsn-i ma'nâ gâlib olmağa⁴⁷⁷ delil olup, beyt-i sâbıkda mezkûr olan Ebû Cehil, kaziyye-i ma'nâ-yı zîştin sûret-i hûb, ahsen-i takvîmde bulunmuş iken yine hükm-i cânib-i ma'nânın olmasına delil olmağa 'alâ-küllenî't-takdireyn sûretten murâd, ma'nâ olduğunu isbât buyurdular.

پس بدان که صورت خوب و نکو با خصال بد نیزد یک تسو

güzel ve iyi sûret, bil ki, بدان که ⁴⁷⁸ إذا كان الامر كذلك , پس bir pul. bed hasletlerle cem' oldukda, değmez, نیزد, یک تسو. Çünkü iki cânibde dahi hükm-i ma'nânın olduğu âşikâr olunca sen dahi sûret-i zâhire aldanmayıp tehzîb-i a'mâlinde mukaddem, tehzîb-i ahlâka (63a T) sa'y eyle. Zirâ 'ulemâ derler ki evvelâ insâna farz-ı 'ayn olan, tashîh-i 'akâ'id-i dîniyyedir. Bu ise ma'nâdır. Sâni-yen farz olan, tehzîb-i ahlâk ve tashîh-i niyyâtdır. Bu dahi ma'nâdır. Sâlisen farz olan, tehzîb-i a'mâldır. Bu sûretde⁴⁷⁹ ma'lûm oldu ki şer'i'at, iki ma'nâ arasında bir sûret ahz edip, mesâ'il-i (68a H) fıkha ancak ef'âl-i cevâriha maksûr olduğu kütüb-i usûlde musarrahdır. Öyle olunca senin şer'i'atı yalnız sûret-i zâhir-i a'mâlden 'i-bâret zann eylediğin hatâ-i mahzûr. Yalnız sûret-i a'mâle dâ'ir olan 'ilm-i fıkıhdır. Yohsa şer'i'at bu üçünden e'amm olduğuy, kitâb ve sünnet ve icmâ'-ı ümmetle müsbetdir. فاعتبروا يا أولى الابصار ⁴⁸⁰ Eğer Kur'an-ı Kadîm'de ve eğerçî⁴⁸¹ hadis-i şerîfde ahlâka dâ'ir olan evâmir ü nevâhî, cem' ü tafsîl olursa zann ederim ki a'mâl ü ef'ale dâ'ir

⁴⁷⁵ "...Dördüncüleri, köpekleridir...", Kur'an, 18/22.

⁴⁷⁶ Kehf'e: Kehf T

⁴⁷⁷ olmağa: olmağa T

⁴⁷⁸ "İş böyle olunca."

⁴⁷⁹ sûretde: sûret T

⁴⁸⁰ krş. " فاعتبروا يا أولى الابصار : ...Ey akıl sahipleri! İbret alm.", Kur'an, 59/2.

⁴⁸¹ eğerçî: - T

olan evâmîr ü nevâhiden ziyâde gele. Ahlâk kitâblarına ve e'imme-i tasavvufun kelâm-ı müşğîn-nikâblarına nazar olunsa ma'lûm olur.

من ندیدم در جهان جست و جو هیچ اهلیت به از خوی نکو

ben görmedim, taleb ve isti'râ 'âleminde ma'a-hâzâ ki çok gezem, هیچ اهلیت, 'in mef'ûlûdûr, nekû, iyi huydan iyi bir ehliyyet görmedim. Nefy, kayda â'iddir. Kur'ân-ı Kerim'de vasf-ı Cenâb-ı Şâh-ı risâletde olan bu ma'nâyı mûsbıtdır ki Habîb-i Hudâ ve Resûl-i kibriyâ hulk-ı 'azîm ile medh ü tavsif olunca dahi ve لقد كان لكم فی رسول 482 ile قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني 483 (63b T) ve âyet-i digerde ümmete teklif olunca ahlâk-ı hasene tahsîlinden ehemm, mû'mine ne kâr olur? Ammâ 'akâ'id-i dîniyye, tetimme-i îmândan olmağla mû'mine lafzında dâhildir. (68b H) Kânûn: اما الاعمال بالنيات ولكل امرئ 485 Hadis-i şerif⁴⁸⁶, meşhûr ve mütevâtîrlerine nazar olundukda, şer - 'an ve hükmen bî-ihlâs olan 'amel, هباءً منثور 487 ve a'mâl ü akvâl ve efâlde ve hüsn ü kabîhde herkes niyyetiyle me'cûrdur.

قیمت همیان و کیسه از زوست بی زری همیان و کیسه ابترست

hemyân ü kîsenin kadr ü kıymeti ve i'tibâr; 'atf-ı be-yândır, altındandır. İçinde altın olmağla kîseye i'tibâr olur. Meselâ, pâdişâh filân âdeme on kîse bahş ü i'tâ etdi, derler. Murâd, akcedir. بی زری, altınsız, همیان و کیسه ابترست, ebterdir, nâ-kısdır, bir şeye yaramaz. Sûret-i a'mâl dahi kîse gibidir. İçinde altın gibi olan niyyât-ı hâlîse bulunmadıkca i'tibârdan sâkıtdır. Ve mef-kûtü's-şurût olan savm u salât, nasîb-i lâkıtdır. Hulâsa-i kelâm şey in bir rûhu olup, a'mâl-i hasenenin dahi rûhu niyyât-ı hâlîse olmağla, niyyetsiz 'amel, rûhsuz kalıp, mürde hükümündedir.

همچنان که قدر تن از جان بود قدر جان از پرتو رحمان بود

(64) cândandır, tenin kadr ü i'tibârı, ancılایn ki, قدر تن

482 "...Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.", Kur'ân, 68/4.

483 "Andolsun ki, Resûlullâh, sizin için güzel bir örnektir...", Kur'ân, 33/21.

484 "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allâh'ı seviyorsanız bana uyunuz...", Kur'ân, 3/31.

485 krş. "Ameller(in kıymeti) ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan ancak odur.", Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, I, 1, 64.

486 şerif: - H

487 krş. "هباءً منثوراً" : ...Saçılmış (boşa gitmiş, işe yaramaz) zerreler.", Kur'ân, 25/23.

ten, lübb-i ten olup, kıyâs-ı müsâvât budur. Pes anlaşıldı ki tenin içinde pertev-i Rahmân var, tehi bir kalıp değil.

مغز نغزی دارد آخر آدمی يك دمى آنرا طلب گر ز آن دمى
يك دمى آن را ، مغز نغزی دارد آخر nefû'l-emr, آدمی benî âdem, مغز نغزی دارد
يك دمى آن را ، bir nefes ol mağz-ı nağzı iste, eğer ol demden isen, ya'nî
nefs-i Rahmân'dan zinde isen. Ma'lûm ola ki cemî'-i mahlûkât, nef-
s-i Rahmân'dan zindedir. 'Umûmen ve insân nefs-i Rahmân'dan
zindedir. Husûsen ve bu insânda kâfir ve mü'min yek-nefisdir. Am-
mâ mü'minde bi'l-fi'il ve bi'l-kuvve pertev-i Rahmân zâhîr olup, kâ-
firde bi'l-kuvve rûtbesinde kalıp fi'ile çıkmamışdır ve çıkmaz. İllâ
mâ-şâ'allâh ve küffârın zâhîren ve bâtunen bi'l-fi'il ve bi'l-fi'il ve bi'l-
kuvve kuvve mü'rebbileri ism-i Mudill olup ism-i Rahmân fakat bâ-
tında (65a T) yalnız bi'l-kuvve mü'essir olmağla dört bölükde bir bö-
lük kalıp hûkm-i gâlibin olmuşdur. Zîrâ zâhîr ü bâtın ve kuvve vü
fi'il aksâmını, ism-i Mudill ihâta edip, yalnız bi'l-kuvve ism-i Rah-
mân'ındır. Ammâ mü'minde aksâm-ı erba'aya ism-i Rahmân şâmil-
dir. Ve bu rahmet-i şâmileye nazar edip ba'zı evliyâ'u'llâh müstağ-
rak-ı deryâ-yı rahmet olmağla envâr-ı 'inâyetle dolmuşdur. Ve mü'-
minde bi'l-fi'il (70a H) ve bi'l-kuvve zâhîren ve bâtunen mü'essir olan
ism-i Rahmân'ın kuvvet ü te'sirinde derecât olup kuvvetden fi'ile,
bâtından zâhire bi'l-'aks ve't-tard sirâyâtı i'tibâriyle ve her birinde
kaviyyü't-te'sir ve hafifü't-te'sir olmağla derecât-ı lâ-yu'add ü lâ
yuhâsâ zuhûr edip enbiyâ vü evliyâ ve sulehâ ve 'ubbâd ü füssâk,
hisse-yâb olmuşlardır. Pes merd-i âlî-himmete lâzımdır ki zâhîren
ve bâtunen, kuvveten ve fi'len, ism-i Rahmân'a şânına göre a'lâ-yı
mazhariyyetle mazhar olmağla sa'y ede. Şânına göre denildiği bu
zamânda nübüvvet mertebesini taleb câ'iz olmaz. Zîrâ bâb-ı teşrî',
mesdûddur.

494 آخر آدم زاده ای ناخلف چند پنداری تو پستی را شرف

sen alçak-
lığı, şeref; ey ehl-i dünyâ olan halife-zâde-i nâ-halef, sen bu mezbe-
le-keşlik hıdmetini niceye dek kendine şeref ü şân kıyâs edesin. A-
zacık 'aklını başına devşir. Düşün ki ne şekil pâdişâh-zâdesin ki

T : آدمی : 494

T : آدمی زاده : 495

baban mescûd-ı melâ'ik⁴⁹⁶ ve ervâh u rûh-ı revân-ı eflâk ve eşbâh olan Hazret-i Âdem, halîfetu'llâhdır. Sen ise kûlhânî-i mezbele-i dünyâ (65b T) olup, gâh çirk-âb-ı nefis ü hevâ ile ter-dâmen-i şehvât ve gâh âteş-i hubb-ı dünyâ ile kâm-zen-i cahîm-i hatarâtsın. Hayf ü sad⁴⁹⁷ hayf, dirîğ u sad dirîğ ki melâ'ik ve ervâh, rûtbe-i 'âliyyene gıpta ederler iken, (70b H) sen böyle giriftâr-ı berzah-ı hûs-rân olasın!

Der-tevbe-kârî

Bu surh-ı şerîf, توبوا الى الله ⁴⁹⁸ ile 'âmil olup, tedârûk-i mâ-fâta hiss ü iğrâdır.

گر سیه کردی تو نامه' عمر خویش توبه کن زآنجا که کردستی تو پیش
eğer karaladınsa sen, kendi 'ömrünün defte-
رini, توبه کن زآنجا که کردستی تو ol nesnelerden tevbe eyle ki günâhlardır.
پیش mukaddemen sen işlemiş idin; کردستی 'deki yâ, yâ-i hikâye-i hi-
tâbîdir. ⁴⁹⁹ cemi'an hitâ-
bında dâhil olan 'ubbâdın her birinin makâm ü mertebesine göre
tevbesi olup, beyt-i şerîfde maksûdün-bi'z-zıkr olan 'avâm-ı mü'mi-
nin tevbesidir ki anlara göre tevbe muhâlefetden muvâfakata rûcû'-
dur ve bu rûcû'un gâyeti ترك الذلة في الحال والندم على ما فات والعزم على انه
لا يعود لما رجع عنه و يفعل الله بعد ذلك ما يريد ⁵⁰⁰ Ammâ rûcû' hâlinde zilleti terk
iktizâ etmek, tâ'ibin, sultân ve katı hayâ⁵⁰¹ olduğundandır. Pes
hayâ, terk-i zillete bâ'isdir. Ammâ me'âsi-yi güzêştesine nâdim ol-
mak insânın cibîlîyetidir ve zarardan müteneffir olur. Ve tevbe hi-
ninde ise me'âsinin mazarratı kendiye âşikâr olmuşdur. Ve ammâ
(66a T) ma'siyyete rûcû' etmemek üzre 'azım, 'inde'l-evliyâ tevbenin
(71a H) rûknü olmayıp, sûfiyye bunu rûkn ittihâz etmemişlerdir. O,
'ahd ü misâk kabîlindendir. Ne ma'lûm ki senin kazâ vü kaderinde
ol günâhı işlemek olmadığı ya eğer kazâ vü kaderinde var ise hern

⁴⁹⁶ melâ'ik: melâ'ike T

⁴⁹⁷ sad: sayd H

⁴⁹⁸ "...Allâh'a tevbe ediniz...", Kur'ân, 24/31.

⁴⁹⁹ Aziz ve Celîl (olan Allâh) buyurdu: "...Ey mü'minler! Hep birden Allâh'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.", Kur'ân, 24/31.

⁵⁰⁰ "Zilleti derhal terketmek, geçen şeye de pişmanlık duymak (gerekir). On-
dan döndüğü için geri gelmeyecek şeye azmetmek (gereksizdir). Allah bundan sonra di-
lediğini yapar."

⁵⁰¹ hayâ: hebâ T

fesh-i tevbe ve hem nakz-ı 'ahd ile mu'âkab olmak eyserdir. Ve âdem, babası mesleğine sâlik olmalıdır⁵⁰² ki Hazret-i Âdem ربا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا و ترحمنا لنكونن من الخاسرين⁵⁰³ buyurup, 'azm-i rücû'a 'ahd ü mîsâk zikr etmedi. Pes يرد الله بكم اليسر⁵⁰⁴ mantûkunca sûfiyye hazerâtının tahkikunda yûsr var ki 'adem-i rücû'a 'azm etmeyi rûkn it-tihâz buyurmamışlar. Lâkin 'azm ile 'ahd ü mîsâk beyinde fark var denir ise nîzâ'-ı lafziye çıkıp me'âl birleşir. 'Alâ-eyyî-hâl النائب من الذنب⁵⁰⁵ ser-riştesi elde iken fursatı fevt etmeyip husn-ı hasîn-i selâmete yetiş ve لا تنظروا من رحمة الله⁵⁰⁶ selsebilinden sir-âb-ı zülâl olup behîşt-i ma'neviye eriş.

عمر اگر بگذشت بیخش این دمست آب توبه اش ده اگر او بی غمت
o 'ömr-i بیخش این دمست⁵⁰⁷ العاضی لا يعود. eğer 'ömrün geçdi ise, عمر اگر بگذشت
ol آب توبه اش ده, kökü suda olsun, ağla, ol köke tevbe suyu ver. (71b B) Feyz-i âb-ı hayât-ı tevbe ile sir-âb eyle.
nem, rûtûbetdir; bi-nem, rûtûbetsiz demektir. Kurduysa ta'biri, mûsâmahadır. (66b T) Eğer kurduysa, ya'nî eğer dı-
raht-ı 'ömrün kurduysa tevbe ile sir-âb eyle. Kökü bu nefesdir, yi-
ne yeşerir ve meyve-i gün-â-gün verir. Vakit senden fevt olduysa Al-
lâh'dan bir şey fevt olmaz. Vakit geçti deyip de ma'âza'llâh ye'se
mu'tâd olma. Fevât-ı vakt için nedâmet, tevbede rûkûndur. Lâkin
kat'-ı ümmid ü recâ aslâ câ'iz değildir. Bâ-husûs ki elde ser-mâye o-
la. Bir nefes hayât büyük ser-mâyedir. Te'essûf-i fevâtla ser-mâyede
ziyân etme.

بیخ عمرت را بده آب حیات تا درخت عمر گردد با نبات
âb-ı hayâtı بده آب حیات, ki vakt-i hâzırdır, biğ 'ömrünün köküne, ki vakt-i hâzırdır, تا درخت عمر گردد hattâ 'ömrünün ağacı ola, با نبات mîve-
dâr ve pür-berg ü⁵⁰⁸ bâr ola. Çünkü tedârük-i mâ-fâta 'aczin olunca
işin Allâh'a kalır. Ve bir iş ki Allâh-ı 'azîme⁵⁰⁹ kala, güzel yapar.

⁵⁰² olmalıdır: olmalarıdır T

⁵⁰³ "...Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımasan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.", Kur'an, 7/23.

⁵⁰⁴ "...Allâh sizin için kolaylık ister..." Kur'an, 2/185.

⁵⁰⁵ "Günahından tevbe eden kişi günah işlememiş gibidir.", Keşfü'l-hafâ', I, 296.

⁵⁰⁶ "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz.", Kur'an, 39/53.

⁵⁰⁷ "Giden geri gelmez."

⁵⁰⁸ ü: - T

'Ayn-ı minnetden ihsânlar eder ki cezâ-yı 'ibâdet ana nisbetle e-kall-i kalıldır. Beyit⁵¹⁰:

من عین منته پنال مخالف

511 ما ناله من کنت مجهل قدره

Sen hemân ez-dil ü cân hemân⁵¹² dıraht-ı 'ömre âb-ı tevbe ver de anı meyve-dâr edici Allâh'dır.

جمله ماضیها ازو نیکو شوند زهر پارینه ازو گردد چو قند

iyi nîkro شوند, ⁵¹³ cümle geçmiş me'âsî, ازو o tevbe sebebinden olurlar, زهر پارینه yılanmış zehir ki pek mü'essirdir, ol tevbenin sebebinden⁵¹⁴ şeker gibi olur. Bir âdemin (72a H) bir humhâne şarâbı olsa, içine bir mîkdâr tuz komağla cümlesi hall ü helâl ve zülâl kesildiği gibi (67a T) a'mâl-i seyyi'e dahi milh-i tevbe ve i'tirâfla 'ibâdet yerine geçmek, hakkın kereminden ba'îd değildir.

515 سیئات را مبدل کرد حق تا همه طاعت شوند آن ما سبق

mübeddel eyleyeceğine tebşir⁵¹⁶ senin günâhlarını, مبدل کرد, senin günâhlarını, etdi, Cenâb-ı Rabbû'l-'izzet, حق, tâ bir dereceye dek ki 'ayn-ı tâ'at olalar⁵¹⁷, آن ما سبق, ol geçmiş ma'siyyetle ve⁵¹⁸ بيد الله سيئاتهم, mantûkunca Rahmânü'r-Rahîm olan Allâh, 'ayn-ı seyyi'eyi, ⁵¹⁹ سیئات, 'ayn-ı hasene etmekle düşmen-i racimin zahırını kasm etmiştir. Belâya uğratdım, rahmetden ba'îd etdim, a'mâl-i seyyi'eye sevk ü idlâl etdim deyu mütesellî iken, فتلقى آدم من ربه كلمات فتابه عليه, ⁵²⁰ teşrifiyle me-'âsileri 'afv ü mahvden sonra teşrîfât-ı gün-â-gün ihsân buyurması dosta düşmâna karşı benî Âdeme ne keremdir. Kiyâs edip i'tirâf eyle

509 azîme: - H

510 beyit: mîsrâ' H, T

511 "Nice göz, muhalif olduğu pek çok şeye kavuşur. Sen ise kavuştuğun şeyin değerini bilmezsın."

512 hemân: cân H

513 sebebinden: sebebden H

514 sebebinden: sebebden H

515 گردد : کرد T

516 گردد : کرد T

517 olalar: ola T

518 ve: - T

519 "...Allâh onların kötülüklerini iyiliklere çevirir...", Kur'ân, 25/70.

520 "Bu durum devam ederken Adem, Rabbinden birtakım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti...", Kur'ân, 2/37.

ve bunları bildikden sonra me'âsîde münhemek olup tevbeden îbâ etmek ne hızlandır, insâf eyle!

توبه آرید و خدا توبه پذیر امر او گیرید او نعم الامیر
tevbe getirin, Allâh, kâbilû't-tevbe'dir ve Tev-
vâbu'r-Rahîm'dir, امر او گیرید anın emrini tutun, O, n'ne'l-e-
mîr'dir. Çünkü 'ibâdete tevbe (72b H) ile emr etdi ve kendisi Tevvâ-
bu'r-Rahîm olduğunu beyân edip, ثم تاب عليهم ليتوبوا 521 buyurdu. Böyle
Rabb-ı Kerîm'in emrini tutun (67b T) ki ma'siyet hâlinde böyle ke-
remler edince tâ'at mukâbilinde ne ihsânlar etmez! Ve fevât-ı
tâ'atdan endişe etmen ki Hak Te'âlâ tevbeyi emr edip me'mû-
riyyet hasebiyle cemî'-i 'ibâdâtıdan ma'dûd etdiği için, hem 'afv-ı
seyyi'âta, hem neyl-i hasenâta tevbe ile vusûl mûmkın
olmuştur.

مرکب توبه عجاب مرکبت بر فلک تازد بیک لحظه ز پست
tevbe matiyyesi, 'acâyib matiyyedir, عجاب مرکبت, bir lahzada, fe-
leğe sıçrar, alçakdan feleğe sıçrar. Sâ'ir
merâkıb böyle değıldir ki zeminden bir lahzada âsumâna sıçrayan,
merkeb-i tevbedir. Zîrâ zemîn ki sülûdîr ve cây-ı me'âsî vû menâhi-
dir. Tevbe ile andan halâs olup ve 'ayn-ı tevbe me'mûriyyet hasebi-
yle 'ibâdet olmağla, âsumân-ı 'ulvîye 'urûca vesîle olup bir taş ile iki
koz urmak tevbededir ki hem gûnâhdan kurtulursun, hem sevâba
nâ'îl olursun, hem zeminden halâs, hem âsumâna vusûl bir lahza-
da hâsıl olur. Ammâ sıdk u hulûs cemî'-i âmâlde şartdır. Tevbe tev-
be demekle tevbe olmaz. Belki beyne'l-havf ve'r-recâ berzah-ı hayrete
düşüp âh u enîn etmek lâzım. İşte ol zamân gûnâhlar değıl dağlar
dayanmaz.

چون برآرند از پشیمانی انین عشق لرزد از انین المذنبین
nedâmetden nâşî âh از پشیمانی انین, چون برآرند 522
gûnâh-kârların از انین المذنبین, 'arş titrer, عرش لرزد, 'arş-ı Rahmân tit-
(73a H) inlemesinden, müznîblerin âh u enîninden 523
rediği takdirde gûnâhlar dayanmak kâbil midir? Hazân yaprakları
gibi sapır sapır dökülür. Ammâ 'arş titretecek âh u enîn gerek.

521 "...Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbelerini kabul etti...", Kur'ân, 9/118.

H بر آرد : بر آرد 522

523 enîninden: enînden H

Fazilet-i girye vü zârî

Bu surh-ı şerîf, girye vü zârînin⁵²⁴ fezâ'îli beyânındadır.

گریه و زاری قوی سرمایه است رحمت کلی قوی تر وایه است

گریه ağlamak ve sızlamak, قوی سرمایه است büyük ser-mâyedir, dahî zî-yâde asl-ı kavîdir. Çünkü 'âlem-i suğrâ olan cihânda bârâr-ı rahmet, deryâ-yı ezeliyyeden müstemedd olmağla asl-ı kaviye müstenid olmuştur. Ve 'âlem-i kübrâ-yı insânda dahî gözyaşı ol bahr-ı rahmetden feyz-yâb olmağla ehl-i girye kâm-yâb olurlar. Gözyaşının Allâh katında 'azîm kadri olduğu zâhirdir. Rivâyetdir, evliyâ'u'llâhdan bir zât bir fezâda⁵²⁶ bir gürûh-ı melâ'ike-i kirâmı görmüş, gevher kapışırılar, birbirlerinden ziyâde kapmağa çalışırılar. Ba'de'l-ferâh o meleklerin birinden su'âl eylemiş ki bu güne h^vâhişle yağmâ eylediğiniz ne gevheridir? Haber vermişler ki şimdi senden evvel bir civân bu mahalde nedâmet (73b H) ü mahabbetle memzûc ağıladı. Anın gözü yaşı gevherleridir ki 'âlem-i 'ulvide birbirimize yâdigâr vermek için devşirirdik⁵²⁷. Zîrâ eşk-i çeşm, âsumânda 'azîm mu'teberdir. Bâ-husûs nev-cevândan zuhûr ede ki dahî ağrebdir dedikde, âyâ⁵²⁸ pîrlerin (68b T) gözyaşına itibâr yok mudur deyu me'yûsâne hâtûna gelip su'âl etdikde, yâ filân, Allâh pîrleri ağılatmasın ve ağılatmaz, şeybden hayâ ederim, buyurduğu mesmû'un olmadı mı? Meğer girye-i şâdi vü eşk-i âzâdi ola deyu cevâb vermiş ve Cenâb-ı Hakk'ın ba'zı esrâr-ı 'inâyeti vardır ki gözyaşına mevkûfdur. Ağlamayınca vusûl mümkün değildir. İllâ mâ-şâ'allâh ve bu meşîyyet dahî ماخذ الله 529 kabîlinden olsa olur. Eğer ol esrâra mahrem etmek dilese evvel ağılatıp sonra 'inâyet buyurması câ'izdir.

تا نگريد ابر کی خندد چمن تا نگريد طفل کی جوشد لیل

bulut ağlamayınca, bahâr eder, edemez, تا نگريد طفل çocuk ağlamayınca, vâlîde sûdû kande cûş eder, etmez. Evvelâ çocuk doğup giryân olmadıkca henüz memede sût olmaz. Ba'zı nüshada تا نگريد dahî mestûrdur. Bu sûretde تا نگريد 'in fâ'îli طفل olur. Ağlamayan çocuğa meme vermez-

524 zârînin: zârın T

525 Allâh'ın: Allâhu te'âlâ cenâbının T

526 fezâda: kazâda H

527 devşirirdik: devşirdik T

528 âyâ: amnâ T

529 "Allâh cahil bir kişiyi velî edinmemiştir. Şayet edinseydi bilirdi."

ler, meseline muvâfıktır. Bakındık esrâr-ı ilâhiyyeye ki bulut ağlamayınca çemen gûlmüyor. (74a H) Ağlayan başka, gülen başka. Ve çocuk ağlamayınca sût emip ve şâd-kâm olamıyor. Bu defa ağlayan güldü. Nihâyetü'l-emr bir ağlamak, bir gûlmek lâzım. Gâh 'ayn-ı vâ-hidden, gâh 'ayân-ı mütegâyireden⁵³⁰ zuhûr ediyor.

طفل پکروزه همی داند طریق که بگریه تا رسد دایه شفیق
(69a T) که بگریه 531 طفل پکروزه bir günlük ma'sûm, yolu biliyor hemi dand طریق, yetişsin deyu, دایه شفیق şefkatli olan dâye. Iskât-ı izâfe vardır. Bir günlük çocuğun bu tarîkı bilmesi ta'lim-i ilâhidir. Yohsa çocuğa kim öğretir. 'Aklı mı var ki istidlâl etsin. Ağlamak üzere mecbûruz. Ağlamak için yaratılmış bir tâ'ifeyiz. خلق الانسان هلوعا اذا مسه
Hâlbuki insân ise hayr ü şer mesedde 532 مسه الشر کان جزوعا و اذا مسه الخير متوعا etmekden hâlî değildir. Pes cüzû' ve münû' olmak sıfat-ı dâ'imîyyesidir. Ne keremdir ki sıfat-ı dâ'imîyye-i zarûriyyeyi Cenâb-ı Hak pe-send buyura, ağlamak revâ mıdır?

تو غی دانی که دایه دایگان کم دهد بی گریه شیر او رایگان
Rab- dâye dâigân, sen bilmez misin ki tufî-ı yek-rûze bilir de, تو غی دانی که Rab- cem'idir. dâye-i mürebbî ma'nâsınadır, دایگان Rabbû'l-erbâb olan Allâh, dâye-i mürebbî ma'nâsına olur. Pes izâfetle دایه دایگان Rabbû'l-erbâb ma'nâsına olur. کم دهد vermez, ağlamayınca sûdû, رایگان râygân olarak vermez. Zîrâ 533 ادعونی استجب لکم buyurdu. Du'âyı icâbete sebep kılıp verâ-yı sebe-bden, 'inde's-sebeb icâbetini nûmâyân (74b H) etmiştir

گفت قلبیکرا کثیرا گوش دار تا بریزد شیر فضل کردگار
çok ağlasınlar 535 گوش دار, گفت Cenâb-ı Allâh dedi, قلبیکرا کثیرا 534 شایر فضل کردگار hattâ aka, تا بریزد Allâh'ın fazl 536 (69b T) u 'i-nâyeti sûdû aka, nesta'izu-bi'llâh, قلبیکرا کثیرا 537 , az gül-sünler, çok ağlasınlar buyurdu. Ekser-i ehl-i tefsîr, kalîle, 'adîm

⁵³⁰ mütegâyireden: mütekâdîrden T

⁵³¹ biliyor: bilebilir T

⁵³² krş. "ان الانسان خلق هلوعا. اذا مسه الشر جزوعا. واذا مسه الخير متوعا." Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkân verildiğinde ise pinti kesilir.", Kur'ân, 70/19-21.

⁵³³ "...Bana dua edin, kabul edeyim...", Kur'ân, 40/60.

⁵³⁴ krş. "ولیکرا کثیرا : Çok ağlasınlar.", Kur'ân, 9/82.

⁵³⁵ ağlasınlar: ağlayın H, T

⁵³⁶ fazl: fazlı T

⁵³⁷ "Az gülsünler, çok ağlasınlar...", Kur'ân, 9/82.

ma'nâsını verip; "gülmeyiniz", çok ağlayın demektir, deyip⁵³⁸, bu âyet küffâr hakkındadır demişler. Ammâ ba'zıları⁵³⁹ mü'minine de şâmilidir demiş. Sûfiyye ise küffârı, ehl-i tevhîd ile te'vîl edip, mefhûm-ı âyet, ehl-i tevhîde göre fütûru terk ve himmeti⁵⁴⁰ istihdâm ma'nâsınadır demişler. Ehl-i tevhîde küffâr dedikleri ما سبب القريب الى الوصول⁵⁴¹ su'âline ان يتصف السالك بالكفر الحقيقي⁵⁴² cevâbını verenler içindir. Ve bunlara göre dıhkı müstelzîm olan bastı terk ve gıryeyi müstelzîm olan kabzı istihdâm, mısra'-ı sâniide تا بریزد شیر فضل کردگار karinesiyle füyûz-ı ilâhiyye, kavâbile müştâk olduğundandır. 543 emsâlî mukâbelât ki ilâhiyyâtta bî-pâyândır. Tafsîlî mucîb-i hayret olmağ- la bu mikdâr ile iktifâ olundu. فهم من فهم⁵⁴⁴ ve füyûzât⁵⁴⁵-ı ilâhiyye-i gayr-i mütenâhiyye olmağla her himmetden bir nev'-i feyz, zuhûra mukarrerdir.

آخر هر گریه آخر خنده ایست مرد آخر بین مبارک بنده ایست

(75a H) آخر هر گریه her ağlamanın âhiri, خنده ایست 'âkıbet bir handedir, مرد آخر بین 'âkıbet-bîn olan merd, مبارک بنده ایست bir mübârek kuldur, Cenâb-ı Hak anı sever ve cemî'-i 'ukalâ makbûl tutar. Zîrâ, mısra':

Kâr-ı evvelde kişi 'âkıbet-endiş gerek

ağlamak, gülmeği müstelzîm olduğunu fîkr edip, dünyâda oldukça ağlamağa⁵⁴⁶ meşgûl olan 'abd-i mübârek ebedül-âbâd handân olmaz mı? (70a T)

هر کجا آب روان سبز بود هر کجا اشک روان رحمت شود

her kande ki akarsu ola, سبز بود ol mahalde yeşillik olur, هر کجا اشک روان her gözde ki akıcı gözyaşı ola, اشک gözyaşıdır. روان akıcı ma'nâsına sıfat-ı müşebbehûn-bi'l-fi'l sigasında⁵⁴⁷ ism-i fâ'ildir, رحمت 'ayn-ı rahmet olur. Akarsu sebze-zârı müstelzîm olduğu gibi, gözyaşı dahi rahmet-i ilâhiyyeyi câzibdir. Elvândan yeşil, hayât sı-

⁵³⁸ deyip: deyu T

⁵³⁹ bazıları: bazıları T

⁵⁴⁰ himmeti: himmet T

⁵⁴¹ "Vuslata yaklaşmanın sebebi nedir?"

⁵⁴² "Sâlikin, hakiki küfürle itham edilmesi."

⁵⁴³ "...(Allâh) onları sever, onlar da O'nu severler...", Kur'ân, 5/54.

⁵⁴⁴ "Anlayan anlar."

⁵⁴⁵ füyûzât: füyûz H

⁵⁴⁶ ağlamağa: ağlama H

⁵⁴⁷ sığasında: sığasından T

fatı olmağla âb-ı revândan bahâr-ı sebz peydâ olması gibi, eşk-i revândan dahi hayât-ı cân hâsıl⁵⁴⁸ olur ve كثر الضحك قيت القلب⁵⁴⁹ bu ma'nânın 'aks-i nakizidir. Öyle olunca tahsil-i hayât-ı kalbe sâ'î olanlara, ıcrâ-yı rûsûm-ı girye vâcib görünür.

باش چون دولاب نالان چشم تر تا ز صحن جانت بر رویت خضر⁵⁵⁰, göz yaşlı⁵⁵⁰, تر چشم , چشم تر, nâlân olan dolap gibi ol. باش چون دولاب نالان vâsf-ı terkibîdir, تا ز صحن جانت, (75b H) hattâ ki cânının sahnından, تر yeşillik bitsin. Hazret-i Hızır'a, Hızır tesmiye olunduğu, kudretten müştâkdir. Basdığı yerler yeşerdigi için hattâ Hızır'a⁵⁵¹, sebz-pey⁵⁵² derler. Ve levn-i ahdarın hayâta münâsebeti bundan dahi nümâyân olur. Ez-cümle كيف يحيى الارض بعد موتها⁵⁵³ da pek âşikârdır. Gelelim mâ-nahnû-fihimize⁵⁵⁴, dolab-ı nâlân gibi ağlamağla Hızır-ı hayâta el erer mi? Li-mûnşi'ihî (70b T)

Ağların eşkine hem-râm değıldir bilirim

O hûmâ, dâne-hor-ı dâm değıldir bilirim

Ağlamağla matlûb ele girse cihânı gark-âbe vermek mümkündür. Am-mâ iş, 'inâyet-i ezeliyyededir deyu cebriyâne su'âl-i mukaddere cevâb olarak:

Der-beyân-ı kesb ü mücâhede

Bu surh-ı şerîf, kesb ü mücâhedenin şerefini beyân eder.

كسب را همچون زراعت دان عمر تا نكاری دخل نبود آن تر kesb etmeyi, ey 'amca; 'amû ta'bîrî, şây'idir, تا نكاری ekmeyince, دخل نبود آن تر, irâd senin olmaz. Der-anbâr olan mahsûl senin olmaz. Her ne ekersen anı biçersin. Hal-kın ektiği ekinden sana fâ'ide olmaz. Bundan akdem تا نكريد ابر كى mısra'ını şerhde, sühbân'allâh, ağlayan başka, gülen başka, denilmiş idi. Başka olmayıp (76a H) şey'-i vâhid olmalarını iktizâ eder. Zîrâ başka olsalar, birinin ağlamasından ol birinin gülmesi iktizâ etmez idi. Lâkin nûkte-i hafiyeye vardır. Sırf himmet olmak için

⁵⁴⁸ hâsıl: hâsıla T

⁵⁴⁹ "Çok gülmek kalbi öldürür.", Keşfü'l-hafâ', II, 106; قيت : نيت T

⁵⁵⁰ yaşlı: yaşlık T

⁵⁵¹ Hızır'a: Hızır H

⁵⁵² sebz-pey: sebze-pey H

⁵⁵³ kırş: "Yeryüzünü ölümünün ardından (O) canlandırıyor...", Kur'ân, 30/19.

⁵⁵⁴ fihimize: fih T

işâret olundu.

آنچه کاری بدروی آن آن تست ورنه این بیداد بر تو شد درشت
 ol nesneyi ki ekersin, biçersin, biçersin, ol, senindir;
 آن تست senindir, آن منست benimdir, ma'nâsınadır, ورنه yohsa, ya'nî gay-
 rın ekdiğini biçmek hevesinde olursan, این بیداد bu zulüm, (71a T) بر
 senin üzerine tahakkuk eder ve etdi, bıl, Mâdâmki halkın
 ekdiğine göz dikersin, senin ekdiğine dahlı gayrisi göz diker. Yine من
 555 meseli yerini bulur. Zîrâ zulüm tohumunu ekdin, zu-
 lüm 556 biçersin. Eğer 'adâlet tohumunu eksen, 'adâlet biçerdin.

شیخ گندم کاری و جو بر دهد دیدۀ آسی که گره خر دهد
 هیچ گندم کاری hiç ola mı ki buğday ekesin de, arpa vere, جو بر دهد
 öyle bir at gördün mü ki, eşek yavrusu vere. Netice mu-
 kaddemâta muhâlif düşmek ma'kûl olur mu? فمن يعمَل مثقال ذرة خيرا
 557 Dîvânında kimsenin ser-mâyesi kimseye geç-
 mez 558. Allâhu Te'âlâ Hazretleri zulûmden mûnezzehdir. Ammâ
 hukûk-ı 'ibâda karşı sevâbindan vermek, amn günâhından almak
 'adâlet-i mahzdır. Bunda cevîr ü zulüm yok. Bey' ü şîrâya müşâbih
 bir şeydir (76b H). Eğer ol dîvânında ser-mâyem firâvân olsun der
 isen, bu 'âlemde a'mâl-i sâlihayî çok işle ve aslah-ı a'mâl, vakt ü
 hâle göre nedir 559, anı bilmeye çalış. Hevâ-yı nefse uyma ki ol seni
 tahsil-i 'ilm ü 'irfândan alıkor.

ای خنک آنکو جهادی میکند بر بدن زجری و دادی میکند
 ey mübârek ol kimse ki, ey mücâhede-i nefis eder, بر
 بدن beden üzre, زجری و دادی میکند zecr ü 'adl eder. Ya beden üzre (71b T)
 hem zecr ü hem 'adl nice olur denirse, cevâb verilir ki 'adl, zecrin
 'aynıdır. Zîrâ beden, nefsin hisârı olmağla, bedene zecr edip harâb
 etmekle nefse, zafer mümkün olur. Hisâr-ı bedeni sâhibine teslim ile
 na'im-i ebediye erişdirmekdir. Bu 'acîbdır ki nefse mücâhede edecek
 yine nefsidir. Ammâ üzerine cihâd farz olan nefis, şehvâti ve cihâd
 eden nefis-i nâtika-i insânîdir. İşte ey dervîş, sen böyle böyle ezdâdın
 arasında zâtsın ki cemî'-i a'zâ vü cevânî ve ahlâk ve terkibât ü 'a-

555 "Eken biçer (ne ekersen onu biçersin).", Keşfü'l-hafâ', II, 251.

556 zulüm: - T

557 "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işle-
 mişe onu görür.", Kur'ân, 99/7-8.

558 geçmez: çekmez T

559 nedir: - T

nâsırın birbirini kırmağa tâlibdir. Şer'an ve 'aklen iklim-i vücûdunda bir büyük ceng kurulmuş ki gözler görüp kulaklar işitmemiş. Bu harâb u darâbın arasında sen mücâhededen hâli mi duracaksın? Duramazsın. Hemân mücâhede-i zarûriyyeyi (77a H) koyup mücâhede-i ihtiyârîyyeye düşmekden eslem tarik yokdur. Eğer dersin ki ne bu şûr u gavgâ arasında mütevekkilen-'ala'llâh dururum, yok durma, sa'yın tevekküle ziyânı yokdur.

گر توکل میکنی در کار کن کشت کن پس تکیه بر جبار کن

tevekkül edersen, iş içinde tevekkül eyle, eğer, اگر
and an sonra Allâh'a mütevekkil ol. پس تکیه بر جبار کن ekin ek, کشت کن
Zîrâ, mısra':

560 جهد حقت و دوا حقت در درد

medlûlunca cehd, esbâbı isbâtıdır, müsebbibi inkâr değildir. Tevekkül, müsebbibi isbâtıdır, esbâbı inkâr değildir. Lâkin lede'l-esbâb tevakkufda birkaç meslek var. Biri müsebbibi inkârdır ki küfr-i mahzûd. Biri fi'ili, (72a T) müsebbebe isnâddır. 'inde'l-esbâb bu, 'ulemâ-yı mütekellimîn tarıkıdır. Biri fi'ili, müsebbebe isnâddır. Mâ-verâ-yı esbâbdan işte bu muhakkuklar yoludur ki lede'l-müsebbeb tarîk-ı meşrû' u muhakkak üzre tevakkufdur. Tevekkül ise ancak bu hâli tahsîlin mukaddimesidir. Bu ise tevekkûlden bâlâ bir tevekkûldür.

جهد میکن تا توانی ای کبا در طریق انبیا و اولیا

در ey büyük kardeş, ای کبا ta توانی cehd eyle, جهد میکن
kâdir oldukça, enbiyâ vü evliyânın tarıkında. Fehm-i sâ'ibe mestûr
طریق انبیا و اولیا değildir ki irâde bahsinde mütekellimîn, bî-hadd ü⁵⁶¹ bî-pâyân ta-
'ammuklar edip, Cebriyye, bi'l-küllîyye nefy-i irâdeye zâhib ve Ka-
deriyye vü Mu'tezile, isbât-ı irâdede tarîk-ı Hak'dan mücânib olup,
Mâtürîdiyye, irâde-i cüz'îyyeyi (77b H) vech-i ma'lûm üzre takrîr ve
Eş'âriyye mezhebine cebr-i mutavassıt ta'bîr olunmuşdur. Ammâ
sûfiyye hazerâtının bu bahisde hulâsa-i kelâmları odur ki, irâde-i
cüz'îyye-i Mâtürîdiyye takriri üzre sâbit olup tilke'l-irâdeyi 'abd,
umûr-ı uhreviyyede sarf etmekle ve umûr-ı dünyeviyyede terk-i a'-
mâl-i irâde edip, mütevekkil-'ala'llâh olmağla mükellefdir. Zîrâ terk
dahî bi-ma'nî'l-ımsâk ef'âl-i irâdiyyeden olmağla gerek 'amel-bi'l-irâ-
de ve gerek terkü'l-amel-bi'l-irâde, irâdeye mebnîdir. Ve umûr-ı uh-
reviyyede amel-bi'l-irâde ile me'mûr olduğuna, el-âyet وان ليس للانسان الا

560 "Dertli iken gayret de haktır, ilâç da."

561 ü: -T

emsâli âyât ve ba'zı ehâdis ile istidlâl buyurup ve umûr-ı dünyeviyyede (72b T) a'mâl-i irâdeyi terk ve tevekkül-i tâmm ile me'mûr olduğuna ⁵⁶² لا نسألك رزقنا نحن نرزقك والعاقبة ⁵⁶³ وأمر اهلك بالصلوة واصطبر عليها ⁵⁶⁴ كما قال الله تعالى ⁵⁶⁵ كما قال الله تعالى ⁵⁶⁶ وكم آين من دابة لا تحمل رزقها الله يرزقها واهلها ⁵⁶⁷ للفتوى ⁵⁶⁸ عمن يرد ثواب الآخرة نؤتيه منها ⁵⁶⁹ سبحانه ⁵⁷⁰ (78a H) ⁵⁷¹ غرا و تجارت لقوت العيال ⁵⁷² ile olursa umûr-ı uhreviyyeden ve niyyet-i fâside ile olursa umûr-ı dünyeviyyedendir. Bu takdîrce a'mâl-i mezkûre emsâlinde niyyet-i sâliha ile 'amel, vâcib ⁵⁷³ ve tevekkül, mendûb ve gayr-i lâzımdır Ve niyyet-i fâsideyi terk, vâcib ve tevekkül, lâzımdır. Zirâ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²⁷⁶ ¹²⁷⁷ ¹²⁷⁸ ¹²⁷⁹ ¹²⁸⁰ ¹²⁸¹ ¹²⁸² ¹²⁸³ ¹²⁸⁴ ¹²⁸⁵ ¹²⁸⁶ ¹²⁸⁷ ¹²⁸⁸ ¹²⁸⁹ ¹²⁹⁰ ¹²⁹¹ ¹²⁹² ¹²⁹³ ¹²⁹⁴ ¹²⁹⁵ ¹²⁹⁶ ¹²⁹⁷ ¹²⁹⁸ ¹²⁹⁹ ¹³⁰⁰ ¹³⁰¹ ¹³⁰² ¹³⁰³ ¹³⁰⁴ ¹³⁰⁵ ¹³⁰⁶ ¹³⁰⁷ ¹³⁰⁸ ¹³⁰⁹ ¹³¹⁰ ¹³¹¹ ¹³¹² ¹³¹³ ¹³¹⁴ ¹³¹⁵ ¹³¹⁶ ¹³¹⁷ ¹³¹⁸ ¹³¹⁹ ¹³²⁰ ¹³²¹ ¹³²² ¹³²³ ¹³²⁴ ¹³²⁵ ¹³²⁶ ¹³²⁷ ¹³²⁸ ¹³²⁹ ¹³³⁰ ¹³³¹ ¹³³² ¹³³³ ¹³³⁴ ¹³³⁵ ¹³³⁶ ¹³³⁷ ¹³³⁸ ¹³³⁹ ¹³⁴⁰ ¹³⁴¹ ¹³⁴² ¹³⁴³ ¹³⁴⁴ ¹³⁴⁵ ¹³⁴⁶ ¹³⁴⁷ ¹³⁴⁸ ¹³⁴⁹ ¹³⁵⁰ ¹³⁵¹ ¹³⁵² ¹³⁵³ ¹³⁵⁴ ¹³⁵⁵ ¹³⁵⁶ ¹³⁵⁷ ¹³⁵⁸ ¹³⁵⁹ ¹³⁶⁰ ¹³⁶¹ ¹³⁶² ¹³⁶³ ¹³⁶⁴ ¹³⁶⁵ ¹³⁶⁶ ¹³⁶⁷ ¹³⁶⁸ ¹³⁶⁹ ¹³⁷⁰ ¹³⁷¹ ¹³⁷² ¹³⁷³ ¹³⁷⁴ ¹³⁷⁵ ¹³⁷⁶ ¹³⁷⁷ ¹³⁷⁸ ¹³⁷⁹ ¹³⁸⁰ ¹³⁸¹ ¹³⁸² ¹³⁸³ ¹³⁸⁴ ¹³⁸⁵ ¹³⁸⁶ ¹³⁸⁷ ¹³⁸⁸ ¹³⁸⁹ ¹³⁹⁰ ¹³⁹¹ ¹³⁹² ¹³⁹³ ¹³⁹⁴ ¹³⁹⁵ ¹³⁹⁶ ¹³⁹⁷ ¹³⁹⁸ ¹³⁹⁹ ¹⁴⁰⁰ ¹⁴⁰¹ ¹⁴⁰² ¹⁴⁰³ ¹⁴⁰⁴ ¹⁴⁰⁵ ¹⁴⁰⁶ ¹⁴⁰⁷ ¹⁴⁰⁸ ¹⁴⁰⁹ ¹⁴¹⁰ ¹⁴¹¹ ¹⁴¹² ¹⁴¹³ ¹⁴¹⁴ ¹⁴¹⁵ ¹⁴¹⁶ ¹⁴¹⁷ ¹⁴¹⁸ ¹⁴¹⁹ ¹⁴²⁰ ¹⁴²¹ ¹⁴²² ¹⁴²³ ¹⁴²⁴ ¹⁴²⁵ ¹⁴²⁶ ¹⁴²⁷ ¹⁴²⁸ ¹⁴²⁹ ¹⁴³⁰ ¹⁴³¹ ¹⁴³² ¹⁴³³ ¹⁴³⁴ ¹⁴³⁵ ¹⁴³⁶ ¹⁴³⁷ ¹⁴³⁸ ¹⁴³⁹ ¹⁴⁴⁰ ¹⁴⁴¹ ¹⁴⁴² ¹⁴⁴³ ¹⁴⁴⁴ ¹⁴⁴⁵ ¹⁴⁴⁶ ¹⁴⁴⁷ ¹⁴⁴⁸ ¹⁴⁴⁹ ¹⁴⁵⁰ ¹⁴⁵¹ ¹⁴⁵² ¹⁴⁵³ ¹⁴⁵⁴ ¹⁴⁵⁵ ¹⁴⁵⁶ ¹⁴⁵⁷ ¹⁴⁵⁸ ¹⁴⁵⁹ ¹⁴⁶⁰ ¹⁴⁶¹ ¹⁴⁶² ¹⁴⁶³ ¹⁴⁶⁴ ¹⁴⁶⁵ ¹⁴⁶⁶ ¹⁴⁶⁷ ¹⁴⁶⁸ ¹⁴⁶⁹ ¹⁴⁷⁰ ¹⁴⁷¹ ¹⁴⁷² ¹⁴⁷³ ¹⁴⁷⁴ ¹⁴⁷⁵ ¹⁴⁷⁶ ¹⁴⁷⁷ ¹⁴⁷⁸ ¹⁴⁷⁹ ¹⁴⁸⁰ ¹⁴⁸¹ ¹⁴⁸² ¹⁴⁸³ ¹⁴⁸⁴ ¹⁴⁸⁵ ¹⁴⁸⁶ ¹⁴⁸⁷ ¹⁴⁸⁸ ¹⁴⁸⁹ ¹⁴⁹⁰ ¹⁴⁹¹ ¹⁴⁹² ¹⁴⁹³ ¹⁴⁹⁴ ¹⁴⁹⁵ ¹⁴⁹⁶ ¹⁴⁹⁷ ¹⁴⁹⁸ ¹⁴⁹⁹ ¹⁵⁰⁰ ¹⁵⁰¹ ¹⁵⁰² ¹⁵⁰³ ¹⁵⁰⁴ ¹⁵⁰⁵ ¹⁵⁰⁶ ¹⁵⁰⁷ ¹⁵⁰⁸ ¹⁵⁰⁹ ¹⁵¹⁰ ¹⁵¹¹ ¹⁵¹² ¹⁵¹³ ¹⁵¹⁴ ¹⁵¹⁵ ¹⁵¹⁶ ¹⁵¹⁷ ¹⁵¹⁸ ¹⁵¹⁹ ¹⁵²⁰ ¹⁵²¹ ¹⁵²² ¹⁵²³ ¹⁵²⁴ ¹⁵²⁵ ¹⁵²⁶ ¹⁵²⁷ ¹⁵²⁸ ¹⁵²⁹ ¹⁵³⁰ ¹⁵³¹ ¹⁵³² ¹⁵³³ ¹⁵³⁴ ¹⁵³⁵ ¹⁵³⁶ ¹⁵³⁷ ¹⁵³⁸ ¹⁵³⁹ ¹⁵⁴⁰ ¹⁵⁴¹ ¹⁵⁴² ¹⁵⁴³ ¹⁵⁴⁴ ¹⁵⁴⁵ ¹⁵⁴⁶ ¹⁵⁴⁷ ¹⁵⁴⁸ ¹⁵⁴⁹ ¹⁵⁵⁰ ¹⁵⁵¹ ¹⁵⁵² ¹⁵⁵³ ¹⁵⁵⁴ ¹⁵⁵⁵ ¹⁵⁵⁶ ¹⁵⁵⁷ ¹⁵⁵⁸ ¹⁵⁵⁹ ¹⁵⁶⁰ ¹⁵⁶¹ ¹⁵⁶² ¹⁵⁶³ ¹⁵⁶⁴ ¹⁵⁶⁵ ¹⁵⁶⁶ ¹⁵⁶⁷ ¹⁵⁶⁸ ¹⁵⁶⁹ ¹⁵⁷⁰ ¹⁵⁷¹ ¹⁵⁷² ¹⁵⁷³ ¹⁵⁷⁴ ¹⁵⁷⁵ ¹⁵⁷⁶ ¹⁵⁷⁷ ¹⁵⁷⁸ ¹⁵⁷⁹ ¹⁵⁸⁰ ¹⁵⁸¹ ¹⁵⁸² ¹⁵⁸³ ¹⁵⁸⁴ ¹⁵⁸⁵ ¹⁵⁸⁶ ¹⁵⁸⁷ ¹⁵⁸⁸ ¹⁵⁸⁹ ¹⁵⁹⁰ ¹⁵⁹¹ ¹⁵⁹² ¹⁵⁹³ ¹⁵⁹⁴ ¹⁵⁹⁵ ¹⁵⁹⁶ ¹⁵⁹⁷ ¹⁵⁹⁸ ¹⁵⁹⁹ ¹⁶⁰⁰ ¹⁶⁰¹ ¹⁶⁰² ¹⁶⁰³ ¹⁶⁰⁴ ¹⁶⁰⁵ ¹⁶⁰⁶ ¹⁶⁰⁷ ¹⁶⁰⁸ ¹⁶⁰⁹ ¹⁶¹⁰ ¹⁶¹¹ ¹⁶¹² ¹⁶¹³ ¹⁶¹⁴ ¹⁶¹⁵ ¹⁶¹⁶ ¹⁶¹⁷ ¹⁶¹⁸ ¹⁶¹⁹ ¹⁶²⁰ ¹⁶²¹ ¹⁶²² ¹⁶²³ ¹⁶²⁴ ¹⁶²⁵ ¹⁶²⁶ ¹⁶²⁷ ¹⁶²⁸ ¹⁶²⁹ ¹⁶³⁰ ¹⁶³¹ ¹⁶³² ¹⁶³³ ¹⁶³⁴ ¹⁶³⁵ ¹⁶³⁶ ¹⁶³⁷ ¹⁶³⁸ ¹⁶³⁹ ¹⁶⁴⁰ ¹⁶⁴¹ ¹⁶⁴² ¹⁶⁴³ ¹⁶⁴⁴ ¹⁶⁴⁵ ¹⁶⁴⁶ ¹⁶⁴⁷ ¹⁶⁴⁸ ¹⁶⁴⁹ ¹⁶⁵⁰ ¹⁶⁵¹ ¹⁶⁵² ¹⁶⁵³ ¹⁶⁵⁴ ¹⁶⁵⁵ ¹⁶⁵⁶ ¹⁶⁵⁷ ¹⁶⁵⁸ ¹⁶⁵⁹ ¹⁶⁶⁰ ¹⁶⁶¹ ¹⁶⁶² ¹⁶⁶³ ¹⁶⁶⁴ ¹⁶⁶⁵ ¹⁶⁶⁶ ¹⁶⁶⁷ ¹⁶⁶⁸ ¹⁶⁶⁹ ¹⁶⁷⁰ ¹⁶⁷¹ ¹⁶⁷² ¹⁶⁷³ ¹⁶⁷⁴ ¹⁶⁷⁵ ¹⁶⁷⁶ ¹⁶⁷⁷ ¹⁶⁷⁸ ¹⁶⁷⁹ ¹⁶⁸⁰ ¹⁶⁸¹ ¹⁶⁸² ¹⁶⁸³ ¹⁶⁸⁴ ¹⁶⁸⁵ ¹⁶⁸⁶ ¹⁶⁸⁷ ¹⁶⁸⁸ ¹⁶⁸⁹ ¹⁶⁹⁰ ¹⁶⁹¹ ¹⁶⁹² ¹⁶⁹³ ¹⁶⁹⁴ ¹⁶⁹⁵ ¹⁶⁹⁶ ¹⁶⁹⁷ ¹⁶⁹⁸ ¹⁶⁹⁹ ¹⁷⁰⁰ ¹⁷⁰¹ ¹⁷⁰² ¹⁷⁰³ ¹⁷⁰⁴ ¹⁷⁰⁵ ¹⁷⁰⁶ ¹⁷⁰⁷ ¹⁷⁰⁸ ¹⁷⁰⁹ ¹⁷¹⁰ ¹⁷¹¹ ¹⁷¹² ¹⁷¹³ ¹⁷¹⁴ ¹⁷¹⁵ ¹⁷¹⁶ ¹⁷¹⁷ ¹⁷¹⁸ ¹⁷¹⁹ ¹⁷²⁰ ¹⁷²¹ ¹⁷²² ¹⁷²³ ¹⁷²⁴ ¹⁷²⁵ ¹⁷²⁶ ¹⁷²⁷ ¹⁷²⁸ ¹⁷²⁹ ¹⁷³⁰ ¹⁷³¹ ¹⁷³² ¹⁷³³ ¹⁷³⁴ ¹⁷³⁵ ¹⁷³⁶ ¹⁷³⁷ ¹⁷³⁸ ¹⁷³⁹ ¹⁷⁴⁰ ¹⁷⁴¹ ¹⁷⁴² ¹⁷⁴³ ¹⁷⁴⁴ ¹⁷⁴⁵ ¹⁷⁴⁶ ¹⁷⁴⁷ ¹⁷⁴⁸ ¹⁷⁴⁹ ¹⁷⁵⁰ ¹⁷⁵¹ ¹⁷⁵² ¹⁷⁵³ ¹⁷⁵⁴ ¹⁷⁵⁵ ¹⁷⁵⁶ ¹⁷⁵⁷ ¹⁷⁵⁸ ¹⁷⁵⁹ ¹⁷⁶⁰ ¹⁷⁶¹ ¹⁷⁶² ¹⁷⁶³ ¹⁷⁶⁴ ¹⁷⁶⁵ ¹⁷⁶⁶ ¹⁷⁶⁷ ¹⁷⁶⁸ ¹⁷⁶⁹ ¹⁷⁷⁰ ¹⁷⁷¹ ¹⁷⁷² ¹⁷⁷³ ¹⁷⁷⁴ ¹⁷⁷⁵ ¹⁷⁷⁶ ¹⁷⁷⁷ ¹⁷⁷⁸ ¹⁷⁷⁹ ¹⁷⁸⁰ ¹⁷⁸¹ ¹⁷⁸² ¹⁷⁸³ ¹⁷⁸⁴ ¹⁷⁸⁵ ¹⁷⁸⁶ ¹⁷⁸⁷ ¹⁷⁸⁸ ¹⁷⁸⁹ ¹⁷⁹⁰ ¹⁷⁹¹ ¹⁷⁹² ¹⁷⁹³ ¹⁷⁹⁴ ¹⁷⁹⁵ ¹⁷⁹⁶ ¹⁷⁹⁷ ¹⁷⁹⁸ ¹⁷⁹⁹ ¹⁸⁰⁰ ¹⁸⁰¹ ¹⁸⁰² ¹⁸⁰³ ¹⁸⁰⁴ ¹⁸⁰⁵ ¹⁸⁰⁶ ¹⁸⁰⁷ ¹⁸⁰⁸ ¹⁸⁰⁹ ¹⁸¹⁰ ¹⁸¹¹

le mukârin olan a'mâl-i sâliha etemm ü ekmeî olmasına ziyân vermez. Ve 'ulemâ-yı muhakkıkın rızk-ı ikiye taksim buyurup, rızk-ı sûrî, me'kûlât ü meşrûbât ve emvâl olduğu gibi, rızk-ı ma'nevî dahi 'ulûm-ı ma'ârif-i ilâhiyyedir, buyurdularında bu ma'nâ zâhirdir ki rızk-ı sûriye Cenâb-ı Perverdigâr kefil olup, hırs u talebdan nehy olmuş iken, rızk-ı ma'nevî ki **(73a T)** 'ulûm ü ma'ârif-i uhreviyyedir, talebinde emr ü te'kid buyurulup, hadis-i şerîfde **اطلبوا العلم ولو بالعين** 574 vârid olmuşdur. İşte cehd ü irâdeye mahall-i sarf, bu makâmıdır. Pes enbiyâ vü evliyâ ne yolda cehd buyurdularsa sen dahi o⁵⁷⁵ yolda cehd eyle. Görmez misin, **(78b H)** evliyâ vü enbiyâ ne kadar cehd ü mücâhede buyurdular? Eğer mücâhede bir 'abes nesne olaydı, anı bilmezler mi idi? Hâşâ, sümme hâşâ! Hem kendileri çalışıp hem nâsı hiss ü iğrâ etmeleri 'an-cehl midir?

کافر من گر زبان کردست کسی در ره ایمان و طاعت یک نفس

kâfir men kâfir olmuş olayım; kasemdir, **گر زبان کردست کسی** eğer bir kimse zarar ederse, **یک نفس** bir nefes, zarar görürse ben kâfir olmuş olayım. Ammâ zarar görmez. Belki **لها ما كتبت وعليها ما اكتسبت** 576 hayr u şer her ne işler, zâyî' olmaz. Ez-cümle hayrât ü hasenâtdan miskâl zerresi telef olmayacağı, mansûsun-'aleyhdır ve bu "kâfirim ben" kasemî, ta'liku'l-muhâl bi'l-muhâl san'atına karîbdır. Zîrâ şart, bi-'eyyi-hâl mevkûddur. **فالمشروط مثله** 577. İmân ü tâ'at yolunda kimsenin zerre mîkdârı 'amelî zâyî' olmaz. Zîrâ 'illet-i tâmmе, ma'lûlünden tehâlûf etmez. Belki 'illet-i nâkisa bile ekseriyyâ ma'lûlünden tehâlûf etmediği rûşendir. Görmez misin?

سنگ بر آهن زنی آتش نجست این نباشد و بر باشد نادرست

(73b T) **سنگ بر آهن زنی** çakmak taşını çakmağa urasın da, **آتش نجست** âteş sıçramaya, **این نباشد** bu olmaz, **و بر باشد** eğer olsa dahi, **نادرست** nâdirdir **(79a H)** ve **النادر كالمعوم** 578 kazıyyesi meşhûrdur. Elbette esbâb-ı sûriyyeyi i'mâl, ism-i mef'ûl olan müsebbebin zuhûruna dâldır. Bunun gibi esbâb-ı ma'nevîye ki şerâyi'-i ilâhiyyede mukarrer olan a'mâl ü

574 "Çin'de bile olsa, ilmi isteyiniz...", Keşfü'l-hafâ', I, 138.

575 o: ol T

576 "...Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir...", Kur'an, 2/286.

577 "Şarta gelince, (o da) onun gibidir."

578 "Ender bulunan, yok gibidir."

mâl-i bäsira ile mer'ıyyâtı idrâke sa'y edip cıdd ü ihtimâm edersen, mahrûm olmayacağın bedihidir.

چون طلب کردی بجد آید نظر جد خطا نکند چنین آمد خبر

nazar-ı cıdd ü ihtimâm ile, cıdd, çünkü taleb eyledin, چون طلب کردی rahmet-i ilâhî zuhûr eder. Her ne kadar etmediyse dahi⁵⁸⁶ elbette eder. haberde böyle vâkı' oldu ki cıdd, hatâ etmez چون آمد خبر جد خطا نکند. şartdır. (74b T) Fî'l-i mâzî sığasıyla gelip نظر آید ki cezâ-yı şartdır. Muzârî' sığasıyla gelmekde nûkte her ne kadar zâhırde vücûd bulmadıysa dahi vücûd⁵⁸⁸ bulacağı mukarrerdir demek olur. Zîrâ sıyâk-ı 'ibâre, cezâ dahi şart gibi mâzî sığasıyla (80a H) gelmek idi. ⁵⁸⁹من قرق باها و لیج و لیج' de oldu-ğu gibi. Ammâ 'ibâre-i mezkûrenin dahi ma'nâsı böyle olduğunu Hazret-i Pîr Efendimiz zımnen takrîr buyurmuşlar. Pes ba'zı makâsıdın, cıdde mukârin olmuş iken zuhûr etmediği, bu kâ'ideyi nâkız olmaz. Zîrâ vaktine imâle olmuş ola, yahud dahi a'lâsıyla mûcâzât oluna yahud âhiretde müstefid⁵⁹⁰ oluna, ⁵⁹¹علی ای حال حرمان کلی متصور değildir.

گر گران و گر شتابنده بود عاقبت جوینده یابنده بود

ister te'ennî ile olsun, gr ştabndhd bdd, ister 'acele ile olsun, talib olan kimse, 'akıbetü'l-emr, bdd, matlûbunu bu-lucudur. Hiç bunda şübhe yokdur ki, beyit:

Kimde kim 'aşkın nişânı vardurur

'Akıbet ma'sûka anı ırgürür

چون نشینی بر سر گوی کسی عاقبت بینی تو مر روی کسی

bir kimsenin mahallesı ba-şında, yolu üstünde, چون نشینی sen تو مر روی کسی, 'akıbet görürsün⁵⁹² o kimsenin yüzünü. Zîrâ yolu üstünde oturdukca matlûb (75a T) o yoldadır. Bir gün görmez isen elbette bir gün görürsün. Pes sırât-ı

⁵⁸⁶ dahi: -T

⁵⁸⁷ Keşfü'l-hafâ', II, 243; krş. " Bir şeyi isteyen, bulur.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 78; " من قرق باها و لیج و لیج : Kapıyı çalan ve (bunda) ısrar eden, girer.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 29.

⁵⁸⁸ vücûd: - T

⁵⁸⁹ "Kim (kapıyı) çalarsa, girer."

⁵⁹⁰ Yahud âhiretde müstefid : - T

⁵⁹¹ Her halukârda tasavvur edilmiş küllî bir mahrumiyet vardır."

⁵⁹² görürsün: göresin T

müstakîm üzre durup sa'y u ikdâma fûtûr vermemelidir.

چون ز چاهی میگئی هر روز ز خاک عاقبت اندر رسی به آب پاک

کوپاراسین، ya'nî kazasın, (80b H) çünkü bir kuyudan, چون ز چاهی ma'-i ta-hûra. İşte kuyuyu kazar gibi dâ'imâ hâk-i bedeni râh-ı cândan tat-hîr ederek, 'âkıbet mâ'-i ma'nâya erişmek mukarrerdir. Zîrâ âb, top-rağın altında olduğu gibi, cân dahil bedenın içindedir. Beyit:

آن چشمه که خضر یافت ازو آب حیات

593 اندر ره تست لیکن انباشته

buyurulduğu gibi ser-çeşme-i âb-ı hayât olan cân kuyusunu, dâ'i-mâ toprağ ile doldurmağa çalışırız. Eğer toprağını atmağa çalışsak elbette ol mâ'-i tahûra vusûl, mukarrerdir. Endek endek kuyûdât-ı beşerîyyeyi terk etmeye sa'y edip ve Cenâb-ı Hak'dan tevfiğ niyâz olunsa husûl müyesserdir.

گفت پیغمبر که چون کوی دری عاقبت زان در برون آید سری

Hazret-i Resûl-i Ekrem hadîs-i şerîfde buyurdu ki, گفت پیغمبر که (75b T) medlûlunca ilhâh, mûcib-i felâhdır. 594. çünkü bir kapıyı çalasin. Nakl-bî'l-ma'nâ tarîkıyladır. 595. bir baş zâhîr olur. Eâhîru'l-emr o kapıdan, ان الله يحب الملحن فی الدعاء. Bu fakîrin ma'lûmudur ki hadîs-i nebevî nakli, emr-i 'azîmdir. Ya zi-yâde-i elfâz, yahud nakz-ı (81a H) elfâz, yahud takdîm û te'hîr olu-nup, yahud hadîsin sıhhatinde hatâ olursa, iftirâ 'ale'r-Resûl, 'inda'llâh büyük ma'siyyetdir. Ammâ bir hadîs-i şerîf ki Hazret-i Pîr Efendimiz yahud Şeyh Muhyiddîn İbn-i 596 'Arabî nakl buyurular, benim i'tikâdında bu ihtimâlâtın cümlesinden ba'iddir. Zîrâ anlar ashâb-ı keşfin muktedâsı ve erbâb-ı hadîsin mâ-bihî'l-i'tinâsıdır. Nice olmayalar ki Hazret-i Pîr Efendimizin peder-i 'âlî-kadrleri, Sultânü'l-'ulemâ Hazretleri, yalnız esrâr-ı hadîsden olarak otuz bin hadîs-i şerîfe mahrem oldukları menkûldür. Ve Şeyh Sadrûd-dîn-i Konevî ki Hazret-i Pîr Efendimizle dâ'imâ musâhib idiler. Kutbüddîn-i Râzî ki sâhib-i metâli'dir ve üstâdî 597 Seyyid Şerîf-i

593 "Hızır'ın âb-ı hayâtı bulduğu çeşme senin yolundadır, lâkin (onu yığıntılar-la) doldurmuşsun.", krş. Lemeât, s. 85.

594 tarîkıyladır: tarîkîdır T

595 "Allâh duada ısrar edenleri sever.", Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, IV, 137.

596 İbn-i: - T

597 üstâdî: üstâd H

Cûrcânî'dir, ben 'ilm-i hadîsî Sadrüddîn-i Konevî gibi zâtdan ahz eyledim deyu iftîhâr etdiği, tevârihde mestûrdur. Hulâsa-i kelâm bir hadîs-i şerîfî *Hazret-i Pîr* Efendimiz nakl buyurduktan sonra, benim ol hadîs-i şerîfde min-cihetî's-sıhhat şübhem kalmaz. Şübhesi olan, nakıldan ictinâb edip anlardan akvâ râvî bulursa andan rivâyet etsin, yahud 'ilm-i hadîsin sîlsîlesini kat' etsin. Gelelim ser-rîşte-i kelâma⁵⁹⁸:

در طلب زن دائما تو هر دو دست که طلب در راه نیکو رهبرست

(81b H) zirâ, talebe ur, دائما تو هر دو دست, talebe ur, (76a T) güzel delîldir. Beyit⁵⁹⁹:

سبیل بی رهبر یمنزل میرساند خویش را

600 سوق در هر سر که باشد رهبری درکار نیست

ma'nâsınca tâlib-i Hak olan 'âşık-ı sâdık elbetde bî-behre kalmaz ve anı reh-nümâ-yı şevk, menzîl-i maksûda erîşdirip beyâbân-ı dalâlete salmaz. Peydâ-yı nâ-peydâ-yı talebde serseri gezenlere, Hızır-ı hîdâyet yetişmek mukarrerdir ve tefakkud-ı reh-nümâ edenlere, ism-i Hâdî meded-res olmasıyla mübeşşerdır.

که بگفت و گه بخاموشی و گه بکردن گیر هر سو بوی شه

و گه بوی, gâh sükût tarîkıyla, و گه بخاموشی, gâh nutk sebebiyle, که بگفت کردن گیر, bûy kerdên, kohulamak, tut, hâsıl ma'nâsına⁶⁰¹, ve gâh istîsmâm ile, her tarafdan, her سو, sultân-ı maksûdun râyîhasını ki nefehât-ı îlâhiyyedir. Ya'nî ey tâlib-i sâdık, hemân durmayıp, gâh cânib-i 'ibâre ve gâh mavkîf-ı işâreden istîsmâm-ı revâyîh-ı ledûn-niyye eylemeye sa'y eyle. Beyit:

این طلبکاری مبارک جنبشی است

602 این طلب در راه حق مانع کشی است

medlûlunca bir gün mevânî', mürtefi' olup bâb-ı 'inâyet nümâyân olup açılır ve pest ü bülend, tarîk-ı âsân olup yollar seçilir. Ol zamân görürsün ki, mîsrâ':

⁵⁹⁸ kelâma: kelâm T

⁵⁹⁹ beyit: - H

⁶⁰⁰ "Rehbersiz sel kendini menzile ulaştırır. Her başta bulunan rehberin sevkî (ise) işe yaramaz. (Yalnız başına hareket eden, menzile varamaz.)"; خوش : خریش H

⁶⁰¹ ma'nâsma: ma'nâ H

⁶⁰² "Bu isteklilik mübarek bir cünbüştür. Bu istek, Hak yolundaki engeli ortadan kaldırmaktır."

vardır ki nazra-i ûlâda gâyet güç görünür. Ammâ tarîkı üzre şûrû' olduğu gibi suhûletle hâsıl olur. Cânûb-i talebi birağıp andan a'lâ bir meslek mi dutsan gerekdir? Yok eğer fûtûr u melâlet (77a T) üzre olurum dersen, o iş 'âküller kârı değildir. 'Alâmet-i îmân, bir nefes sa'ydan hâli olmamaktır.

اندین ره می تراش و می خراش تا دم آخر دمی فارغ مباش

bu yolda, andın ve tırmala, ta dem âhir nefese dek, dmi bir nefes ferâgat etme. Yonup ve tırmalamak, bedeni riyâzetle me'lûf etmekden kinâye ola, yahud mücerred boş durmadan aylak işlemek yeğdir fehvâsınca شاعل نفسك قبل ان تشغلک بشی 610me- 'âline nazar edip cüz'i ve külli râh-ı Hakk'a mûsıl bir nesne ile meşgûl ol 611. Hiç olmazsa seni bâtıla iştigâlden alıkor. Hattâ ba'zı meşâyih tarîk-i bahirden Hacc-ı şerîfe giderken rûzgâr-ı muhâlif sebebiyle gemide çok durmak (83a H) iktizâ etdikde, dâ'imâ hırkasını sôkûp dikmekle meşgûl olurmuş. Su'âl olundukda, hıdmetsiz durmağa alışmayam, demişler. Bu zarûret hâli lâkin kâr-ı ehemm ü elzem. Evvelâ bir pîr-i refik-i sıddîk bulmağa sa'y edip, gece ve gündüz cüst-ü-cûda olmak olduğunu beyân edip buyururlar ki

همری را جو که زو پای مدد همدل و همدرد و همجوی ای احد

bir refik taleb eyle ki, andan meded bulasın. öyle refik ki, همدل و همدرد seninle gönü bir ola ve senin derdinle o da hı derd-nâk ola. Cenâb-ı ahadiyyete tâlib ola. Herkes tâlib-i ahadiyyetim der, ammâ yek-dil ü yek-derd olmak taleb-i ahadiyyetin nişânesidir. Anınçün جویای صد (77b T) buyurmadılar. Hâlbuki kâfiye el-verirdi. Pes öyle bir refik bul ki seninle yek-dil ü yek-derd ola. Zîrâ 612 demişler ki refik-i sâdık, tâlibin cânına cân katar. Ve ma'âza'llâh nâ-muvâfık olunca kişî, refikinden azar. Erenler Hak yoldaşa ve gerçek kardaşa muvaffak eyleye. Ve bu güne refik bulmak pişvâyı bulmaktan hasebi't-tertib evveldir. Zîrâ mürşid-i kâmilin kemâlin fehm edip hıdmetine mukaddem olmak, böyle bir refik müşâvere vü ittihâdıyla âsândır. Zîrâ bu refik, mübtedinin kendi cinsindendir; mürşid gibi değil. Mürşidin kemâl ü noksânını bilmek

609 "İlk bakış, ahmakların bakışıdır."

610 "Nefsin seni bir şeyle meşgul etmeden, sen onu meşgul et."

611 ol: ola T

612 krş. الرفیق قبل الطريق : Yola çıkmadan önce arkadaş edin.", Keşfü'l-hafâ, I,

ve mürşidi mürşidden seçmek, tâlibe göre emr-i muhâldir. İllâ mâ-şâ'allâh. (83b H) Ammâ refik-ı siddîkî tecrübe vû imtîhân, bir kolay hâldir.

لیک هر گمراه را همزه مدان غافلان خفته را آگه مدان

لیک lâkin⁶¹³, her bir azgını, her gمراه را, kendine yoldaş bilme, imtîhân eyle, غافلان خفته را, uyhuda olan gâfilleri, آگه مدان, uyanık bilme. Bunun imtîhânı böylecedir ki çünkü seninle yoldaş olmak isteye ve da'vâ-yı 'aşkda sâbit-kademim, diye. Bak gece uyhusu uyur mu, uyumaz mı? Zîrâ, beyit:

عجبا للمحب كيف يتم

614 كل نوم على المحب حرام

demişler. Hufte olan gâfilleri hem-râh bilme deyu buyurdukları bu ma'nâya işâretidir. Beyit⁶¹⁵:

'Âşık olan kardaşın belli nişânı vardır

Dûn uyhusu uyumaz didâra 'âşık olan

Ve⁶¹⁶ gözyaşı nişânesi cümlelerin bildiği hâldir ki hoş yaraşır 'âşık-lara gözyaşı, her kim 'âşıktır gözünden biline. Pes bu nişânlardan (78a T) kendinde birisi olmayınca anı yoldaş ittihâz etme. Ve ol güm-râh-ı bi-intibâhın ârdına uyup bir kadem gîtme. Lî-münşî'ihî:

Pey-revî olma gel ol reh-rev-i ârâmın kim

Çîn-i dâmenleri pîşânî-i rehden görûnür

هست تنهایی به از یاران بد نیک یابد چون نشیند بد شود

نیک یابد چون, tenhâlık iyidir, از یاران بد, kötû musâhiblerden, هست تنهایی به, zîrâ iyi olan âdem çünkü kötû olan âdem ile otura, o da- hi bed olur. Mîsrâ' (?): للريح اخذه فما قر به نتنا من النسق او طينا من الطين kaziyyeleri bi'd-defe'ât (84a H) tecrübe ile sâbit olmuştur ki iyilerle görûşen iyi ve kemlerle görûşen kem olur. Pîrân-ı pîşvâyân-ı tarikat böyle bu-yurmuşlardır. Kim anların kavli-i mu'teberlerine 'amel ederse,

613 lâkin: lîken T

614 "Sevenin uyuması şaşılacak şeydir. Zira sevene uyku haramdır."

615 beyit: - H

616 ve: - T

617 "Rüzgâr uğradığı (her yer)den, ya kokulardan bir koku, ya da çamurlardan bir çamur alır;" "İnsan karakteri bir hırsız, sohbet ise son derecede etkileyici bir güce sahiptir."

râh-ı necâtı bulur ve nâ-halefler ardına düşen, dalâletde telef olur.

غیر پیر استاد و سرلشکر مہاد پیر گردون نی ولی پیر رشاد

pirden gayrisi, استاد سرلشکر مہاد dervişlerin üstâdı ve 'âşıkların ser-'askeri olmasın, ولی پیر گردون نی ولی velâkin pîrden murâd olan, dehr-den kocamış ihtiyâr değil, پیر رشاد rûşd ve sedâd cihetinden pîrdir. Ya'nî mürûr-ı digerdır gadât. Ve gâşy ile pîr-i nâ-tevân olanlar⁶¹⁸ bu yolda mu'teber olmayıp ancak mesâlikden mehâlikden âgâh-ı semt-i selâmeti bilir. Delîl-i râh, (78b T) matlûbdur. Yohsa tarîk-ı Hakk'da pîre iktidâ lâzım imiş deyu varıp bir ak sakallı pîr-i nâ-bâ-liğîn elini tutup yol yanılma, pîrlikde ak sakal şart değildir. Gehvâ-rede Mesîh ve şikem-i mâderde Yahyâ 'aleyhi's-selâm nebî olduğu gibi anadan doğma velîler vardır. Dekâyık-ı hiyel-i nefsanîyyeyi ve meşârib-i tullâbı biri birinden fark eder ve 'uşşâk-ı teşne-lebi bir ne-fesle deryâ-yı envâra gark eder. Şeyh-i kâmil bulmağa sa'y etsene. Şecere-i sîdkın semere-i yakîn vere ve matlûb-ı dîl ü cânın olan dâ-men-i mahbûb, bu âlemde eline gire. Her ne istersen, zûr-ı⁶¹⁹ hîm-met-i (84b B) pîrân ile bulursun ve ne matlûb edersen, anlara hîd-metle nâ'il olursun.

پیر باشد نردبان آسمان تیر پران از کہ گردد از کمان

göğün nerdûbânı pîrdir. Her muhâl görünen nesne pîr kuvvetiyle yesirdir. تیر پران از کہ گردد ok kîmden uçar, perrân olur? Ya'nî okun âsumâna uçmasına sebep nedir? kemândan uçar. İrsâl-ı mesel san'atıyla mûstakîmü't-tab' olan tâlibi, tîre teşbîh buyurup ve ham-geştelle mevsûf olan pîri, kemâ-na temsil buyurup tîrin âsumâna uçması, belî bûkûlmüş kemânın zûru îla olduğu gibi. Beyit:

هست پیران دلیل ماست هر جا میرویم

620 قوت پرواز چون تیر از کمان داریم ما

istikâmet üzre olan 'âşık-ı sâdıkın 'âlem-i melekûta vusûlünün nerdûbânı pîrlerin hîmmetidir, buyururlar. Li-münşî'ihî:

Pîr-i ham-geştelerin (79a T) hîmmetidir bâ'is-i şân

Kîm kemânın bu söze tîr-i zebânı entak

⁶¹⁸ pîr-i nâ-tevân olanlar: pîr-i nâ-tevânlar T

⁶¹⁹ zûr: rûz T

⁶²⁰ "Nereye gitsek, pîrlerin hîmmeti bizim kılavuzumuzdur. Biz, yaydaki ok gibi uçma gücüne sahibiz."

621 dir. لسان الحال انطق من لسان المقال Zîrâ

Der-beyân-ı ân ki tâlib-râ her-âyine ez-pîr nâ-guzîr-est

Bu surhun mâ-ba'dında olan ebyât, ol tahkîkûn beyânındadır ki tâlib-i Hudâ olan her hâlde ve dâ'imâ bir pîr-î râh ve mürşid-i âgâhdan lâ-büddür. Mürşidsiz vusûl, hilâf-ı 'âdetu'llâhdır. Çünkü ebyât-ı sâbıkada reh-ber evsâfı zıkr olunmuş idi. Reh-berden dahi maksûd, mürşide isâl olduğunu bilip mürşidin evsâfına ve tarîk-ı Hakk'da irşâd-ı 'ibâd ile ittisâfına dâ'ir ahkâm-ı zâhire vü bâtına beyân buyururlar.

پیر را بگزین که بی پیر این سفر هست پس برآفت و خوف و خطر
cemî'-i mühimmât-ı seferiyyeden ol pîri intihâb eyle ki,
pîrsiz ve pişvâsız bu yol, gâyet çok 'âfetle
memlûdur. بی پیر این سفر هست پس برآفت و خوف و خطر ve havf u⁶²² hatar icâb edecek (85a H) şeylerle
doludur. Ya'nî eğer pîrsiz sülûk edersen bu yolda gül ü reh-zen katı
çokdur. Hem ser gîder, hem ser-mâye. Görmez misin?

آن روی که بارها تو رفته بی قلاوڑ اندر آن آشفته
bi'd-defe'ât sen gitmişsindir, öyle iken,
mûtehayyir ü perişân olmuş-
sundur. Fi'l-vâki' defe'ât ile geçdiği yolu bile âdem çok kere olur ki
yalnız bulup çıkaramaz. Bir kılavuza muhtâc olur. (79b T)

پس روی را که ندیدستی تو هیچ هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ
تو هیچ görmemişsindir, ندیدستی, şol bir yolu ki, öyle olunca, پس
sen aslâ, هین sakın, مرو تنها yalnız gitme, reh-berden baş
çevirme. Ya'nî الظاهر عنوان الیاطن⁶²³ medlûlunca zâhiren bu yoldan de-
fe'âtla geçmiş iken, çok kerre kılavuza muhtâc olduğun müsellemler i-
ken, bâtın yolu ki gâyet gizli ve reh-zenân-ı bî-pâyân ile mâl-â-mâl-
dır. Olmaya reh-berden imtinâ' etmeyesin ve hevâ-yı nefse tâbî' olup
yalnız başına gitmeyesin.

گر نباشد سایه او بر تو گول پس ترا سرگشته دارد بانگ غول
sen ahmakın ü-
zerinde سایه-bân (85b H) olmazsa, بر تو گول, ol pîrin sâyesi, اگر نباشد
624 اذا كان الامر كذلك , پس ترا سرگشته دارد, کند , دارد
seni ser-geşte ve âvâre eder. mevki'inde isti'mâl olduğun

621 "Lisan-ı hal, konuşma dilinden daha etkilidir."

622 u: - T

623 "Dış (görünüş), için göstergesidir."

624 "İş böyle olunca."

اطلب الدر اخی وسط الصدف واطلب الفن من اصحاب الحرف

sadefin orta-sında, inciye iste, ⁶³³ ey benim karındaşım, وسط الصدف ⁶³⁴ derler. fenni taleb eyle, الساكن متحرك والمتحرك ساكن, ehl-i san'atdan, ya'nî inciye sadefde ara ki itlâf-ı bîdâ'a etmeyesin. Yohsa meselâ sümûklü böcekde inci aramasının ne fâ'i-desi vardır ki. Ben kırk yıldır inci arıyorum, bulamadım dersin. Ve her san'atı erbâbından öğrenip kolayı var iken gücüne gidersen, tarîk-ı Hak'da sana pîr gerektir, dediler. Gûş-ı hûşını iyice tutup bir pişvâ ele getirmeğe say et. Boşuna yorulma. Ve nice zamân bu tarîkda puşt-pâ urdum deyu da'vâ-yı gûzâfa kurulma.

سایه شاهان طلب هر دم شتاب تا شوی زآن سایه بهتر ز آفتاب

her her ⁶³⁵ pâdişâhân ma'nevî sâye-i himmetini iste, سایه شاهان طلب acele eyle ki, ⁶³⁶ hattâ olası, تا شوی, o sâyeden nâşî, ⁶³⁷ âfitâbdan bih-ter olası. Pes dürr, sadefden ve fennî, erbâb-ı hırefden ahz olunduğunu bilip, beyit:

هر صدف دری و هر یزم چراغی دارد

نور تحقیق ز صاحب نظران باید جست ⁶³⁷

mefhûmunca bu tarîkı dahi şâhân-ı ma'nevîden ahz edip anların sâye-i 'inâyetlerini (81a T) reh-ber eyle ki (86b H) sûretde zıll-ı zalîldir. Ammâ hakikatde tûtiyâ-yı 'ayn-ı 'alîldir. Ve cümle-i ⁶³⁸ a'zâ vü cevârihın nûr-ı mahz kesilmeğe ⁶³⁹, ol sâye delîldir.

مهر پاکان در میان جان نشان دل مده الا بهر دغوشان

câ-⁶⁴⁰ nın ortasına dik, illâ kulûb-ı sâfiy-ye ashâbına gönül ver. ⁶⁴¹ medlûlunca mādâmki evliyâ vü asfiyâya mahabbet senin derûnunda ola, sen dahi evliyâdan ma'-

⁶³² zûrunu: rûzunu H

⁶³³ ای اخی : خی T

⁶³⁴ "Durgun olan, hareketli; hareketli olan da durgundur."

⁶³⁵ pâdişâhân-ı: pâdişâh-ı T

⁶³⁶ "Hayır(lı iş) ertelenmez."

⁶³⁷ "Her sadefin bir incisi ve her meclisin bir mumu vardır. Hakikat nurunu ileri görürlülerde aramak gerekir."

⁶³⁸ cümle-i: cümle T

⁶³⁹ kesilmeğe: kesilmekle T

⁶⁴⁰ ortasına: ortasında H

⁶⁴¹ "Kişi sevdiği ile beraberdir.", Keşfü'l-hafâ', II, 202.

dûd olursun. Eşkıyâya mahabbet edersen eşkıyâdan ma'dûd olmak iktizâ eder ki, ولا تركنوا الى الذين ظلموا ففسدكم النار, 642 vârid olmuştur. Öyle olunca her 643 kişi sevdiğiyle haşr olup mahbûbuyla berâber kopar. Sen de evliyâ mahabbetiyle me'lûf ol ki anlarla haşr olasın.

644 رو بگو یار خدایی را تو زود چون چنان کردی خدا یار تو بود
var iste, یار خدایی را, Hudâ'ya mensûb olan yâr, sen 'acele
eyle, چون چنان کردی, 645 çünkü öyle edesin, خدا یار تو بود, Allâh senin refîkîn
olur, نعم المولى ونعم الرفيق, 646 Hudâ'ya mensûb olan yâr ki lillâh mahab-
bet etdiğin âdemdir. ان الله يحب المتحابين فى الله, 647 (87a H) masdûkunca
Allâh için mahabbet eyle ve Allâh için mahabbet edenlerle mahab-
bet eyle ve Allâh'ı sevenlerle (81b T) muhabbet eyle ki evliyâ'u'llâhın
bu 'âlemde sebab-i ikâmetleri bu mahabbetdir ki âlem-i âhîret ârzû-
su kendilere geldikce beynlerinde mahabbet fi'llâh olan ahillâ-yı dîn
firâk-ı sûrîsi hatırlarına gelip bu dâr-ı mihnetde anınla eğlenirler
imîş. Ve meşâkk-ı bî-fâ'ide-i cihândan yoruldukca ihvân-ı 'aşk soh-
betiyle 648 dinlenir imîş. Bu nükteyi dehr ü ân mukurrıdır. Hem-râh
ile râh ikisi birdir. Bu râha sülûk eden dil-i âgâh, hem-râhı bulup,
bulundu hem râh.

Der-beyân-ı fevâ'id-i sohbet-i merdân-ı Hudâ

Merdân-ı ilâhiyye ile olan sohbetin fevâ'id-i beyânındadır.

هر که خواهد همنشینی با خدا گر نشیند در حضور اولیا
her kim dilerse, Cenâb-ı Hakk ile hem-nişîn ol-
mağı dilerse, ana bedel, گر نشیند otursun. گر lafzı sîga-yı emr üzere
dâhil oldukda emr-i gâ'ib olur. Ke-zâlik nehiyde dahi hâl böyledir. در
649 ya'nî ایا رأوا ذکر الله evliyâ huzûrunda, evliyânın tavsîfinde
anlar görüldükde Allâh hâtıra gelen tâ'îfedir, demişler. Ve bu hakkı

642 "Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur...", Kur'ân, 11/113.

643 her: bir T

644 T چنان : چنان

645 T چنان : چنان

646 "Ne güzel Mevlâ, ne güzel dost.", krş. " نعم المولى : ...Ne güzel Mevlâ-
dır...", Kur'ân, 22/78 ve " حسنت عرتلنا : ...Ne güzel kalma yeri.", Kur'ân, 18/31.

647 "Hiç şüphesiz, birbirini Allâh için sevenleri de Allah sever."

648 sohbetiyle: sohbetle H

649 krş. " ذكروا الله : Allâh'ı zikrederler (anarlar, hatırlarlar).", Kur'ân, 3/135;
26/227.

zikre bâ'is oldukları ba'zıları kendilerden havârik-ı 'âde zuhûr etmekle herkesin fâ'il-i hakîkiyi yâd eylesesidir, demişler. Ba'zı dahi evliyânın tahammül etdikleri fakr u fâka ve zûll ü meskenet ve şiddet-i mücâhede ve güne güne belâlardır ki Hakk'ı yâda bâ'is olur, demişler. Ve ekser-i kümmelîn bu ma'nâyı tercîh **(87b H)** etmişler. Hulâsa, evliyâyı gördükce Hakk zıkr olunur ve ⁶⁵⁰ انا جلیس من ذکر نی mukarrerdir. Öyle olunca Hakk ile celis olmasının tarîkı, evliyâ ile celis olmakdır. Ez-cümle mürid-i sâdika göre ki nisbet kalbinde takarrür etmemişdir. **(82a T)** Bir 'ân sohbet-i evliyâdan cüdâ olsa gaffet ana istilâ eder. Ve azacık bigâneler ülfetiyle olanca safâsı elden gider. Anınçün öyle olan mürîde hitâb buyurup zararını beyân ederler ki,

از حضور اولیا گر بگلی تو هلاکی زانکه جزئی نی کلی

evliyâ huzûrunda, ⁶⁵¹ اگر بگلی eğer sen mûnkatı' olur isen ol sebepten ki ⁶⁵² زانکه جزئی نی کلی ol sen helâksın, öyle bil kendini, küll değilsin. Bu "cüz'sün, küll değilsin ta'bîr", çok ma'nâ götürür. Lâkin zâhiren mürid, kendinde olan fenâ-fi's-şeyh hasebiyle şeyhin a'zâsından bir 'uzuv gibi olmuştur. Pes anın tasarrufu dâ'imâ şeyhi cânibindendir. Meselâ, şahs-ı vâhidin elinin gördüğü iş, bir i'tibâr ile deste isnâd olunup, sâ'ir cemi'-i i'tibâr anda ol şahsa isnâd olunur. Zirâ ma'âza'llâh elini kesseler ol dest-i maktû' bir iş işlemeğe kâdir olmayıp, mürde hükmünde olduğu gibi mürid dahi şeyhinden munfasıl olunca hâlik ve nefsine gayr-i mâlik olup sûrî vü ma'nevî amelden kalıp, kesb-i merâtib-i ma'neviyye edemez ve makâm-ı bu'd-ı gurbetde kalıp **(88a H)** sıla-i vuslata gidemez.

چون شوی دور از حضور اولیا در حقیقت گشته دور از خدا

evliyânın huzûrundan ⁶⁵¹ چون شوی دور از حضور اولیا, ⁶⁵² ba'id olmuştur, ⁶⁵³ hakikatde, ⁶⁵⁴ دور, ⁶⁵⁵ ba'id olmuştur, ⁶⁵⁶ دور, ⁶⁵⁷ ba'id olmuştur, ⁶⁵⁸ دور, ⁶⁵⁹ ba'id olmuştur, ⁶⁶⁰ دور, ⁶⁶¹ ba'id olmuştur, ⁶⁶² دور, ⁶⁶³ ba'id olmuştur, ⁶⁶⁴ دور, ⁶⁶⁵ ba'id olmuştur, ⁶⁶⁶ دور, ⁶⁶⁷ ba'id olmuştur, ⁶⁶⁸ دور, ⁶⁶⁹ ba'id olmuştur, ⁶⁷⁰ دور, ⁶⁷¹ ba'id olmuştur, ⁶⁷² دور, ⁶⁷³ ba'id olmuştur, ⁶⁷⁴ دور, ⁶⁷⁵ ba'id olmuştur, ⁶⁷⁶ دور, ⁶⁷⁷ ba'id olmuştur, ⁶⁷⁸ دور, ⁶⁷⁹ ba'id olmuştur, ⁶⁸⁰ دور, ⁶⁸¹ ba'id olmuştur, ⁶⁸² دور, ⁶⁸³ ba'id olmuştur, ⁶⁸⁴ دور, ⁶⁸⁵ ba'id olmuştur, ⁶⁸⁶ دور, ⁶⁸⁷ ba'id olmuştur, ⁶⁸⁸ دور, ⁶⁸⁹ ba'id olmuştur, ⁶⁹⁰ دور, ⁶⁹¹ ba'id olmuştur, ⁶⁹² دور, ⁶⁹³ ba'id olmuştur, ⁶⁹⁴ دور, ⁶⁹⁵ ba'id olmuştur, ⁶⁹⁶ دور, ⁶⁹⁷ ba'id olmuştur, ⁶⁹⁸ دور, ⁶⁹⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁰⁰ دور, ⁷⁰¹ ba'id olmuştur, ⁷⁰² دور, ⁷⁰³ ba'id olmuştur, ⁷⁰⁴ دور, ⁷⁰⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁰⁶ دور, ⁷⁰⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁰⁸ دور, ⁷⁰⁹ ba'id olmuştur, ⁷¹⁰ دور, ⁷¹¹ ba'id olmuştur, ⁷¹² دور, ⁷¹³ ba'id olmuştur, ⁷¹⁴ دور, ⁷¹⁵ ba'id olmuştur, ⁷¹⁶ دور, ⁷¹⁷ ba'id olmuştur, ⁷¹⁸ دور, ⁷¹⁹ ba'id olmuştur, ⁷²⁰ دور, ⁷²¹ ba'id olmuştur, ⁷²² دور, ⁷²³ ba'id olmuştur, ⁷²⁴ دور, ⁷²⁵ ba'id olmuştur, ⁷²⁶ دور, ⁷²⁷ ba'id olmuştur, ⁷²⁸ دور, ⁷²⁹ ba'id olmuştur, ⁷³⁰ دور, ⁷³¹ ba'id olmuştur, ⁷³² دور, ⁷³³ ba'id olmuştur, ⁷³⁴ دور, ⁷³⁵ ba'id olmuştur, ⁷³⁶ دور, ⁷³⁷ ba'id olmuştur, ⁷³⁸ دور, ⁷³⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁴⁰ دور, ⁷⁴¹ ba'id olmuştur, ⁷⁴² دور, ⁷⁴³ ba'id olmuştur, ⁷⁴⁴ دور, ⁷⁴⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁴⁶ دور, ⁷⁴⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁴⁸ دور, ⁷⁴⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁵⁰ دور, ⁷⁵¹ ba'id olmuştur, ⁷⁵² دور, ⁷⁵³ ba'id olmuştur, ⁷⁵⁴ دور, ⁷⁵⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁵⁶ دور, ⁷⁵⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁵⁸ دور, ⁷⁵⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁶⁰ دور, ⁷⁶¹ ba'id olmuştur, ⁷⁶² دور, ⁷⁶³ ba'id olmuştur, ⁷⁶⁴ دور, ⁷⁶⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁶⁶ دور, ⁷⁶⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁶⁸ دور, ⁷⁶⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁷⁰ دور, ⁷⁷¹ ba'id olmuştur, ⁷⁷² دور, ⁷⁷³ ba'id olmuştur, ⁷⁷⁴ دور, ⁷⁷⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁷⁶ دور, ⁷⁷⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁷⁸ دور, ⁷⁷⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁸⁰ دور, ⁷⁸¹ ba'id olmuştur, ⁷⁸² دور, ⁷⁸³ ba'id olmuştur, ⁷⁸⁴ دور, ⁷⁸⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁸⁶ دور, ⁷⁸⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁸⁸ دور, ⁷⁸⁹ ba'id olmuştur, ⁷⁹⁰ دور, ⁷⁹¹ ba'id olmuştur, ⁷⁹² دور, ⁷⁹³ ba'id olmuştur, ⁷⁹⁴ دور, ⁷⁹⁵ ba'id olmuştur, ⁷⁹⁶ دور, ⁷⁹⁷ ba'id olmuştur, ⁷⁹⁸ دور, ⁷⁹⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁰⁰ دور, ⁸⁰¹ ba'id olmuştur, ⁸⁰² دور, ⁸⁰³ ba'id olmuştur, ⁸⁰⁴ دور, ⁸⁰⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁰⁶ دور, ⁸⁰⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁰⁸ دور, ⁸⁰⁹ ba'id olmuştur, ⁸¹⁰ دور, ⁸¹¹ ba'id olmuştur, ⁸¹² دور, ⁸¹³ ba'id olmuştur, ⁸¹⁴ دور, ⁸¹⁵ ba'id olmuştur, ⁸¹⁶ دور, ⁸¹⁷ ba'id olmuştur, ⁸¹⁸ دور, ⁸¹⁹ ba'id olmuştur, ⁸²⁰ دور, ⁸²¹ ba'id olmuştur, ⁸²² دور, ⁸²³ ba'id olmuştur, ⁸²⁴ دور, ⁸²⁵ ba'id olmuştur, ⁸²⁶ دور, ⁸²⁷ ba'id olmuştur, ⁸²⁸ دور, ⁸²⁹ ba'id olmuştur, ⁸³⁰ دور, ⁸³¹ ba'id olmuştur, ⁸³² دور, ⁸³³ ba'id olmuştur, ⁸³⁴ دور, ⁸³⁵ ba'id olmuştur, ⁸³⁶ دور, ⁸³⁷ ba'id olmuştur, ⁸³⁸ دور, ⁸³⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁴⁰ دور, ⁸⁴¹ ba'id olmuştur, ⁸⁴² دور, ⁸⁴³ ba'id olmuştur, ⁸⁴⁴ دور, ⁸⁴⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁴⁶ دور, ⁸⁴⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁴⁸ دور, ⁸⁴⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁵⁰ دور, ⁸⁵¹ ba'id olmuştur, ⁸⁵² دور, ⁸⁵³ ba'id olmuştur, ⁸⁵⁴ دور, ⁸⁵⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁵⁶ دور, ⁸⁵⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁵⁸ دور, ⁸⁵⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁶⁰ دور, ⁸⁶¹ ba'id olmuştur, ⁸⁶² دور, ⁸⁶³ ba'id olmuştur, ⁸⁶⁴ دور, ⁸⁶⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁶⁶ دور, ⁸⁶⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁶⁸ دور, ⁸⁶⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁷⁰ دور, ⁸⁷¹ ba'id olmuştur, ⁸⁷² دور, ⁸⁷³ ba'id olmuştur, ⁸⁷⁴ دور, ⁸⁷⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁷⁶ دور, ⁸⁷⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁷⁸ دور, ⁸⁷⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁸⁰ دور, ⁸⁸¹ ba'id olmuştur, ⁸⁸² دور, ⁸⁸³ ba'id olmuştur, ⁸⁸⁴ دور, ⁸⁸⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁸⁶ دور, ⁸⁸⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁸⁸ دور, ⁸⁸⁹ ba'id olmuştur, ⁸⁹⁰ دور, ⁸⁹¹ ba'id olmuştur, ⁸⁹² دور, ⁸⁹³ ba'id olmuştur, ⁸⁹⁴ دور, ⁸⁹⁵ ba'id olmuştur, ⁸⁹⁶ دور, ⁸⁹⁷ ba'id olmuştur, ⁸⁹⁸ دور, ⁸⁹⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁰⁰ دور, ⁹⁰¹ ba'id olmuştur, ⁹⁰² دور, ⁹⁰³ ba'id olmuştur, ⁹⁰⁴ دور, ⁹⁰⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁰⁶ دور, ⁹⁰⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁰⁸ دور, ⁹⁰⁹ ba'id olmuştur, ⁹¹⁰ دور, ⁹¹¹ ba'id olmuştur, ⁹¹² دور, ⁹¹³ ba'id olmuştur, ⁹¹⁴ دور, ⁹¹⁵ ba'id olmuştur, ⁹¹⁶ دور, ⁹¹⁷ ba'id olmuştur, ⁹¹⁸ دور, ⁹¹⁹ ba'id olmuştur, ⁹²⁰ دور, ⁹²¹ ba'id olmuştur, ⁹²² دور, ⁹²³ ba'id olmuştur, ⁹²⁴ دور, ⁹²⁵ ba'id olmuştur, ⁹²⁶ دور, ⁹²⁷ ba'id olmuştur, ⁹²⁸ دور, ⁹²⁹ ba'id olmuştur, ⁹³⁰ دور, ⁹³¹ ba'id olmuştur, ⁹³² دور, ⁹³³ ba'id olmuştur, ⁹³⁴ دور, ⁹³⁵ ba'id olmuştur, ⁹³⁶ دور, ⁹³⁷ ba'id olmuştur, ⁹³⁸ دور, ⁹³⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁴⁰ دور, ⁹⁴¹ ba'id olmuştur, ⁹⁴² دور, ⁹⁴³ ba'id olmuştur, ⁹⁴⁴ دور, ⁹⁴⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁴⁶ دور, ⁹⁴⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁴⁸ دور, ⁹⁴⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁵⁰ دور, ⁹⁵¹ ba'id olmuştur, ⁹⁵² دور, ⁹⁵³ ba'id olmuştur, ⁹⁵⁴ دور, ⁹⁵⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁵⁶ دور, ⁹⁵⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁵⁸ دور, ⁹⁵⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁶⁰ دور, ⁹⁶¹ ba'id olmuştur, ⁹⁶² دور, ⁹⁶³ ba'id olmuştur, ⁹⁶⁴ دور, ⁹⁶⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁶⁶ دور, ⁹⁶⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁶⁸ دور, ⁹⁶⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁷⁰ دور, ⁹⁷¹ ba'id olmuştur, ⁹⁷² دور, ⁹⁷³ ba'id olmuştur, ⁹⁷⁴ دور, ⁹⁷⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁷⁶ دور, ⁹⁷⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁷⁸ دور, ⁹⁷⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁸⁰ دور, ⁹⁸¹ ba'id olmuştur, ⁹⁸² دور, ⁹⁸³ ba'id olmuştur, ⁹⁸⁴ دور, ⁹⁸⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁸⁶ دور, ⁹⁸⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁸⁸ دور, ⁹⁸⁹ ba'id olmuştur, ⁹⁹⁰ دور, ⁹⁹¹ ba'id olmuştur, ⁹⁹² دور, ⁹⁹³ ba'id olmuştur, ⁹⁹⁴ دور, ⁹⁹⁵ ba'id olmuştur, ⁹⁹⁶ دور, ⁹⁹⁷ ba'id olmuştur, ⁹⁹⁸ دور, ⁹⁹⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁰⁰ دور, ¹⁰⁰¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁰² دور, ¹⁰⁰³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁰⁴ دور, ¹⁰⁰⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁰⁶ دور, ¹⁰⁰⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁰⁸ دور, ¹⁰⁰⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰¹⁰ دور, ¹⁰¹¹ ba'id olmuştur, ¹⁰¹² دور, ¹⁰¹³ ba'id olmuştur, ¹⁰¹⁴ دور, ¹⁰¹⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰¹⁶ دور, ¹⁰¹⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰¹⁸ دور, ¹⁰¹⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰²⁰ دور, ¹⁰²¹ ba'id olmuştur, ¹⁰²² دور, ¹⁰²³ ba'id olmuştur, ¹⁰²⁴ دور, ¹⁰²⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰²⁶ دور, ¹⁰²⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰²⁸ دور, ¹⁰²⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰³⁰ دور, ¹⁰³¹ ba'id olmuştur, ¹⁰³² دور, ¹⁰³³ ba'id olmuştur, ¹⁰³⁴ دور, ¹⁰³⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰³⁶ دور, ¹⁰³⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰³⁸ دور, ¹⁰³⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁴⁰ دور, ¹⁰⁴¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁴² دور, ¹⁰⁴³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁴⁴ دور, ¹⁰⁴⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁴⁶ دور, ¹⁰⁴⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁴⁸ دور, ¹⁰⁴⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁵⁰ دور, ¹⁰⁵¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁵² دور, ¹⁰⁵³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁵⁴ دور, ¹⁰⁵⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁵⁶ دور, ¹⁰⁵⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁵⁸ دور, ¹⁰⁵⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁶⁰ دور, ¹⁰⁶¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁶² دور, ¹⁰⁶³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁶⁴ دور, ¹⁰⁶⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁶⁶ دور, ¹⁰⁶⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁶⁸ دور, ¹⁰⁶⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁷⁰ دور, ¹⁰⁷¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁷² دور, ¹⁰⁷³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁷⁴ دور, ¹⁰⁷⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁷⁶ دور, ¹⁰⁷⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁷⁸ دور, ¹⁰⁷⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁸⁰ دور, ¹⁰⁸¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁸² دور, ¹⁰⁸³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁸⁴ دور, ¹⁰⁸⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁸⁶ دور, ¹⁰⁸⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁸⁸ دور, ¹⁰⁸⁹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁹⁰ دور, ¹⁰⁹¹ ba'id olmuştur, ¹⁰⁹² دور, ¹⁰⁹³ ba'id olmuştur, ¹⁰⁹⁴ دور, ¹⁰⁹⁵ ba'id olmuştur, ¹⁰⁹⁶ دور, ¹⁰⁹⁷ ba'id olmuştur, ¹⁰⁹⁸ دور, ¹⁰⁹⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁰⁰ دور, ¹¹⁰¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁰² دور, ¹¹⁰³ ba'id olmuştur, ¹¹⁰⁴ دور, ¹¹⁰⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁰⁶ دور, ¹¹⁰⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁰⁸ دور, ¹¹⁰⁹ ba'id olmuştur, ¹¹¹⁰ دور, ¹¹¹¹ ba'id olmuştur, ¹¹¹² دور, ¹¹¹³ ba'id olmuştur, ¹¹¹⁴ دور, ¹¹¹⁵ ba'id olmuştur, ¹¹¹⁶ دور, ¹¹¹⁷ ba'id olmuştur, ¹¹¹⁸ دور, ¹¹¹⁹ ba'id olmuştur, ¹¹²⁰ دور, ¹¹²¹ ba'id olmuştur, ¹¹²² دور, ¹¹²³ ba'id olmuştur, ¹¹²⁴ دور, ¹¹²⁵ ba'id olmuştur, ¹¹²⁶ دور, ¹¹²⁷ ba'id olmuştur, ¹¹²⁸ دور, ¹¹²⁹ ba'id olmuştur, ¹¹³⁰ دور, ¹¹³¹ ba'id olmuştur, ¹¹³² دور, ¹¹³³ ba'id olmuştur, ¹¹³⁴ دور, ¹¹³⁵ ba'id olmuştur, ¹¹³⁶ دور, ¹¹³⁷ ba'id olmuştur, ¹¹³⁸ دور, ¹¹³⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁴⁰ دور, ¹¹⁴¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁴² دور, ¹¹⁴³ ba'id olmuştur, ¹¹⁴⁴ دور, ¹¹⁴⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁴⁶ دور, ¹¹⁴⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁴⁸ دور, ¹¹⁴⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁵⁰ دور, ¹¹⁵¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁵² دور, ¹¹⁵³ ba'id olmuştur, ¹¹⁵⁴ دور, ¹¹⁵⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁵⁶ دور, ¹¹⁵⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁵⁸ دور, ¹¹⁵⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁶⁰ دور, ¹¹⁶¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁶² دور, ¹¹⁶³ ba'id olmuştur, ¹¹⁶⁴ دور, ¹¹⁶⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁶⁶ دور, ¹¹⁶⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁶⁸ دور, ¹¹⁶⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁷⁰ دور, ¹¹⁷¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁷² دور, ¹¹⁷³ ba'id olmuştur, ¹¹⁷⁴ دور, ¹¹⁷⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁷⁶ دور, ¹¹⁷⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁷⁸ دور, ¹¹⁷⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁸⁰ دور, ¹¹⁸¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁸² دور, ¹¹⁸³ ba'id olmuştur, ¹¹⁸⁴ دور, ¹¹⁸⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁸⁶ دور, ¹¹⁸⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁸⁸ دور, ¹¹⁸⁹ ba'id olmuştur, ¹¹⁹⁰ دور, ¹¹⁹¹ ba'id olmuştur, ¹¹⁹² دور, ¹¹⁹³ ba'id olmuştur, ¹¹⁹⁴ دور, ¹¹⁹⁵ ba'id olmuştur, ¹¹⁹⁶ دور, ¹¹⁹⁷ ba'id olmuştur, ¹¹⁹⁸ دور, ¹¹⁹⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁰⁰ دور, ¹²⁰¹ ba'id olmuştur, ¹²⁰² دور, ¹²⁰³ ba'id olmuştur, ¹²⁰⁴ دور, ¹²⁰⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁰⁶ دور, ¹²⁰⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁰⁸ دور, ¹²⁰⁹ ba'id olmuştur, ¹²¹⁰ دور, ¹²¹¹ ba'id olmuştur, ¹²¹² دور, ¹²¹³ ba'id olmuştur, ¹²¹⁴ دور, ¹²¹⁵ ba'id olmuştur, ¹²¹⁶ دور, ¹²¹⁷ ba'id olmuştur, ¹²¹⁸ دور, ¹²¹⁹ ba'id olmuştur, ¹²²⁰ دور, ¹²²¹ ba'id olmuştur, ¹²²² دور, ¹²²³ ba'id olmuştur, ¹²²⁴ دور, ¹²²⁵ ba'id olmuştur, ¹²²⁶ دور, ¹²²⁷ ba'id olmuştur, ¹²²⁸ دور, ¹²²⁹ ba'id olmuştur, ¹²³⁰ دور, ¹²³¹ ba'id olmuştur, ¹²³² دور, ¹²³³ ba'id olmuştur, ¹²³⁴ دور, ¹²³⁵ ba'id olmuştur, ¹²³⁶ دور, ¹²³⁷ ba'id olmuştur, ¹²³⁸ دور, ¹²³⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁴⁰ دور, ¹²⁴¹ ba'id olmuştur, ¹²⁴² دور, ¹²⁴³ ba'id olmuştur, ¹²⁴⁴ دور, ¹²⁴⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁴⁶ دور, ¹²⁴⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁴⁸ دور, ¹²⁴⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁵⁰ دور, ¹²⁵¹ ba'id olmuştur, ¹²⁵² دور, ¹²⁵³ ba'id olmuştur, ¹²⁵⁴ دور, ¹²⁵⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁵⁶ دور, ¹²⁵⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁵⁸ دور, ¹²⁵⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁶⁰ دور, ¹²⁶¹ ba'id olmuştur, ¹²⁶² دور, ¹²⁶³ ba'id olmuştur, ¹²⁶⁴ دور, ¹²⁶⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁶⁶ دور, ¹²⁶⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁶⁸ دور, ¹²⁶⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁷⁰ دور, ¹²⁷¹ ba'id olmuştur, ¹²⁷² دور, ¹²⁷³ ba'id olmuştur, ¹²⁷⁴ دور, ¹²⁷⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁷⁶ دور, ¹²⁷⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁷⁸ دور, ¹²⁷⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁸⁰ دور, ¹²⁸¹ ba'id olmuştur, ¹²⁸² دور, ¹²⁸³ ba'id olmuştur, ¹²⁸⁴ دور, ¹²⁸⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁸⁶ دور, ¹²⁸⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁸⁸ دور, ¹²⁸⁹ ba'id olmuştur, ¹²⁹⁰ دور, ¹²⁹¹ ba'id olmuştur, ¹²⁹² دور, ¹²⁹³ ba'id olmuştur, ¹²⁹⁴ دور, ¹²⁹⁵ ba'id olmuştur, ¹²⁹⁶ دور, ¹²⁹⁷ ba'id olmuştur, ¹²⁹⁸ دور, ¹²⁹⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁰⁰ دور, ¹³⁰¹ ba'id olmuştur, ¹³⁰² دور, ¹³⁰³ ba'id olmuştur, ¹³⁰⁴ دور, ¹³⁰⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁰⁶ دور, ¹³⁰⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁰⁸ دور, ¹³⁰⁹ ba'id olmuştur, ¹³¹⁰ دور, ¹³¹¹ ba'id olmuştur, ¹³¹² دور, ¹³¹³ ba'id olmuştur, ¹³¹⁴ دور, ¹³¹⁵ ba'id olmuştur, ¹³¹⁶ دور, ¹³¹⁷ ba'id olmuştur, ¹³¹⁸ دور, ¹³¹⁹ ba'id olmuştur, ¹³²⁰ دور, ¹³²¹ ba'id olmuştur, ¹³²² دور, ¹³²³ ba'id olmuştur, ¹³²⁴ دور, ¹³²⁵ ba'id olmuştur, ¹³²⁶ دور, ¹³²⁷ ba'id olmuştur, ¹³²⁸ دور, ¹³²⁹ ba'id olmuştur, ¹³³⁰ دور, ¹³³¹ ba'id olmuştur, ¹³³² دور, ¹³³³ ba'id olmuştur, ¹³³⁴ دور, ¹³³⁵ ba'id olmuştur, ¹³³⁶ دور, ¹³³⁷ ba'id olmuştur, ¹³³⁸ دور, ¹³³⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁴⁰ دور, ¹³⁴¹ ba'id olmuştur, ¹³⁴² دور, ¹³⁴³ ba'id olmuştur, ¹³⁴⁴ دور, ¹³⁴⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁴⁶ دور, ¹³⁴⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁴⁸ دور, ¹³⁴⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁵⁰ دور, ¹³⁵¹ ba'id olmuştur, ¹³⁵² دور, ¹³⁵³ ba'id olmuştur, ¹³⁵⁴ دور, ¹³⁵⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁵⁶ دور, ¹³⁵⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁵⁸ دور, ¹³⁵⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁶⁰ دور, ¹³⁶¹ ba'id olmuştur, ¹³⁶² دور, ¹³⁶³ ba'id olmuştur, ¹³⁶⁴ دور, ¹³⁶⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁶⁶ دور, ¹³⁶⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁶⁸ دور, ¹³⁶⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁷⁰ دور, ¹³⁷¹ ba'id olmuştur, ¹³⁷² دور, ¹³⁷³ ba'id olmuştur, ¹³⁷⁴ دور, ¹³⁷⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁷⁶ دور, ¹³⁷⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁷⁸ دور, ¹³⁷⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁸⁰ دور, ¹³⁸¹ ba'id olmuştur, ¹³⁸² دور, ¹³⁸³ ba'id olmuştur, ¹³⁸⁴ دور, ¹³⁸⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁸⁶ دور, ¹³⁸⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁸⁸ دور, ¹³⁸⁹ ba'id olmuştur, ¹³⁹⁰ دور, ¹³⁹¹ ba'id olmuştur, ¹³⁹² دور, ¹³⁹³ ba'id olmuştur, ¹³⁹⁴ دور, ¹³⁹⁵ ba'id olmuştur, ¹³⁹⁶ دور, ¹³⁹⁷ ba'id olmuştur, ¹³⁹⁸ دور, ¹³⁹⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁰⁰ دور, ¹⁴⁰¹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁰² دور, ¹⁴⁰³ ba'id olmuştur, ¹⁴⁰⁴ دور, ¹⁴⁰⁵ ba'id olmuştur, ¹⁴⁰⁶ دور, ¹⁴⁰⁷ ba'id olmuştur, ¹⁴⁰⁸ دور, ¹⁴⁰⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴¹⁰ دور, ¹⁴¹¹ ba'id olmuştur, ¹⁴¹² دور, ¹⁴¹³ ba'id olmuştur, ¹⁴¹⁴ دور, ¹⁴¹⁵ ba'id olmuştur, ¹⁴¹⁶ دور, ¹⁴¹⁷ ba'id olmuştur, ¹⁴¹⁸ دور, ¹⁴¹⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴²⁰ دور, ¹⁴²¹ ba'id olmuştur, ¹⁴²² دور, ¹⁴²³ ba'id olmuştur, ¹⁴²⁴ دور, ¹⁴²⁵ ba'id olmuştur, ¹⁴²⁶ دور, ¹⁴²⁷ ba'id olmuştur, ¹⁴²⁸ دور, ¹⁴²⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴³⁰ دور, ¹⁴³¹ ba'id olmuştur, ¹⁴³² دور, ¹⁴³³ ba'id olmuştur, ¹⁴³⁴ دور, ¹⁴³⁵ ba'id olmuştur, ¹⁴³⁶ دور, ¹⁴³⁷ ba'id olmuştur, ¹⁴³⁸ دور, ¹⁴³⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁴⁰ دور, ¹⁴⁴¹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁴² دور, ¹⁴⁴³ ba'id olmuştur, ¹⁴⁴⁴ دور, ¹⁴⁴⁵ ba'id olmuştur, ¹⁴⁴⁶ دور, ¹⁴⁴⁷ ba'id olmuştur, ¹⁴⁴⁸ دور, ¹⁴⁴⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁵⁰ دور, ¹⁴⁵¹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁵² دور, ¹⁴⁵³ ba'id olmuştur, ¹⁴⁵⁴ دور, ¹⁴⁵⁵ ba'id olmuştur, ¹⁴⁵⁶ دور, ¹⁴⁵⁷ ba'id olmuştur, ¹⁴⁵⁸ دور, ¹⁴⁵⁹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁶⁰ دور, ¹⁴⁶¹ ba'id olmuştur, ¹⁴⁶² دور, ¹⁴⁶³ ba'id olmuştur, ¹⁴⁶⁴ دور, ¹⁴⁶⁵ ba'id olmuştur

yâdan ba'id olmak, Hakk'dan ba'id olmağı mûcib ve evliyâyâ karîb olmak Hakk'a karîb olmağı mûcib olunca,

هم عطا بابی و هم باشی فتا همنشین اعلیٰ معنی باش تا

ehl-i ma'nâ ile mûcâlis ol, ta hattâ, هم عطا بابی hem 'atâ vü ihsân bulasın, و هم باشی فتا ve hem merd olasın. Hem 'atâ vü ihsân bulmak, hem merd-i kâmil olmak, ehl-i ma'nâ ile hem-nişîn olmakdan neş'et etmekle lâıyıkdır ki mürîd bir 'ân murâddan cûdâ olmaya. Hattâ Hazret-i Pîr Efendimiz, fukarâsına زانو بزانو نشیند 654 deyu emr buyurdukları mesmû'dur. Ol rûtbe kurbda olmalı ki diz-be-diz oturmalıdır. Zîrâ sâhib-i rûh olan, ehl-i ma'nâdır. Ehl-i sûret, kâlib-ı bî-cân gibidir. A'zânın hareketi câna kurbıyyet-i ittisâl sebebiyle (88b H) olduğı gibi, mürîdin dahi hayât-ı ma'nevîsi murâddan müstefâddır. Kaldı ki cân-ı sûrisi hiç işe-güce yaramaz. Bu bahisde anı hesâba saymazlar.

جان بی معنی درین تن بی غلاف هست همچون تیغ چوبین در غلاف

bu ten içre, غلافی bi-lâ-nizâ' gerek 'inde's-sûfiyye ve 'inde'l-mûtekellimîn ve gerek 'inde'l-hû-kemâ, ağaçdan kılıç gibidir, کفن içinde. Ya'nî âşinâ-yı ma'nâ olmayan rûh, kâlib-ı bedende gûyâ ağaçdan kılıç gibidir, kfn içinde.

تا غلاف اندر بود با قیمت است چون برون شد سوختن را آلت است

mâdâmkî gılâf içinde ola, işe yarar, ahmakları korkudur, چوں برون شد çûnki kından taşra çıkdı, yak-mağa âletdir, ağaçdır. Yanmadan gayrı neye yarar? Ammâ ehl-i ma'nânın rûhu böyle değil, belki,

İki 'âlemde tasarruf ehlidir rûh-ı velî

Deme kim bu mürdedir, bundan nice dermân ola

Rûh, şemşîr-i Hudâdır; ten, gılâf olmuş ana

Dahi a'lâ kâr eder, bir tiğ kim 'uryân ola.

Beyit li-mûnşî'ihî⁶⁵⁵:

هست صاحب‌دلان باشد فزونتر بعد مرگ

گوهرش، به‌صفاست چوں گشتی به ساحل می زند 656

654 "Dizdize otursun."

655 beyit: - T; li-mûnşî'ihî: - H

656 "Gönül sanhiplerinin himmeti, öldükten sonra daha fazla olur. Gemi sahile vurunca, onun değerli eşyası yağmalanır."; به: - H, T

nefhûmunca ervâh-ı mücerrede tedbîr-i mehâmm-ı 'ibâda nurah-
has oldukları ⁶⁵⁷ فاللهبرات امرای kerde-i âyet-i kerîmesinde nakl-(89a H) kerde-i
sıkât-ı müfessirindir. Pes bu derece-i 'ulyâyı kesb etmeyip giriftâr-ı
çâr-mih-ı 'anâsır olan rûh-ı mukayyed, âzâdeler gibi 'urûc-ı âsu-
mân-ı yakîn edemeyip makâm-ı berzah-ı ızırâbunda henûz ınunta-
zır-ı şefâ'at iken refât⁶⁵⁸-ı lâ-'ubâlîyâne ile iltivâ'-ı livâ'-ı tabî'yyet-
den ibâ etmek 'alâmet-i nekâl ve mûcib-i sû'-i hâldir. (83b T)

تیغ چوبین را میر در کارزار بنگر اول تا نکرد کارزار

بنگر اول mahall-i cenge götürme, ağaçdan kılıcı, تیغ چوبین را
evvelâ bak, hattâ işin zârî vü efgân olmaya. Ma'lûmdur
ki ağaçdan kılıçla meydân-ı cenge girenin kârı, zâr olur. Pes mûrid-i
mübtedî pîr cânıbinden kendinde zuhûr eden tasarrufât-ı ilâhiyyeyi
kendi mülkû kıyâs eylemeyip ibtidâ nazar eylesin ki cân-ı ma'nî-dâr
tedârûk etmiş mi? Yohsa kılıcı ağaçdan mıdır? Fi'l-hakika cevher-i
cânı, seyf-i sârim-i tevhîd kesildiye, fe-bihâ. Ve illâ nazar-ı müreb-
biden bir 'ân münfekk olmamak, hâline elyaktır.

گر بود چوبین برو دیگر طلب و در بود الماس پیش آ با طرب

var, başka kılıç te-
dârûk eyle, eğer elmâs gibi ser-tîz ise, eğer kılıcın ağaçdan ise, گر بود چوبین
şevk ü ta-
rabla ileri gel, savulsun tâ ki⁶⁵⁹ sedd-i râh olanlar reh-gûzârımdan
na'ra-ı dilirânesiyle meydân-ı (89b H) ma'rekeyi pûr-şûr eyle. Yok
eğer tiğ-i çûbîn küdek-firib ise tebdiline sarf-ı makdûr eyle ki Fey-
yâz'da buhl yokdur. Ve hazâ'in-ı kulûb-ı evliyâda tebdil-i suver-i a'-
yâna mûte'allık kîmyâ-yı⁶⁶⁰ sa'âdet çokdur.

تیغ در زردخانه اولیاست دیدن ایشان شما را کیمیاست

(84a T) mezkûr olan cân kılıcı, evliyânın cebe-hâ-
nesindedir, دیدن ایشان onları görmek, size, kîmyâdır. Pes
eğer tiğ-i cânın çûbdan olup kâr-zâr-ı nefsinde⁶⁶¹ ve cihâd-ı ma'ne-
vîde tûnd ü kelîl ise evliyâ sohbetine hissen yahud ma'nen dâhil ol
ki onların nazarı, kîmyâ-yı hakâyıkdır ve mübeddel-i suver-i a'yân-
dır. Senin tiğ-i çûbînine zâğ, hiddet verip şemşir-i âb-dâr ederler.
Yahud ol tiğ⁶⁶²-i çûbîni senin elinden bilâ-keyf alıp yerine bir seyf-i

⁶⁵⁷ "İş düzenlere andolsun.", Kur'ân, 79/5; فاللهبرات : H

⁶⁵⁸ refât: giriftâr T

⁶⁵⁹ tâ ki: - T

⁶⁶⁰ kîmyâ-yı: kîmyâ H

⁶⁶¹ nefsinde: nefisde T

sârım verirler. Hulâsa her gûne tasarrufa anlar kâdirdir. Cebe-hâ-nelerinde her nev'-i silâh vardır. Eğer hissen ve ma'nen dâhil-i bezm-i hâssu'l-hâsları olabilir isen fırsatı ganîmet bil. Yok hissen duhûl mümkün olmadıysa ma'nen dâhil olmağa çalış ki sohbet-i evliyâdan gayri râh-ı vusûl yokdur. Cenâb-ı Hak bâb-ı vusûlu anlara tefviz edip miftâh-ı fûtûhât-ı ma'nevîyyeyi anların dest-i (90a H) tasarruflarına teslim etmişdir.

جمله دانا یان همین گفته همین هست دانا رحمة للعالمین

هست دانا، ancak، همین، böylece demişlerdir، همین گفته، cümle ârifler، جمله دانا یان 'ârifdir، رحمة للعالمین، 663 'âleme rahmet için halk olunan. لا تقوم الساعة ما دام. 664 hadîs-i şerifinin ma'nâsında Hazret-i Muh-yiddîn, "Hakk, zıkr ile zıkrü'llâh olan 'ârif-i bi'llâhdır. Anın vücûdu cemî'-i ekvârı hıfz u zabt eder. İnsânü'l-'ayn olan şahıs (84b T) 'ârif olmazsa, ol ânda cihân zir ü zeber olacağına, bu hadîs-i şerîfde delâlet vardır" buyurmuşlar. Pes min-haysi'l-verâset bunlar rahmeten-li'l-âlemindir.

گر تو سنگ و صخره و مرمر شوی چون بصاحب دل رسی گوهر شوی

taş ve kaya ve mermer olsan, eğer sen, سنگ و صخره و مرمر شوی، اگر تو گوهر شوی، چون بصاحب دل رسی، çünkü sâhib-dil olan 'ârif sohbetine eresin, gevher olursun. Ya'nî her ne kadar nâ-çiz ve kem-bahâ isen sohbet-i evliyâ sebebiyle ve anların dest-i tasarruflarına teslim olmak berekâtıyla gevher-i kem-yâb olursun. Li-münşî'hi:

Dursan nazar-ı terbiyet-i şems-i Hudâ'da

Vaktiyle olur seng-i siyeh, gevher-i elmâs

Çarh-ı çârûmden âfitâbın nazar-ı terbiyeti zir-i zemînde olan taşları gevher etdiği (90b H) icmâ'-ı 'ukalâ ile sâblt olunca, şems-i hakikat olan rûh-ı velinin nazar-ı himmeti, seng ü sahre-yi vücûd-ı mübte-dîyi refte-refte kûdûrâtını giderip incilâ-pezir-i safâ-yı rûhânî ederek bir gevher-i girân-bahâ edeceği rûşendir.

بار خندان باغ را خندان کند صحبت مردانت از مردان کند

bâğı⁶⁶⁵ باغ را خندان کند، handân eder، صحبت مردانت، merdler sohbeti seni, بار خندان eder. Çün kudûm-ı mevsim-i bahâr, mâtem-zede-i fasl-ı şitâ ve pej-

662 tiğ: tiği H

663 "...âlemlere rahmet olarak.", Kur'ân, 21/107.

664 "Yeryüzünde bir kişi bile Allâh dediği sürece kıyamet kopmaz."

665 bâğı: bâğ T

mürde-i 'avâtîf-ı hevâ olan bâğ-ı efsûrdeyi bir kaç gün sohbetle انظر الى آثار رحمة الله كيف يحيى الارض بعد موتها ⁶⁶⁶(85a T) 'ya mâ-sadak edip hayât-ı tâze vü inşirâh-ı bî-endâze ile reşk-i behîşt-i berîn ve 'ummân-ı gül ü yâsemîn edip, her mânend-i çerâğân-ı encûm-i reng-âreng çiçekler ve pervâne-i gül-gûn, bâl-asâ gül-berglerle ⁶⁶⁷ müzeyyen eder. Ve minâ-yı sebz-gûn-ı çemeni deryâ-yı mey-i âle gark ve goncehâ-yı gül ü nesrîni rakkâsân-ı habâbdan bî-fark etdiği gibi nefehât-ı enfâs-ı pirân dahi تعارضوا برد الربيع فانه يفعل بكم مايفعل بأشجاركم ⁶⁶⁸ mantûkuyla riyâz-ı kulûb-ı mürîdini, ezhâr-ı gûn-â-gûn-ı fûtûhât-ı ma'neviyye ile güşâyîş-pezir-i ihyâ ve emvâc ü ⁶⁶⁹ efvâc-ı ebr-i nîsân-ı füyûzât-ı ledünniyye ile âb-ı hayât-ı ma'ârîfe deryâ etmesi muhakkaktır (91a H). Pes bunun mefhum-ı muhâlifî ahz olunsa, mîsrâ':

افسردہ دل افسردہ کند انجمنی را ⁶⁷⁰

Dem-i serd-i şîta-âmîz-i ashâb-ı ağrâz, mânend-i bâd-ı hazân nev-nihâl-i vücûd-ı mürîdi sarsar. Ve mûrgân-ı hoş-elhâmı, zîkr ve mesihi, âşiyânından uçurup sakar sakar titreterek tondan tona atar. Ne'üzü-bi'llâhi Te'âlâ!

Nehy-i sohbet-i müdde'iyân ü hod-perestân

Bu surh-ı şerîf, müdde'iler ve hod-perestler sohbetinden ziyân olduğı ⁶⁷¹ beyânındadır.

دوستی جاہل شیرین سخن کم شنو کو هست چون سم کهن

tatlı sözlü, müdâhene-âmîz ü mezâka muvâfık demektir. Ve illâ nefsu'l-emrde tatlı değîl. کم شنو dinleme, کو هست چون سم کهن zîrâ o söz semm-i 'atik ⁶⁷² gibidir. (85b T) Gâyet mü'essir ve mühlik, ya'nî mürîde sohbet-i evliyâ nice ehemm ü elzem ise, ehl-i hevâ sohbetinden tevakkî' etmek dahi öyle farz ü ehemmdir ki anlar dostluk yüzünden mezâka muvâfık şîrîn

⁶⁶⁶ "Allâh'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor!...", Kur'ân, 30/50; انظر : فانظر H

⁶⁶⁷ gül-berglerle: kelebeklerle H

⁶⁶⁸ "Baharı (mutlu bir şekilde) karşılayınız. Çünkü, baharın gelişiyile ağaçlarınıza yaptığını size de yapar (verir)."

⁶⁶⁹ ü: - H

⁶⁷⁰ "Hissiz olan, birlikte olmayı yok eder."

⁶⁷¹ olduğı: olduğunu H

⁶⁷² atik: akîk H

şîrîn sohbetler ve ruhsat ü betâlete çesbân, müdâhene-âmiz 'ibâre-lerle⁶⁷³ tâlibî kulağından zehirleyip gâh hufre-i inkâra atarak ve gâh kelimât-ı evliyâyâ sümûm-ı dalâlet katarak ol mürîd-i sâde-dilî girifte-i dâm-ı hızlân ü üftâde-i cahîm-i husrân ederler.

ز احقان بگریز چون عیسی گریخت صحبت احمق بسی خونها که ریخت

(91b H) Z ahmaklardan kaç, چون عیسی گریخت, Z ahmacan bğrız (91b H) 'İsâ kaçdı, صحبت احمق ahmağın sohbeti, بسی خونها که ریخت çok kanlar vardır ki dökmüşdür, takdîrindedir. Mesnevî-yi Şerîf'te mestûrdur ki Hazret-i 'İsâ 'alâ-nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâm cenâbları bir gûn şitâb ile gûrizân olup giderler imiş. Mü'minlerden biri râst gelip su'âl etmiş ki; yâ Nebiyya'llâh, bu şitâbm nereyedir ve kimden gûrizân olursun? Cevâb buyurmuşlar ki, bir ahmakdan kaçıyorum. Sâ'il ta'accûb edip demiş ki, Yâ Rûha'llâh, sen değil misin ki, ⁶⁷⁴ و ابرئ الاکمه والایری و اخی الودی buyurup nefes-i cân-bahşınla nice dâ'-i 'udâhı def eylerdin⁶⁷⁵. Sebeb n'ola ki ahmağa müdâvâ⁶⁷⁶ et-meyesin. Hazret-i Kelûnetu'llâh cevâbında buyurmuşlar ki 'illet-i maraz⁶⁷⁷, arazîdir, hamâkat, maraz-ı ezelîdir ve eser-i gazab, süb-hânîdir. Pes böyle olunca ey tâlib, sen daht ahmaklardan kaç ki bir Nebi-yi ulû'l-'azm (86a T) iken Hazret-i Mesîhî İbni Meryem kaçdı ve menâkıb-ı Hazret-i Pîr'de mezkûrdur ki⁶⁷⁸ bir gûn bir ehl-i dünyâ ile sohbet etdim. Nefes-i serdi ol rûtbe vücûduma sirâyet eyledi ki yedi gûn hammâm-ı 'aşkda ikâmetle güç ile kesb-i harâret edebildim, buyurmuşlar. Ve ahmakların dostluğu mühlîk olduğu bey-ne'n-nâs bile meşhûrdur. 'Akılsız dostdan 'akıllı düşmân (92a H) yeğdir, derler. Ve ahmaklardan böyle tevakkî olunca nefsinde hamâkata bâ'is olup seni ahmaklar 'adâdından ma'dûd edecek eşyâdan ne gûne tevakkî lâzım olduğunu derk eyle.

679 ده مرد ده مرد را احمق کند عقل را بی نور و بی رونق کند

aklı 'eql را بی نور, ده مرد را احمق کند, köy âdemi ahmak eder, köye gîtme, ده مرد nûrsuz, و بی رونق کند ve revnaksız eder. Pes köye gîtmeden ve köylüler

⁶⁷³ 'ibârelerle: 'ibâretlerle H, T

⁶⁷⁴ "...Körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltir...", Kur'ân, 3/49.

⁶⁷⁵ eylerdin: eyleyedin H

⁶⁷⁶ müdâvâ: meded T

⁶⁷⁷ maraz: marîz T

⁶⁷⁸ ki: - H

⁶⁷⁹ ,: - H, T

mû-âsâ takıp çeke çeke menzîl-i velâyete getirsen güç ile alışır. Hâl-buki âlûdegân-ı çırk-âb-ı hızlânın ednâsı ve âsûdegân-ı dârû'n-nu-taf-ı hüsrânın en bî-çâresidir.

دیو ننموده و را هم نقش خویش او همی گوید ز ابدالیم پیش

kendi nakşını, ana şeytân dahi göstermemiş, نقش خویش, diyor ki, şeytânın bile sûretini görmemiş, او همی گوید, yine söyletsen ol ise diyor ki, bîz abdâldan ileriyiz. 'Azamet ü şânla kendini tavsîf edip mertebesini ta'rif etdikde abdâldan a'lâ olmak üzere takrîr ediyor.

خرده گیرد در سخن بر بایزید ننگ دارد از درون او یزید

sözde sultânü'l-'â-rîfîn Bâyezîd-i Bestâmî üzerine. Meselâ Mansûr dördüncü isimde kaldı, ene'l-Hakk menzîlîni dîvâna geçiremedi, deyu gün-â-gün da'-vâ ederler. ننگ دارد, neng eder, anın derûnu hâlinden, یزید, Ye-zîd-i la'in, ya'nî Yezîd'den ziyâde kâfir-i bî'llâh yoğ iken (87b T) ol Bâyezîd'in noksânını bulan müdde'l-yî kâzîbin derûnundaki olan habâsetleri Yezîd'e isnâd etseler, kabûl etmeyip inkâr eder. Ve meş-reb-i (93b H) pûr-nıfâkı üzere ibrâ-i zîmmet edip sûret-i salâha gider. La'net be-her dü.

چون بسی ابلیس آدم روی هست پس بهر دستی شاید داد دست

çok âdem yüzlü insan sûretli İblîs, هست, چون çünkû, بسی ابلیس آدم روی, be-her bir ele lâyıq değildir, vardır, böyle olunca, بهر دستی شاید, el vermek, kelimesi şâd, fi'ilini masdar hükümüne getirmiştir. İşte böyle böyle nice müzevvir müdde'îler cihânda ber-karâr olmağla âdem sûretli şeytânlar ve dost edâsında düşmen cânlar fırâvân olduğundan nâşi, her bir ele el vermeyip râst geldiğın şeyhi, mürşid-i hidâyet sanıp ahz-ı inâbe etmemek gerekdir. Ve anların sûret-i hakdan görünüp evliyâ kelâmı ve mukarrebîn peyâmı verdiklerine bakıp cânıb-ı dâm-ı tezvîrlere gıtmemek gerekdir.

زانکه صیاد آورد بانگ صغیر تا فریید مرغ را آن مرغ گیر

kuş gibi ıslık sadâ-sı, باینگ صغیر, avcı getirir, صیاد آورد, ol sebebdan ki, زانکه, hattâ aldata, kuşu, o kuş tutucu, sayyâd, hâne-i saydın içine girip kuşlar gibi öter⁶⁸³ ve ıslık çalar. Bî-çâre kuşçağızlar anı âşînâlar âvâzı kıyâs edip yanına geldikde (88a T) dâm-ı tezvîrine düşüp ma'raz-ı helâke uğrar ve ol sayyâd-ı gaddâr âşîyânesinde (94a H) muntazır olan yavrulara merhamet etmeyip

⁶⁸³ öter: âvâz T

e'amm olan mû-sefidî zîkr eylediler. Ammâ معنى ابن مر bu kılın ma'nâ-sını, بیان bil, ای نا امید ey⁶⁸⁸ hudûd-ı zâtîyye-i mürşidden kat'-ı ümmîd edip fütûra düşen mübtedî, fütûra düşme, bu kadar ta'rif sana yetişir! Bu nişân ile cûst-ü-cûda ol ki bulunur, pîrin tüyleri akdır. Bu remzi anla da öyle mû-sefid olanı ara ki beyt-i sâlide beyân buyurulacaktır. Bu bâbda *Sa'düddîn-i Fergânî*⁶⁸⁹, *Şerh-i Tâ'îyye*'de zîkr buyurdıkları tahkîk ıcmâlî budur ki mesâlik-i tevhîdin şu-'ab-ı bisyârı vardır. Ba'zısı küllîdir ki ana makâmât (95a H) derler. Ve ba'zısı cûz'îdir ki ana menâzil-i ittihâd derler. Ammâ makâmât dördtür. Evvelki makâm, seyr-i muhibbî ve ifnâ-yı evsâfı nefse müte'allıktır ki neticesi كنت سمع و بصره⁶⁹⁰ 'da tahakkukdur. Ve ikincisi⁶⁹¹ seyr-i mahbûbî ve ifnâ-yı sıfât-ı rûha müterettebdır. Ve bu makâmda sâlik الله قال على لسان عبد سمع الله له حمده⁶⁹² (89a T) sırrıyla müte'hakkık olur. Ke-ennahu makâm-ı evvel, kurb-ı nevâfil ve makâm-ı sâni, kurb-ı ferâ'izden kinâye ola. Ve üçüncü, makâm-ı cem'dir ki sırrıyla müte'hakkık olmakdır ve bu, fenâ هو الاول والاخر والظاهر والباطن⁶⁹³ sırrıyla müte'hakkık olmakdır ve bu, fenâ fi'l-fenâ ta'bîr olunan hâl ile meşrûtdur. Dördüncü makâm, gâye-i 'âlî ve bu merâtibden hâric olup ana makâm-ı ahadiyyetü'l-cem' ve makâm-ı ev-ednâ derler ki وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى⁶⁹⁴ sırrıyla tahakkukdur ve bu mertebe, hasâyis-i Muhammedîden olup makâm-ı verâsetde kâ'im olan zât-ı 'âlîye mahsûsdur. Ve Hazret-i Şeyh *Muhyiddîn İbn-i 'Arabî* bu makâmda müte'hakkık olanları كنت انت الرقيب⁶⁹⁵ terkibinde vâkı' olan انت ki Basriyyûn, zamîr-i 'imâd ta'bîr etmişlerdir. Ana teşbîh edip mücerred sıhhat-i terkib için ityân olunmuşdur deyip zuhûr ve kemâl-i zuhûra dâ'ir bir sır-ı hafîye işâret buyururlar. Ve ba'zı sûfiyye evvelki makâma seyr-i nefsi deyip ve ikinciye tûr-ı kalbî ve üçüncüye tûr-ı rûhî ve dördüncüye tûr-ı sırrî deyip ve

688 ey: - H

689 Fergânî: Kurgânî T

690 "Onun (gören) gözü ve (işiten) kulağı olurum.", Buhârî, er-Rikâk, bab no: 38; İhyâ, I, 183-184.

691 ikincisi: ikinci H

692 "Allâh, kulunun diliyle, 'semiallâhu limen hamideh: Allah, övgüde bulunan kulunu işitti' ifadesini söyledi."

693 "O, ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır...", Kur'ân, 57/3.

694 "...Atuğın zaman da sen atmadın, fakat Allâh attı (onu)...", Kur'ân, 8/17.

695 "...Gözetleyici yalnız sen oldun...", Kur'ân, 5/117.

ba'zı ta'bîrât-ı uhrâ ile dahi zıkr edip, ⁶⁹⁶ ما شأني الاصطلاح ma'nâsiyla (95b H) 'amel ederler. Ammâ tûr-ı evvelde tabî'atın sultânı, gâlib ve kesâfet ü hacbî, zâhîr ü bâhîr olmağla, evvel-i sülûkda fenâ-yı nefsi ehemm ve anın hükmünü e'amm ittihâz etmişlerdir. Ve bu tûrda vahdet-i mecmû'î hâsıl olup bâtın-ı nefste hâkım olan ism-i vâhid ve ism-i zâhîr tecellî eder, derler. Ve bu mertebede eğerçi evsâf-ı nefis fânî olur, henüz ⁶⁹⁷ كنت سعيد و بهر ⁶⁹⁸ ta⁶⁹⁸ iştigâl ile (89b T) mübassırât ve mesmû'âta takayyüdden hâlî olmaz. Tâ mâdâmkî tûr-ı sâniye varmaya. Tûr-ı sâni ki tûr-ı kalbîdir, anda tecellî-yi ism-i bâtının olup beyne'r-rûh ve'n-nefs, kalb ta'bîr olunan latife-i sûbhâniyye mütecellî⁶⁹⁹ olur. Bu mertebede dahi bekâyâ-yı vücûddan halâs olup ancak⁷⁰⁰ آخر ما يخرج من قلوب الصديقين ⁷⁰¹ حجابا mantûkunca 'inda'llâh derece-i 'âliyye ve makâm-ı şefâ'at-de kâ'im olmak misillî merâtib ârzüsundan hâlî⁷⁰² olmaz. Ve illâ 'inde'l-Hakk⁷⁰³ hubb-ı câh fenâ-yı nefste zâ'il olmak şartdır. Ve siddiklar da bâki olan âher rûtelere dek mahv olmayan hubb-ı câh-ı ma'nevîdir. Ve makâm-ı 'aynû't-tahkîm ü şath bu bir mertebendir. Ve üçüncü makâm fenâ ba'de'l-fenâdır ki bi'l-küllîyye bekâyâ-yı vücûd-ı vehmiden halâs bu mertebede hâsıdır. Ve dördüncü makâm ehadiyyetül-cem' olup verâset ve 'adâlet üzre anda hem makâm-ı şefâ'ate⁷⁰⁴ kâ'im ve hem i'tâ-yı hukûk-ı nefse mülâzım olup (96a H) min-haysi'l-verâset hulk-ı 'azîm ile⁷⁰⁵ muttasıf olur. İşte eğer makâm-ı verâsete vardiysa dahi makâm-ı fenâ-ba'de'l-fenâda mütehakkık olanlara iktidâ sahihdir. Hattâ Sâkıb Dede Efendi Hazretleri *Seftne*'de ekser-i fukarâ-yı Mevleviyyeyi tavsîfde kendinden ru'ûnete müte'allık ve da'vâyı mutazammın kelmât istimâ olunmamışdır dedikleri, ancak bu makâmı tashîhidir.

696 "İstılâh (yapılan terimler)de tartışma olmaz."

697 "Onun (gören) gözü ve (işiten) kulağı olurum.", Buhârî, er-Rikâk, bab no: 38; İhyâ, I, 183-184.

698 müşâhedâta: müşâhedete T

699 mütecellî: tecellî T

207 ancak: - T

701 "Siddıkların kalplerinden en son çıkacak olan şey makam sevgisidir."

702 hâlî: âlî T

703 Hakk: hallî T

704 şefâ'ate: şefâ'at T

705 ile: - T

هست آن موی سیاه هستی او تا ز غشیش فغاند تای مو

هست آن kara tüy, ol pîrin varlığıdır, (90a T) vücûd-ı vehmîdir, da'vâ ve ru'ûnet nişânesidir, hattâ anın varlığından kalmaya, تای bir tel tüy kalmaya. Hemân işte tüyleri ak olan pîr demenin ma'nâsı oymuş ki lîsân-ı işâretde siyeh kıllar varlık ve da'vâ-yı ru'ûnet ve vücûd-ı vehmî demek imiş. Pes pîr ana derler imiş ki tüyleri ak ola, kendinde hiç siyâh kıl kalmaya. Da'vâ-yı ru'ûnetden, varlıktan, vücûd-ı vehmîden eser olmaya. İşte böyle olan zât, pîrdır ve bundan ziyâde ta'rîf, güncâyîş-pezir-i hîta-ta'bir değildir. Yohsa mücerred ak sakallı ma'nâsını yanlış anlayıp ham-mâllar kethûdâsının dâmenini tutma.

چونکه هستیش فغاند پیر اوست گر سیاه مو باشد او پاخود دو موست

چونکه غشیش فغاند çünkü vücûd-ı vehmîsi kalmayıp fenâ-fi'llâh menziline ere, پیر اوست işte pîr odur, گر سیاه مو باشد isterse fi-nefsi'l-emr (96b H) kara sakallı olsun, پاخود دو موست yahud kır sakallı olsun, i'tibâr sakala değil, ak sakallı dedikleri bir remz olup, fenâ-fi'llâh menziline erişmek demektir. Ammâ bundan sonra bekâ-bi'llâh menziline ermek mürşide şart değil mi denirse, şartdır, lâkin ta'rîf-i bâlâ, 'âmmdır. Mürşidin cemî'-i ahvâlini beyân, 'asîr olduğunu söylemiş idik. Ya öyle olunca mücerred fânî-fi'llâh olmak nişânesi kifâyet eder mi denirse, cevâb verilir ki eğer bekâ-bi'llâha varmadıysa mücerred fenâ-sıyla irşâda kâdir olamaz. (90b T) Ammâ idlâl etmez ve emek zâyı olmaz. Hem öyle fânî-fi'llâh olan zât, sana hod-be-hodâne dest verip kendiye mürîd etmez. Etdiği sûretde dahi ya odur ki karîben kendisi makâm-ı bekâyâ gelip seni irşâd eder veya odur ki anın mücerred hudmeti vü hürmeti berekâtıyla mürşide erişirsin. Hâşâ, sümme hâşâ, müdde'î, kezzâb gibi midir ki hem dâll, hem mudill ola!

هست آن موی سیاه وصف بشر نیست آن مو موی ریش و موی سر

هست آن kara kıllar denilen, وصف بشر evsâf-ı beşerîyyetdir. İşte fânî-fi'llâhın ma'nâsı⁷⁰⁶ odur ki evsâf-ı beşerîyyetden çıkmış ola. Daralmaz yorulmaz melek gibi bir zâtdır. نیست آن مو yohsa o kılın ma'nâsı değil, موی ریش و موی سر sakaldaki kıllar yahud başdaki kıllar değil. Ânifen tafsîl olunduğu üzre kıllardan murâd evsâf-ı (97a H) beşerîyyetdir. Tebdîl olunup vâsf-ı melekîyyet olsun da isterse yüzündeki başındaki kıllar sarı olsun, beyâz olsun, kôse olsun, kaba sakallı

⁷⁰⁶ ma'nâsi: ma'nâsını H

olsun, şâbb-ı emred olsun, ne olursa olsun. Görmez misin ki:

عیسی اندر مهد دارد صد نفیر که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر
nice feryâd ü nice feryâd ü
figân buyurur, dahi cevân olmaksızın, (91a T) ما شیخیم و
biz şeyhiz ve pîriz. Me'âşir-i enbiyâ-yı ma'sûmîn öyledir, ya'nî
Hazret-i İsâ'yı ıstîmedin mi ki Kur'ân-ı Kerîm'de kassası mezkûr u
cemî'-i nâsın beyninde meşhûrdur ki beşikde iken, انی عبدالله آتانی
707 deyip ve hakkında, و آتیناه الحكم صیبا 708 denildi. Hâlbuki ma-
kâm-ı nübüvvet, makâm-ı velâyet-i 'âmmeden efdal olduğu müsbet-
dir. Beşikde sabîye nübüvvet-i teşrî' verilmek câ'z olunca, velâyet-i
teşrîf verilmek evlâ bi't-tarîkdir. Pes maksûdün bi'z-zât olan velâyeti
nakz edecek evsâf-ı beşerîyyetden halâsdır. İster kable'l-ittisâf 709
olsun, ister ba'de'l-ittisâf 710 olsun, hüküm birdir.:

چون یکی موی سیاه کآن وصف ماست نیست بر وی شیخ و مقبول خداست
çünkü bir siyeh tûy, ki ol bizim vasfımızdır,
bizlik vasfıdır. (97b H) Men ü mâ derler. Ve da'vâ-yı ru'ûnet murâd
eder. şeyhdir ve شیخ و مقبول خداست anda yokdur, öyle olan zât, نیست بر وی
makbûl-ı Hudâ'dır. Ma'lûm oldu ki vâsf-ı beşerîyyetin intifâsıyla
mertebe-i meşihâta vusûl bulunur. Bekâya varsın varmasın, şeyh-
dir. Ammâ irşâdda bekâ şartdır, demişler. Ba'zan pîr-i makbûl olur
ki irşâd ile me'mûr olmaz, demişler.

چون بود مویش سفید ار باخودست او نه شیخست و نه خاص ایزدست
eğer ammâ çünkü sakalı ak ola, چون بود مویش سفید (91b T)
kendinde ise, hodluk'âleminden çıkıp bi-hodluk 'âlemine⁷¹¹ var-
mamış ise, o şeyh değildir, او نه شیخست, Allâh'ın hâs ben-
desi de değildir. 'Avâm-ı nâssdandır. İster ise keten çuvalı gibi ak
pâk kesilsin, bu defterden hâricdir. Fukarâ-yı Mevlevîyye ıstîlâhında
'ayn-ı nîstî ta'bîr olunan makâmın sâhibi olmayıp, vücûd-ı vehmi-
den kendinde nişân bulundukça nâkısıdır. Hattâ demişler ki bir kıl
ucu kadar mahall kuru kalsa, gusl eden âdem cenâbet-i zâhîriden
halâs olamadığı gibi, bir kıl ucu kadar varlıktan nişân kalsa dervîş,
'ayn-ı nîstî kesilmiş denmez. Ve fenâ-fi'llâh menziline varmadıkça,

707 "...Ben, Allâh'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi...", Kur'ân, 19/30.

708 "...Ve henüz sabî iken ona (ilim ve) hikmet verdik.", Kur'ân, 19/12.

709 ittisâf: ittisâk H

710 ittisâf: ittisâk H

711 âlemine: âleminde T

zebihası yenmez. Ya'nî kendi nâ-pâk olduğu gibi dest-i tasarrufuna teslim olan bî-çâre de nâ-pâk kalır. Zîrâ ⁷¹² (98a H) *لم يذكر اسم الله عليه* mâ-sadaku olup esnâma kurbân olanlardan olur. Pes bu tahkikât-dan ma'lûm oldu ki

پیر پیر عقل باشد ای پسر نی سفیدی موی اندریش و سر

پیر ey oğul, pîr deyu 'akl ü hikmet pîrine derler, başda ve sakalda ya'nî şeyh-i hikmete denir. Yohsa şeybete, şeyh denmez. Li-münşi'ihî:

Dil ki sengîn ola işler mî gam-ı mûy-ı sefid

Ne kadar bî-hüdedir penbe-i dâğ-ı yâkût

Fi'l-vâki' yâkûtu penbe içine korlar. Ammâ âteş, dâğına zerre kadar te'sir edip (92a T) işletemediği gibi, ak sakal dahi kalb-i sengine zerrece mülâyemet vermeyip bî-hüde olur. Çünkü pîrin evsâfını bilip ⁷¹⁴ *طلب شياً وجد* mantûkunca arayıp bulur isen pîrâne hıdmetin âdâb ü rûsûmunu dahi öğren ki tüzcek nâ'il-i enzâr-ı merdân olasın.

Der-istikâmet-i tâlîbân ve edeb-i hıdmet-i pîrân

Bu surh-ı şerîf, tâlîblere lâzım olan istikâmet ve pîrler hıdmetinde ri'ayet-i edeb olduğu beyândır.

چون گرفتنی پیر نازک دل مباحست و ریزند چو آب و گل مباحش

نازک دل مباحش چون گرفتنی پیر ⁷¹² çünkü bir zât-ı fânî-fil'lâhı pîr ittihâz edesin, nâzik gönüllü olma, zîrâ nâz yolu değil, niyâz yoludur (98b H) ⁷¹³ *ست* gevşek ve dağılıcı, su ve çamur gibi olma. Ya'nî makâm-ı hıdmetde nâzûk-dil ve râh-ı hürmetde âb ü gül gibi yayılıp dağılma. Bu hıdmet-i mürşid bir emr-i sa'bdır. Kendini gâyet sıkı tutup, cem'-i havâss ü a'zâ ve cevârih edip bi'l-küllîyye kendin ver. Her ne emr ederse çâpûk ü çalâk, bi-naks ü fûtûr, h^vâhiş-i tâmm ü 'aşk-ı mâ-lâ-kelâmla hıdmete ikdâm eyle ki niyâz yoludur, çelebîliği bırak. Menkûldür ki bir âdem köle alacak olmuş. Köleye su'âl etmiş ki adın nedir? Köle demiş ki sen her ne isim tesmiye edersen adım odur. 'Abdın ne adı ⁷¹⁵ olur? İşte böyle dervîş-i sâdik dahi tabî'at-ı

⁷¹² "Ona, Allâh'ın adı zikredilmedi.", Kur'ân, 6/121; *اسم* : - T

⁷¹³ *ست* H

⁷¹⁴ "Kim bir şeyi ister ve ciddiyet gösterirse, bulur (elde eder).", Keşfü'l-hafâ', II, 243; Ehâdis-i Mesnevî, s. 78.

⁷¹⁵ adı: nâmı H

sâlîfe vü meşârib-i sâbıkasını bırakıp cânıb-ı pîrden (92b T) ne güne hıdmet zuhûr ederse benim hâlîme muvâfıktır. Yok, nâ-mutâbıktır deyip nâzûk-dillik⁷¹⁶ etmemek gerektir⁷¹⁷.

چون گرفتى پير عين تسليم شو همچو موسى زير حكم خضر رو

zinhâr teslim ol, çünkü pîr ittihâz etdin, چون گرفتى پير Muhâlefetden mücânebet eyle, همچو موسى Mûsâ 'aleyhi's-selâm gibi, Zır'ın zir-i hükmünde git. Kıssa: Hazret-i Hızır ve Mûsâ ki mestûr-ı sahâyıf-ı Kur'ân ve tavâyıf-ı âşinâyândır. Bir peygamber-i ülû'l-'azm iken وآتیناه من لدنا علما⁷¹⁸ hakikatinden dahi sebakgîr olmak niyyetiyle⁷¹⁹ Hazret-i Hızır'a (99a B) izhâr-ı teslimiyyet ve mânend-i âfitâb ol subh-ı safâya refâkat eyleyip tâ Hazret-i Hızır'dan sûret-i zâhîr-i şerî'ata muhâlîf görünen evzâ'-ı mestûretü'l-hakâyık nûmâyân oldukda sultân-ı ısm-i zâhîr bi-hasebî'n-nübûvve Hazret-i Mûsâ'ya galebe edip muktezâ-yı me'mûriyyet-i zâhîriyyeleriyle izhâr-ı muhâlefet-i sûriyye edip yine ma'nâda yek-dil ü yek-sebak olmuşlardır ki eğer muhâlefet ancak cânıb-ı şerî'atdan olmayıp bâtın-ı Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm'da dahi rû-nûmâ oldu denilse hâşâ, makâm-ı 'âli-i nübûvvete lâynk olmaz. Zirâ نحن نحكم بالظاهر⁷²⁰ beyninde 'umûm ü husûs min-vech olup ekser mevâdda müctemî' ve husûs-ı mâdde müfîtenk olduğu هذا فراق بينى و⁷²¹ ile âşikâr olup hükm-i nübûvvet 'amel-i velâyetden fark olmuşdur. Ammâ hükmün 'amelden fark olmasıyla (93a T) nübûvvet velâyetden fark olmak ıktizâ etmeyeceği dahi bedidârdır. Ve bu tahkîkda lafz-ı hükmî ancak nübûvvete tahsis edip velâyetde 'amel lafzına 'udûl olunduğu, hüküm ancak zâhirde olup bâtınla hüküm bulunmayıp ancak 'amel ıktizâ etmiştir. Beyt-i şerîfde mahall-i istişhâd bu değil idi. Lâkin الكلام بجر الكلام⁷²². Kıssa-i Mûsâ'nın i'tâsı ol-

⁷¹⁶ nâzûk-dillik: nâzendelik T

⁷¹⁷ gerektir: gerek T

⁷¹⁸ krş. "...Ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.", Kur'ân, 18/65.

⁷¹⁹ niyyetiyle: niyyetle T

⁷²⁰ "Onun için biz zahirle yargıda bulunuruz. Ancak, bâtınla amel ederiz.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 126.

⁷²¹ "...Bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır...", Kur'ân, 18/78.

⁷²² "Söz sözü çeker." Bu darbimesel için bk. Sırr-ı Ney, I, 180.

mak görünüyor ki anlar *Kelîmu'llâh* idiler. 'Alâ-nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâm mahall-i istişhâd ancak⁷²³ onların Hazret-i Hızır'a teslim olmağı iltizâm buyurduklarıdır. Beyit:

Sen dahi cem' eyle 'akl u hûşunu
Tut kelâm-ı pîre (99b H) dâ'im gûşunu

این رسولان ضمیر راز گو مستمع خواهند اسرافیل خو

bu gönül peygamberleri, ki mürşidlerdir, öyle zamîr ki, ر مستمع خواهند peygamberleri, 724 حدیثی قلبی عن ربی, ya'nî, sır söyleyici, az گو müstemi' isterler, اسرافیل خو, *İsrâfîl* huylu. Hazret-i *İsrâfîl* 'aleyhi'sselâm yedine sûr verilip nefh ile me'mûr olacağını ma'lûm ettiği zamândan tâ ol emrin zuhûruna dek elinde sûr dâ'imâ nefha muntazır, ne zamân emir zuhûr eder deyu her ân ü her dem hâzır u âmâde olup, zerre mikdâr kendiye fûtûr gelmediği gibi, 725 حدیثی قلبی عن ربی, peygamberleri dahi mürîd-i sâdıq ol vahyîn zuhûruna öyle muntazır ve hâzır isteyip makâm-ı hıdmetde şâtır ve gayr-i fâtır olmasını makbûl tutarlar ve

تجلی: خدا ناگاه آید

726 اما بر دل آگاه آید

deyip hâzırın-bi'l-vakt olana hıdmet buyururlar. (93b T)

نخوتی دارند و کبری چون شہان بندگی خواهند از اهل جهان

pâ-nahvet ve gurûr tutarlar, ve kibir tutarlar, چون شہان, *pâ-dişâhlar* gibi, 'ubûdiyyet isterler, بندگی خواهند, halk-ı cihândan. Ma'lûm ola ki nahvet ü kibir ve tama' u hırs ve sâ'ir ahlâk-ı mehâmid ü sefsafî, hûkemâ 'indinde ta'rif-i vâhidle beyân olunup ahkâmı yek-nesâkdir. Ammâ ehl-i şerî'atdan e'imme-i 'âlem⁷²⁷-i ahlâk (100a H) olan sûfiyye hazerâtı, mesârif-i beyân ile sefsâfını mehâmidine idrâc etmekde edille-i kâtı'a beyân edip nüzûl-ı şerî'at bu ahkâmı iktizâ etmiştir, deyu hûkemâya cevâb vermişlerdir. Meselâ hırs mezmûm iken, 728 âyet-i

723 ancak: - T

724 "Kalbim, Rabbimden haber veriyor."

725 "Kalbim, Rabbimden haber veriyor."

726 "Allah'ım tecellisi ansızın gelir, ama uyanık gönüle gelir." (ikinci mısraın vezni bozuk.)

727 âlem: - T

728 "Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkündür...", Kur'ân, 9/128.

kerîmesinde vâkı' olan hırs, 'ale'l-îmân ahsen-i ahlâkdan olmuş olur. Ve ahlâk bahsi yukarıda bir kerre dahi mürûr etmiştir. Bu takdirce التکبر علی التکبر صدقة 729 medlûlû ile ehlu'llâhdan rû-nümâ olan sûret-i kibr dahi Hazret-i Sultânû'l-'ulemâ buyurdukları gibi, kibr-ı riyyâyî olmayıp kibr-ı kibriyyâîdir. Hattâ rivâyetdir ki kudemâdan Hâtem-i Asamın hazretleri vâkı'asında Hazret-i Murtazâ 'Alî kerremel'lâhu vecheh cenâblarını görüp ahsen-i ahlâkdan su'âl etdikde, ağniyânın fukarâya tevâzu'udur deyu buyurmuşlar. Ya dahi ahsenî var mıdır, deyu su'âl etdikde, fukarânın ağniyâya tekebbürüdür buyurmuşlar. Zâhîr oldu ki bu tekebbür makbûl-ola ve musrâ'-ı sâlide zikriyle (94a T) ehl-i dünyâya mahsûs olduğunu ifâde buyurmuşlardır. Ve mürid her ne kadar ehl-i dünyâ değil ise dahi ehlu'llâha nisbetle 730 ehl-i dünyâdır. Pes dâ'imâ 'ubûdiyyetde olmalı ki şeyhim, himmet; dedem, hıdmet demişler.

کی رسانند این امانت را بتو تا نباشی پیشان راکع دو تو
این امانت را، kaçan ırsâl ederler, etmezler, istifhâm-ı inkârîdir, کی رسانند
bu emâneti, بتو sana, تا نباشی, mādâmki olmayasın, (100b H) پیشان
anların önünde, راکع دو تو, iki bükûlû olmayasın. Ya'nî mādâmki
hıdmet-i evliyâda iki kat râkî' olmayasın, sana bu emâneti ver-
mezler.

Emânetden murâd her neyse zirâ

731 âyet-i kerîmesinin tefsîrinde müfesssîrîn, emâneti çok vech ile tefsîr buyurmuşlar. Lâkin beyt-i şerîfdeki emânet, ancak hilâfet olduğu rûşendir. Ve bu hilâfet dahi kalbden kalbe itâ olunur bir ma'nâ olmağla tahsilde ez-cân û dil hürmet-i pîr şart olduğu beyân buyurmuşlardır. Nitekim Muhyiddîn İbni 'Arabî buyururlar.

Beyit:

ما حرمة الشيخ الأحرمة الله
فقم بها أديا بالله بالله

هم الادلاء و القربى تزيدهم
على الدلالة تأييدا على الله

729 "Kibirliye karşı kibirlenmek sadakadır.", Keşfü'l-hafâ', I, 313.

730 nisbetle: nisbetiyle T

731 "Biz emaneti, göklere ve yere teklif ettik...", Kur'an, 33/72.

الوارثون هم للرسل اجمعهم
فما حديثهم الا عن الله

كالاتبياء تزيهم في محاربههم
لا يسألون من الله سوى الله

فان بدا منهم حال تولهم
عن الشريعة فاتركهم مع الله

لا تتبع بالذي زالت شريعته
عنه ولو جاء بالاتبياء عن الله 732

ve ihtirâm-ı şuyûhda (94b T) bir rûte mûbâlağa etmişler ki eğer şeyhin hürmeti mürîdin kalbinden sâkût olursa ol sâ'at terk-i hıdmet edip yanmda durmasın ve illâ mutazarrır olur. Zîrâ hıdmet, hürmet ile makbûldür. Tâ kim yine kalbine hürmet-i şeyh gelirse hıdmete ol zamân rûcû' etsin. Meğer benim gibi gidecek yeri olmaya. Ve mürîd üzerine mutlakâ ihtirâmı vâcib olan şeyh-i fânînin evsâfı mezkûr olmuş idi. Ammâ şeyh-i mezkûr, mürîdin şeyh-i irâdesi olduğu takdîrce mîdır, yohsa (101a H) mutlak mıdır denirse, mutlakadır. Ya'nî gerek şeyh-i irâde olsun, gerek şeyh-i sohbeti olsun, ihtirâm şartdır. Lâkin şeyh-i irâde ile şeyh-i sohbet beyninde sûret-i rûsûm-ı ihtirâmı fark lâzım mıdır? Yohsa bi't-tesâvî midir? Ba'zılar, farkun-mâ'dan lâ-büddür, deyip ba'zılar hiç fark olmayıp şeyh-i irâdesine eylediği ihtirâmı bi't-tamâm şeyh-i sohbe dahi eylemek lâzımdır demişler. 733 ammâ medhûşân-ı şarâb-ı aşk-ı Yezdân ü bâde-nûşân-ı hum-hâne-i 'irfân olan gürûh-ı pür-şükûh-ı Mevleviyye meyânında akdâh-ı rûsûm ü âdâb bu güne dâ'ir- dir ki meşâyih-ı Mevleviyyenin cümlesiyle sûret-i ihtirâm-ı mahsûsa

732 "Şeyhe hürmet Allâh'a hürmettir. Allâh'a saygıdan ötürü ona saygı göster. Onlar, rehberler ve Allâh'a yakın kimselerdir. Bu yakınlık, Allâh tarafından da teyid edilmiştir. Onların tümü peygamberlerin varisleridir. Peygamberler gibi onların sözü Allâh'a dayanmaktadır. Savaş yaptıklarında Allâh'tan başka kimseden bir ecir istemediklerini görürsün. Şayet onlarda şeriattan sapma görülürse, onları Allâh'a havale et. Onlar(ın bu zellelerin)e tabi olma. Allah tarafından gelen şeriatten saptıklarında onlara tabi olma."

733 krş. " لكل وجهة هو موليها " : Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır...", Kur'ân, 2/148.

ve hurde-i fakr u âdâb⁷³⁴-ı mansûsa üzre görüşüp ba'zı mevâdda şeyh-i irâdi ile yek-nesâk ve ba'zı âdâbda beynlerinde fark muhak-kaktır. Turuk-ı sâ'ire ricâlerinden bâhirû'l-fenâ ve nâsirû's-safâ bir şeyh-i fânî-fi'llâh ile hem-nişin olursa mücerred anların tariklarında mersûm olan dest-bûs-ı sâde ile iktifâ ede. Bu sûretde hod-be-hodâne fark etmeyip muktezâ-yı âdâb-ı tarik üzre fark etmiş olur. Ve be-her-hâl râbita-i (95a T) kalbi şeyh irâdesinde olup ve ihtirâm ü ihtimâm-ı ma'nevîsi ana maksûr ola. Zîrâ mücerred sohbeta muhakkûkin, sohbet-i bereke ta'bir edip, ⁷³⁵ یا بنی منها رجل فی طریق الله demişler. Ya'nî mâdâmkî bir tâlibin şeyh-i irâdesi ve andan mâye-i murâdesi bulunmadıkca, mücerred sohbetle tarik-i Hak'da ricâlu'llâhdan (101b H) ma'dûd olamaz. Anınçûn Monlâ Câmî hazretleri ve sâhib-i Menâkıbû'l-'ârifîn ve bi'l-cümle ashâb-ı vukûf, Hazret-i Pîr Efendimizin silsile-i nisbetlerini seyyid-i sır-dân Muhakkuk-ı Türmi-zî'ye ırcâ edip Hazret-i Sultânû'l-ma'sûkîn Şemsüddîn-i Tebrizî'ye ırcâ' buyurmamışlar. Ve ke-zâlık bi'l-'aks ya'nî Hazret⁷³⁶-i Şems Efendimizin silsile-i nisbetlerini Ebûbekr-i Selle-bâ'fa ırcâ' edip ma'sûkû'l-ma'sûkîn Hazret-i Mevlânâ Celâlüddîn'e ırcâ' etmeyip mâ-beynlerinde hâsıl olan terakkî, bereke-i sohbetdendir demişler. Ve zinhâr zinhâr, tesvilât-ı nefsanîyyeye uyup kendi hıdmet-i nâ-çizini istiksâr ve meşâyihın makâdir-i refâ'asını istihkâr ile murg-ı hevâsını dâm-ı bed⁷³⁷-encâm-ı enânîyyete ağdırmaya ve âsumân-ı vâlâşân-ı evliyâya ta'ne-endâz-ı imtinân olup başına seng-i belâ yağdırmaya. Zîrâ, beyit:

Bunlara hıdmet rızâdır hem hulûs
Böyledir ma'lûmun olsun bu husûs

نی گدایانند کز هر خدمتی از تو دارند ای مزور منی

نی گدایانند gedâ değillerdir, ⁷³⁸ ki her bir⁷³⁹ hıdmetden ötürü, senden dutalar, ey müzevvir, minnet dutalar. Hâşâ, her⁷⁴⁰ gürûh-ı evliyâ garî-bi'llâh olup cemî'-i halk-ı 'âleme ihtiyâcdan berî olmuşlar iken, ey müzevvir sende (95b T) ne hâsıl

⁷³⁴ âdâb: edeb T

⁷³⁵ "Ondan Allâh'ın yoluna kimse gelmez."

⁷³⁶ hazret: - T

⁷³⁷ bed: - T

⁷³⁸ ki: - T

⁷³⁹ bir: - T

⁷⁴⁰ her: - T

ve hıdmetinden ne fâ'ideyi muhtemeldir ki minnet-dâr olalar? Hıd-
metinden fâ'ide melhûz olsa da (102a H) yine sanadır. Yohsa اقضوا
من انصاری 741 âyeti ihtiyâcdan nâzıl olmayıp ve Hazret-i Rûhu'llâh'ın
الى الله 742 buyurduğu bî-kesî vû 'aczdten hâsıl değildir. Hazret-i tercü-
mân-ı esrâr-ı ma'nevî ve vâris-i mezâmîn-i Mesnevî Monlâ 743 Sâ-
'ib-i Mevlevî'nin, beyit:

برغبت خدمت روشن دلان میکنم که می باشد

روح آیینته برسیدن دهانش خوش برسیدن

744

buyurduğu bu ma'nâyı mûsbıtdır.

تا ادبهاشان بجاگه نآوی از رسالتشان چگونه برخوردار

getir- yerli yerince, بجاگه tâ anların âdâb-ı hıdmetlerini, تا ادبهاشان
meyesin, anların 745 risâletlerinden, ne şekil چگونه
nasib ahz edebilirsin, meyve yiyebilir misin, ma'nâsınadır. Ya'-
nî yerli yerince âdâb ü rûsûm-ı sıdk u hulûsı tekâmül etmeyince ol
peygamberân dahi kalbin dıraht-ı hurmâ-yı ezvâk-ı ma'neviyyele-
rinden lezzet tahsil edemezsin ki, العلماء ورثة الانبياء 746 medlûlunca an-
lar seccâde-i hilâfet-i nübüvvetde kâ'im oldukları gibi mürîdîn ve 747
sâdıkîn dahi ashâb-ı ülü'l-elbâb sıfatında dâ'im olup با ايها الذين آمنوا
750 em- واطيعوا الله واطيعوا الرسول 749 el-âyet 748 لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النبي
sâli ashâb-ı kirâma tavsiye olunan şerâyî'-i beyne'l-verese dahi zâyî'
olmamak lâzımdır. Ve bu âdâb ü rûsûmu öğrenip etvâr-ı ihtirâm-ı
meşâyıha (102b H) dikkat, ehem-i mühimmât-ı mürîdînden oldu-
ğuna erbâb-ı hakikat bi'l-icmâ' câzımdır. Lâkin nazar-ı 'âlîleri kulûb
u niyyâta (96a T) olmağla, beyit:

در سجده گه عشق خمیدن ز ادب نیست

چون شمع گذشتن ز سر خوش سجودست

751

741 "...Allâh'a borç verdiler...", Kur'ân, 57/18.

742 "...Allâh yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?...", Kur'ân, 3/52.

743 monlâ: mollâ T

744 "(İlâhî aşkla) gönlü aydın(lanmış) kişilere hizmete rağbet et. Çünkü yüz,
öpme aynası; ağız ise onun öpüşünün kendisidir."

745 anların: anlar T

746 "Alimler peygamberlerin varisleridir.", Keşfü'l-hafâ', II, 74.

747 ve: - T

748 "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltme-
yin...", Kur'ân, 49/2.

749 el-âyet H

750 "Allâh'a itaat edin, Resûl'e de itaat edin...", Kur'ân, 5/92.

sûret-i zâhirde 'ayn-ı tekellûfden 'ibâret tekâpû-yı bî-hakikate bakmazlar. Ve 'âşık-ı sâdıkda mücerred mübtedilikden ıktizâ eden kusûr ü küstahlığa kalıp cân-ı bî-dermânın âteş-i hırmânla yakmazlar. Hulâsa-i kelâm ta'zîmli vü tekrîmli cân ü dilden ve 'aşk u mahabbet-i kâmiliden gerekdir.

هر ادیشان کی همی آید پسند کآمدند ایشان ز ایوان بلند

her bir edeb anlara, ایشانرا takdirindedir, kaçan کی همی آید پسند, eyvân-ı refi'ü's-şân-ı ilâhiden gelmişlerdir. Zâhiren pâdisâh tarafından yahud vezir tarafından sana bir âdem gelse, beğden gelen beğdir, deyu ez-dil ü cân tekâpûlar edip hıdmetini tekmlile ve rızâsını tahsile çalışsın. Ve ol nâ-dân-ı bî-insâf dahi yeri-göğü bilmez. Ve her kelâm-ı ufûnet-âmizi bir batman şekker şerbetiyle içilmez iken bize kadrimize göre i'tibâr ü ikrâm etmediler, deyu dürlü dürlü herzeler yer ve gezip yürüdüğü yerlerde ednâ kusûr ve zûhûlünü 'afv etmeyip zemm eder gezersen ise, beyit:

بر مراد دوست با صد مدعی سر میکنم

بهر یک بت سجده یک شهر کافر میکنم

752

deyip (103a E) efendisinin kulağına değip bana muğber olmasın diyerek ne müdâhaneler edeceğin şaşırırsın ve i'tizâr-ı cûrm-i nâ-kerdeyi, kasemlerle te'kid edip niyâz ü recâyı hadden aşırırsın. (96b T) Ma'a-hâzâ ki evlyâ'u'llâh Allâh tarafından gelip makâm-ı refi'-i 'î-nâyetden rahmeten-li'l-'ibâd nâzil olmuşlar iken olur olmaz hıdmet ü 'ubûdiyyeti pesend ederler mi? Ve seni ya bi'l-küllîyye ta'mir edip ya bi'l-küllîyye harâb etmeyince yanından öyle muhân u muhakkar giderler mi? Beyit:

Olmağa dâ'im bu bezmin dâhili

Kalbi hıfz etmek gerekdir hâsılı

دل نگه دارید ای بیحاصلان در حضور حضرت صاحب‌دلان

ey mürîdân-ı sâde, gönülünüzü hıfz edin, ای بیحاصلان, tetâbu'-ı izâfât var ve tetâbu'-ı izâfât, şî'rde 'uyûbdandır. Mâdâmkî bu mis-â'-ı şerifdeki gibi izâfet-i me'lûfû'l-istimâ' olan elfâz, beyitde olmaya, şimdi meselâ huzûrun, hazrete ve hazretin, sâhib-dilâna izâfeti,

751 "Aşk secdegâhında eğilmek edepten dolayı değildir. Mum gibi kendi başını feda etmek, secdedir."

752 "Sevgiliye kavuşmak için, yüz rakiple kavga ediyorum. Bir put (gibi güzel sevgili) için, şehrin bir kâfirine secde ediyorum."

me'lûfû'l-istimâ'dır. Bu bahs ki yukarıda geçmiş idi. Çünkü mahsûl-ı beyt alınmayıp hall-i terâkib bir mîkdâr murâd olunmuş idi. Bu makûle tahlîl-i kelâm 'inde-ûlî'n-nühâ ma'zûr buyurula. Gelelim ey bî-hâsılân-ı semere-i yakîn olan müridler, kaçan hazret-i ashâb-ı kulûbun mecâlis-i (10b H) 'âliyyelerine dâhîl olasınız. Zînhâr şevâ'b-i inkârdan ve mûcib-i nakz-ı ihtirâm olur havâtır-ı nâ-hemvâr-dan kalbinizi hîfz edin. İbtidâ nazarları kalbe⁷⁵³ olmağla ihtimâm, nazar-gâha lâzımdır. Ve eğerçi ol şeyh şerî'atî zâ'îl olmuş müvellehlardan dahi olursa ihtirâmında kusûr etmeyip, فانهم لا تتبعهم ولا تملك لهم أبداً
 754 (97a T) beyitle 'amel ve beyne'l-emreyn makâm-ı ihtirâmında vukûf edip terk-i iktidâ ve terk-i cedel oluna. Zîrâ H^üâce 'Abdullâh-ı Hîre'î buyururlar ki: انكار شومست انكار كننده ازین سخن محرومست
 756 mü'eddâsınca gönül Netice-i merâm, جالسوم بالصدق فانهم جواسيس القلوب
 756 mü'eddâsınca gönül oynatma ve sükker-i hüsn-i zanna zehr-i 'adâvet katma.

پیش اهل دل ادب پر باطن است زانکه ایشان بر سرائر فاطن است
 ehl-i dil katında, edeb bâtın üzre mahmûldür, ادب پر باطن است
 serâ'ir-i zamîr üzre بر سرائر فاطن است, zîrâ ol sebebdan ki anlar, زانکه ایشان
 mütefattındırlar. Ma'lûm ola ki edeb, cimâ'ü'l-hayrdır ve edîb, 757 ittisâ'ına 'ârif ve her makâm ü hâlde bî-hasebî-tilke'l-mertebe vâkıf⁷⁵⁸dir. Pes mekârim-i ahlâkı câmi' ü sefsâfına
 'âlim olmağla edîb, zübde-i 'avâlimdir. Ve hadis-i şerîfde, ادبى رى
 759 vârid olmuştur. Ve edebın aksâmı dört olup, evvelki kısmı edeb-i şerî'atdır ki ahkâm-ı sîtteye mûte'allıktır. (104a H) İkinci kısmı edeb-i hîdmetdir ki mülûk ile kuddâm beyninde mustalah olan edeb gibidir. Ehlü'llâhın meliki Allâh olmağla beyne'l-'abd ve'r-Rabb olan mu'âmele⁷⁶⁰, mu'âmele-i nâsın gayrı olmasıdır ki bu

⁷⁵³ kalbe: kalb T

⁷⁵⁴ "Ne onlara tabi ol, ne de ebediyyen onların yoluna gir. Çünkü onlar Allâh'ın dinine zorla girenlerdir."

⁷⁵⁵ "İnkâr, şom (uğursuz); inkâr eden de bu sözden dolayı mahrûmdur."

⁷⁵⁶ "Onlarla doğru dürüst otur. Çünkü onlar kalplerin casuslarıdır (kalblerden geçenleri bilirler)." Ahmed b. Âsım-ı Anûakî'ye ait olan bu söz için bk. Sırr-ı Ney, I, 192.

⁷⁵⁷ "...Nerede olsanız, O sizinle beraberdir...", Kur'ân, 57/4.

⁷⁵⁸ vâkıf: vâkıflar T

⁷⁵⁹ krs. " ادبى رى فاحسن تادبى : Rabbim beni terbiye etti. Terbiyemi de güzel yaptı.", Keşfü'l-hafâ', I, 70.

edeb şer'i'atdan bir makâm-ı ehassdır. Kısım-ı sâlls edeb-i hakdır ki hakk-ı 'ubûdiyyeti bi't-tamâm vermektedir. Ve hak ne cânıbden zuhûr ederse ana tâbî' olmaktadır. Bir hays⁷⁶¹ ile ki bir sabîden zuhûr etse ol sabî 'indinde (97b T) te'eddüb ve ihtirâmda vâkı' olmaktadır. Ve hıdmet ü hürmet-i şeyh, bu makâmdandır ki,

ما حرمة الشيخ الا حرمة الله
فقم بها ادبا بالله بالله 762

beyt-i şerifi ve Cezîre'nin bu surhı anın üzerine mebnîdir. Kısım-ı râbî', edebü'l-hakîkadır ki makâm-ı fenâda terk-i edeb, ya'nî şühûdunu terk edip küllisini Hakk'a ircâ'dır.

صلح كل بيخير از وضع تكلف شدمنت
ادب آيين كمينداری جنگست اینجا 763

Pes edeb, hıdmet-i mahdûmun şânına ri'âyet ve levâzımına kable'l-emr ve's-su'âl mübâderetdir. Hattâ zillet-i su'âl anda zâhîr olmaya. Her ne kadar emir dahi olsa emirde dahi su'âl vardır. Menfa'atı sana 'â'id olacağı nûmâyân iken şeyhin iktizâ-yı vakt u hâle göre levâzım ve hıdmetine murâkûb olup min-gayri-tenbih ve'l-ihtâr hâzır-ın-bi'l-vakt olmaktadır. Murâkabe⁷⁶⁴ ise ahvâl-i kalbden olmağla gönül hoşluğu ile ve zül ü hakâret-i nefis ile kabûlünü ricâda olup hilâfından mûcânebet gerektir. (104b H)

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است که خدا زیشان نهانرا ساتر است

پیش اهل تن ten erbâbı 'indinde, edeb zâhîr üzre mahmûl-dür, gizlileri نهان را ساتر است ki zîrâ Cenâb-ı Hak anlardan, setr edicidir. Erbâb-ı zâhîr indinde edeb dahi zâhîr üzredir. Zîrâ anların umûr-ı bâtinîyyeye hükümleri sirâyet etmeyip her husûsda zâhiri gözedirler. Beyit:

بظاهر بینی از پس کار افتاد ست مردمرا
اگر قد کسی کوتاه افتد نیمرس باشد 765

760 muâ'mele: muâ'teme H

761 hays: haysiyet T

762 "Şeyhe hürmet, Allâh'a hürmettir. Allâh'a saygıdan ötürü ona saygı göster." H nüshasında mısralar yer değiştirmiştir.

763 "Tam sulh, görevin durumundan habersiz olmaktır. Burada edeb, savaşın tuzağını ele geçirme tarzıdır."

764 murâkabe: murâkib T

765 Zahiren insanları, birçok defa işten düşmüş (aciz kalmış) görürsün. Eğer birinin boyu kısa olursa, yarı yetişkin olur."

772 ^{سیه دارد ورق} ve defter-i ââmî tesvîd eder. Vâv-ı 'âtıfânın takdîriyle ebyât-ı sâlifede havâtır-ı mezmûmeyi (105b H) kalbe getirmekten nehy buyurulup kemâl-i safâ-yı bâtınla mûcâlese-i merdân-ı ilâhiyeyeye emr⁷⁷³ olunduğundan mûrâ'ât-ı edeb-i kavli lâzım değildir, gıbi şübhe-i mukaddereye cevâb sıyâkında, beyit⁷⁷⁴:

ان الكلام لفي الفؤاد وانما
775 جعل اللسان على الفؤاد دليلا

mantûkunca zebân dahi tercûmân-ı kalb olup belki curh⁷⁷⁶da a-had olmağla bî-edebâne sohbet-i huzûr-ı evliyâda a'zam-ı cinâyet ve imâte-i kalb ve⁷⁷⁷ tesvîd-i defter-i ââmî mûcib bir kabâhat olduğun ifâde buyurdular. Beyit⁷⁷⁸ li-münşî'ihî:

Harf atdığı çün kemân cihânda
Hamûzeden olamaz emânda⁷⁷⁹

از خدا جویم توفیق ادب بی ادب محروم گشت از لطف رب
Allâh'dan isteyelim, edebe muvaffak olmağ, zîrâ, (99a T) ^{بی ادب محروم گشت} bî-edeb mahrûm oldu, Allâh'ın lutfundan. Edeb, cimâ'-ı cemî'i'l-hayrât olduğu bi'l-icmâ' sâbit olmağla ihtimâm-ı asl-ı kâra ziyâde olup, ^{التصوف كله ادب} 780 ta'rîfini te'yîd buyurmuşlardır ve lutf-ı Rabb'dan mahrûm olan, bî-edebdir. Zîrâ ism-i Rabb, edibi, lutfuyla terbiye eder, bî-edebi, kahrıyla terbiye eder. Pes bî-edeb, lutf-ı Rabb'dan mahrûm ve kahr-ı Rabb ile merbûtdur. لا ملین ^{جهنم من الجنة والناس اجمعين} 781 terbiyesinden Cenâb-ı Hakk'a sığındık ve bî-edebden murâd iblis'dir dahi denilse câ'izdir. Ve edeb cimâ'ü'l-hayr olduğu gibi bî-edeblik dahi cimâ'ü'ş-şerr olduğu rûşendir. (106a H)

بی ادب تنها نه خود را داشت بد بلکه آتش در همه آفاق زد
تکدî- تنها خود را بد نداشت , تنها نه خود را داشت بد بی ادب

T و سیه : 772

773 emr: - T

774 beyit: musrâ' H, T

775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."

776 curh: curûh T

777 ve imâte-i kalb ve: - T

778 beyit li münşîihî: - T

779 Hüsn ü Aşk, s. 175.

780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.

781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.",

rinde yalnız kendini bed ü harâb etmedi, بلکه آتش belki fitne âteşi, در bütûn cihâna, همه آفاق urdu. Pes bî-edeblik cîmâ'ü's-şerr olduğu bundan nümâyân oldu ki şeytân bî-edebliği sebebiyle hem kendini yakdı ve hem cemî'-i 'âleme âteş bıraktı. Yahud bî-edebden murâd, mutlakâ edebsiz olan kimesne ola ki edebsizlerin edebsizliği sebebiyle cihâna âteş-i mezâlim düşüp 'ibâdu'llâh cemî'an müzâyakaya uğramışlardır. Zîrâ herkes edîb ve hudûd-ı şer'iyyeyi tecâvûzden müctenib ü musîb olsa, ne kul lâzım, ne kulluk; düzdler olmasa, ne 'asesden havf, ne pâs-bândan fodulluk. Tekâlif-i şer'iyye dahi ekser bî-edeblerin (99b T) şe'âmetinden çoğalmıştır. Ve bu beyitte bî-edebden murâd, ancak iblis olduğu beyt-i âtîden müstefâddır.

هرکه نامردی کند در راه دوست رهزن مرد آن شد و نامرد اوست

هرکه نامردی کند her kimse ki nâ-merdlik eyleye, Allâh yolunda, ر مرد ol nâ-merdlik eyleyen merdin reh-zeni, ya'nî yolunu azdıran, ol oldu, ki şeytândır, yahud bî-edeb oldu, نامرد اوست nâ-merd o-
dur. Ya'nî ilâ-yevmi'l-kıyâme cihânda her kimse ki nâ-merdlik eyleyip⁷⁸² râh-ı Hak'dan 'udûl eyleye, ol küstâhlığa sebep olup, anın yolunu uran, beyt-i sâbıkda zıkr olunan bî-edeb-i sâbıktır. Pes nâ-merd denilmeye cümleden ziyâde ol lâyıktır. Zîrâ الیادی اظلم⁷⁸³ ism-i işâreti iblis ma'nâsına (106b H) olan bî-edebe sarf olunmak, مرد آن cem'-i merd ma'nâsına olmaktan ziyâde, râbitalıdır. Ve Cezîre-i Şerîf'de dahi irtibât-ı ebyât maksûd olduğundan, fakire bu⁷⁸⁴ ma'nâ hoş göründü. Ammâ beyit münferiden ahz olunsa⁷⁸⁵ مردان lafzı si-ga-i cem' üzre olduğu bî-iştibâhtır. Pes cihânda her kim nâ-merdlik eyleyip dost yolunda dalâlete düşse, anın reh-zeni şeytân oldu. Zîrâ evvelâ bu cür'et ü garâbet andan zuhûr etdi. Öyle olunca nâmerd, şeytândır. Ke-zâlik bî-edeb lafzını şeytâna mahsûs etmeyip mutlakâ bî-edeb denilse, من ابتدع ظلما فعلیه وزره و وزر من یعمل به⁷⁸⁶ müfâdınca her kimse ki ana uyup râh-ı dostda nâ-merdlik ede, reh-zeni zâlim-i esbakdır ve nâ-merdlik ana elyaktır. Çünkü bu surh-ı şerîfde edeb-i soh-

⁷⁸² eyleyip: edip T

⁷⁸³ "İlk başlayan daha zalimdir." Bu Arapça darbümesel için bk. Sırr-ı Ney, I, 243.

⁷⁸⁴ bu: - T

⁷⁸⁵ olunsâ: olunmasa T

⁷⁸⁶ "Kim kötü bir çığır açarsa, onun (çığırın) ve onu işleyenin günahı kendisine aittir."; krş. Ebû Davud, es-Sünne, bab no: 5.

bet-i merdân (100a T) ne vech ile gerekdir, beyân olunup⁷⁸⁷ tarikat yek-pâre edebden 'ibâret olduğu 'ayân olmuş idi. Sâ'ik-ı kelâm, mef-hûm-ı muhâlîfi olan bî-edebliğin kabâyihını âşikâr ve vekâyihını iz-hâra geçmiş iken yine ser-rîşte-i suhan, vâsıl-ı 'ilm-i ledûnn olan hıdmet-i mürşid ve hürmet-i pîr olmasına bir sebep-i kavî dahi mef-hûm-ı muhâlîf tarîkından ahz olundu ki şeytânın mercûm ve mel-'ûn olduğu, halkı idlâlinden nâşî olup ve her mübtedî'-i zulm olan ^{البادی اعظم} 788 hükûmünce muktefiden eş'em olduğu nûmâyân olunca (107a H) halkı râh-ı sedâda ve menzîl-i reşâda geçen mürşidler dahi hayırda cümleden akdem ve ser-rîşte-i teslim ü rızâ, arın yedine müsellemler olmasına bu beyitle sevk-ı kelâm ü fıkrateyn beynine intizâm verilmiştir.

Der-nehy-i imtîhân kerdn-i mürîd şeyh-râ

Bu surh-ı şerîf, mürîdin şeyhi imtîhân eylemesinden men'dir.

789 شیخ را کو پیشوا و رهبرست گر مریدی امتحان کرد او خست
790 ki o şeyh ileri gidicidir ve yol göstericidir, şeyhi, کو پیشوا و رهبرست اگر مریدی
eğer bir mürîd, امتحان کرد, o mürîd
eşekdir. Zîrâ ileri gidip yol gösterici ittihâz etdikden sonra tekrâr şeytânın ardına düşüp ve hevâya uyup şeyhi imtîhân kaydına düşmek, eşeklikdir. Bî-iştibâh çünkü i'timâdın yoğidi, niçin iktidâ eyledin? İmtîhânın vakti, kable'l-iktidâdır. Ba'de'l-iktidâ imtîhân olur mu? Beyit li-münş'ihi⁷⁹¹:

Elbet⁷⁹² olur reside bir 'ummâna cûy-ı eşk

Uy mürşid-i mahabbete Gâlib, rızâ gözlet⁷⁹³ (100b T)

امتحانش گر کنی در راه دین هم تو گردی محنتن ای بی یقین
eğer sen o mürşidi imtîhân edersen, امتحانش گر کنی
sen dahi mümtehen olursun, هم تو گردی محنتن, ای بی یقین
ey pür-şübhe vü şekk ve yakînen eşek, mürşidi nice imtîhân edersin ki 'alîlin

⁷⁸⁷ olunup: olunmayıp T

⁷⁸⁸ "İlk başlayan daha zalimdir." Bu Arapça darbimesel için bk. Sırr-ı Ney, I, 243.

T پیش آورید : پیشوا و رهبر 789

T پیش آورید : پیشوا و رهبر 790

H - li-münş'ihi: 791

T elbet: elbetde 792

13. s. Şeyh Gâlib, Dîvân-ı Gazeliyyât, 793

(107b H) kendi nefsinde tabîbî imtîhân etmesi gibidir. Zararı, vücûduna sâri ve a'zâ vü cevârhına câri olur. Bakayım tabîb men' eylediği yumurtayı yesem fark edebilir mi? Verdiği 'ilâcî içmeyem. İçdim deyu aldatayım. Anlar mı? Tabîb-i hâzıklardan mervîdir ki bu makûle eşyâya tarîk-ı nabızdan âgâh olurlar imiş. Ve bir mîkdâr zehr-i kâtil tenâvül etsem benden anın mazarratını defe kâdir olur mu, demesi gibidir. Behey hayvân, bu tecrübeleri âhîrîn nefesinde eyleyip birden bire tabîbe teslîm olmamak gerek idi. Çün vakt fevt oldu, 'illet-i mûhlikeye uğradın. Bârî teslîm ol. Gûyâ tabîb mi imtîhân ediyorum, sanırsın. Kendi kendini imtîhân ve mûşrif-i helâk-ı cân edip melekû'l-mevtden utanırsın.

جرأت جهلت شود عریان و فاش او برهنه کی شود در افتاش

او برهنه کی جرأت جهلت شدن عریان و فاش fâş u 'uryân olur, **(101a T)** aramıp sorunmağla, فتنش ol şeyh-i kâmil kaçan 'uryân olur, در افتاش. lafzından ifti'âl masdandır ki tefilden tefîş meşhûr'dur. Ya'nî الجاهل جسور⁷⁹⁴ mû'eddâsınca senin cehlin peydâ vü hüveydâ olur. Yohsa tefîş ü tefahhus ile anı 'uryân etmek olmaz. Zîrâ dîl-i mürşid âyîne gibidir. Anda görünen senin 'aksındır. Sûret-i ma'kûs-i âyîneyi 'uryân etmek kasd etdikce **(108a H)** kendin 'uryân olursun, sûret-i âyîne ise gâyet nûmâyân ve gâyet pinhândır. Senin elin dâmenine ermez. Ve ol şâhid-i gaybın zeyl-i 'ismetine gayret-i Hak, dest-i tetâvül degirmez.

امتحان همچون تصرف دان در او رو تصرف بر چنان شاهی مجور

anda, imtîhânı tasarruf gibi bil, öyle bil ve öyle, در او, ya'nî ol mürşid hakkında, رو تصرف yürü tasarrufu, بر چنان شاهی öyle bir pâdişâh üzre, مجور arama. Mahsûl-ı beyt, mürşid hakkında imtîhân⁷⁹⁵, tasarruf gibidir. Sen öyle şâh üzerine tasarruf ârzüsünde olma. *Muhyiddîn-i 'Arabî* âdâb-ı mürîdine mûte'allık bir risâlesinde buyururlar ki dervîş bir hâlini mürşidden ketm etmeye. Zîrâ keşf, irşâdın lâzimesinden değildir. Ancak lâzime-i irşâd, tarîk-ı hüdâya 'âlim olmaktır, intehâ. Ammâ hak bu ki imtîhân etmek, zir-i kabza-i tasarrufa almaktır. Zîrâ kişî ihâta-i 'ilmiyye ile ihâta edemediği şeyi imtîhân olmaz. İhâta ise tasarruf gibidir. Anınçün zât ve sıfât-ı Hakk'a ihâta-i 'ilmiyye, muhâldir. ولا يحيطون بشئ من علمه الا بما شاء⁷⁹⁶ **(101b)**

⁷⁹⁴ "Cahil cesurdur."

⁷⁹⁵ imtîhân: - T

⁷⁹⁶ "...O'nun bildiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam

کی یٰ ربّ سن، (109a H) وارهاتم beni kurtar, از گمان sù'-i zandan, 803 ظانین بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء و غضب الله عليهم zümresinden halâs olmağı ez-dil ü cân temennî eyle ki mürşide sù'-i zan etmek Hakk'a sù'-i zann etmektir. Sù'-i zandan hâsıl olan 'âr, lühûf edecek mahall bulamayıp yine sana rücû' eder ki âsumâna taş atmak gibidir. 804 seng-sârına uğrarsın. İnsâf olunsâ 805 sù'-i zannın fevâhişinden olduğı âşikâr 806dır. 'Ale'l-husûs ki mû'mîn ü muvâhid ve pâk-dâmen olan zâta ta'alluk ede. Hele mürşide sù'-i zan, bâlâda mezkûr olduğı gibi 'alâmet-i (102b T) cûnûndur.

Der-men'-i sù'-i zann

Bu surh-ı şerif, sù'-i zannın vekâyihını beyândır.

807 ظن نیکو بر بر اخوان الصفا گرچه آید ظاهر از ایشان چنا ĩhvân-ı safâ hüsni zann ile güzel zann getir, 808 üzre, ya'ni derviş kardaş 808larına, eğerçi zuhûra gele, 809 anlardan cevri ü cefâyâ mûte'allık küstahlık, Çünkü kâfile-i Mevleviyyenin sülûku, 'aynû'l-cem' üzre olup etvâr-ı muhtelif vü meşârib-i mütenevvi'a ile sâlik olanların dahi ser-bülend 809-i tarîk-ları lâ-büdd ittifâka çıkar. Anınçün ĩhvânü's-safâ ahvâline mürâ'ât, emr-i mühimmi ahz olunmuştur. Meselâ meslek-i Üveysî'den gidip rûhâniyyet-i Hazret-i Pîr'den terbiyet-yâb olan ba'zı ĩhvân-ı safâ (109b H) var ve fenâ-fi's-şeyh ile sâlik, meslek-i bî-hatar olan ĩhvân-ı safâ var, tarîk-i mahabbetden münib olan var. Bu cümleyi yek-vücûd ve yek-a'zâ farz edip birinin kusûruna bakmayıp ser-rîşte-i aşk u mahabbeti bırakma, "biribirinizi satın ve helvâya verin" nüktesi tamâm bu ma'nâdır. Bir dervîşde hiç yoğ ise satın helvâya verecek kadar ser-mâye ve hazîne-i kalbinde 810 o kadar vâye vardır.

803 "...Allâh hakkında kötü zanda bulunanlara, (Müslümanlar için istedikleri) kötülük çemberi başlarına gelsin! Allâh onlara gazab etmiştir..", Kur'ân, 48/6; ر غضب :

H نغضب

804 H نغضب : و غضب

805 olunsâ: olunmasa T

806 âşikâr: âşikâre T

807 آید H, T بنی :

808 kardaş: karındaş T

809 bülend: bend H

810 kalbinde: kalbde T

Anı görmeyip de bâ'is-i fûtûr ve muktezâ-yı hayâl-i dūr-â-dūr olan noksân u kusûra bakmak 'ayn-ı hamâkat ve muhâlif-i müdde'â-yı zarâfetdir.

ای خیال و وهم بد چون شد پدید صد هزاران بار را ازم برید

bu fikr-i fâsîd ü hayâl-i muhâl, çünkü âşîkâr (103a T) oldu ve sultânî gâlib oldu, nice yüz bin yâr-ı siddîki, azm brîd, birbirinden ayırdı. Vehmin tasavvuru dâ'imâ bâtil ve 'akla muhâlif iken yine vücûd-ı âdemde sultânî gâlib olması 'aceb hikmetdir ki meselâ bir âdem yürüdüğü hâlde bir arşın⁸¹¹ tarîkı te-câvûz etmeyip ittisâ' üzre seyr ü sülûka muktedir iken iki arşın 'arzda otuz arşın yüksekde bir duvara çıksa yürüyemez. Bir tutacak yere muhtâc olur. Ma'a-hâzâ 'akıl hükm eder ki yol vâsi'dir. Vehmin elinden kurtulamaz. Pes böyle olunca vehimden be-gâyet ictinâb lâzımdır. Bilip dururken ve dâ'imâ mahabbet üzre yürürken bir tarîkat kardaşıyla (110a H) bilâ-sebeb bir 'adâvet zuhûru ma'âz'allâh vehmin tasallutuyla sû-i hâtîmeye dek mü'eddâ olur. Ez-cümle insân kusûrdan hâlî midir? Sende dahi nice nice mûcib-i 'adâvet olacak hâller var. Sen ihvânı hoş görürsen senden râzi olup hûsn-i teveccühleri sebebiyle hâyra tebdîl olunacak ne hısâller⁸¹² vardır.

چون خدا خواهد که پرشد عیب کس کم زند در عیب معیریان نفس

bir عیب کس, erte, پوشد, çün Hakk Te'âlâ murâd eyleye ki, چون خدا خواهد که در عیب معیریان, کم زند, az urur, ol âdem urmaz demektir. ma'yûbların 'aybında nefes urmaz. Ya'nî irâde-i 'aliyye bir âdem'in 'aybını setre ta'alluk etdiğine 'alâmet olur ki ol âdem halkın 'u-yûbundan dem urmaz olur. Ve hiç bir ma'yûbun kabâhatine kalmayıp mevkîf-ı 'acebde durmaz (103b T) olur. İşte öyle olan âdem - muhakkak ki Hakk Te'âlâ anın 'aybını setr ede ve gubâr-ı ahlâk-ı rezâyîl tîz zâyîl olup üzerinden gide ve mefhûm-ı muhâlifî dahi bunun gibidir.

چون خدا خواهد که پرده کس درد میلش اندر طعنه پاکان برد

bir kimsenin پرده کس درد, çün Müntakim-i hakîkî dîleye ki, چون خدا خواهد که ol kimse-nin meylîni, اندر طعنه پاکان برد, pâkları ta'n etmek cânîbine sevk eder. Ya'nî Cenâb-ı Hak bir 'abdin ma'siyeti haddi tecâvûz edip andan ahz-ı intikâm etmek irâde-i (110b H) 'âliyyesi olduğu gibi anın dahi

⁸¹¹ arşın: arşını T

⁸¹² hısâller: hısâlleri T

sebebinin halk edip evvelâ ol merd-i şeririn tabî'atını evliyâ vü asfiyâ-ya ta'n ü teşnî' etmeğe meyl etdirip muktezâ-yı şekâveti olan sâ'ir me'âsiden başka anınla dahi meşgûl oldukda gayret-i ilâhiyye kulûb-ı evliyâ vü asfiyâdan zâhîr olup anı rûsvâ-yı 'âlem eder ki gerek devr-i enbiyâda ve gerek 'ahd-i evliyâda rûsvâ-yı 'âlem-i mucâzât olanlar bu tarîk ile olagelmışlerdir. Ve 'âdet-i ilâhiyye böyle câri olmuşdur.

ستر کن تا بر تو ستاری کنند تا ببینی اینی بر کس مخند

setr eyle, hattâ senin üzerine, settârlık edeler, hattâ göresin, emînlik göresin⁸¹³, kimse بر کس مخند, hattâ göresin, ta'îmî, emînlik göresin⁸¹³, kimse üzerine gülme. Bu, 'âlem-i mucâzâtdır. Ne ekersen anı biçersin. Öyle olunca setr eyle ki seni de⁸¹⁴ setr (104a T) edeler. Ve 'uyûb u zûnûbuna bakmayıp tarîk-ı 'afv u ihsâna gideler. Yahud ba'zı nûshada olduğuna göre, ta'îmî, nûn-ı nâfiye ile olursa, tâ emniyyete⁸¹⁵ ermedikce kimseye gülme. Ne bilirsin, hâlin neye mûncer olacak? Emniyyet ise tâ vâsıl-ı behîşt olmağa menûtdur. Pes dünyâda oldukça ne 'ibâdetden ve ne tâ'atdan bir hâle mağrûr olup kimseye gülme.

ای خنک جانی که عیب خوش دید هر که عیبی گفت او بر خود خرید

ey mûbârek ol cân ki, kendi 'aybını gördü, her kimse ki bir 'aybı söyledi ve anınla bir başka âdemi (111a H) teşnî' eyledi o kendi üzerine aldı. Ya'nî öyle dervîşin rûhu selâmetdedir ki dâ'imâ kendi 'aybını görüp âhere nazar etmeye. Ve her kimse ki bir âher âdemi zemm edip, meselâ filân şârîbû'l-hamrdır, dese ol dervîş fıkır etmeyip kendi nefsinde diye ki mürtekib-i me'âsî olanı hem Allâh sevmez ve hem kullar sevmez. Ey nefs-i nâ-fercâm, niceye dek ma'siyetlerle mûnhemik olasın ve şarâb kûpû mânend, harâmla dolasın. Hakk'dan hayâ eyle ve halkı dağdağa-i fitneye düşürmekden ittikâ eyle. Ol sözleri kendi nefsiyle olan muhâverâtına sarf eyleye ve 'ayb-bînlik semtinden imâle-i tarf eyleye⁸¹⁶. Menkûldür ki bir 'asırda Mısır'da kaht u⁸¹⁷ galâ olmuş 'ulemâ-yı Mısır, fısk u fücûrun kesretinden (104b T) duyup halkı tevbe vü semt-i salâha, edebe sevk için

⁸¹³ emînlik göresin: - T

⁸¹⁴ de: - T

⁸¹⁵ emniyyete: emniyyet T

⁸¹⁶ eyleye: eyle T

⁸¹⁷ u: - H

münâdiler nidâ ettirdikde Hazret-i Zünnûn-ı Mısırî bu makâleyi duyup kimse âgâh olmadan Mısır'dan taşra gitmiş. Ve kendi kendiye demiş ki benden efsak âdem yokdur. Var ise 'ibâdu'llâha bu 'azâb benim şe'âmetimden nâzil olmuşdur. Bârî gideyim, halk kurtulsun, deyu niyyet etmiş. Bir de ehl-i Mısır du'â için ol hazreti taleb edip bulamadıkda taşra çıktığını haber alıp ardınca şitâbân olurlar. Ve bir mahalde mütefekkir ve mütehayyır bulurlar (111b H). Hazret-i Şeyh anları görünce benim hâlime muttali' olup katlime gelmişlerdir tasavvuruyla Cenâb-ı Hakk'a tazarru' ve niyâz ettikde ol ân Nîl taşmağa başlayıp sûret-i bast-ı îlâhî âşikâr olmuş.

غافلند این خلق از خود ای پسر لاجرم گویند عیب همدگر

bu halk gâfildirler, kendilerinden ey oğul, andan ötürü söylerler, birbirlerinin 'aybını. Yohsa herkes gâfil olmayıp 'âkıl olsa, herkes kendi 'aybını tasavvur etmekden âherin 'aybını söylemeğe vakit var mıdır?

Der-zikr-i ta'n-ı münkirân, şeyh-râ

Bu surh-ı şerif, ba'zı münkirinin şeyhe ta'n-ı nâ-ber-câlarıdır ki⁸¹⁸ gûyâ hûsn-ı zann, vâcib ve ehl-i salâh, sû'-i zanndan bi'l-külliyeye mûcânib iken ba'zı nâ-halefler bu ma'nâdan gâfil olarak mürşid-i kâmil hakkında tefevvüh eylediği isnâd mâ-lem-yekûn قل كل⁸¹⁹ ile def olunup mürîd-i muhlis ol dağdağadan dahi ictinâb etmek ehemm olduğunu beyân buyururlar. (105a T)

هر که باشد از زنا و زانیان این برد ظن در حق زانیان

her kimse hâsıl ola, zinâdan, ve kendisi dahi el-'ân zânilerden ola, lafzında iki ma'nâya istihdâm vardır, این برد bu zannı getirir, ya'nî böyle zann eder, (112a H) Rabbânîler hakkında. Çünkü⁸²⁰, mısra':

جنبدن هر کسی از آنجا که رست 821

me'âlince herkesin kâli, hâline lâıyk ve kelâm, sıfat-ı mütekellim olmağla kavl, kâ'iline mutâbıkdır. Mısra':

إذا ساء فعل المرء ساء ظنونه 822

818 ki: - H

819 "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar...", Kur'ân, 17/84.

820 çünkü: - T

821 "Herkes, bulunduğu yere göre hareket eder."

822 "Kişinin tavır ve hareketleri kötü olursa, (bütün) tahminleri de kötü olur."

Öyle olunca zînâdan hâsıl olup ve zânîler zûmresine dâhil olanlar dahi Rabbânîler ile izhâr-ı zaddiyyet edip, mısra':

آیینۀ وجود عزیزان بدغا ست 823

kendi hâllerini anlarda görmekle böyle sû'-i zann ederler ki beyt-i â-tide mezkûr olur.

شارب الخمر ست و مکار و خبیث گمراهانرا او کجا باشد مغیث

شارب الخمر ست şâribü'l-hamrdır, mekkârdır ve habîsdir, gمراهانرا yolu kay-bedenlere, o kande mültecâ olabilir. Ya'nî kâmil hak-kında mûnkırın, kendi sûretlerini anın vücûdunda görüp sarhoş-dur ve hîle-bâzdır ve habîsdir. Ehl-i gavâyeti nice ıslâh edebilir ve anlara nice puşt u penâh olur ki kendi müridlerinden beter efsed-i nâssdır, deyu ol merd-i mechûlû'l-ahvâle ta'ne-endâz kıl ü kâl olurlar⁸²⁴. Ma'a-zâlık cûmlesi kendilerinin sıfat-ı hâlleri ve bâfte-i kâr-gâh-ı hayâl-ı muhâlleridir. (105b T)

اینچنین بهتان منه بر اهل حق کین خیال تست بر گردان ورق

buncılayın bühtân koma, ehlü'llâh üzerine, این چنین بهتان منه varakı çevir, kین خیال تس zîrâ bu senin kendi hayâlindir, بر گردان ورق sohbeti, varak-ı diğer (112b H) eyle. Zîrâ sâlih âdemin ağzından öyle sû'-i zan ve ifk ü iftirâ zuhûr etmez. Söylediğin sözler kendi bâtul hayâlin ve tamâm-ı sûret-i hasb-i hâlidir.

این نباشد در بود ای مرغ خاک بحر قلم را ز مرداری چه باک

bu olmaz, ve bu olsa dahi, ey toprak kuşu, بحر kulzûm denizine, ز مرداری murdârlıktan, چه باک ne zarar. Ya'nî ey mûnkır-ı dâll-ı bed-hayâl, sen⁸²⁵, bu merd-i 'acibû'l-ahvâl hakkın-da gûft-gû eyledin. Şûrb-i hamr ve mekr ü habâset bi'l-küllîyye olmaz ve mûmkinû't-tahakkuk değildir. Ammâ velev olsa dahi bahr-ı kulzûme murdârdan ne ziyân olur. Ma'lûm ola ki در بود lafzı, و اگر بود 'den muhaffefdır ki ل و لا ve ان ma'nâlarında müsterek harf-i şart-dır. ل ma'nâsında bu mahalde zâhir-i 'ibâreye göre lafz-ı ل ma'-nâsına olduğu bedihidir. Ve lafz-ı ل ise harf-i imtinâ'dır. لامتناع لوجود ان لفظ لو لوزع لیت منه hattâ ehl-i 'Arabiyye müfâdını ifâde edip, 826 غیره deyip zurefâ-yı 'Acem, beyit: 827 لیت

823 "Azizlerin varlık aynası kötü gösterir."

824 olurlar: olur T

825 sen: senin H, T

74 "Bir şeyin olmaması, diğerinin varlığına bağlıdır."

827 "Kuşkusuz ل lafzı ekilseydi, ondan, 'temenni' anlamına gelen لیت biterdi."

اگر وا با مگر تزویج کردند

828 از لرزنده زاده کاشکی نام

demişler iken sen bu اگر 'e vukû'-ı şart ifâde-i cezm etmekde asl olan lî ma'nâsını verip ve nefis atına binip evliyâyâ izhâr-ı i'tirâz eylediğin⁸²⁹ (106a T) ve *Mevlânâ*, evliyâyı bahr-ı kulzûme teşbîh etmiş ve "anlar, murdârı pâk ederler" demiş deyu inkâr-âmiz söylediğin tamâm bu makâmın i'tâsıdır. Ve ânifen mezkûr olduğu üzre şekâvet-i ezeliyyenin icrâsıdır (113a H). Ammâ bahr-ı kulzûme murdârdan ziyân olmayacağı ancak bu sûrettedir ki deryâ-yı 'aşk u şevk ve mahabbet içinde müstağrak olan evliyâyı mahfûzîn şer'an sâbitdir ki ma'sûm değillerdir⁸³⁰. Hattâ *Bâyezîd-i Bistâmî*'den su'âl olunmuş ki 'ârif günâh eder mi? وكان امر الله قدرا مقدورا⁸³¹ buyurmuşlar. Pes bi'l-kazâ ve'l-iktizâ bir ma'siyyeti irtikâb eylese anın 'akabinde belki hîn-i 'azmînde ve fî'lînde sana göre nedâmet denilen ıstılâm u garâmet anı bir rûtbelerde ahz eder ki nice eyyâm ü rûzgâr 'aklı başından gider. Sen ise bi'l-iştihâ envâ'-ı hıyâneti edip 'akabinde yahud hâtunna gelirse dil ucuyla bir kerre tevbe yâ Rabbi⁸³² demekle التائب ma'nâsıyla şâd-kâm olursun. Anın ise tûfân-ı Nûh-mânend eşk-i⁸³⁴ nedâmeti ve deryâ-yı âteş-misâl ıstılâm u garâmeti bi'l-kazâ ve'l-iktizâ sudûr eden ma'siyyetden pâk edip بحر قلزم denilse ne lâzım gelir? وای مرغ خاک deyu hitâb buyurulduğu i'tirâz eden müdde'inin ten-perest ve zâhir-bîn olup erbâb-ı istiğrâkın hâlinden bi-haber olduğuna işâretidir.

ز آتش ابراهیم را نبود زبان هر که نمرود ست گو میترس از آن

ziyân olmaz, (106b T) ziyân ra, ابراهیم را Hazret-i *İbrâhîm*'e, نمرود زبان her kimse ki *Nemrûd*'dur, هر که نمرود ست korksun, (113b H) her kimse ki *Nemrûd*'dur, گوی میترس, گوی میترس, (113b H) em-835 قلنا یا نار کونی بردا و سلاما علی ابراهیم, Nesta'izü-bi'llâh, ol âteşden. Nesta'izü-bi'llâh, ol âteşden.

828 " اگر (eğer) lafzı ile مگر (yoksa) lafzını evlendirmişler; on(lar)dan کاشکی (keşke) adlı çocuk doğmuş."

829 eylediğin: eylediğini T

830 değillerdir: değiller T

831 "...Allâh'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir." Kur'ân, 33/38.

832 Rabbi: Rab T

833 "Gerçek tevbe eden, hiç günah işlememiş gibidir.", *Ehâdîs-i Mesnevî*, s. 167.

834 eşk-i: - T

riyle Cenâb-ı Hak, *Halîl*'ini âteşden mutazarrır etmeyip âteşi ana berd ü selâm eylemiştir. Âteşe düşdü, lâkin yanmadı. 'Ârif dahi ma'siyyete düşer, lâkin münhemik olmaz. Ammâ *Nemrûd*-mızâc olan ehl-i nefsin tıynet-i kıbrıyyet-i heybetlerine bir pâre âteş dokunsa⁸³⁶, aldıkca alır ve müşrif-i helâk olunca ol ma'siyyetin içinde geberir kalır.

ذلت او به ز طاعت نزد حق پیش کفرش جمله ایمانهای خلق

به ز طاعت ol merd-i kâmilin bi'l-kazâ ve bi'l-iktizâ vâki' olan zilleti, anın küfri 'indinde müctemil'dir, نزد حق Hak katında, پیش کفرش anın küfri 'indinde müctemil'dir, جمله ایمانهای خلق halkın bütûn îmanları. Bu küfr-i hakikatın bahsi yukarıda mürûr etmiş idi. Ammâ anın zilleti, sayırın tâ'atından 'inda'llâh müstahsen olması dahi netice i'tibâriyledir. Beyit:

وندی که صنم را بخیال تو پرستد

طغرای عملنامه تقریب گناه شد 837

'Âşıkın zilleti tamâm-ı zillet'dir ki ayak sürçmek ma'nâsından menkûldür. 'Âşıkın yüzü dâ'im mahbûbda olmağla ayağı çok sürçer. Bir muhibb 'ârif rivâyet eder idi ki bir gün esnâ-yı râhda bir mest-i serâsîme gördüm, kendini bir duvardan bir duvara urur ve cûy-bâr-ı kûh-sâr-ı belâ gibi yardan yara atılıp perişân yürür. At üstünde idim, o zâta, (114a H) elini tutayım, yıkılırsın (107a T) dedim. Hayrân hayrân benden yana bakdı ve dedi ki ben beyliklerdenim, yıkılısam dahi yine miriden yaparlar, sen 'âleminde ol, deyince medhûş oldum deyip giryân olurdu.

کفر و ایمان نیست آنجایی که اوست زانکه او مغزست وین دو رنگ و بوست

کفر و ایمان نیست küfr ü îman yokdur, ol mahalde ki, ol kâmil vardır, زانکه ol sebebdendir ki, ol kâmil, mağz ü lûbbdûr, وین دو bu ikisi, ya'nî küfür ve îman, رنگ و بوست reng ü bûdur. Li-münşî'hi:

Bağlamışlardır ene'l-hakk küfrünün zünnârını

*Berhemenler kim mukîm-i ma'bed-i gisûsudur*⁸³⁸

Pes küfr ü îman anın makâmına irmez. Zîrâ kâmil, vâsıl-ı 'ayne'l-yakindir. O bahse isneyniyyet⁸³⁹ girmez. Beyit:

⁸³⁵ "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!, dedik.", Kur'ân, 21/69.

⁸³⁶ dokunsa: dokuna T

⁸³⁷ "Senin hayalinle puta tapan rindin amel defterinin tuğrası, günahın takviyesi oldu."

⁸³⁸ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 26.

landır, ölû kımdır, شیخ بی خبر از جان شیخ کبست مرده, şeyhin cânından bi-haber olandır. Şeyhin imânından bi-haber olup şeyhi imânsız kıyâs eden, kâfir gibidir, kâfir hükümündedir. Her ne kadar kâfir değil ise dahi ke-zâlık şeyhin cânından bi-haber olup şeyhi mürde kıyâs eden, mürde hükümündedir. Her ne kadar da zâhırde zinde ise dahi. Zîrâ asıl imân şeyhin imânı gibi olur. Öyle imân tahsîl etmeyip ve ne demek olduğundan bi-haber olan hakikat-i (115a H) imândan bi-haberdir. Ke-zâlık asıl cân dahi⁸⁴⁷ şeyhin cânı gibi olmalıdır. Pes öyle cânâ mâlik olmayıp ve ne demek olduğunu bilmeyen, cansızdır. Hakikat, şeyhin imânı 'ayân ve cânı rûh-ı Mustafavîde nihân olmuştur. Ammâ eğer sen, benim de cânım var ve imânım var dersen, biz yok demeyiz, vardır, ammâ cânıdan cânâ, imândan (108a T) 'ayâna fark var.

کار پاکانرا قیاس از خود مگیر گرچه ماند در نوشتن شیر شیر

گرچه کار پاکانرا قیاس از خود مگیر, kendinden kıyâs tutma, شیر lafzı شیر, شیر شیر, imlâ-yı hatda, در نوشتن, fi'l-hakika benzer, ماند lafzına benzer. Noktada, hatda, harekede, sükûnda hiç mugâyeret anlaşılmaz. Ammâ شیر var, arslan demek ma'nâsına, شیر var, sūd demek ma'nâsına. Pes mürşidin cânıyla senin cânın dahi anın mislidir. Hareke vü sükûnda müşâbehât-ı tāmme var. Ammâ azacık da netâyicden bahs olunsa mübâyenet zâhîr olur. Zîrâ nazar, netâyicidir. Bak, şeyhin cânının neticesi nerelere vardı ki hep icmâlen zıkr olundu. Senin hâlinden dahi icmâlen zıkr olunsa böyledir ki zıkr-ı hâl-i hod-perestân kendiye tapıcıların hâli zıkrindedir. Ehl-i nefse hod-perest ta'bîr ederler ve derler ki, beyit⁸⁴⁸:

الحجام بت پرست بود به ز خود پرست

در قید خود مباحث و بقید فرنگ باش 849

(115b H) Varlık ve da'vâ ve ru'ûnet bi'l-cümle hod-perestlik lafzında dâhildir. Dahi nice nice zemâ'im ki النفس کل خاطر مذموم⁸⁵⁰ buyurmuşlardır.

از هوس وز عشق این دنیای دون چون زنان مر نفس را بودن زبون

hevesden nâşî, ve bu dün olan dünyânın 'aşk

847 dahi: - T

848 beyit: - H

849 "Nihayet, puta tapan, kendine tapandan iyidir. Kendine bağlı olma, başkasına bağlı ol."

850 "Nefse doğan her şey, yerilmiştir."

u mahabbetinden nâsî, چون زنان 'avratlar gibi, (108b T) مرنفس را بودن زبون
nefse zebûn olmak, zîrâ 'avratlar nefse zebûndur ki bi'l-ihîyâr tuh-
ra muktedir olamazlar. Senin hâlin dahi işte ey hod-perest, böyle-
dir. Bu beytîn ve ebyât-ı âttiyyenin râbitası surhadır, ya'nî حال خود
851 demek olur پرستان این است.

با خدا با اهل دل بیگانگی با شہان ترور رُوئے شانگی
pâ- با شہان ترور, bigânelik, بیگانگی, dahi ehl-i dile, با اهل دل, Hudâ'ya, با خدا
dişâhân-ı hakikate tezvîr ve, رُوئے شانگی, رُوئے, tilki, سان, sin ile misl
ma'nâsına, Fârisîdir; شان, sıfat ma'nâsına, 'Arabîdir. Lâkin sin ile ve
şîn ile dahi lûgatdır. Ammâ âhirindeki می, masdariyyet ifâde edip
tilki gibicik⁸⁵², ya'nî tilkilenmecik, aldatma⁸⁵³ yerinde müsta'mel-
dir. Hod-perestânın hâli öyledir ki dâ'imâ kendi hevâ vû hevesleriyle
meşgûl olup ehlu'llâha bigâne olmak isterler. Ve bi'l-ittifâk bir ma-
halde müsâdefe etseler dahi hayâl-i dūr-â-dūr edip belki bir vakt ile
bir umûr-ı dünyevîyyeme yarar, yahud bir zararını görürüm. İyisi
hoş geçinmekdir, deyip nifâk-âmîz bir-iki nevâziş-i rûbehâne-i pûr-
bahâne ile savar (116a H).

گر پذیرد چیز تو گویی گداست ورنه گویی زرق و مکرت و دغا
eğer kabul eylese, چیز تو, senin bir şeyini ki hedîyye yahud ih-
sân tarîkıyla, گویی گداست, dilenci ve cerrâr dersin, ورنه, yohsa, ya'nî e-
ğer kabul etmezse, dersin, مکرو زرقست و ریاست, zerk ü mekr (109a T)
ve riyâdır. Akçe verdim de almadı, hay hîle-bâz mekkâr, dahi dilîne
gelen herze her ne ise söylersin. Mîsrâ':

854 کافر همه را بکیش خود پندارد

ve kendinde zerre kadar emr-i dünyâdan gayri fıkır olmadığından
bütün cihân halkını, evliyâyı, enbiyâyı dünyâ fikrindedirler sanır-
sın. Mîsrâ':

855 اهل دنیا کافران مطلقتند

buyurdıkları bu ehl-i dünyâdır ki hod-perest olup Hudâ-perest
olmaya.

851 demek olur: demektir T

852 gibicik: gibicilik T

853 aldatma: aldanma H

854 "Kâfir herkesi kendi dininden zanneder." Bu ve benzeri atasözleri için bk.
Ferheng-i Emsâl-i Fârsî, s. 175; Deh hezâr Mesel-i Fârsî, s. 554; Ferheng-i Avâm, s.
610.

855 "Dünyaya bağlı olanlar, mutlak (anlamda) kâfirlerdir."

گر درآمیزد و تو گویی طامع است درنه گویی در تکبر مولع است

طامع است، sen dersin، تو گویی، eğer ülfet ederse ol merd-i kâmil، اگر درآمیزد، tama'-kârdır، درنه، eğer ülfet etmezse، گویی، dersin، در تکبر مولع است، te-kebbürde meşgûldür. Görülmüşdür ki tekebbüründen nâşidir.

anınçün e'imme-i ahlâk demiş-⁸⁵⁶ ما يحيى الله و الرسول معا من لسان الورى فكيف انا
ler ki meşârib-i nâss muhtelifa olmağla cümle-i halk ile hüsn-i mu-
'âmele mümkün değildir. Birinin marzisi, birinin menfûrudur. Pes
hüsn-i hulka tâlib olup tehzibine sa'y eden, Allâh ve Resûl'ün mar-
zisi olan hulkla (116b H) ittisâf eyleyip mu'âmelât-ı nâssda dahi rı-
zâ'u'llâhı gözetse, içlerinden ehl-i insâf olan hoş görüp kabûl eder,
olmayan bildiğine gider. Ne 'acâyibdir ki *Hazret-i Pîr* Efendimiz bu-
yurmuşlar: جهانگیر توان شد اما دهانگیر نی ⁸⁵⁷ vâkı'a Kâf'dan Kâf'a dek 'âle-
mi zîr-i nigîn-i hükûmete almak hayyız-i imkânda ve vukû'u dahi
vardır. Ammâ halkın bi'l-cümle ağzını mesâviden bağlayıp herkese
(109b T) medâyih-ı evsâfını söyleyip etvârını beğendirmek hayyız-i
imkânda değildir. Ammâ 'avâm-ı nâss bu ma'nâyı bilmediklerinden
nâşi hüsn-i hulkı halkla hoş geçinip münâfikâne tabasbus etmek-
dir, sanırlar. *Mesnevi-yi Veledî*

خلق نیکو بهتی موانست است

وین چنین خلق از مجانست است ⁸⁵⁸

Pes dervîş-i sâdık halkın guft-gûsuna bakmaz. Ve hüsn-i sıyt ârzû-
suyla kendiyi âteş-i şöhret yakmaz. Zîrâ:

Cûmlerin itmâm-ı kârını iltizâm etmek de güç

Ehl-i hevâ her biri bir yana geçer ve fasl u gaybetin nihâyeti buy-
muş deyu kimi de bilmeyip görmediği âdemleri zemin eder gezer ve
kimisi de evliyâ'u'llâhın ahvâl-i 'acibe ve kerâmât-ı garibesin mecâlis
ü mehâfilde müsellemin nâme gibi nakl edip müte'accib ve mütefekkir
olur. Bu nevâdir-i ahvâle dest-res olmak ne mümkün deyip, sûretâ
me'yûs ü mütehayyir olur. چنانکه فرموده اند ⁸⁵⁹

بکاهلی بنشینى که این چه برالعجبست

عجب تویی که هرای چنین نکنى ⁸⁶⁰

⁸⁵⁶ "Allâh ve de Resûlü, verâ lisanı ile (insanlar tarafından) aynı şekilde se-lâmlanmaz. O halde ben nasıl (selâmlarım.)?"

⁸⁵⁷ "Hükümdar olunabilir, ama ağız tutulamaz."

⁸⁵⁸ "İyi insanların Allâh ile ünsiyetleri vardır. Bu tür insanlar Allâh'tan ayrı değildir." *Mesnevi-yi Veledî*, I, 141.

⁸⁵⁹ "Nitekim şöyle buyurulmuştur."

با منافق وار عذر آری که من مانده ام در نفقه فرزند و زن

که من, 'özü edersin, عذر آری, ya odur ki münâfıkcasına, با منافق وار (117a H) در نفقه فرزند و زن, مانده ام, کالمیشیم, ben, mısırâ'-ı sâniye merhûndur, 'iyâl ü evlâd nafakasında, Ve gâhice böyle 'özü-i nifâk-âmiz edersin ki nafaka-i 'iyâl ü evlâd, gerden-i hamîyyetimde olmasa dervîşlik ne safâdır. Terk ü tecrid ve sırr-ı tevhid ezvâkdan behre-yâb olmak, cân-ı 'azîzime minnet, bir müdde'âdır. Pek güzel hâller ammâ güççe. Hemân Allâh son nefesde⁸⁶¹ imândan (110a T) ayırmaya, var ise ayırmaya. A kâfir-i bi'llâh, imân bu mudur? 'iyâl ü evlâd kaydının senin üzerine vücûbu, levâzımât-ı dîn ü imânı terk şartıyla mıdır?

نی مرا پروای سر خاریدن است نی مرا پروای دین ورزیدن است

ihtimâm ü liyâkat ve havf ma'nâlarına gelir, baş kaşımak liyâkatı vardır, پروای سر خاریدن است, ne bana, نی مرا ne bana iktidâr, پروای دین ورزیدن است, ihtimâm-ı dîn vardır, ya'nî ne başımı kaşımağa tâkatım ve ne veriş ü ihtimâm-ı dîn etmeğe liyâkatım vardır. Elim değmez ki ferâ'iz ü süneni edâ edeyim. Kande kaldı ki râh-ı sa'b-ı evliyâyâ gideyim. Beyit:

*Ba'zı şeyhe gâhı⁸⁶² hâlin yâd edip
Dil ucuyla dersin istimdâd edip*

ای فلان ما را بهمت یاد دار تا شویم از اولیا پایان کار

ay flân, hâtırına getir, bizi himmetle, ma'âzî, 'azîz, ey⁸⁶³ (117b H) ای فلان, hattâ olalım, evliyâdan olalım, ta şoim, işin sonunda. Beyit:

*Mestâne geç, gele sana meclisde ârifâ
Bir bûse verse nâz ile ol mâh alır mısın?*

Şeyhim, gönülden çıkarma, biz de erenler köçeklerindensiz. İşte emr-i dünyâ içinde kullanıldık, bu da hizmetdir. Gönül ediniz de biz de yapılalım, emsâli türrehât ile gönül hırsızlığı ve iş yapılmaklar ki tamâm-ı mu'âmelât-ı ebnâ-yı cinsleri gibi himmet-i evliyâda bir sûret vermişler. A bî-çâre, eğer (110b T) fi'l-hakika hüsn-i zannın olup ol dervîşi köçeklerden tasavvur etdinse, aldatmak kaydına niçin

⁸⁶⁰ "Bu ne acaip şeydir diye tembel tembel oturuyorsun. Asıl acaip olan, böyle bir istekte bulunmayan sensin."; T - چه :

⁸⁶¹ nefesde: nefesimde H

⁸⁶² gâhî: günâhı T

⁸⁶³ ey: - H, T

taksîm-i mirâsdan sonra, işte ben öldüm, yahud şimdi ölürüm, siz kânınıza meşgûl olun, ben kânıma, deyip ellerinden bu takrib halâs olup tâlib-i metâlib-i 'âliyye olmakdan râh-ı eslem yokdur.

از خدا چاره ستش و از لوت نی چاره ش است از دین و از طاغوت نی

از Hudâ'dan, چاره ستش, anın çâresi vardır. Ya'nî tâlib-i Hakk'dan münfekk olmağa imkânı vardır. Lût u putdan münfekk olmağa çâresi yokdur. Lût ü put, elfâz-ı müterâdifedendir. Tûrkce abur-cubur (111b T) dedikleri gibi, چاره شست از دین, از دین چاره اش . چاره شست از دین, ya'nî ol bî-çârenin tahsîl-i mühimmât-ı dîniyyeden söyletsen 'özü vardır, ammâ tahsîl-i rızâ-yı şeytândan 'özü yokdur. Anı bî-eyyî-hâl tahsîl etmeğe çalışır. Ya'nî bu makûle kayd-ı 'iyâli, 'ilm-i hâline tercih eden za'îfû'l-îmânları söyletsen, kelâmları ana münce olur ki umûr-ı dîniyyeyi⁸⁶⁹ bir ân terk olmağa gelmez, deyip tahsîl-i lût-ı dūnyevîyyeye meşgûl olur.

ای که صبر نیست از دنیای دین صبر چون داری ز حق ای دوست چون

از دنیای دین, صبر نیست, ey ol şahıs ki, (119a H) senin sabrın yokdur, alçak olan dūnyâdan, صبر چون داری, öyle olunca nice sabr edebilirsin, Hakk'dan, ey dost nice; te'kid için, صبر چون, lafzı tekrâr olmuşdur. Kendi da'vân kendine muzırr, me'âl-i kelâmından gâyet sabırsızlık münfehîm olur ki dūnyâ⁸⁷⁰, dūn ü deni iken anı tahsîle çalışıp bir ân sabr edemem dersin ya, öylece bî-sabr olan âdem her şeyden bî-sabr olmalı. Pes Cenâb-ı Hâlık -ki seni yokdan var etmişdir- anın rızâsını tahsîlden nice sabr edebilirsin.

ای که صبر نیست از پاک و پلید صبر چون داری از آن کت آفرید

pâk ü pelidden, temiz ve murdâr⁸⁷¹, her ne olsa tahsîle çalışırsın, صبر, ey ol şahıs ki, (112a T) senin sabrın yokdur, andan ki seni, آفرید, yaratdı, ne şekil sabr ediyorsun⁸⁷², Rivâyet olunur ki Hazret-i Şiblî'ye bir civân gelip eşedd-i sabr kangısıdır deyu su'âl etdikde, sabrûn-bi'llâhdır dedikde, lâ demiş; sabrûn-fi'llâh dedikde, yine lâ demiş; sabrûn-lî'l-lâh dedikde, yine lâ deyip; âhirü'l-emr Hazret-i Şiblî mütehayyir oldukda, civân-ı mezkûr sabrûn-'anî'llâh lafzını tekellüm edince Haz-

⁸⁶⁸ takdîrindedir: takdîrinde H

⁸⁶⁹ dîniyyeyi: dîniyyeyi H

⁸⁷⁰ dūnyâ: dūnyâ-yı H

⁸⁷¹ murdâr: murdârdan T

¹²⁰ ediyorsan: edebilirsen T

ret-i (119b H) Şiblî bir şehka urup medhûş olmuşlar. Lâkin Hazret-i Şiblî'nin bu şehkasını Muhyiddîn İbrî'î 'Arabî hazretleri böyle tahkik ederler ki⁸⁷³, beyit:

تنوع شرب الصبر في كل مشرب
يعن وعلى اوفى وبالبا 874

medlûlunca sabr-ı salât-ı mütenevvi'a ile mûsıla olup, صبر عن الله و 876
امر الصلة امر سماعى 875 derler ve صبر على الله و صبر في الله و صبر لله و صبر بالله
kâ'idesi üzre her birinde me'ânî-i muhtelifeyi murâd ederler. Ammâ
sabrûn-'anillâh'ı, sûfiyye أخذت العلم عن فلان فانت فيه كيو 877 ma'nâsına alıp
'avâm-ı nâss, الصبر عن كذا المفارقة اياه 878 ma'nâsına tahayyül ederler. Ve
ammâ beyt-i şerîf-i Mesnevî'de muhâtab, ehl-i dünyâ olmağla an-
lara mezâkları üzre olan tefsire göre, nice sabr ediyorsun, deyu su'âl
olunmuşdur. Hulâsa-i kelâm, dünyâ ki pâk ü pelîd ve kevn ü⁸⁷⁹ fe-
sâddan 'ibâretidir. (112b T) Anı talebde bu rûtbeye h'vâhişin var iken,
'acebdır ki Cenâb-ı Hâlık Sûbhânehu⁸⁸⁰ Te'âlâ şe'nuhu 'anî's-şebîh
ve'n-noksân hazretlerini talebde sût-pey olursun. Ma'a-hâzâ se-
nin matlûbların fânî, ol ise Bâkî'dir. Cüz'ice kevn ü fesâd-ı 'âleme
nazar etsen aslâ şâyeste-i nazar olmadığını görürsün.

Zikr-i hûbî-râ ki zîşt-est âhireş

Ol hûb ü hoş-nümâ olan esbâb-ı dünyâ zikrindedir. Cümlesi-
nin sonu, (120a H) harâb ve şarâbı, ser-âbdır.

ای بدیده لوتهای چرب خیز فضله آنرا بین در آب ریز
ey ol şahıs ki görmüşsündür, leziz ta'âmları, خیز kalk,
anın fazlasını, بین gör, در آب ریز kenîfde, ya'nî şol ta'âmlar ki
çerb ü şîrin idi, anın fazlasını âb-rizde seyr eyle ki ne güne mücib-i
nefretidir. Li-münşî'ihî:

873 ki: - T

874 "Sabır içeceğinin her türlü; عن , فی , علی , ب , ve ل (da olduğu gibi), tüm meşreplerdedir."

875 "Allâh'tan dolayı sabır, Allâh'a sabır, Allâh'da sabır, Allâh için sabır, Al-
lâh ile sabır."

876 "Sıla işi, işitmeye bağlı bir işür(kaide ve kuralı yoktur)."

877 "Ben ilmi filândan aldığım da, sen orada هر (o, üçüncü şahıs) gibi idin."

878 "Falan şeye sabır, ondan ayrılmaktır."

879 ü: - T

880 subhânehu: subhâne H

Bir gûne nakş-bend-fırta olma rengine

Dehrin çû cism-i mâr-ı sefid ü sıyâh u surh

Elvân-ı et'ime-i gûn-â-gûn ve envâ'-ı eşrîbe-i bûkalemûn-nûmûn, yek-pâre, birkaç sâ'atlık nûmâyışden 'ibâretdir. Mısra':

Fenâsı der-pey olan nev-bahâra aldanma

Zirâ her gûnün fesâdı der-kârdır.

مرغبت را گو که آن خویبت کو در طبق آن نغز و آن نغزی و بر

ol âb-rîze düşen necâsete, söyle ki, senin ol hûbluğun kanı, nic'oldu, ol gôkcek (113a T) ta'âm ü meyve her ne ise, ve ol güzelliğ⁸⁸¹ ve bûy-ı hoş nic'oldu, yahud ol güzelliğ⁸⁸² ne idi ve bu hâl nedir? "Bu" lafzı Tûrki olmak üzere kâfiye ahz olunmuş ola. Yahud ihâm kasd olmuş ola ki *Mesnevî-yi Şerîf*'de bu gûne ihâm ba'zan vârid olur.

گوید او آن دانه بد من دام آن چون شدی تو صید شد دانه نهان

ol âb-rizdeki habîs, lisân-ı hâl ile der, ol hûbluk⁸⁸³ ol hûbluk⁸⁸⁴ (120b H) ve nağzlik dâne idi, ben ol dâneye tuzak idim, çünkü sen sayd oldun, dâne gizlendi. Murâd hâsıl oldu. Zirâ seni sayd etmek için kendime çekî-dûzen verip nice zîb ü ziynetle görülmüş idim. Çünkü sen sayd oldun. Şöhret geçdi, güvenmek⁸⁸⁵ fesâdı zâhir oldu. Bu bir misâldir ki cemî'-i eşyâya muttarid olur. Zirâ bakılsa mahbûb-ı mecâzî de böyledir. Evvelâ ruh-ı âl ve yâl ü bâl ile ta'n-zen-i mihr-i münîr olan dil-ber-i 'âli-cenâb, mürûr-ı zamân ve kûrûr-ı devrândan sonra görsen,

بری روی که با خورشید میزد لاف همتایی

تکلتو شد پر از مر شد کون شد بدتر از من شد 886

deyip ta'accüb edersin. Ba'zı tevârihde mestûrdur ki Şâh Sencer⁸⁸⁷ gâyetle mahbûb dost imiş. Lâkin şifte-i 'aşk u mahabbeti olup fedâyı cân u ser eylediği cevân, hat-âver olduğu gibi, peşimân olup katl etmek 'âdet-i müstemirresi imiş. Pes 'âkıl olan kimse, beyit:

881 Güzellik: gözlük H, T

882 Güzellik: gözlük H, T

883 T : - آن دانه بد

884 hûbluk: hûblük T

885 Güvenmek: gevinmek H, T

886 "Güneşle aynı olmak iddiasında olan peri yüzlü (sevgili), (eğerin altına konan) keçe gibi oldu, tüylendi, bozuldu, benden daha beter oldu."; H که که : که

887 Sencer: sencî T

نیاید شد بدان گلگونه محتاج

888

که باشد بر سر گرمابه تاراج

(113b T) Me'âlden haber-dâr olup sûret-i dîl-fırîb-i cihâna kapılmaz ve nazratû'l-humekâ olan, nazra-i ûlâya iktidâ kalmaz.

هرکه آخرین تر او مسعودتر هرکه آخرین تر او مبعودتر

هرکه her kimse ki, آخرین تر ziyâde 'âkubet-bîn ola, ol kimse ziyâde sa'âdet-menddir, هرکه آخرین تر her kimse ki hayvân gibi ahır gör-rücûdür, ol kimse dûr u mehcûrdur. Çünkü eşyâda olan hûsn ü⁸⁸⁹ cemâl ve tarâvet, 'âriyyet olup, yevm-i mev'ûd u mukadderi bitdikde sâhibi, ol cemâli geri alıp cümlesi fenâya (121a H) varacağı mukarrer iken, nihâyetini fıkır etmeyip mânend-i etfâl, fırifte-i bâziçe-i hayâl olmak tamâm-ı hasâret değil midir?

ای زخوبی بهاران لب گزان بنگر آن سردی و زودی خزان

ey bahârân mevsiminin güzelliğinden nâşi, لب گزان dudagını ısırp hayrân olan kimse, بنگر bak, آن سردی و زودی خزان ol hazândaki soğukluğa ve sarılığa ki⁸⁹⁰ evvelki reng ü bû yek-pâre gidip hazân geldiği gibi, sarsâr-ı fenâ, gül-şeni târ-mâr ve benzini soldurup âh-ı serde giriftâr eder. Beyit:

Budur devr-i zamânın ittifâkı

Ki vardır her visâlin bir fîrâkı

روز دہدی طلعت خورشید خوب مرگ او را باد کن وقت غروب

(114a T) gündüz seyr etdin, روز دہدی hûb u zibâ olan tal'at-ı âfitâbı, مرگ او را باد کن bir de anın merg ü i'dâmını seyr eyle, وقت

فلما رأى الشمس بازغة قال هذا ربي فلما اقلت قال لا احب الاقنين⁸⁹¹, 892

buyuran Hazret-i İbrâhîm Halîlu'llâh mesleğine gît ki فاتمیع مله

893 ile me'mûruz. Yohsa şeytân-ı a'ver gibi zâhiri görüp âheri görmeyip, 894 کل ناقص ملعون zümresinden olma.

888 "Hamamın yolunda perişan olmamak için, o gül yanaklıya ihtiyaç duymamak gerekir."

889 ü: - H, T

890 ki: - T

891 vaktinde: vakitte H

892 krş. " فلما رأى الشمس بازغة قال هذا ربي هذا اكبر فلما اقلت قال : Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki...", Kur'ân, 6/78; "...Batanları sevmem.", Kur'ân, 6/76.

893 krş. " والتبع مله ابراهيم حنيفاİbrahim'in, Allâh'ı bir tanıyan dinine tabi oldu...", Kur'ân, 4/125.

894 "Bütün nâkıs lar lanetlenmiştir."

بدر را دیدی برین خوش چار طاق حسرتش را هم بین اندر محاق
 بدر را دیدی bedri görürsün, برین خوش چار طاق (121b H) bu hoş ve zîbâ olan
 bu⁸⁹⁵ çâr-tâk sıplıhr üzre, حسرتش را هم بین ol bedrin hasretini dahi
 gör, اندر محاق ey âhırinde geh bir rûtbe za'f u zebûn istilâ eder, geh
 bedr iken olan letâfeti bi'l-küllîyye gidip, وَاذا انطوى لكانه لم يلمع⁸⁹⁶ mâ-
 nend-i şem', seher-resîde-i efsûrde-i sevâ'ık-ı rûzgâr olup, beyit:

*Var mıdır bir meh ki ruhsârı sıyeh-fâm olmaya
 Dehr içinde kangı gûn gördün ki ahşam olmaya*⁸⁹⁷

Der-beyân⁸⁹⁸-ı terk-i her k'û fânî'st

Bu surh-ı şerif, bekâsı olmayıp fânî olanları terk etmeye iğrâ eder.

هرچه از وی شاد گردی در جهان از فراق او بیندیش آن زمان
 در جهان her nesne ki, شاد گردی mesrûr oldun ise, (114b T) bu her
 cihânda, بیندیش düşûn, tefekkûr eyle, آن زمان anın iftirâkundan,
 ol mesrûr olduğun vakitte, işte bu dâ'-ı 'udâl-i hubb-ı mâl u câhın
 'ilâcı oldur ki bir şeye gâyet mesrûr u şâd olduğun gibi 'âkıbetü'l-
 emr ol nesneden ayrılacağını der-hâtır eyle ve iftirâk-ı çâr-nâ-çârı,
 mülâhaza edip def-i havâtır eyle.

زانچه گشتی شاد پس کس شاد شد آخر از وی جَست همچون باد شد
 زانچه ol nesneden ki her ne olursa, گشتی sen şâd u hurrem oldun,
 meselâ eline girdi deyu sevindin, پس کس çok kimse, şâd u hur-
 rem oldu, senin gibi sevindi, آخر 'âkıbet, از وی جَست andan sıçradı, kaçdı,
 rûzgâr (122a H) gibi oldu, ya'nî senin şâd olduğun gibi
 mâl ü emlâk her ne ise nice sencileyin ahmakların dahi zamân ile
 eline girip çıkmışdır. Beyit:

فیکفیک قول الناس فیما ملکتہ
 899 لقد کان هذا مرة لفلان

از تو بجهد هم تو دل بر وی منه پیش کو بجهد تو خود از وی بجه
 anın وی منه بر sen gönlünü, تو دل senden dahi sıçrayıp kaçır, از تو بجهد هم

⁸⁹⁵ olan bu: - T

⁸⁹⁶ "Dürüldüğü zaman sanki o, parlamamıştı."

⁸⁹⁷ Bursalı Cinânî'nin bu beyti için bk., Müntahabât, II, 91.

⁸⁹⁸ beyân: meyân T

⁸⁹⁹ "Elde etmiş olduğun şey için insanların, bu falan için tek bir şey oldu, sözü sana kâfidir."

güneşin pertevî, بر دیوار, dīvâr üzre, تافت parladi ve 'aks eyledi, تابش عاریتی bir 'âriyet⁹⁰²-i ziyâ vü nûr, دیوار یافت, dīvâr buldu ve hâsıl etdi, gûyâ pertev-î âfitâb dīvâra 'aks (123a H) etmekle duvarda hâsıl olan şa'sa'a-yı 'ârîyyet gibi hüsn-i mecâza dahi âfitâb-ı cemâl-i cemîldendir⁹⁰³ yohsa eşyâda bî-zâtîhî hüsn olmadığî nümâyândır

بر کلوی دل چه بندی ای سلیم و اطلب اصلی که باشد او مقیم

bir kerpiç üzerine, ki vücûd-ı insândır, mahbûb-ı mecâzî it-tihâz etmişsin, selîmü't-tab' o- niçin gönül bağladın, ای سلیم, ol bir aslı taleb eyle ki, و اطلب اصلی که باشد او مقیم, ol asl-ı 'âlî, mukîm ola. Dīvâr, kerpiçden ve kireçden mürekkeb kesâ-yîf-i ecrâmdandır. Andaki şa'saa-yı nûrâniyyet, hem 'ârîyeti ve hem nâ-pâyârdır. Ammâ asl-ı 'âlîsi olan (116a T) nûr-ı âfitâb ise hem zâtî ve hem dâ'im ü bâkîdir. Ber-muktezâ-yı⁹⁰⁴ cemî'-i mâ-sivânın nûrâniyyeti hakdan olduğunu bilip âşînâ-yı tahkîk ol ve⁹⁰⁵ mir'ât-ı cemâl-i mâ-sivâda rû-nümâ olan şâhid-i gaybî âsûmân-ı lâ-ta'ayyûnde bul ki yol uzak değildir. Ammâ kuyûdât-ı dūn-yevîyye seni yoldan şaşırmışdır ve hıbâl-i dām-ı tezvîri başdan kolundan aşırılmışdır.

Der-beyân-ı terk-i dünyâ

Bu surh-ı şerîf, rişte-i 'alâyık-ı dünyâyı kesmek beyânındadır.

بند بگسل باش آزاد ای پسر چند باشی بند سیم و بند زر

nîce bir ola- ey oğul, ای پسر, bağî üz, âzâd ol, بند بگسل, nice bir ola- sin, بند سیم و بند زر, (123b H) altun⁹⁰⁶ ve gümüşe merbût, ya'nî bu zer ü sîm kaydıyla mukayyed olmak yetmez mi? Artık biraz da bu bend-leri çöz ve irtibât-ı 'alâyık-ı dünyâyı gönlünden üz ki günler ahşamlı⁹⁰⁷ ve 'âlem bed ser-encâmlıdır. Rızk-ı maksûm, kısmeti tecâvüz etmez ve tûl-ı emel teşneliğine düşersin, 'ummân-ı hayâta kanmayıp bu şûr-âb-ı fenâdan isteğîn gütmez.

گر بریزی بحر را در کوزه؟ چند گنجد قسمت یکروزه؟

ne eğer tarh eylesen, بحر را, deryâyı, در کوزه, bir bardağa, چند گنجد, گر بریزی

902 âriyet: âriyeti H

903 cemîldendir: cemîldendir deyu T

904 "Allah, göklerin nurudur..." Kur'ân, 24/35.

905 ve: - T

906 altun: altuna H

907 ahşamlı: akşamlıdır T

kadar sığar, farazâ, قسمت بکروزه, bir günlük şarâb-ı âb ziyâde sığmaz. Öyle olunca maksûmdan ziyâda tahsîl-i rızık, muhâldır (116b T) ve lezâyiz-i cihânı yek-pâre tenâvül ârzûsuna düşmek, bir kuru hayâldir. Muktezâ-yı hırs-ı bî-endâze, öyle sanırsın ki müştehiyât tâze tâze tükenir. Ve elvân-ı envâ-ı ni'am-ı gün-â-gün bir uğurdan yenir. 908 هیهات هیهات این الثریا من بد المتناول .

کوزه چشم حریصان پر نشد تا صدف قانع نشد پر در نشد
harîslerin kûze-misâl olan gözleri, dolmadı, تا
909 inci ile dolu olmadı. ta sâdef kânî' olmadı. Gınâ-yı kalb ü safâ-yı rûh kanâ'atda olup kesret-i emvâlden olmadı
âşikârdır.

ترک دنیا هرکه کرد از زهد خویش پیش آمد پیش او دنیا و بیش
her kîm ki dünyâyı (124a H) terk eyledi, kendi
dün-yâ ve 910 dahi ziyâde ki âhiretdir, ya'nî zühdünden nâşî dünyâyı
terk edenlere hem dünyâ geldi ve hem ziyâde-bî'l-hüsnâ hâsıl oldu. Zîrâ maksûm olan her ne ise ol geri gitmez, gelir. Ve ecr-i mücâhede zâyî' olmaz. Âhiret sevâbı dahi eline girer. Öyle olunca terk-i dünyâ edenin ticâreti, taleb-i dünyâ edenden ziyâde râbîh olur.

هرکه از دیدار برخوردار شد این جهان در چشم او مردار شد
ber-hûrdâr ola, her kim ki didârdan, (117a T)
nasîb sâhibi demektir, bu cihân, anın gözünde, مر
murdâr oldu. Âşînâ-yı didâr-ı ezeli olanların, dide-i kerâmet-
bînlerine cihân zîşt görünüp murdâr gelir.

ملک برهم زن تو ادهم وار زود تا بیایی همچو او ملک خلود
Hazret-i İbrâhîm İbn-i Edhem gi-
bi, hattâ bulasın, anın gibi, ta بیایی, tîzcecik, زود
ve ebedî mülkünü. İbn-i Edhem hazretleri mülk-i Belh'i telh görüp
terk etmekle vâsıl-ı merâtib-i kümmelîn olduğu gibi sen dahi elinde-
ki mülk-i hüsnünü istiksâr edip bağlanıp kalma. Zîrâ mülk, dervîş-
lik mülkü ve 'âlem, tecerrüd 'âlemidir.

این جهان خود حبس جانهای شماست هین روید آن سو که صحرای شماست
sizin cânlarınızın habsi-
dir, ya'nî mahbesidir. 911 هین روید, 'aklınızı başınıza devşirip gidiniz, آن

908 "Heyhat, heyhat! Süreyya yıldızına ulaşan el nerede?"

909 olmadı: olmaz T

910 ve: - T

ol tarafa ki⁹¹² سحرای شامت sizin sahrânızdır. Mahbesden sahrâ-ya ve kayddan itlâka mecâl-i gürîz bulun.

عالم دیگر بدست آور که در زیر فلک
913 گر هزاران سال می مانی همین روز و شب

me'âlince bu teng-nâ-yı cihânda kalıp zîr-i felekü'l-kamerde mah-bûs olan mi'râc-ı tahkika varamaz ve esfelden kurtulup a'lâya eremez. (117b T)

کین جهان چاهست بس تاریک و تنگ هست بیرون عالمی بی بو و رنگ
ki zîrâ bu cihân, bir kuyudur, ya'nî⁹¹⁴ kuyu gibidir, gâyet karanlık ve dar, andan taşrada vardır, ta'rîf ü tem-sile sığmaz. بضر من العشبه reng ü büyü yok, بی بو و رنگ عالمی bir 'âlem, Anın ecmel-i evsâfı, 915 مالا عین رأی ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر. Bu cihân her ne kadar dayyık u kesif ise, ol dahi anın hilâfına, vûs'at ü letâfetde tamâm-ı bi-müdânidir.

انبیا را تنگ آمد این جهان چون جهان رفتند اندر لامکان
enbiyâya, bu cihân, bu cihân, dar geldi, pâdişâhlar gibi, gitdiler, lâ-mekâna. Bir su'âl-i mukaddere cevâb siyâkındadır ki (125a H) bu cihân bir câh-ı teng ü târike benzer, denildi. Nice olur ki zâhirde bakılsa gâyet vâsi'dir, deyu hâtıra⁹¹⁶ gelirse teng ü dar olduğuna delîl-i vâzih, enbiyânın 'âlem-i âhirete şitâb ü hanînlerini⁹¹⁷ seyr eyle ki eğer o cihân teng olmasa öyle muztarib olup çâre-cûy-ı halâs olmazlar idi. Ammâ senin gözünde cife-i dünyâ hoş-nümâ olması, enbiyâ vû evliyâ gibi dide-i hak-bîn-i sâhib-yakînın olmayıp firîfte-i gül-i gaflet-i evhâm olduğundandır.

ذکر حق کن بانگ غولانرا بسوز چشم نرگس را ازین کرگس بدوز
bu gaflet-i evhâmın def'ini istersen Hakk'ı zikr eyle, esmâ'u'llâh ile meşgûl ol, بانگ غولانرا gûllar sadâsını, بسوز yak. Ezân-ı şerif okunmağla vesâ'ir Kur'ân-ı Kerîm'den ba'zı âyet tilâvetiyle gül

911 mahbesidir: meclisidir T

912 ki: - T

913 "Başka bir âlemi elde et(meye çalış). Çünkü (bu) gökkubbe altında binlerce yıl kalsan dahi, (yine) aynı gece ve gündüz (devam eder)."

914 kuyudur ya'nî: - T

915 "Gözün görmediği, kulağın işitmediği, beşerin kalbinden geçmeyen şeyler vardır.", Müslim, Kitâbü'l-Cennet, hadis no: 2824.

916 hâtıra: hatıra H

917 hanînlerini: hanînlerin T

mekrinden halâs oldukları gibi sen dahi zıkrı'llâh ile gûl-i gaflet şerrinden halâs ol ki lu'b u lehv-i dünyâyâ aldanıp kalmayasın. Ve bu tîmâr-ı siyeh-i mînkâr-ı hırsa uyup deryâ-yı fıkre dalmayasın چشم نرگس را nergis gibi olan çeşmini, ازین کرجس bu kerges-i lâşe-h^vâr-ı hırs u tama'dan, بدوز kapa, چشم دوزیدن göz kapamaktır. Eğerçi dünyâ ziy-netdir, ammâ sen güzellik⁹¹⁸ hâsıl eyle ki muhtâc-ı tezyîn olmayasın. Mîsrâ':

919 حاجت مشاطه نیست روی دلارام را

مال و زر سر را بود همچون کلاه گل بود او کز کله سازد پناه
(125b H) māl ū zer başa, kûlâh gibi olur, kûlâh gibidir, mahallinde râbitadır, گل بود güldür ol, ol kimse ki, kûlâhından ittihâz eder, کز کله سازد kültēcâ vû cây-ı penâh, ya'nî tâc ū destâr ile tefâhur eden, başını açamaz, keli görünür.

آنکه زلف و جعد رعنا باشدش چون کلاهش رفت خوشتر آیدش
ol zât ki, anın ra'nâ zûlfû ve perçemi kâkûlû ola, خوشتر آیدش çün başından fesi gide, 'uşşâk-ı dil-fikârdan,

Olduk harâb-ı nîm-nigâh-ı tegâfûlûn

Bir kayda dahi dûşmeyelim açâ kâkûlûn

temennâsıyla bin vâveylâ gelir. Pes bunun gibi sâhib-i kemâl zât olanlar dahi ziynet-i dünyâyı bî-ihityâc, belki bû-yı 'abîrîn-i ahlâk-ı tayyibeleri âteş-i fakr u fâkaya düşdükce pür-ibtihâc olur.

مال دنیا دام مرغان ضعیف ملک عقبا دام مرغان شریف
dün-yâ mâlî, za'îf kuşların duzağıdır, 'ukbâ mülkû, şerîf olan kuşların tuzağıdır. Kuşlardan murâd 'ukûl-i za'îfe ve 'ukûl-i şerîfe olmak gerekdir. دنیا حرام علی اهل الآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنيا وهما حرامان علی الله⁹²⁰ masdûkasına (126a H) ehl-i dünyâ sı-ğircık kuşları gibi sūrüsûyle fûtâde-i dâm-ı çübîn ve ehl-i âhiret, mânend-i tûtiyân-ı sebz-bâl-ı kafes-i zerrîn olup, beyit:

عنقا شکار کس نشود دام بار چین

921 اینچا همیشه یاد بدست است دام را

⁹¹⁸ Güzellik: gözlük H, T

⁹¹⁹ "Güzelin, meşşâta (gelini süsleyen kadın)ya ihtiyacı yoktur."

⁹²⁰ krş. " *الدنيا حرام علی اهل الآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنيا والدنيا والآخرة حرام علی اهل الله* " *Â-hiret ehline, dünya haram oldu; dünya ehline de ahiret haram oldu; dünya ve ahiret (her ikisi) ise, ehlullâha haram oldu.*", *Keşfü'l-hafâ*, I, 410.

ki gece ile karanlıkda bir râha giderler⁹²² iken ardlarınca kendilere irşâd-ı tarîk buyururlarmış ve kendi nûrları sebebiyle râhı gündüz gibi nûrânî görürlermiş. İşte pâdişâh-ı hakîki de öyle zâta demek lâyıktır.

تخته بندست آنچه تختش خوانده* صدر پنداری و بر در مائده*

tâbûtdur, آنچه ol nesne ki, تختش خوانده* sen ana taht dersin, ya'nî senin taht dediğin hakikatde tâbûtdur, صدر پنداری sadr zann edersin, hâlbuki kapı eşğinde kalmışsındır. Ey giriftâr-ı kayd-ı saltanat ve esîr-i ârzû-yı hûkm-i hûkûmet olan şâh-ı cihân, dîde-i 'âkûbet-bin ile baksan, taht zann eyledin bir tahta⁹²³-bend dersin gibi nice bir şâh-ı bî-intibâhı (120a T) âvâre lâne-gâh-ı hayât etmiştir. Beyit:

ملك سليمان مطلب كان هاست

ملك همانست سليمان كجاست 924

Li-mûnşî'ihî:

Gelen bu meclise mest ü harâb olup gidiyor

Çeken⁹²⁵ piyâleyi pâ-der-rikâb olup gidiyor⁹²⁶

Beyit:

Cem câmrını nûş etdi, sûrdü demini Hâtem

Meclis yine ol meclis, 'âlem yine ol 'âlem

از خراج ار جمع آری همچو ریگ آخر آن از تو پانده مرده ریگ

harâcdan ve memâlik-i hâsılât-dan, ar eğer, cem'e getirsen, kum gibi yığın yığın, آخر آن 'âkûbet ol (127b H) mâl-ı mecmû', senden geri kalır, ölü kum gibi, ardınca gidemez. Fırına bâkiyyesi, ölü kum ta'bir olunan batî'u'l-hareke kuma mürderig derler ve Türkçe arta kalası ve bi-vefâ, ya'nî, beyit:

Cihânda şâh olup hûkmün bütûn dünyâyâ sûrdün tut

Başundan saltanat tâcın ecel geldi düşürdün tut

Mâl ü emlâk ve taht u saltanatdan seninle berâber gidecek ne vardır? Harâc-ı memleket deyip cem' ü iftihâr eylediğin zer ü zîver, evvelâ senin vücûdundan hâsıl olmayıp, zîr-i hâkdan çıkmıştır. Sâniyen, senin eline girince senin gibi nice harîsin mülkû olmuştur.

922 giderler: gider T

923 tahta: taht H

924 "Süleyman'ın mülkü, (değerli madenlerin) kaynağın(ın) arandığı yerdir.

Mülk işte (burada), Süleyman nerede?"

925 çeken: geçen H, T

926 kırş. Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Müfredât, s. 159.

Sâlis-en, yarın sen dahi gıtdıkde berâber gitmeyip yine bunda kalacakdır. Bâ'is-i iftîhâr ve mûris-i kıbr ü iğtirâmın olan ma'nâ ne ma'nâdır?

نردبان خلق این ما و نیست عاقبت زین نردبان افتادن نیست

(120b T) نردبان خلق halkın süllem-i emânı, bu da'vâ vü iftîhârdir, عاقبت زین نردبان, âhiru'l-emr bu nerdübândan, افتادن نیست düşülecekdir. Bu 'ucb u enâniyyet, süllem-i halkın nerdübânıdır ki herkes sa'y-i belîğ edip zirve-i a'lâsına çıkmğa çalışırlar. Ammâ anı mûlâhaza etmezler ki âhiru'l-emr düşülecektir. Öyle olunca pek yükseğîne çıkmak ne lâzım?

هر که بالاتر رود احمق ترست استخوان او بتر خواهد شکست

her kımse ki, (128a H) بالاتر رود en yükseğê gide, احمق ترست ol ziyâde ahmakdır, بتر خواهد شکست, anın kemiğî, استخوان او, dahı beter kırılacaktır. Elbetde düşecek oldukdan sonra pek yükseğîne çıkmak kemâl-i hamâkatın ziyâdeliğindendir ki kemikleri hurd-ı haşhâş olmağâ tâlib olmuş olur. Bakılsa 'ucb u gurûr gâyet 'abesdir ki mücerred, mu'te-birin i'tibârî makûlesi, nâssın ihtirâmı sebebiyle iftîhâr olur mu?

927 آن خداوندی که دادندت عوام باز بستانند او را همچو رام .

928 sana 'avâm-ı nâss vermişlerdir, seni kendilere mîr-i muhterem ittihâz etmekle, geri alırlar ve alabilirler, ol hudâvendliğî, borç gibi geri almağâ kâdirler. Öyle olunca, 'âriyeti ve ittifâkı aşuk oyununda (121a T) bey olmadan, gerçekten bey olmanın ne farkı vardır?

ده خداوندی عاریت بحق تا خداوندیت بخشد متفق

ver, teslîm eyle, Hakk'a, hattâ, 'in fâ'ili Cenâb-ı Hakk'dır ki mısra'-ı evvelde gûzerân eyledi. Müttesakun-'aleyh, 'inde'l-küll ve'l-kümmel müselleme ve makbûl ola من انا مولاه فعلى مولاه اللهم والى 929 saltanata mazhar oldukları gibi sen dahi, velev kendi nefsine maksûr olan hükûmet-i 'âriyeti و منع لله و حب فی الله و بغض لله و عطاء الله 930 (128b H) ile bi'l-cümle terk eyleyip Hakk'a teslîm eylesen .

T : دادند : دادند 927

T : دادند : دادند 928

929 "Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allahım, ona yaklaşanı sen de yaklaştı, ona düşmanca davranana, sen de düşmanca davran.", krş. Ehâdis-i Mesnevî, s. 224.

saltanat-ı ma'neviyye erzânî olmak muhakkaktır. Ve eğer nefsinden gayri 'abid ve cevârî emsâlî huddâmın olup anların hakkında dahi mu'âmelâtın, lî'llâh oldukca, ez'âf-ı muzâ'af, nâ'il-ı mesûbât olacağın, müttefaktır. Ammâ hevâ-yı hükûmet ve hubb-ı riyâsete düşüp i'tibâr ü şân ve nâm-ı nîk ü 'ünvân ârzûsuna uğrarsan, halâs gâyet müşkülcüdür. Ma'lûmdur ki tarîk, züll ü iftikâr yoludur, 'izz ü iftihâr yolu değildir. Âfet, şöhrat; şöhrat, âfet olup, ictinâbında selâmet olduğunu beyândır.

اشتهار خلق بند محکمت در ره این از بند آهن کی گشت

(121b T) halk⁹³¹ katında meşhûr olmak, nâm ü şân kesb etmek, ⁹³²در ره این bu kayd, râh-ı Hakk'da, آهن از بند آهن, demir bukağıdan, آهن کی گشت kaçan eksikdir, eksik değildir. Demir bukağıdan ziyâde sâlikî yoldan alıkor. Zîrâ yol, züll ü iftikâr ile tayy olur. İ'tibâr ise tamâm-ı iftikârın nakizi olmağla mâ-nî'-i râhdır. Eğer dersin ki iştihâra ben tâlib değilim, halk, hod-be-hodâne söyleymiş, böyleymiş deyu evliyâ-yı selefî vasf etdikleri gibi beni dahi vasf etseler ne zararı melhûzdur? Hâlbuki ben mûte'essir olmuyorum, dersin tesvîlât-ı (129a H) nefsânîyyedir. Mûte'essir olmak değil, semm-i muvakkat gibi refte refte helâkine bâ'is bir hâldir. Mûte'essir olmadığın ol zamân nûmâyân olur ki bûtûn medh edenler zemm ü kadhma⁹³³ şürû' edip sana kezzâb ve müdde'î deseler mûte'essir olmazsın, belki ol vakit medhden dahi mûte'essir olmayasın ve yine bu hâli kesb etsen dahi mâdâmki kâdir oldukca, züll ü iftikâr cânıbine düşmek ehemm ü elzemdir.

تا توانی بنده شو سلطان مباش زخم کش چون گوی شو چوگان مباش

mâdâmki kâdir olasin, ⁹³⁴تا توانی بنده شو sultân olma, kul ol, سلطان مباش, ⁹³⁵زخم کش zahm çek, ⁹³⁶چون گوی شو top gibi ol, چوگان مباش çevgân olma, ya'nî seni yuvarlasınlar, sen kimseyi yuvarlama. Ma'lûm ola ki bu beyt-i şerîfde bende olmağla kâdir oldukca sultân olma buyurulduğu, ma-kâm-ı zühdden ilâhî ve mutlak olan mertebe-i alâya dâldir ki ⁹³⁷هو زهده (122a T) buyurmuşlardır. Zîrâ zühdün

930 "Allah için sevip, Allah için buğzetmek, Allah için menedip, Allah için vermek."

931 halk: - H

932 T : این

933 kadhina: kadha T

934 "Onun zühdü, kendisiyle Allâh'ın ubûdiyyeti arasına giren her ilâhî isimde vardır."

hâli var, makâmı var; makâmı dahi ilâhî olmak var ki ta'rîfî, bâlâda zıkr olundu. Rabbânî olmak var, rahmânî olmak var ^{والرہانی مقید بصفۃ}

935 Pes bu التنزه عن حکم هذا الاسم عليه و الرحمانی هو صرفه علی ما يستحقه اعنى المزهد فی gûne zûhd-i ilâhî ile muttasıf olanlar şath u ru'ûnetden (129b H) emîn olmak muhakkaktır. Ve bu rûtbe mahviyyet-i tāmme ise 'aşka mahsûs bîr yâdigâr-ı bâ-revnağdır.

هرکه اندر عشق باید زندگی کفر باشد پیش او جز بندگی

kûfûr- her kimse ki, 'aşkda bula, زندگی اندر عشق باید, her kimse ki, kûfûr- dūr, anın katında, 'ubûdiyyetin mâ-'adâsı. Ez-Ma'â- rif-i Veledi, şî'r:

دوش پیری مرا بخواب بگفت
کافر عشق جمله از من و ماست

گفتش ما و من کدام بود
کین همه مشکلات حل و شاست

گفت هر چیز کو نه راه حفت

936 همه ما و منست کفر و خطاست

Fi'l-vâki' hayât, hubbdan nasîbî olanlara makhûriyyet ve mecbûriyyetin mâ-'adâsı, kûfr û hatâdır ve zûll û iftikâr ve 'acz u niyâzdan gayri her ne hırkadan baş göstersen, bir hatar vardır.

دانه باشی مرغکانت بر چتند غنچه باشی کودکانت بر کنند

dâne olsan, مرغکان, kuşcağızlar seni, مرغک, kuşcağız, cem', dâne باشی, gonca (122b T) olsan, çocuklar seni, koparırlar. Ya'nî mādâmkî iz-hâr-ı vûcûd edersin elbetde gıriftâr-ı belâ-yı bed olmak mukarrerdir. Dâne olsan kuşlar devşirir. Gonca olsan ma'sûmlar devşirir⁹³⁷ (130a H). Ma'sûm olsan h^vâceler döğér, h^vâce olsan veled-i zinâlar söğér. Olmayabilir misin? Ve illâ mertebe-ı fenâya varmadıkca, iz-

935 "Rabbânî sıfat bu ismin üzerine herhangi bir yargıda bulunma sıfatından münezzehtir. Rahmânî sıfat ise onu müstahak olduğu yere sarfetmektir. Burada kastettiğim, zühddür."

936 "Dün gece rüyamda, bir ihtiyar bana: "Aşkın kâfiri (aşk yolunun afeti), tamamen benlik ve bizliktendir" dedi. Ona, "Ben ve biz nedir? Bütün müşküllerimin halli sizin elinizdedir" dedim. O: "Hak yolunun dışındaki her şey bizlik ve benliktir; (bu ise) kûfûr ve hatâdır" cevabını verdi.", Maârif, s.111; krş. a.g.e., s. 48.

937 devşirir: devşirip T

hâr-ı vücûddan kurtulamazsın ve ızhâr-ı vücûd etdikce belâlardan halâs olamazsın.

هر که داد او حسن خود را در مزاد صد قضای بد سری او روتهاد

در مزاد her kimse ki, o kimse verdi, kendi hûsnûnû, anın cânibine, nice yüz sû'il-kazâ, mezâda, anı te-veccüh eyledi. Meşhûrdur ki Hazret-i Yûsuf 'alâ-nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâm bir gün âyîneye bakıp cemâline⁹³⁸ hayrân olurmuş, hâtır-ı nübüvvet-me'serlerine gelmiş ki, âyâ, kul olup satılmak iktizâ etse ne bahâ ederdim? İşte odur ki bâkî kıssaları ma'lûmdur. Ve bu kıssayı zıkr, temsîl tarîkıyladır, tahakkuk-ı vukû'unu iltizâm tarîkıyla değil. Kendi hûsnûnû mezâda verip kemâl-i zâtına firifte ol-
mamak gerekdir ki kemîn-i gayretde sû'il-kazâ vardır. اللهم احفظ ⁹³⁹

Der-beyân-ı fevâıd-ı nîstî

'Umde-i tarik olan fenâ vü mahviyyetin fevâıdını beyândır.

پرستین و چارق آمد این نیاز در طریق عشق محراب آواز

gocuk ta'bir olunan koyun derisi ile çarık vâki' (123a T) oldu, bu⁹⁴⁰ ma'nâsınadır, bu⁹⁴⁰ niyâz (130b H) ve meskenetden nâşidir. 'aşk tarîkunda, 'aşk tarîkı, Ayâz'ın mihrâbı. Tarîk-ı 'aşkda Ayâz'ın mihrâbı pûstîn ü çarık olmasi niyâzdan nâşidir. Sen de Ayâz gibi niyâzı 'umde eyle ki⁹⁴¹ kıssası Mesnevî-yi Şerîfde mestûrdur. İcmâli budur ki Mahmûd-ı Gaznevî'nin Ayâz-ı hâssa olan mahabbet ve i'tibârını h'âcetâşları hazm edemeyip bir günc-i tenhâda bût-perestlik ediyor deyu Şâh Mahmûd'a gamz ederler. Paşa dahi Ayâz'ın sıdk u hulûsuna i'timâden emr edip, varın, halvet-hânesini basıp sanemini alın, getirin deyu fermân eder. Fi'l-hâl şitâbân olup görürler ki bir pûstîn ve bir çarıktan 'ibâretidir. Her ne kadar cûst-cû ederler, mâ-'adâ bir nesne bulamayıp bi'z-zarûre huzûr-ı şâhiye ihzâr etdiklerinde Sultân Mahmûd sebebini Ayâz'dan su'âl edip istîfsâr edince, cevâbında Ayâz der ki nefsi bed-fercâm, i'tibâr ü şânla devlet ü şâhide benî firifte edip küfrân-ı ni'am cânibine sevk etdikce bu halvet-hâneye girip evâ'il-i hâlimde pûşide-i düş u pâyım olan pûstîn ve çarıkı der-piş ve bu mülâhaza

⁹³⁸ cemâline: cemâlerinden T

⁹³⁹ "Ey Allâhım, koru!"

⁹⁴⁰ bu: - T

⁹⁴¹ ki: - T

ile teşekkür-i ni'am-ı pâdişâhi üzerine vâcib olduğunu anıp def-i teşviş ederim dedikde, şâh u huddâm, dost u düşmen (131a H) bir uğurdan tahsin eylemişler. Pes pûstîn ve çarık mîhrâb-ı Ayâz olmak, 942 انا خلقنا الانسان من نطفه امشاج نبتليه فجعلناه سميعا بصيرا , اولم ينظر الانسان 943 mû'eddâsınca mûris-i 'ubûdiyyet-i mahzâ olan asl-ı hilkatına nazardan kinâyeh ahz olunmuşdur. Ve bu nazardan 'avâmın (123b T) hissesi ma'lûm, ammâ 944 كنت سمعه الذي به يسمع و يصره الذي به يبصر makâmında semî'û'l-basîr olan ehass-ı havâs dahi sultân-ı inbisâtдан tevakkî edip kendilerde zuhûr eden âsâr-ı tasarrufât-ı ilâhiyyeden nefislerini haber-dâr etmekdir⁹⁴⁵ demişler. Hattâ 946 فانفروا الله حق تقاته âyet-i kerîmesini sûfiyye, inbisâtдан tevakkî ma'nâsıyla tefsîr etmişlerdir. Beyit⁹⁴⁷:

لى سادة من غيرهم اقدامهم فوق الجباه
948 ان لم اكن منهم فلى فى جهنم عز و جاه

هر که بر در او من و ما ميزند رد بایست و نه بر بالا پرد

من و ما ميزند, 949 ol kimse ki, der-gâh-ı Hak'da, هر در her kimse ki, her kimse ki, der-gâh-ı Hak'da, der-gâhdır, ol kimse, نه بر بالا پرد bâlâya uçmaz. Men ü mâ, âsâr-ı ru- 'ûnetden kinâyedir. Der-gâh-ı Hakk'da ise varlık sığmayıp zûll ü iftikâr ve terk-i i'tibârdan mâ-'adâ medâhil, mesdûdedir. جودك ذنب لا يقاس 950 buyurdukları bu ma'nâyı (131b H) muvazzah ve bi'l-kûl- liyye terk-i men ü mâ'yı mufasssahdır. Mîsrâ':

942 "İnsan bakmadı mı?"

943 "Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık, onu imtihan edelim diye, kendisini iştir ve görür kıldık.", Kur'ân, 76/2.

944 "Ben onun işiten kulağı ve gören gözü olurum.", Buhârî, er-Rikâk, bab no: 38; İhyâ, I, 183-184.

945 etmektedir: etmekde T

946 krş. " انفرالله حق تقاته : ...Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun...", Kur'ân, 3/102.

947 beyit: mîsrâ' H, T

948 "Benim onlardan başka nice efendilerim var. Onların ayakları, yüzlerin üstündedir. Şayet ben onlardan olmasam da onlara karşı beslediğim sevgi, benim için bir şereftir."

949 - H

950 "Senin varlığın bir günahdır. Başka bir günah, onunla kıyaslanamaz."

Vücûdummuş gûnâhum, tevbe yâ Rabbi gûnâhumdan

چیت معراج فلک این نیستی عاشقنرا مذهب و دین نیستی
'â- bu yokluktur, عاشقانرا feleğin mi'râcı nedir, این نیستی چیت معراج فلک
şıklara, این نیستی mezheb ü dîn gibi farz olan, (124a T) yokluk-
dur. Beyit:

هرکس کشید سر بگریبان نیستی

تسخیر کرد مملکت بی زوال را 951

me'âlince 'âlem-i mülk ü melekûtun mi'râcı ve encûm-gâh-ı lâhû-
tun minhâcı yokluktur. Beyit:

تو مباح اصلا کمال اینست و بی

محرکن خود را وصال اینست و بی 952

کارگاه گنج حق در نیستیست سرخو هستی چه داند نیست چیت

در hazinetu'llâhın kâr-gâhı, ya'ni menşe-i zuhûru, گنج حق
953 عنده علم الغیب نیستی, ki gayb-ı mutlak ma'nâsına ve el-âyet
vücûd-ı mevhûma firifte olan 954 وما ننزله الا بقدر معلوم
şahıs, ne bilir, نیست چیت nîst nedir, nîst lafzı ne ma'nâlara şâ-
mildir? Zîrâ sûfiyye, nîstî derler, fenâ-yı mahz murâd ederler. Yine
nîstî derler, gayb-ı mutlak murâd ederler. Ve nîstî derler, vücûd-ı
mâ-sivâyı murâd ederler. Öyle olunca firifte-i vücûd-ı vehmî olanlar
ne bilir ki nîstî, gayb-ı mutlaka ıtlâk etdiklerin ve sûfiyye hazerâtı
bekâyı, fenâdan tahsîl cânıbıne gıtdiklerin, anlar (132a H) nîstî laf-
zını işitdikleri gibi hemân 'adem-i mahz ma'nâsını tasavvur ederler.
Beyit⁹⁵⁵ li-münşî'ihî⁹⁵⁶:

Sedd-i reh olur âteş-i 'aşk ehl-i vücûda

*Cibrîl-i hured Sidre-i kurbetde zebûndur*⁹⁵⁷

سوی هستی آردت گر نیستی

خوش براقی گشت خاک نیستی

951 "Herkes yokluğun yakasına (sarılmakta) başı çekti (ve) sonsuz(luk) mem-
leketi(ni) ele geçirdi."

952 "Sen, esas itibariyle olma (varlık iddiasında bulunma); kemal budur ve bu
sana yeter. Kendini mahvet (yok kabul et); vuslat budur ve bu sana kâfidir." اینست :

H آنیست

953 "...Gaybın bilgisi kendi yanındadır...", Kur'ân, 53/35.

954 "...Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz...", Kur'ân, 15/21.

955 beyit: - H

956 li münşîihî: - T

957 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 40.

سوی هستی، خنک نیستی، خوش براقی گشت güzel burâk oldu, yokluk semendi, eğer durmazsan, hîmmetini (124b T) 'âli edip sülûkunda ârâmı câ'iz görmezsin. lafzı, istادن kelimesinden nehy-i hâzırdır. Nun-ı nâfiyenin fethası vezin için imâle olunmuştur. Beyit:

ای برادر بی نهایت در گنجیست
958 بر هر آنچه میرسی با لذّ ما ایست

mû'eddâsınca fenâ-yı mahzda dahi seyrûn-fi'llâhdan bir 'ân hâli olmayıp sülûkunda ihtimâm edersen hâlet-i fenâ seni makâm-ı bekâ-ya iletip ma'a'l-istikâme ve'l-'adâle rücû' ta'bîr olunan mertebe-i irşâda irsâl ve behîşt-i bekâ-bi'llâhda hayât-ı câvide îsâl eder. Anın-çün fakr-ı tammın bu fenâ ta'bîr eyledikleri makâm-ı 'azizû'l-himâ-ya mûmâseleti olmağla, belki hû hûsı olmağla الفخر فخرى 959 buyurulmuştur.

Der-tevekkül

Bu surh-ı şerif, fakrın levâzımından olan tevekkül beyânındadır ve tevekkül, sūfiyye اعتماد القلب على الله مع عدم الاضطراب عند فقد الاسباب 960 (132b H) ile ta'rif buyurmuşlar. Ve tevekkül, imâna mûte'allık olduğundan nâşi Kur'ân-ı Kerîm'de وعلى الله فليترك المؤمنون 961 vârid olmuştur. Ammâ bâlâda fakrın levâzımındandır denildiği عند فقد الاسباب 962 kaydına nazarlardır. Zîrâ esbâb-ı mevzû'aya terekkün-i nüfûsun şe'ninden olmağla fakd ile muztarîb olursa mütevekkil değildir.

صبر كن با فقر و بگذار اين ملال زانكه در فقرت عز و ذوالجلال
fakra sabr eyle, bu melâleti terk eyle, زانكه ol
sebebdan ki, fakrdadır, در فقرت عز و ذوالجلال Cenâb-ı Zü'l-celâl'in 'izzeti. Sabrın mûte'allakı ezâ olmağla, terk-i melâl ile olan sabır, (125a T) tahammül-i 'aşk kabîlinden olur. Zîrâ fakrın ezâsını tasavvurla sabr etmek var ki bu sabır meşhûrdur. Bir de fakrda olan 'izz ü zü'l-celâli tasavvurla melâletsiz sabr etmek var ki bu, 'ayn-ı iştiyâk olur ve fakrda iştiyâk olmağla tevekküle dahi nâzır olur. Zîrâ tevekkülün

958 "Ey kardeş, (bu dünyada) nihayetsiz kapılar vardır. Onlardan herhangi birine ulaştığında inatçı düşmanla durma (birlikte olma)."

959 "Fakirlik benim iftiharımdır...", Keşfü'l-hafâ', II, 87.

960 "Sebepler ve ıstıraplar ortadan kalktığında, kalbin dayanması, Allâh'adır."

961 "...Müminler ancak Allah'a dayanırlar.", Kur'ân, 14/11.

962 "Sebepler ortadan kalktığında."

zuhûruna fakd-ı esbâb şart kılınmış idi. Fakr ise 'ayn-ı fakd-ı esbâbdır. Şi'r (?): ان الفقير الذي استعولت حصاصته عليه في كل شيء ثوبه خلق وصفة الفقر الذي ما 963 vasfıyla memdûh olup, fakir-ıla'llâh ile ganî-bi'llâh lafzân-ı müterâdifân ahz olunmuştur. Ma'lûm ola ki fakr için iki i'tibâr vardır. Evvelki, mâhiyyet ü hakikat-ı (133a H) fakrın, vücûddan huluvvu ve 'ilm-i Hakk'da istihlâkıdır. Bu rütbede fakîrin nazarı, fakra olan isti'dâdına ve her şeyde taleb-i zâtisine ve fakrın kendine izâfetinedir. Zîrâ fakîr bir 'adîmdir ki tâlib-i vücûddur ve her şeydeki vücûd ola, ana bi'z-zât zûll ü iftikâr ile tâlibdir. Pes الفقير محتاج الى كل شيء 964 bu ma'nâya nâzırdır ve ikinci i'tibâr, mâhiyyet-i fakrın huluvvudur. Cemî'-i i'tubârât ü izâfâtından bu sûretde taleb, taleb-i Hak olup, من حيث اسمائه الاول الاصلية منه المعتبر عنها لمفاتيح الغيب من كمال الظهور و اظهار ذاته بشئونه 965 Lâcerem hiçbir hûkm ü izâfet ve isti'dâd, aslâ bir mâhiyyet ü hakikat üzre tertîb etmediğini bi'l-'ayân müşâhede edip ve müşâhede-sinde dahi fakîr-i mezkûr, fânî vü hiç-ender-hiç olmağla, beyit:

'Aşk u ma'sûk u 'âşık oldu yâr

ليس في الدار غيره ديار 966

nağmesiyle müterennim olan fakîri ta'rîfde, الفقير لا يحتاج الى الله 967 deyip ve fakrın ta'rîfde, (125b T) اذا تم الفقر فهو الله 968 demişlerdir. Her kimse ki Allâh-ı 'azîmü's-şâna 969 muhtâc ola, ağıyardan bi-ihhtiyâcdır. Beyit:

هر که محتاج خدا گردد سرش

هیچ محتاج کسی نآید سرش 970

رو توکل کن ملوزان پا و دست رزق تو بر تو ز تو عاشقترست

963 "Her şeyde bütün duygu ve düşüncelerini kapıran fakirin elbisesi yırtıktır. İşte arifin nail olacağı fakirlik sıfatı da budur."

964 "Fakir, her şeye muhtaç olan demektir."

965 "Gayb anahtarlarının, elinde bulunduğu, sıfat-ı asliyye diye tabir edilen isimlerin ilki, zuhurunun kemali ve bütün işlerinde zatının tecelli edişidir."

966 "Kalbde, kalbin sahibi (Allah)ndan başkası yoktur.", Lemeât, s.73.

967 "Fakir Allah'a muhtaç değildir."; krş. "الفقير لا يحتاج الى نفسه و الى ربه": Fakir, ne kendine ne de Rabbine muhtaç olur.", Lemeât, s. 76. Açıklama için bk. a.g.e., göst. yer.

968 "Fakirlik tam anlamıyla gerçekleşirse, işte o (iş tamamıyla) Allâh ('a kalmış)tır."

969 azîmü's-şâna: - H

970 "Allâh'a muhtac olan kimsenin hiç kimseye ihtiyacı olmaz." : گردد سرش

T گردد سرش

elini پا و دست elini yürü tevekkül eyle, ملرزان titretme, kımıldatma, senin rızkın, رزق تو (133b H) senin rızkın, بر تو, senin üzerine, ز تو عاشقترست, Taleb-i rızıkda meşakkat-i bî-pâyân çekmeğe ne hâcet ki rızk-ı maksûm, gelir sâhibini bulur. Sen ne şekil rızkı tâlib isen rızkın seni dahi ziyâde talebedir. Li-münşî'hi:

Öğüt al âsyâdan çekme bî-hâsıl ta'ab ey dîl

Gelir mâdâmki⁹⁷¹ der-kâr olur bî-dâne kalmaz hiç⁹⁷²

بر دل خود کم نه اندیشه معاش عیش کم نآید تو بر درگاه باش

kendi gönlün üzre, کم نه koma, me'âş endişesini, ma'îšet eksik olmaz, تو بر درگاه باش, sen kapıyı bekle, elbetde kerim kapısında duran aç kalmaz. Yok eğer seni aç öldürmek mukadder etdiyse 'âlem, ni'met-i elvân kesilse sen yine aç ölürsün. Öyle olunca der-gâh-ı Hakk'da durmak her vech ile dinen ve me'âşen, sûreten ve ma'nen senin hakkında hayırdır.

گفت پیغمبر که جنت از آله گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه

Resûl-i Ekrem hazretleri buyururlar ki, جنت از آله گفت پیغمبر که (126a T) Cenâb-ı Allâh'dan Cenneti, اگر همی خواهی, kimseden, Z kimseden, bir nesne isteme. Beyt-i âtiye merbûtdur.

گر نخواهی من کفیلم مر ترا جنت الماری و دیدار خدا

ben sana (134a H) kefilim, eğer istemezsen, اگر نخواهی, Cennet-i Me'vâ'yı, دیدار خدا⁹⁷³ Hattâ ba'zı sahabî-yi kerim bu hadîs-i şerîfi ahz buyurup esnâ-yı tarîkda tâzi-yâneleri düşdükde kimseden istemeyip inip kendi alıp tekrâr deveye binmişler.

هین ازو خواهید نی از غیر او آب از یم جو مجو از خشک جو

anın gayrından değil آب از غیر او, anın gayrından değil, andan isteyiniz, ازو خواهید, âgâh ol, هین, kurumuş ırmakdan, از خشک جو, arama, مجو, suyu deryâdan ara, از یم جو, mantûkunca cemî'-i nâss fakîr ü muhtâcun-illa'llâhdır. Gani-yi mutlak ancak O'dur. Gani'den taleb, âbı, deryâdan talebdır. Fakîrden ise taleb, kuru ırmakdan talebdır. Hem eline bir şey girmez, hem âb-rûyun dökülür ve hem fakren-illa'llâh şümâ-nından birün olursun. Ammâ Cenâb-ı Hak'dan istemekle mertebe-i

⁹⁷¹ ki: kim H, T

⁹⁷² Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 17.

⁹⁷³ - H : و دیدار خدا

⁹⁷⁴ "...Allah zengindir, siz ise fakirsiniz...", Kur'ân, 47/38.

fakrdan düşmezsin. Zîrâ Hazret-i Eyyûb 'aleyhi's-selâm: رب انى مسنى
الضروات ارحم الراحمين 975 deyip şekvâ-ıla'llâh (126b T) eylemesi mertebe-i
sabrına zarar vermeyip, انا وجدناه صابرا 976 teşrifiyle memdûh olmuşlardır.

در بخوامی از دگر هم او دهد بر کف و میلش سخا هم او دهد
بر کف و eğer istesen, gayrisinden, از دگر, در بخوامی
anın avucuna ve meyline, sehâyî da o verir, ya'nî 'arz-ı
ihtiyâcî, mâ-sivâya eylesen (134b H) dahi yine mâ'nî' ve mu'tî odur.
Kimsenin elinde bir şey yok.

پس چه عرضه میکنی ای بد گهر احتیاج خود بحتاج دگر
ey fûrû- ای بد گهر, neye 'arz ediyorsun, böyle olunca, پس
mâye, bir gayri muhtâca. Senden kendi ihtiyâcını, بحتاج دگر, hamâkat
beter muhtâc-ı mâ-sivâ olana 'arz-ı ihtiyâc etmek 'ayn-ı hamâkat
değil midir?

سرکه مغروش و هزاران جان بین از قناعت غرق بحر انگین
sirke satma, ya'nî yûzünü ekşidip izhâr-ı infî'âl etme,
و هزاران جان بین 977 ve nice yûz bin cânı gör, از قناعت, kanâ'atdan,
deryâ-yı engebine gark olmuşlardır, ya'nî sirke-furûş-ı
infî'âl olma ki nice yûz bin rûh-ı 'âlî-kadr ihtiyâc-ı fakr ile hoş-hâl
ve bahr-ı şîrin-i kanâ'ate dalıp ferîhu'l-bâl olmuşlardır.

دانه کمتر خور من چندین رفو چون کلو خواندی بخوان لا تسرفوا
bu kadar çok yeme urma, dâneyi az ye, دانه کمتر خور (127a T)
bunu dahi oku ki bu kadar çok yeme urma, bu kadar çok yeme urma, چون کلو خواندی
Kur'ân-ı Kerim'de 979 vârid olmuşdur, deyip meşgûl-ı ekl ü
şûrb olma ki âhîrinde 980 vardır. Sen ise hırka-ı bedene ekl
ü şûrbe nev-be-nev yemeler urmakdasın. Yeme ziyâdelendikçe ağır-
laşır, (135a H) sonra yola gidemez olursun ve dâm-ı fûtûra tutulur-
sun.

تا خوری دانه نبفتی تو بدام این کند علم قناعت والسلام
sen dâm-ı fûtûra, düşmeyesin, نبفتی, تا خوری دانه dâneyi yiyesin,

975 "...Rabbine: "Sen, merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmiş-
ti.", Kur'ân, 21/83; ارحم: H

976 "...Gerçekten biz onu (Eyyub'u) sabırlı (bir kul) bulmuştuk...", Kur'ân, 38/
H من الصابرين: صابراً 44;

977 - H, T

978 ve: - H, T

979 "...Yeyin, için...", Kur'ân, 7/31.

980 "...Fakat israf etmeyin...", Kur'ân, 7/31.

989 meleklerle refik eyle, ortak eyle, 'âlem-i melekûta çıksın. Mısra':

النفس كالطفل ان تهمله شب على

حب الرضاع و ان تفضله يتقالى 990

Tıfl-ı cânını şîr-ı şeytân ta'bîr olunan şöhret ü hevesden kat' eyle, südden kat' eder gibi. Andan sonra 'âlem-i melekût seferin edip meleklerle enbâz eyle. Beyit:

این سفر از راه یقین رفته اند

راه چنین رو که چنین رفته اند 991

نان گلست و گوشت کمتر خورد ازین تا فانی همچو گل اندر زمین

et de çamurdur, و گوشت کمتر خورد ازین تا فانی همچو گل (128a T) ekmek, çamurdur, hattâ kalmayasın. çamur gibi, ye, yeme, bundan, ازین تا فانی yeryüzünde. Ey yeryüzünde nân u gûšta 'âşık, fikr eylesen nân (136a H) u gûşt dediklerin⁹⁹² çamurdur. Zîrâ asıl mâddesi toprakla sudur. Bir 'araziyyeti var, bir mâddiyyeti var. İşte çamur da öyledir. Buğday dediğin topraktan hâsıl olmakla toprak nev'inden bir şeydir. Et de öyledir. Nihâyetü'l-emr sûret-i nev'iyyesi tîn-i sâzece olmayıp reng-â-reng tînlerdir. Ey ne zararı var dersin, çamur yeyip çamur içip çamurla ülfeti ziyâde ederek çamur kesilip zeminde kalırsın. Sen ise 'âlem-i melekûta çıkmak için cihâna geldin.

رو ز حکمت خور علف کاترا خدا بی غرض دادست از محض عطا 993

zîrâ anı Hudâ, بی علف 'alafı, کاترا خدا 'atâ-yı mahzından⁹⁹⁶ az garazsız⁹⁹⁵ vermişdir, بی غرض 'atâ-yı mahzından⁹⁹⁶ Eğer âdem isen var hikmet rızıklarından ekl eyle ki anı Cenâb-ı Hak hazîne-i gaybdan bilâ-garaz velâ-ivaz mahz-ı 'atâsından ومن یوتی 997 mûcibince ihsân buyurmuşdur. Ya hikmet rı-

989 T انباز کنی : انباز کن

990 "Nefis, çocuk gibidir; onu ihmal edersen, emzirme sevgisi ile büyür, eğer onu kesersen, kızar (ağlar)."

991 "Bu sefere yakîn yolundan gitmişlerdir. Böyle (bir) yoldan yürü, çünkü (yakîn ehli) böyle gitmişlerdir."

992 dediklerin: dedikleri T

993 H بی عرض : بی غرض

994 H بی عرض : بی غرض

995 garazsız: arazsız H

996 mahzından: mahzdır T

zıkdan ma'dûd mudur? Ve insânın karnını doyurur mu, dersen:

رزق تو حکمت بود در مرتبت کآن گلو گيرت نباشد عاقبت

کآن (128b T) mertebede, در مرتبت, hikmetdir, حکمت بود, senin rızkın, رزق تو ki (136b H) ol rızık senin boğazını tutucu olmaya, گلو گيرت نباشد, âhirü'l-emr. Ya'ni mertebe-i hayvânda rızkın 'alaf olduğu gibi, mertebe-i insânda rızkın hikmetdir. Mertebenin hükümünü verip makâmına göre rızkı tenâvül eyle ki me'kûl-i sûrî 'âkıbetü'l-emr insânın boğazını alır. Ammâ rızk-ı ma'nevî boğazda kalmayıp 'ayn-ı nûr olur, kalır. Ya bu⁹⁹⁸ hikmet dediğin meânidendir, ecsâmdan değil ki anı yiyip de insân doya dersen, beli, hikmet yenir ve anıyla doyulur. Ammâ ne zamân yenir?

این دهان بستی دهانی باز شد کو خورنده لقمهای راز شد

bu ağzı bağlayasın, bir başka ağız açılır, ki ol, این دهان بستی, esrâr lokmalarını yiyicidir. Esrâr u envâr lokmalarını bu ağız yemek olmaz. Evvelâ bu ta'âm-hor olan ağız muhkem bend edersin. Andan sonra esrâr lokmalarını ve hikmet rızıklarını yemeye bir ağız açılır. 'Asrımızda kırk-elli gün lokma yememiş derviş hem işitdik ve⁹⁹⁹ hem gördük, hem dahi ağızını gördük. Ammâ terk-i şeb' ü mülâzemet-i cû', rûkn-i a'zam olduğu müsellemler. Lâkin hod-be-hodâne olmayıp, 1000 nevâinden hisseyâb olanlara (137a H) göre 'adedi mu'ayyen olmaz. Yıllarca terk-i h'âb ü hor etse cismen ve rûhen ziyâde kuvvet gelip za'af gelmez. Bunun mâ-dûnunda mahabbet-i müfrita sebebiyle aç durmaktır ki ne yemek¹⁰⁰¹ ve ne içmek hâtırına gelmez. Bunda dahi vakt-i mu'ayyen ve 'aded-ı mahsûs olmaz. Ve Hazret-i (129a T) Pîr Efendimizin iğrâ buyurdıkları, bu hâllerdir. Ammâ eğer bu hâller dest-res olmazsa azar azar taklil-i ta'âm ve terk-i şeb'den ifnâ-yı kuvvet

997 krş. " : Allah hikmeti dile-
diğine verir. Kime hikmet verilirse, pek çok hayır verilmiş demektir...", Kur'ân, 2/
269.

998 bu: - T

999 ve: - T

1000 "Ben, Rabbimin yanında gecelerim. O beni yedirir ve içirir." krş. "
و ایکم مثلی انی ابیت بطعمنی ربی :...Beni yedirir ve içirir.", Kur'ân, 26/79;"
و ایستغنی : Siz benim gibi nasıl olabilirsiniz ki? Çünkü ben Rabbimin yanında gecele-
rim. O, beni yedirir ve içirir.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 36; Sırr-ı Ney, II, 904.

1001 yemek: yemek var T

etmeyecek derece lâzımdır.

گر ز شیر دهن را و آبری در فطام او بسی نعمت خوری

tenî تن را واهی eğer şeytân sūdünden, kî şehvet ü menîdir, gr ز شیر دیر
kat' edesin, anın infitâmında; fatm, çocuğu memeden kes-
meye derler, بسی نعمت خوری çok ni'met yiyessin, ya'nî şîr-ı dîv olan şe-
hevât-ı nefsânîyyeden kendini kesdikce günden güne erzâk-ı ma'-
neviyye ve esrâr-ı ledünniyyeden zevk-yâb olmağa başlayıp çok ni'-
'am-ı gûn-â-gûna dest-res bulursun.

زین خورشها اندك اندك باز بر کین غذای خر بود نی آن خر

bu azıklardan et'ime-i gûn-â-gûn her neyse, اندك اندك azacık azacık, بازير çekil, kendini çek, کين غداي خبرد ki zîrâ bu eşek gıdâsıdır. نى آن حُرّ hûr olan insâna (137b H) mahsûs değildir. Hûr ibni hûr olan merd-i asil, beyit:

Ancak bu hevâ vü heves-i nefis ise maksûd

Bu maddede müşterek oldu sana hayvân

deyip kendini gâv ü harla mûsâvî olmakdan 'âr eder ve azar azar taklîl-i ekl ü şûrb ederek melekîyyet sıfatının kesbine sarf-ı iktidâr eder.

گر حلال آمد پی قوت عوام طالبان دوست را باشد حرام

(129b T) *هەر هەڵەڵ وەکێ* eğer helâl vâkî' oldu ise, *ئەو ئاممە* 'avâm-ı nâssa azîk olmak için, *دۆست تالیبان دوست را* dost tâlibi olanlara, *هەرام* harâm oldu. 'Aşk anı tahrîm etdi ki bir vech ile istihlâlî mümkün olmadı. Eğerçi lût u pût ve envâ'-ı et'ime, 'avâm-ı nâssa helâldir. Ammâ 'âşikân-ı cemâl-i yâra memnû' ü harâmdır. Hürmet-i lûgavî ile harâm murâd olmuşdur dense¹⁰⁰², gûft-gûya mahal kalmaz.

مانده عقلست نی نان و شوی نور عقلست ای پسر جان را غدی

نور عقلت، mâ'ide-i 'akıldır، نى نان و شى، ekmek ve biryân değil، مائدۂ عقلت
nûr-ı 'akıldır، ey oğul، جان را غدی، câna gıdâ، لافزى غدی، imâle ile o-
kunmak emsâli Mesnevi-yi Şerîf'de kesîrül'l-vukû'dur. Kur'ân-ı Ke-
rîm'de zıkrı buyurulan mâ'ide، lisân-ı işâretde 'akulla te'vil olunmuş-
dur. Semâdan geldiği için ve rûhun gıdâsı olduğu için eğerçi ma'nâ-
yı zâhîrisi dahi mu'teber ve mahallinde müfessserdir، ammâ çünkü
me'ânî-yi Kur'ânîyye (138a H) bî-nihâyet olmağla mâdâmki hilâf-ı
şer'-i şerîf olmayıp kîbâr-ı 'ulemâdan sudûr eyleye. İhtimâl-i 'aklî
dahi buluna، câ'izdir.

نیست غیر نور آدم را خورش در خضر آن جان نیابد پرورش

1002 dense: denilse T

nûrdan gayrı yokdur, آدم را خورش, nûrdan gayrı yokdur, nûrdan mâ-'adâsı hayvân gıdâsıdır, در yeşillikde, ki çemen-zârdır, آن جان o cân-ı insânî ki rûh-ı izâfî¹⁰⁰³ ma'nâsına idi, (130a T) نیاید bulmaz, پرورش terbiyet, ya'nî rûh-ı izâfî, rûh-ı hayvânî gibi çemen-zârda beslenip neşv ü nemâ bulmaz, ammâ âdemin bi't-teb' me'kûl-i nûrdan gayrı gıdâyı tenâvül eylediği olsa dahi kendinde olan câmi'iyet sebebiyle ve hayvânîyyet vâsıtasıyladır. Min-cihe-ti'l-âdemiyyet ki mescûd-ı melâ'ike olmuşdur. Nûrdan gıdâsı olmayıp, nûr-ı mahz ve sūrûr-ı sırfdır. Zîrâ ervâhın 'âlemi nûrânî olup, zulmâniyyet-i cisimden târî olmuşdur.

عکس آن ناست کین نان نان شدست فیض آن جانست کین جان جان شدست
nân nan ki etmekdir, کین نان o nânın aksidir, عکس آن ناست
cân cân ki bu cân, فیض آن جانست o cânın feyzidir, کین جان ki bu cân, olmuştur. Ya'nî 'âlem-i ma'nâda şehristân-ı envârda nân u cânın aslı¹⁰⁰⁴ u faslı olup belki bu 'âlemde gördüğün nân-ı zulmânî, o nân-ı ma'nevî ve nûrânînin 'aksî ve seyr etdiğin cân, ol rûh-ı sultânînin feyzidir.

چون خوری یکبار از ماکول نور خاک بر سر بر سر نان تنور
nûr-ı me'kûldan, (138b T) چون خوری bir yol, یکبار چون خوری
tenûr ekmeğinin başına, بر سر نان تنور toprak başına, خاک بر سر
tenûr ekmeğinin başına toprak dersin ki toprak senin başına, taş başına gibi (130b T) redd ü tarda delâlet eder ve tenûr ekmeği toprakda pişmekle, خاک بر سر ta'rîfine sezâdır. Hulâsa-i kelâm nûr ta'âmından bir kerre tenâvül eden bir dahi tenûr ta'âmına iştihâ etmez. 1005 simâtdan tenâvül edenler şikâyet-i imtilâ etmez.

جمله ناخوش از مجاعت خوش شدست جمله خوشها بی مجاعتها ر دست
açlıktan nâ-hoş görünen et'ime-i bî-lezzet, مجاعت cemî'-i nâ-hoş
cemî'-i lezâyiz ü nefâyis, خوش شدست lezîz olmuşdur, خوش
merdûddur. Ez-cümle cû'un fevâ'idinden, batında, ahlâk-ı reddiyyeyi ahlâk-ı haseneye tebdil eylediği gibi, zâhirde dahi bî-meze ve nâ-güvâr olan cerz ü merz her ne ise

1003 zâfî: insânî T

1004 asl: aslı T

1005 "Açlık, Allah'ın siddik kullarının bedenlerini ihya ettiği bir taamdır."; krş. "الجوع طعام الحق لا يطعمه إلا الخواص" Açlık, Hakk'ın özel kullarından başkasını doyurmadığı bir taamdır.", Ehâdîs-i Mesnevî, s. 148.

cû' sebebiyle leziz ve çok kerre yıllarca hâtır-nişân olacak kadar di-mâğ-ı h^vâhişde lezzetî bedîd olur. Ammâ tokluk hîninde her ne ka-dar lezîz ü nefis ta'âm-ı bi-mısl olsa çok kerre ziyâde toklukdan nâ-şî tasavvuru mûris-i gaseyân olur.

گر نباشد جوع صد رنج دگر از پی هیضه بر آرد از تو سر

eğer açlık (139a H) olmazsa, nice yüz 'illet-i â-her, heyza sebebiyle, imtilâ nev'inden bir 'illetdir, بر آرد از تو سر senden baş gösterir. Bu beyt-i şerif bir su'âl-i mukaddere¹⁰⁰⁶ cevâb ahz olunmuş. Gûyâ sâ'il der ki yâ cû', bir 'illet-i müstakille¹⁰⁰⁷dir ki insâna¹⁰⁰⁸ za'f ü hûzâl getirir (131a T) ve mûmtedd olursa mûhlik-dir ve hakkında بنس الضجیع¹⁰⁰⁹ buyurulmuşdur. Cevâbında buyurur-lar ki ne'am, öyledir. Lâkin şerr-i külliyl def için şerr-i cüz'iyi irtikâb ba'zan vâcib olur. جوع بنس الضجیع¹⁰¹⁰ dir. Ve 'illet-i müstakille¹⁰¹¹dir Ammâ eğer cû' olmasa sen def-i cû' ile kanâ'at etmezsen, imtilâ vû heyzadan¹⁰¹² varıp 'illet-i gün-â-gün kazanırsın. Öyle olunca,

1013 رنج جوع از رنجها پاکیزه تر خاصه در جوعست صد نفع دگر

'ale'l-husûs ki, پاکیزه تر, pāk ü latifdir, nice başka fâ'ide, ya'nî açlık 'illeti, رنج جوع از رنجها 'illetlerden, صد نفع دگر, خاصه در جوعست, mantûkunca cû' u ihtimâdan, fâ'ideden gayri nesne olmayıp nihâyet cû'-ı mûfrit olursa za'af vermek der-kârdır. Farz edelim ki 'illet olsun, sâ'ir 'illetlerden sad derece ehven yâ ibtidâ 'ilâcı kolay; ne vakit ekl ü şürbe ibtidâ etsen,¹⁰¹⁴ def olma-ğa başlar. Bilâ-şübhe sâ'ir 'illetler öyle değildir. 'ilâcı ma'lûm değil. Ma'lûm (139b H) olduğu sûretde de def etmeyiverir. Yahud mûrûr-ı vakt ile def eder. Edviye-i mûtenevvi'ası var. Fasd gibi, mukayyi' gibi, ta'rik gibi ilâ-gayri-zâlık, cû'un ise 'ilâcı nev'-i vâhiddir. Tamâm 'a-le'l-husûs ki cû'da menâfi'-i kesire olduğu lede'l-küll, muhakkuk u

1006 mukadder: mukaddereye T

1007 müstakille: müstakıl H

1008 insâna: insân T

1009 "Öfke ne kadar kötü!"

1010 "Açlık, ne kadar kötü bir öfkedir!"

1011 müstakille: müstakıl H

1012 heyzadan: heyza dek H

1013 جوعست : جوع H; رنج و جوع : رنج جوع T

262 Krş. " المعدة بيت الداء والحمية رأس الدواء. " Mide hastalıkların evidir, perhiz ise şifanın başıdır.", Keşfü'l-hafâ, II, 215.

1015 etsen: eylesen T

کی، جوع هر جلف گدا را zûll ü eclâf-ı nâsdan olan her bir bi-nevâya cû'u, kaçan verirler, vermezler, چون علف کم نیست, otlak az değildir, hayvân gibice, پیش او نهند, anın önüne korlar. Bî-mahabbet olan, aç kalırım deyu korkmasın. Cihânda 'ömrü oldukca aç kalmaz. Bu 'a-laf-zârda otlak çokdur. Önüne bir avuç gıyâh verirler. Her mebzûla ta'âm-ı siddîkîn olan cû'u vermezler. Ya eğer bu cû'dan zâ'ika-dâr olmağa tâlib (140b H) olursa ne tarîk ile sâlık olsun ki hâsıl ede, denirse yine cû'dan cû'a erilir. Taklîl-i ta'âm ve terk-i şîb' ederek rû-huna kuvvet-i cû' hâsıl olup mi'râc-ı 'âlem-i melekûta vâsıl olur.

یا حریص البطن عرج هکذا اما المنهاج تبدیل الفدا

ey esîr-i şikem ve harîs-i ta'âm, عرج هکذا, pâye pâye böylece (132b T) çık, اما المنهاج, yol yokdur, تبدیل الفدا, ancak gıdâyı tebdîl etmektedir. Gıdâ-yı hayvânîyî¹⁰²¹ gıdâ-yı rûhânîye tebdîl ederek kesâfet-i ci-simden tenkîz ve letâfet-i rûhî tezyîd ederek gıdâyı deâiştirip yek-pâre nûr-ı Hak yiyip, nûr-ı mutlak içip esrâr ü envâr ile memlû' olmaktadır.

اغتنى بالنور كن مثل البصر وافق الاملاك يا خير البشر

nûr ile gıdâlan, ve basar-mânend ol, كن مثل البصر, وافق الاملاك, meleklerle muvâfakat eyle, يا خير البشر, emr-i hâzırdir, وافق, ey beşerin hayırlısı, mecâz-ı kevnîdir. Eğer meleklerle muvâfakat edersen, beşerin hayırlısı olursun, demek olur. Çünkü basarın gıdâsı nûr olup cemî'-i ağıdiyeden kuvvet-i bâsıranın hissesine nûr düşmekle eşref-i a'zâ olmuşdur. Sen dahi nûr ile tegaddî eyle ki insân iken meleklerle muvâfakat edip ve 'âlem-i melekûta gidip ebnâ-yı cinsinin hayırlısı olasın.

چون ملك تسبیح حق را كن غدا تا رهى همچون ملائكة از اذا

كن غدا, Hakk'a tesbîh eylemeyi, چون ملك, melek gibi, تا رهى, hattâ kurtulasın, از اذا, melekler gibi, همچون ملائكة, ezâdan, لا يعصرون الله¹⁰²² zümresinden olan melâ'ike-i 'izâm nûruyla tegaddî edip enfâs-ı zarûriyyeleri tesbîhât ü tehlîlât olduğu için, ezâ-yı (133a T) nefsdan rehîde oldukları gibi sen dahi sa'y edip zıkr ü tesbîhi kendiye gıdâ eyle ki ezâ-yı nefsdan halâs olasın ve bu gıdâ-yı nûrânî vü ezvâk-ı rûhânî mesdûdü'l-ebvâb olmayıp, bâbu'llâh her-kese meftûhdur. فاذكروا الله ذكرا كثيرا¹⁰²³ izn-i 'âmın cümleye şâmilidir ve

¹⁰²¹ hayvânîyi: hayvânîyyeyi T

¹⁰²² "...Allah'a isyan etmezler...", Kur'ân, 66/6.

¹⁰²³ krş. " : اذكروا الله ذكرا كثيرا : ...Allah'ı çokça zikredin.", Kur'ân, 33/41.

ta'âm-ı cû' ü takvâ 'âlemlerle yapılmış bir simât-ı kâmlıdır.

هكذا خوانی نهاده در جهان لیک از چشم خسیسان بس نهان
ne güzel simâtdır, cû' u takvâ, در جهان koyul-
muş¹⁰²⁴ لâkin, از چشم خسیسان, hasîs ve¹⁰²⁵ denilerin gözünden
gâyet gizli ve plnhân, gerek cû' ' takvâ h'ânı ve gerek nûr u tes-
bîh ihsânı 'âlemlerle mezbûl iken yine mecbûlû's-şekâve olan de-
niyyü'l-himmetlerin gözüne görünmez ne çâre.

گر جهان باغی پر از نعمت شود قسم مار و مور هم خاکی بود
eğer cihân memlû bir bâğ, oldu, mar u mûr u mûrun maksûmu, Deniyyü'l-himmet ve
mezbûlû's-şekâvet olan hasislerin gözüne simât-ı envâr-ı
tesbihât ve ta'âm-ı cû' ü tehlîlât görünmediğine ne ta'accüb edesin
ki işte bunun misâli ve ol bed-tinlerin timsâli mar u mûrdur.
Cihân, elvân-ı ni'am-ı ilâhiyye ile memlû ve lezâyiz-i et'ime ile dolu
iken yine mar u mûrun yiyecekleri topraktır. Mâr u mûr lafzına 'u-
dûl, kirm¹⁰²⁶-ı kâzûrâtın istihsân-ı zikri için ola. (133b T)

بس کن ای دهن هست و کوتاه بیان تا گیت باشد حیات جان بنان
ifâdesi ve beyâm ferâgat eyle, himmeti alçak, ای دهن هست, nâkıs olan ehl-i şikem, kaçana dek sana ola, de-
mekdir, çok mûrûr etdi, cânın hayâtı, nân sebebiyle ola,
zîkr-i Sübhân sebebiyle olmaya. Zîrâ cân, nân ile kâ'im değildir,
zîkr-i Sübhân ve nûr-ı Rahmân ile kâ'imdir ve nân ile kâ'im olan
cân, cân değildir. Yukarıda tafsîl oldu ki rûh-ı hayvânî başka, rûh-ı
sultânî başkadır. Nân ile kâ'im olan, rûh-ı hayvânîdir. Ey düh him-
met, niçeye dek sıfat-ı hayvâniyyetden çıkmayıp, insâniyyetden
haber-dâr olmayasın!

ای دریغا ای دریغا ای دریغ

1027 کآنچنان ماهی نهان شد زیر میغ

1028 ای که اندر چشمه شورست جات تو چه دانی شط جیحون و فرات

جات, جات, چوراکlı pınardadır, (142a H) اندر چشمه شورست, ey ol şahıs ki,
demekdir, ya'nî senin mahallin, çoraklı pınarda olan bed-zâ'ika, تو

1024 koyulmuş; konulmuş T

1025 ve: - T

1026 kirm: kirm ü H

1027 "Vah vah vah; yazıklar olsun. Öyle bir ay, bulut altına girdi.", Mesnevi-i
Ma'nevî, I, 79.

1028 H, T شط و : شط H; تا : تر

1029 Ceyhûn ü 1030 Fırât 1031 sen nerede bileceksin, شط جیحون و فرات
dedikleri ırmakların lezzet ü letâfetini, ya'nî mādâmkî çeşme-i şûr u
sehevâtda mukîm olasın, ezvâk-ı ma'nevîden bî-behresin.

ای تو نارسته ازين فانى رباط تو چه دانی محو و سکر و انبساط
(134a T) bu ribât-ı ey 1032 kurtulmayan şahıs, اى تو نارسته
fânî-i cihândan; ribât, hândır, sen ne 1033 bilirsin, محو و سکر
ya'nî ribât-ı fânî-i cihândan çıkmayıp kuyûdât-ı beşerîyyede
bî'l-küllîyye çekip tebdîl-i gıdâ edip açlıkda kuvvet, teşnelikde râhat
bulmadıkca ıstılâhât 1034-ı evliyâdan olan mahv ü sekrin hâlâtını ve
kabz u inbisâtın makâlâtını ne bilirsin? Ammâ farz edelim ki kû-
tûb-i kavimde mûtâla'a etmekle yahud ba'zı mutasavvıfadan işit-
mekle öğrenip söylemiş olasın.

Yok sûz-ı dilin ne'yleyim 1035 *olsan da suhanver*

Gülşen mi olur bûlbûl ile külbe-i berber

me'âlince fi'l-vâkı' berber dükkânına bûlbûl asmağa benzer. Eğerçi
bûlbûl âvâzı der-kârdır, ammâ gül-bûn ü gül-şen safâsından bî-'tî-
bârdır.

چون تو عاشق نیستی ای تر گدا همچو کوهی بیخبر داری صدا
ey 'ârsız 'âşık değilsin, (142b H) عاشق نیستی چون تو
dilenci; تر گدا, gâyet mübrîn ve bî-hayâ olan dilenciye derler, müd-
de'i-yi kezzâb ana teşbîh olmuş, همچو کوهی داغ gibisin, بیخبر داری صدا
bil-meyerek sadâ verirsin. Her ne söylerlerse ne demek olduğunu bilme-
yerek 'aks edip sen de söylersin. 'Âşk u mahabbetin yok ki ve 'âr u
nâmûs ve 'akl u insâfın yok ki. Ve لہ اترلنا هذا القرآن علی جبل لرأیتہ خاشعاً متصدعاً
1037 دگا دگا me'âlinden mü'essir olup ve Tûr-ı cismîn 1036 من خشية الله
mütefettit (134b T) ü müteşettit ola. Sûfiyye hazerâtının 1038 her bir

1029 H, T : شط و : شط

1030 Ceyhûn ü: - H, T

1031 Fırât: - H

1032 ey: - T

1033 ne: - H

1034 ıstılâhât: ıslâhât H

1035 ne'yleyim: ne'ylem T

1036 "Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korku-
sundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün...", Kur'ân, 59/21.

1037 "...Param parça.", Kur'ân, 89/21.

1038 hazerâtının: hazerâtın H

kelâmları ki sâ'ika-i tecelliyât-ı Sübhâniyye ve berk-ı zeferât-ı 'aşk-ı Samedâniyyeden¹⁰³⁹ zuhûr etmiştir. İstimâ'ından kişt-zâr-ı âmâlin bârân-ı rahmet ü âh-ı hasretle dola ve Mûst-i kalb-i selîmin secde-i ma'nevi-i sa'ka varıp bi-hûş ola. Hulâsa-i kelâm,

پیغمبر عشق و دین عشق و خدا عشق

1040 ز تخت العرش تا فوق السما عشق

'Aşk¹⁰⁴¹, mertebe-i tahkika vusûl, mûmtenî'ü'l-husûl olmağla muhît-i a'zam-ı 'aşk, 'âşık¹⁰⁴² ما الانتهاء الرجوع الى الابتداء 1043 cevâbının hayretine gark etmiştir.

Der-beyân-ı 'aşk u mestî

Bu surh-ı şerif, 'aşk u mestî ve harâbî vü şikestî evsâfını ve 'uşşâk-ı bi-ser-encâm ahvâlini beyân eder.

عاشقانرا شادمانی و غم اوست دست مزد و اجرت و خدمت هم اوست

(143a H) عاشقانرا 'âşıklara, sürûr u gam, aوست odur, ya'nî ma'sûkdur, el kirası, دست مزد ve ücret ü hizmet, dahi هم اوست odur. 'Âşıkların sevinmesi ve mağmûm olması, yanması ve¹⁰⁴⁴ yakılması, hizmet-i mahbûbda olması, hizmetin ücreti, deryûzesinin hâsılı, varı-yoğu dünyâsı, âhireti, ma'sûkudur.

غیر معشوق ار قاشایی بود عشق نبود هرزه سودایی بود

عشق bir temâşâ olursa, قاشایی بود, eğer ar. ma'sûkdan gayri, غیر معشوق 'aşk değildir, هرزه سودایی بود, Ya'nî eğer nezâre-i 'âşıkın ruhsâre-i mahbûbdan gayri bir temâşâsı olur ve eğer gözleri (135a T) cihânda mahbûbundan¹⁰⁴⁵ gayrisini görürse¹⁰⁴⁶ ol hâl, 'aşk hâli değildir. Herçend ki 'âşıkım derse dahi inanma. Bir sevdâyı hâm u hulyâ-yı bi-ser-encâmdır. Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm 'azîz-i Mısır oldukdan sonra, esnâ-yı râhda alay ve ihtişâmla giderler iken bir küstâh 'âşıkâne âğâze vü zeferât-ı ıztırâb-âmiz izhâr etdik-

1039 Samedâniyyeden: Samedâniyyeden olup T

1040 "Peygamber, aşk; din, aşk; Hudâ, aşk(tır). Yerin altundan semanın üzerine kadar (her taraf) aşk(la) doludur."; پیغمبر : پیغمبر H, T

1041 aşk: - T

1042 âşık: âşık T

1043 "Sonuç, başa dönmek değildir."

1044 yanması ve: yanma H

1045 mahbûbundan: mahbûbdan T

1046 görürse: görse T

de Hazret-i Yûsuf ana buyurmuşlar ki,

Söyle 'âşık bâ'is-i âhın nedir?

Ol dahi kendi zu'munca giriftâr olduğu 'aşk u mahabbetden haber verdikde ve hûsn-i 'âlem-gîr-i Yûsuf'dan gönlü evi pûr-âfitâb olduğu, mahabbete (143b H) erdikde Hazret-i Yûsuf buyurmuşlar ki, ya benim ardından gelen, filân gulâmımı görmedin mi? Eğer anın sûret ü bahâsına temâşâ etsen hâlin nice olurdu deyu imtihan buyurduklarında, bî-çâre müdde'i, ol sâ'atde yüzünü, vasf olunan mahbûb kimdir deyu cânib-i râha çevirdikde, Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm da'vâ-yı muahabbetde kâzib olduğuna teyakkun buyurup sarf-ı 'inân-ı 'azîmet-i râh buyurmuşlar. Beyit:

Etmez belâ deminde dahi hazret iltifât

'Aşk ibtilâsının budalâ Mevlevîleri

عشق آن شعله است کو چون بر فروخت هر چه جز معشوق باقی جمله سوخت

parlaya, 'aşk ol şu'ledir ki, چون o, çünkü o, عشق آن شعله است جمله سوخت ma'sûk-ı bâkiden mâ-'adâ her ne var ise gönülde, عشق نار فی القلب يحرق ماسوی المحبوب 1047 mantûkunca gönülde mâ-sivâya mûte'allık olan hâr u hus 1048-ı evhâm (135b T) ü tahayyülâtı yakar. Şu'le-i 'aşk uğradığı yerde ma'sûk-ı bâkiden gayri kalmayıp 'âşık, kâfir ise dahi neticesi hayr olmak muhakkak ve hâtimenin fâtıhası 'aşk olduğu müttefikdir. Beyit:

گر عاشق روی قیصر روم شوی

امید بود که حی و قیوم شوی 1049

Ammâ söz, hakikat-ı 'aşkdadır, yohsa fikr ü tasavvur 1050 kurma, (144a H) mecâz-ı tahayyül-âmizde değil. 'Aşk-ı hakikî ise الکرم بنتج ma-sivâya ta'alluk etmeyip sedd-i râh-ı matlûb olanları yakarak yıkarak mahbûb-ı hakikîyi bulmak mukarrerdir.

عشق را در پنج و در شش کار نیست محرمش در ده یکی دیار نیست

کار نیست aşk için, در پنج و در شش penc hiss ü şeş cihât-ı cihânda, کار نیست iş yokdur, محرمش 'aşkın mahremi, در ده köyde, یکی birdir, دیار نیست deyyâr ol birden gayri yokdur. Rustâk-ı cihânda 'aşkın âşınâsı birdir.

1047 "Aşk kalpte öyle bir ateştir ki sevgiliden başka her şeyi yakar."

1048 hus: hus u T

1049 "Ey âşık, eğer (aşk yolunda) gidersen, Rum Kayseri olursun; hatta ümit edilir ki hayy u kayyûm olursun (ebedîlik kazanırsın)."

1050 tasavvur: tasavvurdan H

1051 "İyi, iyiyi doğurur."

Birden gayrı deyyâr bildiği ve gördüğü yokdur. Penc ü şeş hesâbını bilmez.

Zabta sığmaz vâhidin tekrârı müşkıldır vukûf

Hâsılı a'dâd¹⁰⁵² hep birdir hesâb oldur ki ol

Bu beyt-i şerîfde, Hazret-i şârih-i sâhib-rûsûh Şeyh İsmâ'il-i Ankaravî kuddise sırruhu'l-'azîz cenâbları ve Sarı Abdullâh Efendi hazretleri, در ده یکی دیار نیست mîsrâ'ına¹⁰⁵³, köyde deyyâr bir kimse mahrem değildir, ma'nâsı vermişlerdir. Lâkin fakîrin verdiği ma'nâ dahi vech olmağla tefennünen ihtiyâr olunmuşdur. Yohsa hâşâ, muhâlefen değildir. Pes elde bir, köyde bir, yerde bir, gökde bir, yâr yekî, suhan yekî, kelâmı, 'aşka mahsûsdur. (136a T) علیٰ برع العامریة وقفه و للناس فی 1054 للناس فی ما یعشقون مذاهب

1055 هر یکی را هست در دل صد مراد این نباشد مذهب عشق و وداد

her birisine, cihân halkının, gönülde vardır, yüz صد مراد her birisinin, gönülde yüz bin ârzû-yı ârzû, ya'nî halk-ı cihândan her birisinin, gönülde yüz bin ârzû-yı gün-â-gün var, این نباشد bu olmaz, bu değildir, مذهب عشق و وداد 1056 'aşk u 1057 vîdâd mezhebi bu değildir ki gönülde nice yüz bin 1058 murâd u maksûd ola¹⁰⁵⁹. Beyit:

تو یک دل داری ای مسکین و صد یار

1060 بیکدل کی توانی کرد صد کار

(144b H) Zîrâ hakikat-ı tevhîdî, یگانه کردن خویش است 1061 deyu ta'rîf buyurmuşlardır. از کل من وجده جاحد 1062 mefhûmunca vâhid-i hakîkî, muvâhhidin tevhidine muhtâc değildir. Kevhîd, metâlibi birlemekdir. Yohsa,

Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

1052 a'dâd: a'dâdî T

1053 mîsrâina: mîsrâında T

1054 "Benim Rub'-ı Âmiriyye'de durmam gerekiyor. İnsanların aşık olduğu şeylerde çeşitli üslupları vardır."

1055 H, T و داد : و وداد

1056 T و داد : و وداد

1057 u: - H, T

1058 bin: - H

1059 ola: olur T

1060 "Ey miskin! Senin bir gönlün var, yüz tane de sevgilin. Bir gönülle yüz işi nasıl yapabilirsin?"

1061 "Kendini bir yapmaktır."

1062 "Kişi bulduğunu (gördüğünü) inkâr eder."

ملك دنيا تن پرستاترا حلال ما غلام عشق پاك ذو الجلال
 ملك دنيا dūnyâ mülkū, تن پرستاترا حلال, nefesine tapanlara helâldir, anla-
 ra lâyıkdır demek olur, ما biz, عشق پاك ذو الجلال Cenâb-ı Zû'l-celâl'in
 pāk ū bî-garaz olan 'aşkının¹⁰⁶³ bendestiyiz. Beyt-i sâbıkda metâlib-i
 gün-â-gün mezheb-i 'aşka muhâlifdir, buyurulmuş idi. دنياك كل ما انهاك
 عن مولاك¹⁰⁶⁴ Mısra':

إذا صبح منك الود فالمال هين

و كل الذي فرق التراب تراب¹⁰⁶⁵

(136b T) mantûkunca cemî'-i mâ-sivâ'llâhdan kalbi mûberrâ buyu-
 rup, mısra':

از تو غم عشق تو قاصت مرا¹⁰⁶⁶

me'alince zât-ı 'aşka tevellâ ve mahbûbdan gayrı ârzûyu ifnâ bu-
 yurduklarına tenbîh buyururlar. Li-münşî'hi:

Ten-perestân eylesinler Ka'be-i cismi tavâf

*Genc-i 'aşkı buldum ol vîrânenen kıldım ferâğ*¹⁰⁶⁷

مطرب عشق این زند وقت سماع بندگی بند و خداوندی صداع

me'alince zât-ı 'aşka tevellâ ve mahbûbdan gayrı ârzûyu ifnâ bu-
 yurduklarına tenbîh buyururlar. Li-münşî'hi:
 Ten-perestân eylesinler Ka'be-i cismi tavâf
 Genc-i 'aşkı buldum ol vîrânenen kıldım ferâğ¹⁰⁶⁷
 مطرب عشق این زند وقت سماع بندگی بند و خداوندی صداع
 bu makâmı urur, semâ' vaktinde, ne der بندگی بند bendelik, kayıddır¹⁰⁶⁸,
 (145a H) efendilik, başağrsıdır; tâbî' u metbû', hâkim ū mahkûm olmak; mevc-âver-i
 bahr-ı ızırâb ve şûr-efken-i hâr u hus, pîç ū tâbdır.

دران دریا که طوفان حوادث ناخدا باشد

تهی گردیدن از خود کشتی: اهل فنا باشد¹⁰⁶⁹

Bu gird-âbın cây-ı necâtı, istihlâk ū fenâ ve sâhil-i pûr-hayâtı, tes-
 lîm ū rızâdır.

چو افتادی بیحر عشق دست و پا مزن صائب

که از تسلیم ساحل این محیط بیکران دارد¹⁰⁷⁰

Lâkin beyt-i şerîfin makâm-ı hürriyyete mûnâsebeti, akvâ ve terk-i

¹⁰⁶³ aşkının: aşkın T

¹⁰⁶⁴ "Seni Mevlâdan alıkoyan her şey, dünyandır."

¹⁰⁶⁵ "Şayet sende gerçek sevgi olursa, mal, sana çok hafif gelir (gözüne görünmez). (Zira) toprağın üstündeki her şey yine topraktır."

¹⁰⁶⁶ "Senin aşkının gamı bana yeter."

¹⁰⁶⁷ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 64.

¹⁰⁶⁸ kayıddır: kayıddır T

¹⁰⁶⁹ T پاخدا : ناخدا ; ...

¹⁰⁷⁰ "Sâib! Aşk denizine düşünce, çırpınma. Çünkü teslim olmakta, bu sonsuz denizin sahili (kurtuluş) vardır.", Ferheng-i Eş'âr-ı Sâib, II, 328. ; T کر : که

kuyûd-ı bûd ü nebûda¹⁰⁷¹ makâm karînesiyle hamli, evlâdır.

1072 بندگی و سلطنت معلوم شد زین دو پرده عاشقی مکتوم شد
bendelik ve saltanat dedikleri, ma'lûm oldu.
Mısrâ':

Bu cihânın bilemedik nesi var

bu iki (137a T) perdeden, 'aşıklık mektûm ol-
du, ya'nî bendelik ve hudâvendlik 'aşka iki perde-i kavîdir. Beyit:

در سجده گه عشق خمیلن ز ادب نیست
چون شمع گلشن ز سر خویش مجرود است 1073

medlûlunca 'abdiyyetde ve hûrriyyetde eser-i ru'ûnet der-kâr olup,
makâm-ı vahdet-i 'aşk, 'âşıkı, 'ubûdiyyet-i sırfa sârıfdir ve 'âşık
terk-i bûd ü nebûd ve ifnâ-yı vûcûd etmekle mezâlık-ı ikdâm-ı tarî-
ka 'ârıfdir. Ednâ, inbîsât-ı ma'sûk sebebiyle da'vâ-yı riyâsete düşüp
terk-i resm-i fenâ etmez ve mezellet-i bi-pâyân (145b H) irtikâbın-
dan melûl olup gûrîz-i me'men-i hayâ etmez.

عشق و ناموس ای برادر راست نیست بر در ناموس ای عاشق مه ایست
راست نیست ey karındaş, 'aşk ile nâmûsu cem' etmek, ای برادر
sahih olmaz, bir vech ile muvâfık değildir, 1074 الضدان لا یجتمعان
lâf- ایست, ey 'âşık, durma, 1075 ای عاشق مه ایست
zından emirdir; mîm-i nâfiye gelmekle nehy-i hâzır olup, durma
ma'nâsına olur. Hâsıl-ı kelâm odur¹⁰⁷⁶ ki, beyit:

Nâmûs ne şey hayâ ne sözdür

*Pervâneye mûmiyâ ne sözdür*¹⁰⁷⁷

mü'eddâsınca 'aşk ile nâmûs cem' olmaz. Sâz-ı 'aşkdan perde-i te-
settür ırağdır ve mihr-âbâd-ı mahabbetde nâmûs ü hayâya
yasağdır.

در کوی نیکنامی مارا گلز نداند
گر توغی پستدی تغییر کن قضا را 1078

1071 ve nebûde: fersûde T

1072 - H : دو

1073 "Aşk secdegâhında eğilmek, edepten değildir. Mum gibi başından geçmek, secdedir."

1074 "İki zıt bir arada bulunmaz."

1075 H : مه ایست

1076 odur: oldur T

1077 Hüsn ü Aşk, s. 177.

1078 "Hayırla anılma mahallinde bize yer yok. Eğer beğenmiyorsan, kazayı

عشق ز اوصاف قدیم بی نیاز عاشقی بر غیر او باشد مجاز

(137b T) عشق şol 'aşk ki, lîsân-ı sûfiyyede mezkûrdur, ز اوصاف قدیم بی نیاز Cenâb-ı Kadîm-i bî-niyâzın evsâfındandır, 'عاشقی' âşıklık, yâ-yı mas-dariyye, بر غیر او anın gayriye¹⁰⁷⁹ sarf-ı mahabbet etmek, باشد مجاز, mecâz olur, yâhûd andan gayriye mahabbet sıfatı, mecâzendir. Hakîkatde sıfât-ı ilâhiyyedendir. Ma'lûm ola ki 'abidde ba'zı evsâf u ah-lâk, halkîdir ve ba'zısı, tahallukîdir. Halkî olan zûl ü meskenet gibi, tahallukî olan 'ilm ü 'adâlet gibi. Zirâ zalûm u cehûl halk olunmuşdur. 'Aşk ki mahabbet-i müfritâ ma'nâsına olup, (146a H) â-yet-i kerîmede vâkı' olan بحیثم¹⁰⁸⁰ kelimesinin ve hadis-i kudsîde كنت¹⁰⁸¹ lafzının delâlet-i sarîhası ile evsâf-ı ilâhiyyeden ol-duğ u müsbetdir. Ammâ بحیثونه¹⁰⁸² 'deki mahabbet, halkî¹⁰⁸³ midir, tahallukî¹⁰⁸⁴ midir? Nazar olunup kibâr-ı sûfiyye باجمعم¹⁰⁸⁵ halk ol-mak üzre kâ'illerdir. Lâkin ilâhiyyâtda müstenid-i kavîsi olan ah-lâk-ı 'abde nazarla gâyet kalil ve mecâz hûkmünde olur ki Mesne-vî-yi Şerîf'de بحیثم قامت و بحیثونه کدامست¹⁰⁸⁶ buyurulduğı bu ma'nâya burhân-ı kavîdir. Pes halk olduğ u sûretde ما خلق له¹⁰⁸⁷ sarf olursa 'adâletle tahalluk bulunup, gayri-mâ-hulika-leh'i ki mâ-sivâ'l-lâh¹⁰⁸⁸dur¹⁰⁸⁹. Mahabbeti ana sarf, zulm olduğ u âşıkârdır. Beyit¹⁰⁹⁰.

Ne kadar eylese de sû-yı hîlâfa cereyân

Yine mecrâ-yı kadîmîn bulur âb u ihsân

me'âlince masraf-ı sahîh bulamayıp yine والله میراث السماوات والارض¹⁰⁹¹,

değîştir.": كبر تبادند : گلر تبادند H

1079 gayriye: gayri T

1080 "... (O) onları sever...", Kur'ân, 5/54.

1081 krş. " كنت كثرًا لأعرف فأحببت : Bilinmeyen bir hazine idim. İstedim...", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

1082 "...Onlar da onu severler...", Kur'ân, 5/54.

1083 halkî: halk H

1084 tahallukî: tahalluk H

1085 "Onlarm tümü birden."

1086 "Yuhibbuhum (o, onları sever), tamam, ve-yuhibbûnehu (onlar, onu severler) hangisi?"

1087 "Onlar için yaratmadı."

1088 mâsivallâh: mâsivallâha H

1089 dır: - T

1090 beyit: mîsrâ' H, T

والبه ترجمه 1092 âyet-i kerîmelerinin mantûkunca 'âkubet-i mâ-sivâ fe-nâya varıp mahabbet yerin bulur. Lâkin ne fâ'ide و لا يزيد الظالمين الا
 1093 (138a T) mücâzâtı, ehl-i mücâza va'id-i şedîddir. Bu cümle
 cevher-i 'aşkı mâ-sivâya sarf etmek, anın bahâ-yı bihinden bî-haber
 olmakdan iktizâ eder. 'Aşk ise bir gevher-i yegânedir ki kân-ı kevnde
 bir dâne, belki yek-pâre kân-ı kevn, anın bahâsından bir dânek-i
 nâ-çizâne 1094dır.

عشق بشکافد فلک را حد شکاف عشق لرزاند زمین را از گزاف

عشق بشکاف 1095 yarar, açar, feleği, (146b H) yüz rahne,
 'aşk titredir, زمین را, ednâ tahvîf-i bî-vukû' ile,
 'aşk bir şu'le-i cihân-sûzdur ki şerâre-i dil-dûzu felekleri mâ-
 nend-i gurbâl delik-deşik eder. Hükemânın hark u iltiyâm 1096 kabûl
 etmez deyu serd eyledikleri edille-i 'akliyyeyi divânelik eder, görmez-
 sin 1097. Rûz-ı teşne-i mahabbet, hum-hâne-i vücûd-ı Ahmed'den
 ser-zede oldukda, ne keyfiyyetle gerdûn ana ihtirâm kıldı, bu hark u
 iltiyâm kaldı 1098, ma'lûmdur

دور گردونها ز شوق عشق دان گر نبود عشق بفسردی جهان

'aşk 1099 şevkünden bil, feleklerin devr etmesini, ز شوق عشق دان, دور گردونها
 'deki yâ, بفسردی, جهان, donardı, eğer 'aşk olmasa idi, گر نبود عشق
 yâ-yı hikâyetdir. Hulâsa-ı beyt-i şerîf, eğer 'aşk olmasa, felekler ha-
 reketden kalıp, 'âlem harâb olurdu. Zîrâ devvâr-ı eflâkî, harekât-ı
 şevkıyye iledir deyu muhakkıkân tahkîm u 1100 tasrih buyurmuşlar-
 dır. (138b T) Hattâ Muhyiddîn-i 'Arabî hazretleri, Fûtûhât'da bu-
 yururlar ki bu ma'nâya kütüb-i selefde tasrih görmedim. İllâ Ebû
 Tâlib-i Mekî'nin Kûtû'l-kulûb'unda işâret vardır. Beyit:

گر عشق نبود و غم عشق نبود

چندین سخن نغز که گفتی که شنودی 1101

1091 "...Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır...", Kur'ân, 3/180.

1092 "...Yalnız ona döndürüleceksiniz.", Kur'ân, 10/56.

1093 "...Zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.", Kur'ân, 17/82.

1094 nâçizâne: nâçiz T

1095 aşk: - H, T

1096 iltiyâm: iltiyâmı T

1097 görmezsin: görmez misin T

1098 kaldı: kıldı T

1099 aşk: aşk u H, T

1100 tahkîk u: - H

Lâkin eflâkın harekâtı 'aşk üzre dâ'ir olduğuna üstâd-ı suhan-ve-rân-ı Rûm Nef'î merhûm vasf-ı Hazret-i Hudâvendigâr'da olan ka-sidesinde bir güzel hüsn-i ta'lîl eylemiştir ki be-gâyet şâ'irânedir. Beyit:

*Feyz-i istîdâd-ı (147a H) zâtın gör kim etmiş tâ ezel
Cezbesi, hûrşid ü mâh u âsumânı,*¹¹⁰² *Mevlevî*¹¹⁰³

در نگنجد عشق در گفت و شنید عشق دریاپیست قعرش نابدید
در نگنجد سگماز، عشق 'aşk, در گفت و شنید kâl¹¹⁰⁴ u kîle, söyleyip işitmeye,
عشق دریاپیست 'aşk bir deryâdır, قعرش نابدید ka'rı görünmez, ka'rı yok, bi-nihâyet ve bi-gâyetdir. Ammâ, li-münşî'ihî:

گر ز سرّ عشق گفتارست بعد از خامشی
از سخن بالا چه اسرارست بعد از خامشی¹¹⁰⁵

mefhûmunca güft-gü oldukca, 'aşkdan olur. Li-münşî'ihî:

*Hiç 'aşkdan özge şey revâ*¹¹⁰⁶ *mi*
Sarf etmeye gevher-i kelâmı

*Dersin ki hezâr oldu tekrâr
Sahbâ-yı bekâdan olma bi-zâr*

*'Âlem heme derd-i 'aşk u ülfet
Bâki keder ü elem nuhûset*¹¹⁰⁷

شاد باش ای عشق خوش سودای ما ای طبیب جمله علت‌های ما
ای عشق خوش alkış ma'nâsına, âferin, pîr ol gibi lafz-ı tahsindir, شاد باش
ای عشق خوش ای طبیب جمله علت‌های ما, ey bizim hoş sevdâmız olan 'aşk, (139a T) ey bizim hoş sevdâmız olan 'aşk, Mısra':
te-tâbu'-ı izâfâtla ey bizim 'illetlerimizin tabîbî olan 'aşk.

*Tahsîn sana hezâr şâbâş*¹¹⁰⁸

Kemâl-i istiğrâkdan nâşî gaybdan hitâba iltifât buyurup rû-be-rû

¹¹⁰¹ "Eğer aşk ve aşkın gamı olmasaydı, söylediğin bu kadar güzel sözü kim duyardı?"

¹¹⁰² âsumânı: âsumân T

¹¹⁰³ Nefî Divânı, s. 51.

¹¹⁰⁴ kâl: kâle T

¹¹⁰⁵ "Eğer suskunluktan (sessiz kalıp dinledikten) sonra aşkın sırlarından söz ediliyorsa, suskunluktan (olgunlaştıktan) sonra (konuşulan) sözden yüce ne sırlar vardır?!", Divân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 121; بعد از : - T

¹¹⁰⁶ revâ: var H, T

¹¹⁰⁷ Hüsn ü Aşk, s. 44-45.

¹¹⁰⁸ şâbâş: şâd bâş T

hayâl-i 'aşkı ihzâr ve mâ-cerâ-yı hakk u¹¹⁰⁹ hukûk-ı bisyârların tez-kâr ile zât-ı 'aşka senâ-kâr oldular.

ای دوی نخوت و ناموس ما وی تر افلاطون و جالینوس ما

ey bizim nahvet ü nâmûsumuzun devâsı; nahvet, (147b H) gurûr ma'nâsınadır, وی تر افلاطون و جالینوس ما ve ey bizim sensin *Eflâtûn*¹¹¹⁰ u *Câlinûsumuz*. Eğerçi *Eflâtûn* u *Câlinûs* 'ilel-i sū-riyyeye devâ etmekde hakîm-i hâzık imişler. Lâkin ey 'aşk, sen bizim nahvet ü nâmûs emsâli 'ilel-i ma'neviyyemizi def'a çâre-sâz oldun. Fi'l-vâki' eğer rûz-ı 'aşk imdâd etmesine 'ilel-i nefsânîyyenin tedâvîsi âsân olmazdı. Bir kimse maraz-ı mûhlîk-i nahvet ü gurûra 'ilâc-ı şâfi bulmazdı. Görmez misin? Kibr ü enânîyyetin dûzah-ı pūr-şerâ-rında sūzân olan sūfehâ-yı müşrikîn ve *Bû-Leheb*-i lehîb-i gazab u 'ucb olan fırka-ı bi-dîn ki eğer zerre âfitâb-ı 'aşk-ı pertev-endâz olunsa mâ-hâzâ yüce kâzîb deyîp tasdîk-i bî-delîle sezâ-vâr ve sıdk u hulûsla nâm-dâr olmaları mukarrer idi. 'Attâr.

کفر کافر را و دین دیندار را

1111 ذره عشقت دل عطار را

جسم خاک از عشق بر افلاک شد کوه در رقص آمد و چالاک شد

(139b T) بر aşkdan nâşî, از عشق, mahlûk olan cisim, tînden جسم خاک (139b T) eflâke çıkdı, dağ raksa geldi, çâbûk oldu, افلاک شد. Hâkdan mahlûk olan cisim ki murâd, hazret-i risâlet-penâh, beyit¹¹¹² li-münşî'ihî:

Şâh-ı melekût-ı 'arş-pâye

*Mâh-ı ceberût-ı fers-sâye*¹¹¹³

Fahr-ı rûsûl, hâdi-yi sūbûl¹¹¹⁴ efendimizdir ki dâ'i-yi mahabbet-i levlâk kendilerin da'vet-i (148a H) mi'râc-ı¹¹¹⁵ eflâk mi'râc eylediği le-de'l-küll, muhakkak u müttefakdır. Ve raksa gelen kûh dahi cebel-i Tûr'dur ki berk-ı tecelliden pâre pâre olup mânend-i seng-i felâhan bâlâya atılmışdır. Beyit¹¹¹⁶ li-münşî'ihî:

1109 u: - H

1110 Eflâtûn: Eflâtûnumuz T

1111 "Küfür, kâfire; din, dindara; aşk zerresi ise Attâr'ın gönlüne aittir."

1112 beyit: - T

1113 Hüsn ü Aşk, s. 17.

1114 sūbûl: sebîl H

1115 mi'râc-ı eflâk: eflâk-i mi'râc T

چون کلیم عشق گرداند دل پر زور را
میکند سرگشتگی سنگ فلاخن طور را 1117

Tûr ki, bir cebel-i câmid-nûmâ iken kuvvet¹¹¹⁸-i rûh-ı 'aşk-ı bâl, pervâz verip tâ'îr-ı evc-i a'lâ olunca anın misâli olan 'akl-ı râsîh-kadem, berk-ı tecellî-i mahabbetden çâk çâk olsa aceb midir? Beyt-i Hazret-i Pîr:

میهای هزار ساله هرگز نکند
دیوانگی عشق یکساله کند 1119

1120 نیست از عاشق کسی دیوانه تر عقل از سودای او کورست و کر
ziyâde divâne, bir kimse, 'âşıkdan, از عاشق, değildir نیست
summ ü¹¹²² bûkm¹¹²¹ کورست و کر, 'akl, 'aşkın sevdâsından, عقل از سودای او
ü¹¹²³ umyudur,

1124 نشسته این می جنون دارد جنون هشیار باش
şarâb-ı 'aşkda bir şûr-ı cûnûn vardır ki ser-mestân-ı bâde-i mahabbet, anın harâbı ve ciger-dârân-ı rezm-gâh-ı harâret, anın kebâbıdır. 'Akl-ı felsefî anın esrârını idrâkde (140a T) herze-gûy ve müfti-i bisyâr-fenn-i zâhîr, tatbîk-i mesele-i 'aşkda beng ü delidir. Hikâye:

*Olup gül-şende bûlbûl bir seher teng
Cemâl-i güliden olmuş şu'le âheng*

*Yakıp cânın şarâb-ı bî-guş-ı gül
Tenin hâkister etmiş âteş-i gül*

*Olup her müyu gül âheng-i güliden
(148b H) Kabâ-yı şu'le giymiş reng-i güliden*

1116 beyit: - T

1117 "Sapan taşı (ilâhî tecellî), aşk Kelîm'inin güçlü gönünü döndürdüğü (kendinden geçirdiği) gibi, Tûr'u da kendinden geçirir." Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s.

T فلاخن : فلاخن 6;

1118 kuvvet: - T

1119 "Bin yıllık şarap, aslâ bir yıllık aşkın verdiği divaneliği vermez."

1120 T: سودایی; و: - H, T

1121 ü: - T

1122 ü: - T

1123 ü: - H, T

1124 "Bu şarab (ilâhî aşk)ın neş'esi, deli eder, deli. Aklını başına al!"

Geh olmuş nûr-ı didâra per-efşân
Geh olmuş hancer-i hâra ser-efşâr

Alıp 'Uşşâkiden¹¹²⁵ evrâd ü¹¹²⁶ ezkâr
Tartk-ı Gülşenide vermiş ikrâr

Giyinmiş gül ocağından pelâsı
Şererlerden siyehlenmiş libâsı

Çerâğ-ı gonce oldukça fîrûzân
Olur pervâne-veş raksân u sûzân

Dem-i şemşir-i hâr oldukça hûn-riz
Eder hûn-âb-ı eşk anı gül-biz

Ciger kanıyla etmiş câmesin âl
Boyanmış gül gül olmuş hep per ü bâl

Edip mînkârını fevvâre-i hûn
Figânı etmiş âfâkı şafak-gün

Görünce âteş-i gülden 'alâmet
Koparmışdı kızılca bir kıyâmet

İşitmiş bir kaz-ı bed-âvâz
Kenâr-ı bağda olmuş dehen-bâz

Edip tavsîf-i bûlbûl tâkatın tâk
Isırmış berg-i gülden bir kaç evrâk

Demiş değmez bu rûtbe âh u vâha
Acıdır benzemez sâ'ir giyâha

Olur vâkıf meger bu mâ-cerâya
Bir ehl-i hûkmet-i Bukrât-mâye

1125 uşşâkiden: uşşâkdan T

1126 ü: - T

*Olup Kânûn-ı hikmetden¹¹²⁷ suhan-sâz¹¹²⁸
Gülün esrârın etmiş şerhe âğâz*

*Edip ol kazı çok techîl ü tahmîk
Buyurmuş ol makâmı böyle tahkîk*

*Ki gül gâyet mukavvîdir dîmâğı
Kuvâyı hıfz eder ez-cûmle yağı*

*Murattıbdır latîf ü cân-fezâdır
Müferrîh hem müfettih bir devâdır*

*Mu'indir rûhu cisme intibâka
Ki tenfiz eyler a'râk-ı refâka*

*Gülün hâsiyyetin sor bir tabîbe
Tehî ta'n¹¹²⁹ (140b T) etme hâl-i 'andelibe*

*Ne bildin belki anın derdi vardır (149a H)
Anınçûn derde âh-ı¹¹³⁰ serdi vardır¹¹³¹*

*Maraz şiddetlidir muhtâc 'ilâca
Şarâb-ı gülle tartib-i mizâca*

*Devâ mümkün savarsa nev-bahârın
Bu tedbîr ile def' etdim hezârın*

*Dahi var nice nice ihtimâlât
Velî idrâke lâzım 'ûlm-i âlât*

*Merâret var dedik tab'ında¹¹³² ammâ
Şeker ıslâh eder anı tamâma*

1127 hikmetden: hükmünden H

1128 suhan-sâz: suhan-bâz T

1129 ta'n:: ta'ne H, T

1130 derde âh-ı : âh-ı derde H, T

1131 vardır: var T

1132 tab'ında: ta'mında H

*Dimâğındır serin ey kaz-ı fâsîd
Olur ta'til-i hisden çok mefâsîd*

*Neden câ'iz değil gül mey-hûş olmak
Yiyen sâhî görenler ser-hûş olmak*

*Yâhûd tahrik edip ba'zı kuvâyı
Ede ihdâs bûlbûlde nevâyı*

*Ola yahud ri'yâziyyâta dâna
Ki bûlbûl mûsikiyî eyler¹¹³³ icrâ*

*Anın elhânı keyfiyyâtdandır¹¹³⁴
Dahi ikâ'ı kemmiyyâtdandır¹¹³⁵*

*Olur evtâr-ı 'ûd üzre müressesem¹¹³⁶
Mesânî vû mesâlis zîr ile bemm¹¹³⁷*

*Felek kim devridir anın irâdî
Olur tahriki bu esvâta bâdî*

*İkiye mûnkasımdır devr-i tab'î
Biri kısrîdir¹¹³⁸ anın biri vaz'î*

*Şer'atda bulam dersin işâret
Terennûm-riz imiş eşcâr-ı cennet*

*Yakîn bil kim esvât u usûlât
Verir elbet nûfûsa in'fi'âlât*

*Safâ vû kabz u bast u hüzn ü hayret
Sehâ vû meskenet dehşet şecâ'at*

1133 eyler: eder T

1134 keyfiyyâtdandır: keyfiyyâtındandır T

1135 kemmiyyâtdandır: kemmiyâtındandır T

1136 müressesem: müteressim H, T

1137 bemm: yem

1138 kısrîdir: kasrîdir T

Netice bûlbûlün bu hâl¹¹³⁹ ü kâli
Değildir menfa'atden şemne hâli

Görüp tedkik u tevfikın anın kaz
Demiş hakkâ bû sıdkâ etmiş âvâz

Bu pendî bend edip kendisi gûşa
Edip iskât, sus sus der vuhûşa

Olurmuş gerçi çok bahs ü te'emmûl
Ne gül duymuş (141a T) bu gavgâyı, ne bûlbûl

Bilirmez kâl ile da'vâsı 'aşkın (149b H)
Bunun emsâlidir fetvâsı 'aşkın

Hakikatde bu sözler lâfdır hep
Nefes gencînesin isrâfdir hep

Ne bûlbûl mûsikiden âşınâdır
Ne gül emrâzına anın devâdır

Ederler Gâlib erbâb-ı dirâyât
Cedelle mûnkrân-ı 'aşkı iskât

Bilen ol hâletî divânelerdir
Edenler guft-gû bî-gânelerdir

Ola yâ Rab be-hakk-ı Şems-i Tebrîz
Safâ-yı vecd ile nutkum şeker-rîz¹¹⁴⁰

گر خطا گوید در اخطای مگر در شود پر خون شهید اورا مشر
eğer 'âşık hatâ söyleye, ana, در اخطای مگر hâtîdir deme, zîrâ
Her ne hâlet etse 'âşıkdan zuhûr
'Âşkdandır kendide yokdur şu'ûr
در شود پر خون شهید eğer şehîd, hûnla mâl-â-mâl olsa, مشر اورا anı yıkama.

¹¹³⁹ hâl: hâli H, T

¹¹⁴⁰ Divân-ı Şeyh Gâlib, Mesneviyyât, s. 110-112.

Şehidi kaniyla defn eyle ki hûn-ı şehidân, mizâna girecekdir ve şehid, gayriye harâm ve nâ-namâzî olan hûn sebebiyle ecr-ı bî-pâyâna erecekdir. Beyit:

رندی که صتم را بخیال تو پرستد
طغرای عملنامه تقویت گناهِش 1141

خون شهیدانرا ز آب اولیترست این خطا از صد ثواب اولیترست
bu hatâ, sudan evlâdır, ز آب اولیترست, kan şehidlere, خون شهیدانرا
yüz sevâbdan efdâldır. (141b T) Nu'ût-ı muhibbîn-
den biri de katildir ki 'âşıkların evsâf-ı kesiresi vardır. Sekerân ve
müştâk u müvellih ve gayûr u zelûl ilâ-gayrı-zâlik eş'âr-ı muhib-
bîn-i 'Arabda vü 'Acemde bu evsâfın her birine (150a H) ebyât-ı bî-
hisâb inşâ olunmuşdur. Ez-cümle,

العاشق كالقليل بل ذلك يزيد
من مات من العشق فقد مات شهيد 1142

ve diğer:

بسکه هر مو تشنه آب حیات تیغ تست
جمع شد چون شمع رگهای گلو در نای ما 1143

Li-nâmıkıhı:

Çekildi div-i gam zencîre zencîr-i cûnûnumla
*Hat-ı âzâdî-i hicrim yazıldı kendî hûnumla*¹¹⁴⁴

emsâli¹¹⁴⁵ ârzû-yı şehâdet-i 'aşka dâ'ir olan âsârın ve ta'rîf-i hakî-
kat-ı şehâdeti nâtık söylenen eş'arın midâdı bir mahalle cereyân et-
se Fırât u Ceyhûn, belki Kızılırmak'dan efzûn bir¹¹⁴⁶ deryâ-yı hûn
olmak muhtemeldir.

تو بیک خواری گریزانی ز عشق تو بجز نامی چه میدانی ز عشق 1147
'aşk- ز عشق, kaçıcısın¹¹⁴⁸ گریزانی, bir mezellet sebebiyle, بیک خواری, sen, تر

1141 "Senin hayalinle puta tapan rindin günah defterinin tuğrası, takvadır."

1142 "Aşık, yok denecek kadar azdır, çok da olabilir. Aşık olarak ölen şehid olarak ölmüştür."

1143 "Her kıl (zerre)ın, senin kılıc(a) benzeyen bakış)ının âb-ı hayâtına susa-
ması, kâfidir. Boğazdaki damarlar, mum gibi, bizim neyimizde bir araya geldi."

1144 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 109.

1145 emsâli: misâli T

1146 bir: - T

1147 دانی : می دانی H

1148 kaçıcısın: - T

dan, تو بجز نامی sen bir nâmdan gayrisini, چه میدانی ¹¹⁴⁹ ne biliyorsun ¹¹⁵⁰,
 ز عشق 'aşkdan. Beyit ¹¹⁵¹ Li-münşî'îhi:

Ben âteşe eylerim tekâpû

Dersin ki yol üzre var korku ¹¹⁵²

dirîğ u sad dirîğ ki da'vâ-yı 'aşk u şevk edip;

محبت در بزد محنت جواب داد ¹¹⁵³

nûktesinden gâfil olasın. Li-münşî'îhi:

Yohsa bunu sen kolay mı sandın?

Gam leşkerini alay mı sandın? ¹¹⁵⁴

Bu meslek-i hâr-zâr-ı mahabbete sâlik olan hâssu'l-hâslar, ne şekil
 rişte-i cân üzmüşlerdir ve bu gırd-âb-ı hevl-nâk-i hayrete düşen
 gavvâslar, ne bahr-ı âteşide yüzmüşlerdir. Li-münşî'îhi: **(142a T)**

Her bâbda bir derde düşürüb be ¹¹⁵⁵ der-i 'aşk

Hâşâ ki kedersiz geçile reh-güzer-i 'aşk ¹¹⁵⁶

*Hazret-i Pîr-i şettâr ü beşîr-i mesîh-âsâr, musaddık-ı (150b H) â-
 yât-ı ma'nevî, mufasss-ı ebyât-ı Mesnevî, Ferîdüddîn-i 'Attâr, Es-
 râr-nâme nâm te'lif-i latîflerinde nakl buyururlar ki Hazret-i Pîr-i
 Bestâm, bir def'a nefislerin cendere-i riyâzete çekip ve zahm-ı cân-
 gûdâz-ı sine-i bî-kînelerine elmâs-rîze-i eşk-i hasret ekip teşne vü
 gûrisne geşt ü gûzâr-ı kûy u* ¹¹⁵⁷ bâzâr ederken ve savmda rûze-i za-
 rûriyye ile hayrân hayrân giderken nâ-gâh dimâğ-ı ârzûlarına bir
 hânedan bûy-ı biryân gelip kemâl-i cû' u riyâzetden dil-teng ve ce-
 vâb-ı sâ'il-i nefis-i riyâziyyede deng olup hezâr zûll ü iftikârla kapıya
 varıp ümmîd-i biryân ederler. Bir de verâ-yı perde-i bâbdan anı gö-
 rürler ki, musrâ':

Kâr-ı nâ-sâz-ı felek başka düzen

Meğer bir mücrime işkence için na'l-i âteşin ile endâmını sühte ve
 bir bir etrâf-ı bedenine âteş-i dâğ-ı bî-zinhâr efrûhte ederler imiş.

¹¹⁴⁹ H نبدانی : چه میدانی

¹¹⁵⁰ ne biliyorsun: bilmiyorsun H, T

¹¹⁵¹ beyit: - T

¹¹⁵² Hüsn ü Aşk, s. 177.

¹¹⁵³ "Muhabbet kapıyı çaldı, mihnet cevap verdi."

¹¹⁵⁴ Hüsn ü Aşk, s. 201.

¹¹⁵⁵ be: - H, T

¹¹⁵⁶ Divân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 68.

¹¹⁵⁷ u: - T

Fî'l-hâl ümmîd-î bîrîyândan gîrîyân ü peşîmân olup 'adem-i istubârlarına nedmân ve الحمد لله على كل حال ¹¹⁵⁸ şûkr-î şekker-i neyle ¹¹⁵⁹ ratbû'l-lisân olurlar. Beyt-i 'Attâr:

عزیزانرا چنان بریان دهد دست
 تو پنداری که کار انسان دهد دست

1160

عشق از اول چرا خونی بود تا گریزد آنکه بیرونی بود
niçin kâtıl-ı bî-rahm-nûmâ- چرا خونی بود
dır, hâric ve bigânedir, (142b T) ta gâz, evvel vehleden, 'aşk, evvel vehleden,
1161 hattâ kaçâ ol kimse ki, kaçsın deyu, 1162 اشد البلاء على الاتيياء ثم الاولياء
(151a H) hâric ve bigânedir, (142b T) hâr-ı divârî, gûl-zâr û le'âliyi muhâfaza için nihâde ve pâ-best-i
mahabbet û belâ, bigânegân-ı encûmen-i sıdk u safâyı def için gûşâdedir.

می باش چو خار حربه بر دوش
تا خرمن گل کنی در آغوش 1163

Gül-i bî-hâr, târâc-ı dest-i ağıâr ve şâh-ı bî-zinhâr, tüzcek üftâde-i serîr-i i'tibâr olur.

عشق را صد ناز و استکبار هست عشق با صد ناز می آید بدمت
yüz nâz û mûkâbere, هست صد ناز و استکبار را tahsîsdir, 'aşk için, عشق را
ele gelir. می آید بدمت 'aşk sad nâz û şîve ile, عشق با صد ناز vardır

اینقدر نازکدلی شبنم نمی آید به کار
 ناز آن خورشید عالمتاب می باید کشید

1164

Pâdişâh-ı 'aşk ne rütbelerde¹¹⁶⁵ âli-cenâb olduğunu bilsen, ednâ nazra-i 'inâyeti câna minnet ve her zahm-ı hadeng-i nâzını şeh-bâl-i hümâ-veş başına devlet bilirdin. Li-münşi'hi:

Hûn-ı dildendir hınâ-yı pençe-i dâmân-res
El çekenler Yûsuf-ı Ken'ân'dan kessin¹¹⁶⁶ tama'¹¹⁶⁷

1158 "Her durumda Allâh'a hamdolsun."

1159 şekker-i neyle: sekriyyetle T

1160 "Azizlerin içindeki aşk ateşi, öyle fırsatlar verir ki sen onları, yaptıkları iş ile elde ettiklerini sanırsın."

1161 hattâ kaça: - T

1162 "Belâ ve musibetlerin en ağır, peygamberlere, daha sonra da velilere gelir.", krş. اشد الناس بلاءً على الانبياء ثم الصالحين , Ehâdis-i Mesnevî, s. 107.

1163 "Gül harmanını kucaklamak için, diken gibi daima mızrağını omuzunda taşı."; : T

1164 "Şebnem! Bu kadar ince kalplilik işe yaramaz; alemi aydınlatan güneşe tahammül etmek gerekir."; شبنم : شبنم T

1165 rütbelerde: rütbe T

کی رسند این خانان در گرد عشق کآسانرا فرش سازد درد عشق

kaçan ererler, bu korkaklar, 'aşkın tozuna, 'aşk marazı. Ya'nî maraz-ı 'aşk ile esîr-î firâş olanlar olur (151b H) olmaz bisâta tenez-zül etmeyip yeri göğe katıp âsumânı ferş-i zemîne berâber ederler. کار از عشق جهانی جهان دیگر 1168 olup, beyit 1169:

احجار رأس فوق ارض من دم
و نجوم بیض فی سماء ققام 1170

(143a T) medlûlunca gubâr-ı bād-bân u şu'le-i şemşîr-i dırahşân-dan:

زمین آسمان آسمان آسان شد 1171

Zemîn, tebdîl ve tağyîrî 1172 nûmâyân oldukda, her bed-dil-i bî-ciger ol bâzâr-ı câna giremez ve her tersende-tab'-ı şîşe-cân, ol eşheb-i süvârân-ı meydân-ı vegânın gerdine eremez.

تو ممکن تهدید از گشتن که من تشنه زارم بخون خویشتن

sen tehdid eyleme, korkutma, ki, من ben, تشنه زارم, susamış ve muztaribim, بخون خویشتن, kendi kanıma. Ya'nî ey bî-mezâk-ı 'aşk, bu kârda ihtimâl-i helâk ve nice nice hatarât-ı hevl-nâk vardır deyu benî 'aşkdan tahvîf etmek hevesine düşme ki teşnegân-ı bâdiye-i 'aşka 1173 şerbet-i şehâdet, zülâl-i hoş-gûvâr-ı hayâtdan şîrin ve semm-i helâhîl-teşne-i mergî, mâ'ûl-'ızâb-ı Nîl ü Fîrât'dan bih-terîndir.

ما نه تنها آرزومند شهادت بوده ایم
شمع هم از شوق شمشیرت سراپا گردنست 1174

Asma'î'den hikâyet olunur ki bir gün bâdiyede bir tâ'ife gördüm. Bûkâ'-i şedîd ile bûkâ ederler. Ve içlerinden bir civân durmaz güler.

1166 kessin: n'eylesin H

1167 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 64.

1168 "Aşk dünyasının işi de başka (bir) dünya(dır)."

1169 beyit: mısra' H, T

1170 "Kandan (ibaret olan) baş taşları, yerin üstündedir. Gökyüzündeki beyaz yıldızlar da siyahtır."

1171 "Yer, gök; gök, gök oldu."

1172 tağyîrî: tagayyürî T

1173 aşka: aşk T

1174 "Şehâdeti, sadece biz arzu etmedik. Senin kılıcının şevkiyle mum da baş-tanbaşa (vurulmaya hazır bir) boyundur."

Giryân (152a H) cihân hâline, handân özü hemân
su'âl etdim, bu ebyâtı inşâd¹¹⁷⁵ eyledi. Şi'ir¹¹⁷⁶ :

انهم يعبدوك من خوف نار
ويرون الشراب فضلاً جزلاً

اولان يسكنوا الجنان و يستقوا
من عيون رياضها سلسبيلاً

ليس لي في الجنان يا قوم رأى
انا لا ابتغى بحبى بدىلاً

1177

Pes o şâbba dedim ki (143b T) maḥbûbuna ne 'aceb cûr'et edersin.
Ya eğer seni tard ederse hâlin nedir? Bu şi'iri iş'âr¹¹⁷⁸ etdi.

انا ان لم اجد من الحب وصلاً
رمت في النار منزلاً و مقبلاً

ثم اذ عجب اهلها بتلانى
بكراً في جميعها و اصيلاً

معشر المشركين نوحاً على
انا عيّد احب مولاً جميلاً

لم اكن في الذي ادعيت محققاً
فجزا ربي العذاب طويلاً

1179

Ey 'âşık, hubb-ı ilâhî, 'âşık-ı miskîni mecbûr edip mekrden emîn ol-
mağa hükûm eylemiş. Pes makâm-ı mahabbet, şühûdda olan ma-
kâm-ı hürmetin fevkündedir. Zîrâ 'âşıklar için اولئك لهم الامن وهم مهتدون¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁵ inşâd: inşâ T

¹¹⁷⁶ şiir: - H

¹¹⁷⁷ "Onlar sana, ateşten korktukları için ibadet ederler. Onlar senden bolca sevap beklerler. Veya cennette oturma ve bahçelerin sürekli akan sularından içmek için (ibadet ederler). Benim cenneti arzu etmiyorum, (ona) ilgi de duymuyorum, sevgime karşı bir bedel de istememekteyim."

¹¹⁷⁸ iş'âr: eş'ar H

¹¹⁷⁹ "Sevgimle vuslatı bulamazsam, ateşi kendime istirahat yeri edinirim. Sonra cehennem ehli benim feryadıyla sabah akşam hayrete düşer. Müşrikler topluluğu bana ağlar. Ben güzel olan Mevlâma âşıkım. İddia ettiğim şeyi gerçekleştiremedim. Rabbimin azabı sürekli dir."

buyurulmuştur.

عاشقم من گشته قربان لا جان من نیتگه طبل بلا
benim ben 'aşıkum, lâ'ya kurbân olmuşum, گشته قربان لا عاشقم من
cânım, نیتگه طبل بلا belâ tablının nevbet-gâhıdır. Ya'nî ben ki 'aşk
ile mahv-ı vücûd edip mûkrâz-ı lâ ile gerden-i da'vâyı kesip üzmüş ve
hâne-i cânımı tabl ü nakkâre-i belâya nevbet-gâh-ı sûr u safâ düz-
müşümdür. Ne derd-i 'aşk ile cân vermeden pervâm (152b H)¹¹⁸¹, ve
ne belâ-yı gûn-â-gûn-ı mahabbetden teberrâm vardır. Li-münşî'ihî:

*Kande bir derd ü belâ var ise gelsin*¹¹⁸² *es-salâ*

Bunda dil nâmında bir vîrân misâfir-hâne var

Hezâr cân-ı şîrîn kurbân-ı mihmân-ı 'aşk olmağa sezâdır. Ammâ ne
çâre ki ¹¹⁸³ *الجدد من الموجود* fedâ-yı kudûm-ı yâr edecek bir dil-i nâ-tûvân-
dan mâ-'adâ nâ-peydâdır. Beyit: (144a T)

بر بساط عافیت دارم يك مرغ گلاب
می برد دلرا ز ما هرکس که شد مهمان ما ¹¹⁸⁴

تو فسرده درخورد این دم نیی با شکر مقرون نیی گرچه نیی
sen donmuşsun, bu nefese lâıyk değİlsin, درخورد این دم نیی تو فسرده
eğerci kamışsın, ammâ şek-
ker kamış değİlsin. şükre mukârin değİlsin, گرچه نیی مقرون نیی
ker kamış değİlsin. Li-münşî'ihî:

Fânûs-ı nev-zuhûru değİl şem'-i âhın ol

*'Aşk âteşiydi deştde berg-i giyâh-ı ney*¹¹⁸⁵

mücibince berg ü bâr-ı vücûdu neyistân-ı pür-âteş-i 'aşkdan reste
olan zerd-rûyân-ı mahabbetin dem-sâz oldukları âheng-i iştîyâk-
dan her bî-şûkr-i halâvet-i fenâ, sâhib-mezâk olamaz ve ol gûne fû-
sürde-dilân-ı hevânın serd etdiğı dem-ı serd-i delİl bî-esâsdan girif-
târân-ı belâ-yı 'aşk, teselli bulamaz.

سخت تر شد بند من از پند تو عشق را شناخت دانستند تو
benim bend ¹¹⁸⁶ ziyâde muhkem oldu, سخت تر شد بند من

¹¹⁸⁰ "...İşte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.", Kur'ân, 6/82.

¹¹⁸¹ pervâm: pervâm vardır: T

¹¹⁸² gelsin: - T

¹¹⁸³ "Cömertlik, varlıktandır."

¹¹⁸⁴ "Afîyet soframızda bir tavuk kebabı (aşk ateşiyle yanmış gönlümüz) var. Bizim misafirimiz olan herkes gönlümüzü (alıp) götürür."

¹¹⁸⁵ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 116.

¹¹⁸⁶ bend: - T

senin nasihatından, عشق را شناخت (153a H) meğher 'aşkı anlamadı, استفت قلبك ولو افتاك المفتون¹¹⁸⁷ med-
lülû ile her husûsda anın fetvâsına rûcû' etdiğin, kalbindir. Ahvâl-i 'aşkdan bî-haber olmağla bana tesellî siyâkında verdiği nasihatler izdiyâd¹¹⁸⁸ cûnûna bâ'is ve irak irak tevcihât¹¹⁸⁹ ü te'vilâtı, bi'z-za-rûre hande-i bî-mahalli mûris olup, (144b T) li-mûnşî'ihî:

Ben ser-hoşu olduğum ne meydır?

*Sen nehy buyurduğun ne şeydır?*¹¹⁹⁰

deyu su'âl iktizâ ediyor.

هر آن عاقل که با معجون نشیند

نگرید جز حدیث عشق لیلی¹¹⁹¹

Giriftâr-ı zencîr-i 'aşk olanın, fesâne-i zülû-i Leylâ'dan mâ-'adâsı kulağına girmez ve bûy-ı müy-ı sevdâ-yı pûr-pîç ü tâbdan gayrısı dî-mâğna ermez.

Müftî-i 'aşk öyle vermişdir bu ser-fetvâsını

Yâ çek el serden yahud cırlatma 'aşkın tasını

آن طرف که عشق می افزود درد¹¹⁹² بر حنیفه شافعی درسی نکرد

بر حنیفه شافعی, 'aşk derd artırdı, عشق می افزود درد, ol cânibde ki, İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfî'i, bir ders etmedi. Ya'nî mes'ele-i 'aşkı e'imme-i mezâhib beyân edip tafsîl etmemişlerdir.

عشق را بر حنیفه درس نگفت

شافعی را ازو روایت نیست

مالك از گنج عشق بی خبرست

حنبلی را درو روایت نیست¹¹⁹³

buyurdukları gibi (153b H) mesâ'il-i 'aşk u mahabbeti, çâr mezheb imâmları beyân ve gavâmız-ı esrâr-ı hakîkati, 'ulemâ-yı usûl 'ayân etmeyip usûl-ı usûl-ı dîn olan tasavvufa havâle etmişlerdir. Ve letâ-yîfendendir ki,

¹¹⁸⁷ kırş. "استفت قلبك وإن افتاك الناس وأفتراك": Müftüler fetva verseler de sen fetvayı kalbinde ara.", Keşfü'l-hafâ', I, 124.

¹¹⁸⁸ izdiyâd: انهاد H, T

¹¹⁸⁹ tevcihât: teveccühât H

¹¹⁹⁰ Hüsn ü Aşk, s. 177.

¹¹⁹¹ "Mecnûn'la oturan her akıllı kişi, Leylâ'nın aşkından başka bir şeyden bahsetmez."

¹¹⁹² افزود: افزود H, T

¹¹⁹³ "Aşk hakkında Ebû Hanîfe ders vermedi. Şâfî'nin o konuda rivayeti yoktur. Mâlik, aşk hazinesinden habersizdir. Hanbelî'nin o hususta rivayeti mevcut değildir."

ism-i Vedūd anın mūmıddi olduđu mūsbedtir. Pes 'aşka nihâyet tasavvur olunmayıp, mahabbet-i bî-pâyân demişlerdir. Ve her bâr ki lafz-ı 'aşkı zıkr etdikce bu ma'nâyı murâd eylemişler. Beyit:

مجلس تمام گشت بآخر رسید عمر
1200 ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

این شنیدی موبوت گوش باد آب حیوانست خوردی نوش باد
bu hakâyık ışıtdın, her bir kılın, موبوت گوش bu ma'ârif, âb-ı hayâtıdır, خوردی نوش باد, 'âfiyetler olsun mahallinde isti'mâl olunur. Ya'nî ey tâlib-i 'irfân-ı ilâhî, (154b H) bu zib-i sâmi'a-i ikânın olan ma'ârif-i ledünniyyeyi cân kulağıyla istimâ' etmek için cemî-i a'zâ vü cevârhını gûş etsen, sezâdır.

Ney-veş esrâr-ı mahabbet n'eydügün 'uşşâkda
*Dâğlarla ser-be-ser gûş olmayınca bilmedim*¹²⁰¹

Zirâ bu¹²⁰² hakâyık gevherleri her gûşa mengûş olmaz. Ve böyle nev-'arûsân hacle-gâh-ı 'ismet, her nâ-mahreme hem-âgûş olmaz. Çünkü mukadderinde varmış. Bu ser-çeşme-i âb-ı hayât-ı câvidânî-den nûş eyledin, 'âfiyetler olsun. Ve¹²⁰³ şimden sonra gönlün ve¹²⁰⁴ gözün envâr-ı tecelliyât-ı mahabbetle dolsun.

آب حیوان خوان مخوان این را سخن روح نو بین در تن حرف گهن
buna suhan okuma. (146a T) bu ma'ârif, âb-ı hayât oku, آب حیوان خوان
Beyit:

Âb-ı hayvândır bu kavl-i dil-gûşâ
Söz deme sözde bulunmaz bu safâ

الفاظ تازه cânı gör, در تن حرف گهن, eski elfâz u hurûfun teninde
توالب المعانی müfâdınca elfâz u hurûf-ı kadîmeye nazar etme. Belki
her birinin içinde derc kılınan rûh-ı revân-ı me'âniyi seyr et ki,
li-münş'ihi:

لفظ قالب را بیالا میکشد روح سخن
صورت عیسی بدیدارست بعد از خامشی
1206

1200 "(Ey aşk!) Meclis tamamlandı, ömür sona erdi. Biz ezelden beri aynı şekilde seni vasfetmekteyiz." - T

1201 bilmedim: bildim H, T

1202 bu: - T

1203 ve: - T

1204 ve: - H

1205 "Lafızlar, manaların kalıplarıdır."

Eğer zinde-nefesân-ı ma'nâdan zuhûr etmese, böyle hayât sıfatıyla muttasıf olmazdı. Fî'l-vâkı' kelâm-ı mu'ciz-nizâm-ı evliyâ her dem zinde vü pâyende olup nice nice mürdegân-ı hevâ vü hevesi çâşnî-gîr-i (155a H) hayât-ı câvidânî etmekde zâtlarından kâ'ım-makâm olmuşdur ve ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء 1207.

اینچنین فرمود مولائى ما کاشف اسرارهای کبریا

buncilayın buyurmuşdur, bizim Mevlânâmız, Cenâb-ı Kibriyâ'nın esrârlarının kâşifi. Bu beyt-i şerîf eğerçi Mesnevi-yi Şerîf'den olmayıp Mesnevi-yi Şerîf'den olan beyt-i âtî üzerine, العلم عند الله 1208, Sultân Veled Efendimiz yahud kudemâ-yı tarîkdan bir zât-ı 'âlî-kadr ilhak buyurup herçend Mesnevi-yi Şerîf kırâ'at olursa bu kıt'a ile itmâm olmak âdâb-ı tarîkımızdan olmuşdur. (146b T)

این نه نجست و نه وملست و نه خواب وحی حق والله اعلم بالصواب

bu, 'ilm-i nücûm değildir, این نه نجست ve 'ilm-i remil de değildir ve rû'yâ da değildir, وحی حق ancak vahy-i ilâhî vü ilhâm-ı Rabbânîdir, والله اعلم بالصواب Cenâb-ı Allâh-ı Zû'l-celâl savâba a'lemidir. Ya'ni bu tahkikât kî lisân-ı gaybdan sâdır olmuş ve Hazret-i Pîr-i dest-gîr Efendimiz hazretleri böylece buyurmuşlar¹²⁰⁹. Nücûm u reml ve rû'yâdan olmayıp, ancak حدثنى قلبى عن ربي 1210 tarîkından me'-hûz rivâyet-i sahiha-i keşfiyye ve 'ibâret-i sarîha-i yakîniyyedir و اوحى 1211 ma'nâsını bilenler bu vahyi¹²¹³ inkâr etmezler. Ve mahzan şerî'atı te'yîd ve süllâk-ı tarikatı (155b H) teşyîd için evliyâyâ ilhâm-ı Rabbânî zuhûrunu men' edip vâdi-i hilâfa gîtmezler. Ez-cümle العلماء ورثة الانبياء 1214 sırrına mazhar-ı zû'l-cenâheyn-i zâhîr ü bâtın olanlara bâb-ı vahy ü ilhâm hemîşe¹²¹⁵ mekşûf ve erbâb-ı yakîn 'inde ma'rûfdur.

1206 "Sözün ruhu, kalıp sözü yüceltir. İsâ'nın sûreti suskunluktan sonra ortaya çıkar.", Divân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 121; H, T; می کند : می کند H, T; بیایا : بیایا

1207 "...Bu, Allah'ın dilediğine verdiği lutuftur.", Kur'ân, 5/54.

1208 "...İlim Allâh indindedir (katındadır)...", Kur'ân, 46/23; 67/26.

1209 buyurmuşlar: buyurmuşdur T

1210 "Kalbim, Rabbimden konuşur (haber verir)."

1211 "Rabbim bal arısına ilham etti...", Kur'ân, 16/68; و اوحى H

1212 "...vahyettiğini.", Kur'ân, 53/10; ما اوحى - T

1213 vahyi: vahy H

1214 "Alimler, nebilerin varisleridir.", Keşfü'l-hafâ', II, 64.

1215 hemîşe: - T

Gâlib bir iki yumağa sarmış sözünü
 Ol Yûsuf-ı pûr-bahâya dikmiş gözünü
 Ümmidi bu kim 'azizlerden âhır
 Ma'dûd edeler taleb-gerândan özünü

Temmet 1206

FİHRİST

Bu fihristte, *Şerh-i Cezire-i Mesnevî* de şerhedilen *Mesnevî* beyitlerinin ilk mısraı alfabetik olarak verilmiş ; soldaki sütunda bu beyitlerin çalışmamızdaki yeri ve orta sütunda ise, karşılaştırma yapma imkânı sağlamak amacıyla, Reynold A. Nicholson'un yayınladığı *Mesnevi-i Ma'nevî*'deki yeri (defter veya cilt/beyit numarası) düzeniyle verilmiştir.

129	1/711	همنشین اهل ————— باش تا
67	1/272	آن غرورد گسردد پلیدی زو جدا
127	2/2164	هر که خراهد همنشینی با خدا
193	3/3744	روز حکمت غرور علف کسانرا خدا
199	5/298	چون ملک تسبیح حق را کن خدا
201	6/4665	چون تو عاشق نیستی ای ترکدا
199	5/293	یا خیر یص البطن عرج هکذا
190		گر نخرهی من کفیلیم سر ترا
157	5/2644	زان نیکو بر بر اخوان الصفا
54	3/2409	رفتنم سیری نماز و آن خلا
71		برترند از هوش و کسری و خلا
221	3/4098	عاشقم من گشته قریان لا
210	1/24	ای دوائی نخسوت و ناسوس ما
209	1/23	شاد باش ای عشق خوش سودای ما
225		اینچنین فرمود مسولاتای ما
70	2/180	پیشتر از خلقت انگورها
45	5/2239	بر لبش قفس فلست و در دل رازها
78	2/186	مفترق شد آفتاب چنانها
113	1/975	جهد میکن تا توانی ای کبیا
128	2/2215	چون شوی دور از حظ سر اولیا
72	3/1880	قصرم دیگر می شناسم ز اولیا
124	1/2950	آن رهی که بارها تورفتی
181	4/661	تخت پندت آنچه تختش خوانده
176	1/20	گر بریزی بحر را در کوزه
126	2/2217	سایه شاهان طلب هر دم شتاب
86	1/687	یک گهر بودیم همچون آفتاب
43	4/1094	مستم غفست کسوت کن خطاب

48	3/3388	درخور دریا نشد جز مرغ آب
67	1/269	هر دو گون آهر گسیا خوردند و آب
225		این نه نجمست و نه رملست و نه خواب
152	1/78	از خدا چه مییم توفیق ادب
151	2/3223	پیش بینایان کنی ترک ادب
130	1/715	گسر بود چوین پرو دیگر طلب
173	4/1598	روز دیدی طلعت خورشید خوب
93	2/1945	پاك كن دو چشم را از موی عیب
200	1/2731	ای که اندر چشمه شورست جات
105	5/2224	بیخ عسرت را بده آب حیات
194	3/3746	رزق تو حکمت بود در مسرت
90	5/3342	ای خنك آت را که جان خورد شناخت
203	5/588	عشق آن شعله است که چون بر فروخت
133	3/2594	ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت
156	4/384	وسوسه این استخوان چون آیدت
129	1/713	تا غلاف اندر بود با قیامت است
166	2/3066	گر پذیرد چیز تو گویی گداست
63	3/2247	آن دلی کهز آسمانها برتر است
150	2/3220	پیش اهل تن ادب بر ظاهر است
167	2/3067	گر در آید تو گویی طامع است
140	3/1796	چون یکی موی سبزه کآن وصف ماست
177	1/525	این جهان خود حبس جانهای شماست
149	2/3221	پیش اهل دل ادب بر باطن است
168	2/3069	نی مرا پروای سر غاریدن است
65	2/494	از محقق تا مقلد فرقههاست
108		گریه و زاری قسوی سرمایه است
130	1/716	تبیخ در زرادخانه اولیاست
107	6/464	مرکب توبه عجایب مرکبست
99	1/1022	شد سرشیران عالم جمله پست
59	1/2356	کار درویشی روای فهمت
112		آنچه که کاری بد روی آن است
98	3/1447	گری یکی موی سلیمانی بچست
115	3/4786	سنگ بر آهن زنی آتش بچست
223	5/2191	ز آنکه تاریخ قیامت را حدست
196	5/2834	جمله ناخوش از مجاعت غرش شدست
196	4/1959	عکس آن ناست کین نان نان شدست
189		رو توکل کن علیرزان پا و دست

119	3/978	در طلب زن دائمی تو هر دو دست
140	3/1797	چون بود مویش سفید از با خود ست
154	4/374	شیخ را کمر پیشش و رهبر ست
99	1/1018	چند صورت آخر ای صورت پرست
182	4/2764	هر کس به بالاتر رود احسبش ترست
101	3/2533	قیمت همیان و کیسه از زرت
216	2/1768	خون شهیدانرا ز آب اولیترست
180	2/1470	شاه آن دان که ز شاهمی فشارغست
90	5/3345	هر که محجوبست او خورد کودگست
105	5/2223	عمر اگر بگذشت بیخش این دمست
183		اشتبهار حق بند محکمست
139	3/1792	چونکه هستش غماند پسر او ست
202	5/586	عاشقانرا شادمانی و غم او ست
163	2/3323	کفر و ایمان نیست آنجایی که او ست
153		هر کس به نامسردی کند در راه دوست
218	5/1165	عشق را صد ناز و استکبار هست
135	1/316	چون بسی ابله پس آدم روی هست
110	1/819	آخر هر گسریه آخر خنده ایست
187	3/4516	کارگاه گنج حق در نیست نیست
206	6/612	عشق و ناموس ای برادر راست نیست
84	1/676	در معانی تجزیه و افراد نیست
203	6/5	عشق را در پنج و در شش کار نیست
24	1/8	تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
24	1/7	سر من از ناله من دور نیست
31	1/14	محرم این هوش جز بی هوش نیست
32	1/16	روزها گسرفت گسو رو پاک نیست
182	4/2763	نردبان خلق این مسا و منیست
120	3/2924	ای بسا کاری که اول صعب گشت
175	2/708	پرتو خسرو شمس بر دیوار تافت
88	4/3648	همچنین اقلیم تا اقلیم رفت
169	2/3071	این سخن هم نی ز سوز و درد گفت
161	2/3305	شارب الحمر ست و مکار و خبثت
124	1/2951	پس رهی را کس نه بدستی تو هیچ
164	2/3326	کبست کافر بیخبر ز ایمان شیخ
25	1/9	آتشست این بانگ نای و نیست باد
224	1/2600	این شنیدی مسر میریت گسوش باد

123	6/4127	غیر پیر استاد و سر لشکر مهاد
87	4/3640	وز نیاتنی چون بحسبوان اوفتاد
26	1/10	آتش عشقمت کاندرنی فتاد
86	4/3638	آمنده اولیاقلیم چمناد
204	6/4049	هریکی را هست در دل مسد مراد
185	1/1837	هر که داد او حسن خود را در مزاد
152	1/79	بی ادب تنه پسانه خود را داشت بد
122		هست تنه پسانایی پنه از یاران بد
121		غمهری را جو که زو یابی مسد
222	3/3832	آن طرف که عشق می افروزد درد
158	1/815	چون خدا خواهد که پرده کس در درد
120	6/4310	هین موزن تو از ملولی آه مسد
174	3/3698	زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد
177	2/582	هر که از دیدار برخوردار شد
34	1/17	هر که جز ماهی ز آبش سیر شد
194	3/3747	این دهان بستی دهانی باز شد
210	1/25	چشم خاک از عشق بر افلاک شد
206	3/4724	بندگی و سلطنت معلوم شد
177	1/21	کوزه چشم حسیصان پر نشد
62	1/264	جمله عالم زین سبب گمراه شد
31	1/15	در غم مسار روزها بیگانه شد
38	1/2383	مستمع چون تشنه و جوینده شد
69	3/8	چشمشانرا هم ز نور اسرشته اند
198	5/2839	چووع مرخصان حق را داده اند
70	2/182	در دل انگور می را دیده اند
16	1/2	کز نهستان تا مرا پیریده اند
43	5/2240	عارفان کز جام حق نوشیده اند
64	2/3114	قصه جنگ انبیا می داشتند
44	5/2241	هر که را اسرار کار آموختند
61		چند لبنی صورت آخر چند چند
42	2/40	چونکه زاغان خیمه بر بهمن زدند
72	3/1879	ز اویسا اهل دعا خود دیگرند
41		چون در آید محرمی دور از گزند
186		هر که بر در او من و ما می زند
148	3/3609	هر ادبشان کی همی آید پسند
133	3/516	ده مروده مسد را اعشق کند
131	1/721	یسار خندان باغ را خندان کند

14	1/1	بشنر این نی چون حکایت می کند
29	1/13	نی حسدیت راه پر خسرون می کند
112	2/2474	ای خنك آنكو چسپادی می کند
184	1/1835	دانه باشی سر غکانت پرچنند
116	1/2876	چون در مسعنی زنی بازت کنند
159	6/4532	ستبر کن تا بر ستاری کنند
74	3/3104	قوم دیگر سخت پنهان می روند
106	5/2225	جمله ماضیه از نیکو شوند
198	5/2840	جسوع هر جلف و گسدا را کی دهند
101	3/2534	همچنان که قدر تن از جان بود
57	2/2156	چون ترا آن چشم باطن بین نبود
117	3/977	گو گران و گسر شتابنده بود
110	1/820	هر کجا آب روان سبزه بود
82	2/188	تفرقه در روح حسیروانی بود
175	1/205	عشقهای کز پی رنگی بود
218	3/4751	عشق از اول چرا خسونی بود
202	5/587	غیر معشوق ار تماشایی بود
83		در نظر گاهست ای مغز وجود
125	3/587	هر که در ره بی قلاوی رود
156	4/385	چونچن چنان و سسواس دیدی زود زود
177	4/726	ملك برهم زن تو ادهم وار زود
127	2/23	رو بجسویار خسدایی را تو زود
200	5/301	گر جهان باغی پر از نعمت شود
112	1/1647	هیچ گندم کساری و چسودد
191	4/1183	ور بخسراهی از دگسر هم او دهد
158	5/2645	ای خسپال و وهم بد چون شد پدید
159	2/3025	ای خنك جانی که عیب خویش دید
28	1/12	همچسونی زهری و تریاکی که دید
26	1/11	نی عسریف هر که از یاری برید
135	1/2279	خورده گسرد در سخن بر بایزید
209	5/2732	در نگنجد عشق در گفت و شنید
136	3/1790	شیخ که بود پیر یعنی موسفید
170	2/3077	ای که صبرت نیست از پاك و پلید
116	6/4245	خود که کسید این در رحمت نشار
168	2/3070	ای فسلان ما را بهمت یاد دار
109	5/137	گفت فلیسکوا کسیرا گوش دار
175	5/3273	عشق بر مسرده نپاشد پایدار

130	1/714	تبغ چوبین را مسبر در کارزار
76		گر ز ایشان مجتمع بینی دویار
195	4/1957	زین خورشیدها اندک اندک باز بر
173	4/1615	هر که آخر بین تر او مسعودتر
111	1/821	باش چون دولا ب نالان چشم تر
197	5/2832	رنج جوع از رنجها پاکبزه تر
211	6/1982	نیست از عاشق کس دیوانه تر
94	2/1947	هیچ مگذار از تب و مسغرا اثر
134	1/2276	از خستدا بوسی نه او را نی اثر
176	1/19	بند بگسل باش آزاد ای پسر
141	4/2164	پیر پیر عقل باشد ای پسر
160	2/882	غافلند این خلق خود ای پسر
139	3/1793	هست آن سوی سیه وصف بشر
64	1/266	گفته اینک ما بشر ایشان بشر
97	6/135	عاشقی کالوده شد در خیر و شر
199	5/297	اغتنی بالنور کن مثل البسر
117	2/1698	چون طلب کردی بجسد آید نظر
154	1/2949	پیر را بگزین که پیر این سفر
197	5/2830	گر نباشد جوع صد رنج دگر
92	4/2471	تا دلت آینه گسردد پسر
100	1/1023	چه زیانستش از آن نقش نفور
196	4/1960	چون خسری بکار از ماکول نور
191	6/3753	پس چه عرضه می کنی ای بد گهر
136	5/736	دست را مسپار جز در دست پیر
107	6/3630	توبه آرید و خستدا توبه پذیر
96	6/136	باز اگر باشد سفید و بی نظیر
135	1/317	زانکه صباد آورد بانگ مسفیر
140	3/1794	عیسی اندر مهد دارد صد نفیر
165	1/263	کجا پاکانرا قیاس از خود بگیر
185	6/234	پوستین و چارق آمد این نیاز
207	6/974	عشق ز اوصاف قدیم بی نیاز
178	2/754	ذکر حق کن بانگ غولانرا بسوز
171	4/1602	ای بدیده لوقه های چرب خبیز
47	3/20	تا نگرید سر سلطان را بکس
158	1/816	چون خدا خواهد که پوشد عیب کس
115	1/977	کافرم من گر زیان کردست کس
141		چون گرفتی پیر نازک دل مباحش

121	1/1824	اندرین ره می تراش و می خـــــــراش
190	2/455	بر دل خود کم نه اندیشه مـــــــعاش
155	4/376	جرأت جهلت شود عریان و فــــاش
102	3/3517	مغز هر میوه بهست از پوستش
179	1/2343	آنکه زلف و جـــــمد رعنا باشدش
195	4/1956	نیست غیـــــر نور آدم را خـــــورش
92	2/1944	پنبه و سراس بیرون کن ز گـــــوش
87	4/3647	باز از حیوان ســـــوری انسان نیش
177	1/479	ترك دنیا هر که کرد از زهد خویش
104	5/2222	گر سببه کردی تو نامه هـــــم خـــــویش
135	1/2277	دیو نموده و را هم نقش خـــــویش
22	1/4	هرکسی کـــــود دور ماند از اصل خـــــویش
73	3/1882	در قـــــضا ذوقی هـــــمی بینند خـــــاص
201	1/2732	ای تونار ســـــتبه ازین قـــــانی رباط
205	3/4722	مطرب عشق این زند وقت ســـــماع
208	5/2737	عشق بشکافد فـــــلك را صد شـــــکاف
129	1/712	جان بی مـــــعنی درین تن بی خـــــلاف
126	5/1057	اطلب الدراخی وسط الصـــــمدف
103	1/541	آخـــــر آدم زاده ای ای نا خـــــلف
179	4/647	مال دنیا دام مـــــریغان ضـــــعیف
174	4/1599	بدر را دیدی برین خـــــوش چار طاق
20	1/3	سینه خواهم شـــــرحه شـــــرحه از فـــــراق
182	4/2778	ده خـــــداوندی عـــــبارت بحق
51	4/1194	خـــــلق ما بر صـــــورت خود کـــــرد حق
106	5/2226	ســـــیئات را مـــــبدل کـــــرد حق
163		ذلت او به ز طـــــاعت نـــــزد حق
151	2/1741	بی ادب گـــــفتن ســـــخن با خـــــاص حق
68	6/3194	چون مـــــبدل گـــــشته اند ابدال حق
161	2/3308	اینچنین بهـــــستان منه بر اهل حق
53	3/2407	من چو خـــــورشیدم درون نور غـــــرق
219	5/2194	کی رسند این خـــــائفان در گرد عشق
216	5/1164	تو بیک خـــــواری گـــــریزانی ز عشق
109	5/135	طـــــفل یکـــــروزه هـــــمی داند طـــــریق
118	3/4784	چون ز چاهی می کنی هر روز ز خـــــاک
161	2/3309	این نباشد و ر بود ای مـــــریغ خـــــاک
66	2/498	کـــــافر و مـــــؤمن خـــــدا گـــــریند لبیک
178	3/64	کین چـــــهان چاهست بس تاریک و تنگ

181	4/671	از خراج ار جمع آری همچو ریگ
46	3/21	گوش آنکس نوشد اسرار جلال
205	6/4427	ملك دنیا تن پرستانرا علال
169	2/3073	چه حلال ای گشته از اهل ضلال
188	1/2378	صبر کن با فقر و بگذار این ملال
39	1/2384	مستم چون تازه آید بی ملال
60	1/2357	زانکه درویشان و رای ملك و مال
169	2/3072	هیچ چاره نیست از قوت عیال
66	1/268	هر دو گون زنبور خورد از يك محل
124	1/2952	گر نباشد سایه او بر تو گول
34	1/18	در نیاید حال پخته هیچ خام
61	3/2297	کار از آن ویران شده است ای مرد خام
191	5/1408	تا خوری دانه نیفتی تو بدام
	4/3135	شه که او از حرص قصد هر حرام
93	2/1946	دفع کن از مغز و از بینی زکام
50	2/3781	ما همه مرغابانیم ای غلام
223	5/2190	شرح عشق ار من بگویم بر دوام
182	4/2777	آن خداوندی که دادندت عوام
195	5/3485	گر حلال آمد پی قوت عوام
23	1/5	من بهر جمعیتی نالان شدم
75	3/3106	هم کرامتشان هم ایشان در حرم
40	1/2385	چونکه نامم حرم در آید از دم
52	2/2429	کسان قندم نیستان شکر
176	2/709	بر کلرخی دل چه بندی ای سلیم
180	4/652	ای تو بنده این جهان محبوس جان
37	1/2382	این سخن شیرست در پستان جان
208	5/3855	دور گردونه‌ها ز شوق عشق دان
122		ليك هر گمراه را همراه مدان
173	4/1597	ای ز خسویی بهاران لب گزان
78	2/185	بر مشال مرچها اعدادشان
126	1/723	مهر پاکان در میان جان نشان
109	5/136	ترغی دانی کسه دایه دایگان
148	2/3219	دل نگه دارید ای بیحاصلان
172	4/1604	گساید او آن دانه بد من دام آن
123	6/4130	پیرباشد نردبان آسمان
66	2/499	آن گسدا گوید خدا از پسر نان
156	4/386	سجده گه را ترکن از اشک روان

18051	4/823	جسم ما رو پوش ما شد در جهان
200	5/300	حبذا خوانی نهاده در جهان
174	3/3697	هرچه از وی شاد گردی در جهان
178	3/3538	انبیا را تنگ آمد این جهان
180	4/651	بازگونه ای امیر این جهان
143	3/3606	نخوتی دارند و کبیری چون جهان
200	1/3883	بس کن ای دود همت و کسوت پیمان
162	2/3311	ز آتش ابراهیم را نه بود زیان
95	6/134	مهر با پر می پرد با آشیان
160	2/2197	هر که باشد از زنا و زانیان
46	3/3387	سر غیب آن را سزد آموزختن
224	1/2601	آب حیران خوان مخوان این را سخن
132	6/1434	دوستی جاهل شیرین سخن
94	2/1949	کنده تن را ز پای چنان بکن
113	1/947	گسر توکل می کنی در کار کن
192	1/1641	طفل چنان از شیر شیطان باز کن
108	5/134	تا نگریزد ابر کی خندد چمن
23	1/6	هر کسی از ظن خود شد یار من
53	2/1177	تا که نفریبد شما را شکل من
219	3/3833	تو مکن تهنید از گشتن که من
168	2/3068	یا منافق وار عذر آری که من
198	5/2838	خود نه باشد جوع هر کس را زبون
134	1/319	عسرف زرویشان بدزدد سر دود
170	2/3075	ای که صبرت نیست از دنیای دود
165	2/3062	از هوس و ز عشق این دنیای دود
102	3/2535	گسر بدی چنان زنده بی پرتو کنون
56	2/3568	نزد آنکه لم یذق دعویست این
191	1/2379	سر که مفروش و هزاران جان ببین
154	4/375	استحسانش گسر کنی در راه دین
193	1/2878	نان گلست و گوشت کمتر خور ازین
60	3/2298	تو همان دیدی که ابلیس لعین
58	2/2348	گسر ترا بازست آن دیده یقین
131	1/717	جمله دانا یان همین گسفتن همین
107	6/3626	چون برآرند از پشیمانی این
155	4/380	استحسان همچون تصرف دان در او
190	4/1182	هین ازو خواهی بدنی از غییر او
139	3/1791	هست آن سوی سببه هستی او

144	3/3608	کی رسانند این امانت را بتر
221	3/3831	سخت تر شد بند من از پند تو
101	2/810	من ندیدم در جهان چست و جو
142	1/2970	چون گزفتی پیر هین تسلیم شو
191	5/1407	دانه کمتر خور مزن چندین رفو
172	4/1603	مر غیث را گو که آن خوبیت کو
100	2/1018	پس بدان که صورت خوب و نکو
143	3/3605	این رسولان ضمیر را ز گور
215	2/1767	گر خطا گوید و را خطای مگر
111	3/2391	کسب را همچون زراعت دان عمو
151	2/3222	تو بکسی پیش کوران بهر جان
97	6/137	ور بود چغندی و میل او بشاه
180	4/3123	مراسبران را لقب کردند شاه
190	6/333	گفت پیغمبر که جنت از اله
179	1/2342	مال و زر سر را بود همچون کلاه
134	3/521	ده چه باشد شیخ واصل ناشده
86	1/688	چون بصورت آمد آن نور سوره
119	3/980	گه بگفت و گه بخاموشی و گه
174	5/3273	از تو بجهد هم تو دل بروی منه
85	1/686	منبسط بودیم يك جوهر همه
146	3/3610	نی گسدا یانند کز هر خدمتی
187	4/555	خوش براقی گشت خنك نیستی
187	6/233	چیت ممرج فلک این نیستی
99	1/1019	گر بصورت آدمی انسان بدی
36	1/2381	ای دریغ اگر ترا گنجیایدی
195	3/3748	گر ز شهبهر دیوتن را و ابری
118	3/4782	گفت پیغمبر که چون کوی دری
147	3/3607	تا ادبهاشان چاگدنآوری
91	5/3346	گر بریش و خایه مردستی کسی
117	3/4783	چون نشینی بر سر کوی کسی
81	4/408	مؤمنان معدود لیک ایمان یکی
184	5/1866	هر که اندر عشق یابد زندگی
166	2/3064	با خدا با اهل دل پیگانگی
128	2/2165	از حضور اولیا گری بگلی
91	4/2470	پس چو آهن گرچه تیسره هیکلی
103	3/3518	مستغنی نغزی دارد آخر آدمی
89	3/999	خوشتن نشناخت مسکین آدمی

65		می ندانستند ایشان از عسیمی
55	6/4072	خسواب می بینم ولی در خسواب نی
170	2/3074	از خدا چارستش و از لوت نی
192	1/1640	گر تو این انبسان زنان خالی کنی
131	1/722	گر تو سنگ و صخره و مرمر شوی
195	4/1955	مسانده عقلت نی نان و شوی
221	3/3870	تو فسرده در خور این دم نیی

İNDEKS

- abdâl 62, 63, 68, 69, 75, 192
Abdûlbakî Gölpinarlı 6, 7, 18
Abdûlhak Hâmid 7
Abdûlhak Molla 93
Abdûlhâlık-ı Gucduvânî 15, 253
Abdullâh Efendi 32, 33
Abdullâh-ı Bosnavî 9
Abdullâh-ı Hirevî (Hâce) 149
Abdullâh-ı Ma'rîbî 180
âb ü gül 141
âbı hayât 118, 132, 216, 224
âbı hayvân 2, 224
Âdâb 253
Âdem 51, 59, 60, 83, 85, 104, 105, 134
Adem Dede (Galata Şeyhi) 93
âdetu'llâh 124
âhiret 177
ahkâm-ı sitte 149
Ahmed 36, 99, 208
Ahmed b. Âsım-ı Antâkî 149
Ahmed Remzî Dede 8
âhû 67
akâid-i dîniyye 100
akl-ı felsefî 211
akl-ı küll 31, 80, 86
akl-ı meâd 31
akl-ı meâş 31, 44
alaka 88
âlem-i âhiret 127, 178
âlem-i bâlâ 57
âlem-i berzah 56
âlem-i elfâz 54
âlem-i ervâh 53, 56
âlem-i esbâb 60
âlem-i kübrâ 108
âlem-i lâhût 69
âlem-i ma'nâ 54, 196
âlem-i melekût 56, 57, 123, 187, 193
âlem-i misâl 55
âlem-i mücâzât 159
âlem-i mülk 56, 187
âlem-i suğrâ 108
âlem-i sun' 12
âlem-i şuhûd 86
âlem-i ulvî 108
âlem-i vücûd-ı imkânî 84
Ali (Murtazâ) 36, 144, 182
Ali Alparslan 6
Ali Dede Efendi (Şeyh, Seyyid, İbnü's-şeyh Ebûbekir Dede Efendi) 12
Ali Enver 8
Ali Nutkî Dede (Şeyh) 3, 8
Amca-zâde Hüseyn Paşa 12
Amr 78, 79
anka 180
Ankara 6
Arab 77
araz 32
ârif-i bi'l-Mesnevî 4
ârif-i bi'llâh 131
Aristotalis 61
arş 13, 71, 80, 86, 92, 107
Ashâb-ı Kehf 99
ashâb-ı keşf 118
Asmaî 219
âteş 60, 163
âteş-i aşk 187
atf-ı beyân 101
Attâr 19, 44, 89, 210, 218
avârif-i sübhâniyye 192
Ayâz 185, 186
ayn-ı nîstî 59, 140
aynü'l-cem' 157
Aynü'l-Füyûz 9
aşk denizi 205
aşk Kelim'i 211
aşk-ı hakikî 203
aşk-ı Samedâniyye 202
aşk u mesti 202
aşuk oyunu 182
bâbu'llâh 116, 199
Bağdâd 71
Bahâüddin-zâde 164
Basriyyûn 137
baş taşları 219
Bâyezîd-i Bîstâmî 34, 38, 135,

- 162, 164
 bâ-yı muvahhide 116
 bâz-dâşt 247
 bâz-gerded 17
 bâz-geşt 156, 247
 behişt-i bekâ-bi'llâh 188
 bekâ 68, 187
 bekâ-bi'llâh 139
 bekâyâ-yı vücûd 138
 Bektâşiyye 45
 Belh 177
 ben ve biz 184
 Benî İsrâ'îl 125
 benî Âdem 64
 berâat-i istihlâl 21
 Berhemen 163
 Bertîl-Âmiriyye 46
 bi-hodluk âlemi 140
 bızlık ve benlik 184
 Buhârî 20, 137, 138, 186
 Bukrât 212
 Bulak Matbaası 5, 7
 Bû-Leheb 210
 bût-i sengin 66
 Câlînûs 210
 Câmî (Monla) 57, 85, 146
 Cân u Cânân 7
 Cebbâr 13, 60, 92, 102
 Cebel-i Tûr 46, 210
 ceberût 210
 cebr-i mutavassıt 113
 Cebrail 74
 Cebriyye 113
 Cem 181
 cem' 62
 cem' ü fark 13
 cem'ü'l-cem' 31, 40, 41, 247
 cennet-i hissiyye 95
 cennet-i ma'neviyye 95
 cennet-i mevâ 190
 cevher-i küll 59
 Cevrî İbrahim Çelebi 9
 Ceyhun 46, 201, 216
 cezâ-yı şart 117
 cezbe 13
 cezbetu'llâh (tarîh) 1
 Cezîre 36, 150
 Cezîre-i Mesnevî Şerhi 9
 Cezîre-i Mesnevî Tercümesi 9
 Cezîre-i şerîfe 40, 153
 Cezîretü'l-Mesnevî 12
 cezr ü medd 49
 Cibrîl 187, 440
 Cinânî (Bursalı) 174
 cinâs-ı lafzî 95
 cinâs-ı tâm 25
 cinâs-ı tâmm-ı maktûb 58
 cû' 15
 Cüneyd 37, 38
 çamur 60, 193
 çecelebilik 141
 çevgân 183
 Çin 115
 Dal Mehmed Paşa 9
 Davud 65, 66
 Dede 3
 Deh Hezâr Mesel-i Fârsî 166
 Dervîş Es'ad Gâlib (Şeyh) 11
 didâr-ı Hudâ 190
 dîl ehli 151
 Divan (Mevlânâ) 175
 Divan (Şeyh Gâlib) 5, 6
 Divan-ı Hümayun Kalemî 3
 Divan-ı Şems-i Tebrîzî 33, 49, 61, 71, 175
 Divan-ı Şeyh Gâlib 5, 11, 18, 30, 41, 50, 59, 85, 91, 154, 163, 181, 187, 190, 205, 209, 211, 215, 216, 217, 219, 221, 225,
 dîr-şenid 17
 duyu organları 79
 Ebû Cehîl 99, 100
 Ebû Dâvûd 153
 Ebû Hanîfe 222, 223
 Ebû Tâlib el-Mekkî 192, 208
 Ebû Yezîd 21
 Ebûbekir Efendi (Çelebi Seyyid) 3
 Ebûbekir-i Selle-bâf 146
 Ebu'l-Kâsım (Hz. Peygamber) 99
 edât-ı râbîta 16
 edille-i aklıyye 80, 208
 Edirne Mevlevihanesi 9
 Eflâtun 210
 Ehâdis-i Kudsiyye 89
 Ehâdis-i Mesnevî 34, 35, 55, 57, 117, 141, 142, 162, 182, 94, 196, 218

- ehadiyyetü'l-ayn 248
 ehadiyyetü'l-cem' 138, 248
 ehadiyyetü'l-kesret 248
 ehadiyyetü'z-zât 164
 ehl-i âhiret 179
 ehl-i dalâl 169
 ehl-i dil 166
 ehl-i dünyâ 179
 ehl-i harâbât 71
 ehl-i ma'nâ 129
 ehl-i nefis 165
 ehl-i sûret 129
 ehl-i tevhid 110
 ehl-i vücûd 187
 ehl-i zâhir 18
 ehl-i şeriat 143
 ehlu'llâh 166, 179
 Emine Hanum 1, 3
 emmâre 79
 emr-i dîn 169
 emr-i dünyâ 169
 emr-i hâzır 199
 emr-i kün 15
 Emrû'l-Hûkmi'l-Merbût 61
 ene'l-hak 50, 71, 163, 248
 erbâb-ı hadis 118
 erbâb-ı yakîn 58
 Es'ad (Gâlib) 2
 eser-i aşk (tarih) 1
 esfel-i sâfilin 56
 Esrâr Dede 2, 3, 5, 6, 8
 Esrâr Dede Tezkiresi 8
 Esrâr-nâme 217
 esrâr-ı ilâhiyye 109
 esrâr-ı ledünniyye 195
 Eyyûb 191
 ezân-ı şerif 178
 ezvâk-ı rûhânî 199
 Eş'ariyye 84, 118
 fakîr-ıla'llâh 189
 fakr 49
 fânî-fi'llâh 139, 141, 146, 164
 fark 62
 farz-ı ayn 100
 felek-i kamer 57
 felekler 86
 fenâ 68, 187
 fenâ-ba'de'l-fenâ 138
 fenâ-fi'l-aşk 249
 fenâ-fi'l-fenâ 137
 fenâ-fi'llâh 139, 140, 164
 fenâ-fi's-şeyh 128, 157, 249
 fenâ-fi's-şuhûd 249
 fenâ-yı nefis 138
 Fergânî 137
 Ferhâd 98
 Ferheng-i Avâm 45, 166
 Ferheng-i Emsâl-i Fârsî 45, 166
 Ferheng-i Eş'âr-ı Sâib 205
 Ferheng-i Lugât 97, 152
 Ferheng-i Ziyâ 45
 Ferîdüddîn-i Attâr 217
 Feyyâz 130
 Feyyâz-ı mutlak 85
 fi'l-i mâzî 117
 Furkân 13
 Fuzûlî 4
 Fuzûlî Divanı 26
 Fûsûsü'l-hikem 32, 114
 Fütûhât 21, 56, 75, 208
 Fırat 201, 216, 219
 Gafûr 91
 Galata Mevlevihanesi 2, 3, 12
 Gâlib 1, 2, 3, 4, 5, 8, 18, 30, 50, 154, 215, 226
 ganî-bi'llâh 146, 189
 Gani-yi Mutlak 190
 gayb 187
 gayb-ı mutlak 187
 gaybü'l-gayb 249
 Gazzâlî (Ebû Hâmid, Hucetü'l-İslâm) 80, 85
 Geçdi Gâlib Dede cândan yâ-hû (tarih) 4
 gehvâre 123
 genc-i aşk 205
 gönül ehli 151
 görüş ehli 151
 gulyabânî 125
 Göldeste 31
 Gölîstân 57
 Gülşen-i Aşk 5, 7
 gürisnegî 192
 Güzellik ve Aşk 7
 gıdâ-yı hayvânî 199
 gıdâ-yı nihânî 199
 Habîb-i Neccâr kıssası 32
 Hâdî 119
 Hâdî-i sübûl (Hz. Peygamber)

- 99
 hâk 60
 Hâkânî ve Hilîye'si 73
 hâk-i gayb 84
 hakka'l-yakîn 40, 51, 90
 halâ vü melâ 71
 hâlet-i fenâ 188
 halîfetu'llâh (Hz. Âdem) 104
 Halîl (İbrahim) 163
 Halîmî 31 n.
 halvet-der-encümen 230
 Halveti tarikatı 9
 Halvetiyye 23, 45
 Hâlık-ı semâvât ü arzîn 66
 Hamdi Efendi 2
 Hanbelî 222
 Hanefiyye 84
 hareket-i irâdiyye 79
 Hârût u Mârût 125
 Hasan-ı Basrî 25
 Hasan-ı Kâşî 134
 Hâtem 180
 Hâtem-i Asamm 144
 hâtem-i Süleymân 125
 havâss-ı hams 94
 Hayâlî 4, 46
 hayât-ı câvid 188
 Hayrâbâd 6
 Hayy u Kayyûm 175
 heyûlâ-yı küll 80
 hezâr hicdeh avâlim 49
 hodluk âlemi 140
 hod-perestân 132
 hod-perestlik 165, 166
 hubb-ı dünyâ 94
 hubb-ı ilâhî 220
 Huccetü'l-İslâm 81
 Hudâvendigâr (Mevlânâ) 209
 hulûl 50, 54, 154
 Hüsâmeddîn Çelebî 39
 Hüseyin Ayan 7
 Hüseyin Efendi 2
 Hüseyin-i Mansûr 37
 Hüsn ü Aşk 1, 2, 4, 5, 6, 7, 71, 125, 206, 209, 210, 217, 222, 223
 Hüsn ü Aşk'a Dair 8
 Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille Nesre Çevirisi 8
 hûş-der-dem 15, 230
 hurka-i peşmine 59
 Hızır 75, 80, 111, 118, 119, 142, 143
 iskât-ı izâfe 58, 109
 İbâhiyye 250
 iblis 134, 153
 ibnü'l-vakt 250
 İbn Mâce 58
 İbni Atâullâh el-Üsküdâr 114
 İbrâhim 74, 162, 163, 173
 İbrahim Kutluk 8
 İbrahim İbn-i Edhem 96, 177, 180
 i'câz 35
 ihâm 172
 İhvân-ı safâ 157
 İhyâ 58, 89, 137, 186, 188
 İlâhî-nâme (Senâyi) 64
 İlhamî (Sultan Selim) 3
 İran 4
 İsâ 96, 125, 133, 140, 225
 İslâm 36
 İsmail-i Ankaravî (Şeyh) 32, 204
 İsmail-i Mevlevî (Şeyh) 20
 iktidâb (sanat) 21
 iktifâ (sanat) 71
 ilm-i fıkâh 100
 ilm-i hadis 119
 ilm-i ilâhî 12
 ilm-i ledünnî 73, 154
 ilm-i yakînî 15
 ilmu'llâh 88
 imâle 58, 188, 195
 imân 164
 insân-ı kâmil 35
 insânü'l-ayn 86, 181
 irâde-i cüz'îyye 113
 irâdetu'llâh 88
 irfân-ı ilâhî 73, 224
 irsâl-i mesel 123
 ism-i a'zam 47
 ism-i fâil 110
 isneyniyyet 251
 İsrâfil 143
 İstanbul 8, 9, 11, 13, 16, 17, 63
 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 10
 istiâre 23

- istiâre-i mekniyye 37
 istifhâm-ı inkârî 75, 144
 işbiliyye 48
 işrâkiyye 251
 İttihâdiyye 251
 ittihâd 54, 54, 77
 ittihâd-ı külli 75
 izâfet-i beyâniyye 71
 izâfet-i lâmiyye 71
 izâfet-i tekerrüme 94
 İzzet Molla (Keçecizade) 5, 7
 Ka'be 17, 63, 74, 164
 Ka'be-i cism 205
 Kaderiyye 113
 Kâf 167
 kâfiye 172
 Kahire 5, 7
 kanâat ilmi 192
 Kânûn-ı hikmet 213
 Kara Kitap 7
 Kasîde-i Hamriyye 70
 Kays-ı Âmirî 28, 30
 kazâ vü kader 104
 Kehf 100
 kelb-i Ashâb-ı Kehf 99, 100
 Kelimetu'llâh 133
 Kelîm-i Hemedânî 4
 Kelîmu'llâh 143
 kerâmât 63
 kesret-i irtifâ' 164
 Keşfü'l-hafâ' 20, 31, 51, 57,
 78, 82, 83, 85, 88, 90, 91,
 97, 105, 111, 112, 115,
 117, 121, 126, 141, 144,
 147, 149, 179, 188, 197,
 207, 222, 235
 Kızılırmak 216
 kibr-i kibriyâyî 144
 kibr-i riyâyî 144
 kîmyâ-yı hakâyık 130
 kinaye 14, 35, 42, 52, 68, 72,
 88, 94, 99, 137, 186
 Konya 3, 63
 Kösec Ahmed Dede 8
 küçek 168, 251
 kurb-ı ferâ'iz 137
 kurb-ı nevâfil 137
 Kutbüddîn-i Râzî 118
 Kutbü'l-aktâbi'l-aktâb 198
 Kütü'l-kulûb 192, 208
 kuvve-i gazabiyye 79
 kuvve-i melekîyye 81
 kuvve-i nâtika 79
 kuvve-i şehevîyye 79, 81
 kuyûdât-ı beşeriyye 118, 201
 küfür 164
 Külhân-ı Lây-hvâr 97
 Külliyyât-ı Eş'âr-ı Rûhi-i Bağ-
 dâdi 71
 kürsî 71
 kütüb-i usûl 100
 lafza-i celâle 66, 67
 lafz-ı tenbih ü tahzîr 120
 lâhût 53
 lâ-mekân 59
 lâmiye 95
 latife-i insâniyye 85
 latife-i Rabbâniyye 85
 latife-i Sübhâniyye 138
 Lemeât 38, 54, 57, 118, 164,
 189
 levh-i mahfûz 73
 levlâk 210
 levvâme 79
 Leylâ 28, 29, 30, 222
 Maârif 184
 maârif-i ledûnniyye 68, 224
 maârif-i Samedâniyye 192
 Maârif-i Veledî 184
 mahabbetün-fi'llâh 77
 mahbûb-ı mecâzî 172
 Mâ-hazar 18, 61
 Mahmûd (Hz. Peygamber) 99
 Mahmûd-ı Gaznevî 185
 M.Kaya Bilgegil 7
 makam sevgisi 138
 makâm-ı abdâl 64
 makâm-ı ahadiyyetü'l-cem' 137
 makâm-ı bekâ 139, 188
 makâm-ı cem' 137
 makâm-ı ev-ednâ 137
 makâm-ı hakka'l-yakîn 164
 makâm-ı nübüvvet 140
 makâm-ı verâset 138
 makâm-ı şefâat 138
 Makber 7
 Mâlik 222
 M.Naci Okçu 6
 Mansûr 28, 38, 71, 135
 ma'rife 136

- ma'rifetu'llâh 89
 masdariyyet 166
 mâ-sivâ 164, 203, 208
 mâ-siva'llâh 205, 207
 Matbaa-yı Âmire 7
 Matbaa-yı Ebüzziyâ 7
 Mâturîdiyye 84, 113
 mebd'e' 88
 mebd'e' ü me'âd 90, 125
 mechu' 136
 Mecnûn 28, 29, 222
 mef'ûl 116
 Mehmed Efendi 1
 Mehmed İlmi Dede (Bağdadlı) 9
 Mehmed (Şeyh Gâlib) 1
 melâike-i izâm 199
 Melâmîlik 1
 Melâmîyye 45, 252
 Melâmîyye-i Bayrâmîyye 45
 melekût 57, 210
 Melik 13
 Menâkıbu'l-ârifin 146
 menâzil-i ittihâd 137
 men-i şartiyye-i câzime 116
 men ü mâ 140, 186
 mesâlik-i tevhîd 137
 Mesih 17, 123
 Mesih İbnî Meryem 133
 Mesnevî-dân 58
 Mesnevi-i Ma'nevî 9, 88, 97, 120, 200
 Mesnevi-i Veledi 167
 mest-i elest 71
 mest-i şarâb-ı şuhûd 70
 Mes'ûd (Sultan) 74
 Mevlâ 30
 Mevlânâ 68, 88
 Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik 18
 Mevlânâ Dergâhı 3
 Mevlevîyye 45
 meşşâta 179
 meyyitün 102
 Mısır 11, 76, 159, 160, 202
 mîm-i nâfiye 206
 mi'râc-ı âlem-i melekût 199
 mi'râc-ı eflâk 210
 Mirzâ İbnî Timûr 74
 Mu'cemül-Mufasssal 67
 Mu'tezile 113
 Mudill 103
 Muhakkık-ı Tirmizî 146
 Muhammed Mustafâ 99
 Muhsin Kalkışım 6
 muhtemilü'z-zıddeyn(sanat) 25
 Muhyiddin (İbnî Arabî) 21, 48, 56, 60, 80, 81, 98, 118, 131, 137, 144, 155, 171, 208
 mukallid-i muhtıl 65, 66
 mukallid-i muhakkık 65
 Mukâtil 82
 mûr 98
 Murtazâ 18
 Mûsâ 142, 202
 Mustafa Reşid Efendi 1, 3
 mutmainne 79
 muvahhid 204
 muzâri'
 müdâm şarabı 71
 müdga 88
 müessir-i hakiki 60
 Mümeyyit 102
 Müntahabât 46, 174
 Müntakim-i hakiki 158
 Münteim 102
 Müslim 20, 178
 müşebbehün-bih 16
 müşk-i hâlis 67
 Nâbi 4, 6
 Nâli 4
 Nakşebendiyye 23, 192
 nâr-ı Nemrûd 74
 Nâyî Osman Dede 12
 nazar-der-kadem 253
 Nazm-ı Dekâyık 7
 Nedim 4
 nefehât-ı ilâhiyye 119
 nefes 133
 nefha-i kudsiyye 94
 Nefî 4, 209
 Nefî Divanı 209
 nefis-i behîmî 79
 nefis-i emmâre 81
 nefis-i hayvânî 55
 nefis-i külli 80, 86
 nefis-i melekî 79, 88
 nefis-i nâtika 55, 79, 80, 81, 83

- nefis-i seb'î 79, 87
 nefis-i vâhîd 83
 nefis-i şehvânî 87
 nehy-i hâzır 206
 nekre 136
 Nemrûd 162
 Nemrûd-mizâc 163
 Nesâî 20
 Neş'et (Hoca, Süleyman) 2, 6
 Neşâtî (Mevlevî, Şeyh) 4, 75
 Neyyir Dede 5
 nigâh-dâşt 253
 Nîl 76, 160, 219
 nîstî 185, 187
 Niyâzî (Mısırî) 35
 nûn-ı mutlak 199
 nûn-ı nâfiye 188
 Nûr 91
 nûr-ı evvel 86, 87
 nûr-ı mahz 196
 nûr-ı Rahmân 200
 Nûrî Efendi (Vakanüvis) 1
 nûru'llâh 80, 81, 82
 nutfe 88
 Nûshatü's-Sâfiyye fî-Terceme-
 ti's-Sâfiyye 8
 okânûs (okyanus) 49
 on bir esas 253
 Orhan Okay 7
 Orhan Pamuk 7
 Ömer İbni'l-Fârîz 70, 93
 Pertev Efendi (Vakanüvis) 5
 Pîr-i Bistâm 44, 217
 puta tapan 165
 Rabb-i Kerîm 107
 Rabbü'l-erbâb 109
 Rahîm 91
 Rahmân 52, 92, 94, 102, 103, 107
 rahmet-i ilâhiyye 110
 Refî-i Âmidî 7
 Reşehât 15, 17, 23, 74, 156
 Reşîd Efendi 2, 6
 rzâ'ullâh 167
 rind 163
 Risâle-i Rûhiyye (Gazzâlî) 80,
 85
 riyâzet 192
 Rub'-ı Âmiriyye 204
 ruh kuşu 125
 rûh-ı hayvânî 82
 rûh-ı emrî 82
 rûh-ı evliyâ 82
 rûh-ı fikrî 79
 rûh-ı hayvânî 79, 80, 81, 83,
 85, 86, 200
 rûh-ı insânî 79, 81, 82, 83,
 84, 85
 rûh-ı izâfî 79, 80, 81, 83, 85,
 196
 rûh-ı kudsi 79
 rûh-ı Mustafavî 165
 rûh-ı nefsanî 79
 rûh-ı sultânî 196, 200
 rûh-ı tabîî 79
 rûh-ı ulvî 55
 Rûhu'llâh 133, 147
 Rûm 77
 Rum Kayseri 203
 Rusûhî İsmail Ankaravî Dede
 6
 Rûşenî 20
 rûz-ı kıyâmet 95
 sabrûn-ani'llâh 170, 171
 sabrûn-fi'llâh 170
 Sadrüddîn-i Konevî 118, 119
 Sa'düddîn-i Fergânî 137
 Safahât 36
 Sâfiyye (risale) 56
 sahbâ-yı bekâ 209
 Sâhib b. Abbâd 53
 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı
 44, 101, 118
 Sahrâ-yı Tih 125
 Sâib 205
 Sâib-i Mevlevî (Monla) 147
 Sâib-i Tebrizî 4
 saîd 35
 Sâkîb Dede Efendi 138
 samt 15
 Sarı Abdullâh Efendi 204
 sarsâr-ı fenâ 173
 Sebk-i Hindî 4
 Sebk-i Isfahânî 4
 Seçilmiş Mısra ve Beyitler 93
 sefer-der-vatan 17, 254
 Sefîne 138
 seher 15
 semâ' 15, 63
 Semâ-hâne-i Edeb 8
 Semerkand 74

- Senâî (Hakîm) 64, 97
 Sencer 172
 seyf-i sârim-i tevhîd 130
 seyr-i mahbûsî 137
 seyr-i muhibbî 137
 seyr-i nefsi 137
 seyrün-fi'llâh 87, 188
 seyrün-ila'llâh 87
 seyrün-mina'llâh 87
 seyr ü sülûk 89
 Seyyid Şerîf-i Cürcânî 118, 164
 sîfât-ı ilâhiyye 207
 sırr-ı me'âd 136
 Sırr-ı Ney 142, 149, 153, 154, 175, 194
 sırr-ı tevhîd 168
 sırrı fâş etmek 48
 Sidre 17, 187
 simurg 38
 Sinânüddin Yûsuf (Yenice-
 vardarlı) 9
 Sine-çâk 9, 13, 48, 93
 Sohbetû's-Sâfiyye 8
 sonsuzluk memleketi 187
 su ve çamur 141
 Sübhân 26
 Südlüce 11
 Süleymân 98, 181
 Süleymaniye Kütüphanesi 10
 Sultan Veled 6, 225
 Sultânü'l-ulemâ 118, 144
 sülûk 13, 14
 Süreyyâ 177
 Sürûri 4
 Sütüce 3, 9
 Şâfiyye 84
 Şâfiî 222, 223
 Şam Mevlevihanesi 9
 Şems-i Tebrîz 50, 146, 215
 Şemsü'l-aşk 50
 Şerh-i Cezîre-i Mesnevî 9, 11,
 Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî 9
 Şerh-i Fıkhu'l-ekber 164
 Şerh-i Leme'ât 85
 Şerh-i Mevâkıf 164
 Şerh-i Tâiyye 137
 Şerif Ahmed Dede (Aşçıbaşı) 3
 Şerif Efendi (Defterdar) 6
 Şevket-i Buhârî 4, 128
 Şevket-i Rûm 4
 Şeyh Aktâ' hikâyesi 74
 Şeyh Gâlib 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8
 Şeyh Gâlib Divanı 6
 Şeyh Gâlib Divanından Seç-
 meler 6
 Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebî Kişi-
 liği, Eserleri, Şiirlerinin
 Umumî Tahlili ve Divanı-
 nın Tenkitli Metni 6
 Şeyh Gâlib ve es-Sohbetû's-
 Sâfiyye 8
 Şibli 170, 171
 Şit 134
 şebnem 218
 şeriat 98, 100, 214
 şer'-i şerîf 195
 şeyh-i fânî 145
 şeyh-i fânî-fi'llâh 38
 şeyh-i irâde 145
 şeyh-i kâmil 68, 123
 şeyh-i sohbet 145
 şikem-i mâder 123, 125
 şîre-i engûr 71
 ta'dil-i erkân 65
 Tâhirü'l-Mevlevî 7
 takdîs 37
 taklîl-i taâm 194
 Tâlib-i Âmulî 4
 ta'liku'l-muhâl bi'l-muhâl (sa-
 nat) 115
 ta'lîm-i ilâhî 109
 Tarîk-ı Gülşenî 212
 tâ-yı ta'lîl 47
 tayy-ı mekân 63
 tecelliyât-ı Sübhâniyye 202
 tecerrüd 255
 tecrîd 255
 te'kid 170
 telmîh 20
 tenâsuh 87, 255
 ten-perestân 205
 tercümânü'l-gayb 12
 terk-i bûd ü nebûd 206
 terk-i izâfe 58
 terk-i şeb' 194
 terk ü tecrîd 168
 terşih (sanat) 16

- teşbih 16, 162
 tetâbu'-ı izâfât 29, 71, 148
 tevekkül 188
 tevhid 164, 204
 Tevrât 81
 Tevvâbu'r-Rahîm 107
 Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye 8
 tîn 60, 69, 193
 top 183
 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüp-
 - hanesi 10
 Tuhfe-i Şâhidi 2
 Tuhfetü'l-Behiyye fî-Tarîkatî'l-
 Mevleviyye 8
 Tûr 51, 211
 Turan 77
 Turan Oflazoğlu 7
 Tûr-ı akl 50
 Tûr-ı cism 201
 tûr-ı kalbî 137, 138
 tûr-ı rûhî 137
 tûr-ı sâni 138
 tûr-ı sırî 137
 Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 8
 Türkiye 7
 Ubeydullâhu'l-Ahrâr 74
 ukbâ mülkü 179
 unsur 60
 usturlâb 36
 Uşşâki 212
 uzlet 15, 255
 ümmîd ü recâ 33
 Üsküdar Mevlevihanesi 8
 üslûb-ı hakîm 32
 üsve-i hasene 35
 üzüm 70, 71
 vahdet-i umûmî 62
 Vâhibü'l-âmâl 70
 Vâhid Efendi (Dilâver Ağaza-
 de) 1
 vâhid-i hakîki 204
 Vasfi Mahir Kocatürk 8
 vasl 58
 vech-i şebah 14, 94
 Vedûd (Allah) 224
 veli-yi kâmil 67
 verâ lisanı 167
 vukûf-ı adedi 256
 vukûf-ı kalbî 256
 vukûf-ı zamânî 256
 vuslat 187
 vücûd-ı vehmî 139, 140, 187
 Wien-National Bibliothek 10
 yâ Kuddûs 49
 yâ-i hikâye-i hitâbî 104
 yâ-i hikâyet 14
 yâ-i hitâb 14
 yâ-i nisbiyye 14
 yâ-i vahdet 14
 yâ-yı masdariyye 14, 207
 yâd-dâst 17, 256
 yâd-kerd 256
 Yahyâ 123, 125
 yakın ehli 90, 193
 yakın yolu 193
 Yehûd 81
 Yemen 94
 Yenikapı 12
 Yenikapı Dergâhı 3
 Yenikapı Mevlevihanesi 1
 Yezid 135
 yokluk 187
 Yûsuf 11, 185, 202, 203, 218,
 226
 Yûsuf-ı Sine-çâk 3, 11, 36
 zamîr-i imâd 137
 zamîr-i mef'ûl 87, 100
 zamîr-i munfasıl 116, 184
 Zekerîyya 74
 Zeyd 78, 79
 zikr-i Sübhân 200
 zikru'llâh 66, 67, 179
 zinde-i ebedî 102
 zir-i erre 74
 Zül'celâl 60
 zübde-i âlem 91
 zünnâr 163
 Zünnûn-ı Mısri 160

SÖZLÜK

A

- abdâl** : (bedl veya bedil'in çoğ.) dünya ile ilgisini kesip Allâh'a bağlanmış olan derviş.
abîd : (abd'in çoğ.) kullar, köleler.
ağdırmak : kaldırmak, yükseltmek.
alâ-kile't-takdireyn : her iki takdirde.
ânifen : yukanda.
a'râk : (ırk'ın çoğ.) kökler, damarlar.
arzın : (arz'ın çoğ.) arzlar (tabakalar itibariyle).
atık : eski, köhne.

B

- bast** : bk. kabz u bast.
bâti'ü'l-hareke : hareketi, davranışı ağır.
bâz-dâşt : bk. bâz-geşt.
bâz-geşt (veya bâz-dâşt) : Sözlük anlamı avdet, yani dönüş tür. tas. Sâlikin, diliyle kelime-itayyibeyi söylemesi, daha sonra gönül diliyle "İlâhî, ente ma'bûdî ve rızâke matlûbî: Ey benim Hudâvendim, benim maksûdum sen sin ve senin rızandır" diye zikretmesidir.
beng : uyuşturucu tohumu, esrar.
bevn : hisse, nasip, pay.
bi-eyyî-hâl : herhalde, mutlaka, elbette.
bi-hasebi tilke'l-mertebe : o mertebeye göre.
bi-müdânî : eşsiz, benzersiz.
bi't-teb' : birinin arkası sıra giderek, tabi olarak.
buhl : cimrilik.
bükm : dilsiz.

C

- cedâ'** : bağış.
cem'ü'l-cem' : tas. Âşıkın sadece ilâhî sevgilinin dışında hiçbir şeyi görmemesi; bekâ-bi'llâh makamı.

cenân : kalb, yürek, gönül.

cerz : bir kuş.

cevlakî : Halk tarafından ayıplanmak için kaba elbiseler giyen; saçını, sakalını, bıyığını ve bazan da kaşlarını ustura ile traş eden kalender.

cûlâh : dokuyucu.

curh : yara.

cüzû' : sabırsızlık.

Ç

çekinmek : arzu etmek, istemek.

D

dâ'-i udâl : çaresiz dert.

dânek : tanecik, küçük tane.

değirmek : bildirmek, eriştirmek.

delv : su kovası.

denk : hayran, ahmak, sersem.

derây : çan, çingirak.

deyyâr : bir kimse, bir fert; manastır sahibi.

dûr bâş : büyüklerin önünde giden çavuşların ellerinde tuttukları ucu eğri değnek. sözlük anlamı: açıl, uzak dur.

dürüşmek : çalışmak, gayret etmek.

E

eclâf : (cılfin çoğ.) ayak takımları, rezil kimseler.

ehadiyyetü'l-'ayn : kendinden geçerek ilâhî sevgiliden başka sını görmemek.

ehadiyyetü'l-cem' : çokluğu birlikte toplayan; Allâh'ın, tek olduğu halde, 99 ismi kendinde toplaması.

ehadiyyetü'l-kesret : kendisinde nisbî çokluk düşünülen tek.

efsak : çok fıkı sahibi.

ene'l-hakk : Mansûr-ı Hallâc'ın, "ben hakkım" manasına gelen meşhur sözü. Tasavvuf erbabı, bu sözün, aslında, "kendi gölge varlığının, gerçek varlık içinde yok olduğu" anlamına geldiğini ileri sürer.

engebîn : bal.

entak : daha iyi söz söyleyen.

erdâ' : helâk etmek, yok etmek.

eş'em : daha uğursuz, en uğursuz.

ez'âf-ı muzâ'afa : kat kat, pek çok.

F

farak : baştaki saçı ikiye ayıran çizgi, yiv.

fasd : kan alma, hacâmet.

fatk u retk : iyi idare etme. (fatk: kırma, yarma, ayırma, çatlatma; retk: yırtığı ve yarığı yapıştırıp tamir etme)

fe-bihâ ve ni'me : ne güzel, ne a'lâ, evet.

felâhân : sapan.

fenâ fi'l-'aşk : aşkta yok olmak.

fenâ fi's-şeyh : müridin, şeyhin yalnız sözlerini değil, bütün hareketlerini benimsemesi ve kendine örnek alması.

fenâ fi's-suhûd : aşk ve vecdin etkisiyle Allâh'tan başka gerçek varlık düşünmemek; her şeyi Allâh'ın eseri olarak görmek.

ferîhu'l-bâl : gönlü rahat.

fesîh : açık, geniş.

fîrâş : döşek.

fûlâd : (pûlâd'ın arapçası) çelik.

G

gadât : sabahın erken zamanı.

garâm : aşk.

gaseyâ : kusma; içi bulanma, bulantı.

gasy : kendinden geçme, bayılma.

gavâmız : (gâmız, gâmıza'nın çoğ.) anlaşılmasız şeyler; karışık ve kapalı sözler; sırlar, gizli tutulan şeyler.

gavânî : (gâniye'nin çoğ.) süse ihtiyacı olmayan güzel kadın; namuslu ve evli kadın.

gavâyet : azgınlık, kötü yola sapma.

gaybü'l-gayb : görünmez âlem.

gayre-mürtâbîn : şüphe edilmeyen.

gırbâl : kalbur, iri delikli elek.

gışş : karışıklık, hile.

gîle : şikâyet.

gül-güne : allık; gül yüzlü.

gûsâle : dana, buzağı.

H

hanîn : şevk, arzu; şiddetli arzudan doğan ınlıtl.

hacb : örtünmek.

habâle : tuzak, bağ, kayıt.

hallâf : sözünde durmayan.

halvet der-encümen : Tasavvuf ıstılâhı olarak, sâlikin, halk içinde Hak Teâlâ ile yalnız kalması; yani zâhırde halk ile, bâtında ise Hak Teâlâ ile olmasıdır.

hanîn : arzu, istek.

harbe : kısa mızrak, süngü.

har-bende : eşek ve katır gibi yük hayvanlarına bakan, seyis.

hark : yakma.

hâr u hus : çör çöp.

helâhil : (hülhül'ün çoğ.) çaresi olmayan öldürücü zehir; mevhum efsanevî bir canlı.

heyza : şiddetli kusma; kolera.

hezâr hicdeh : on sekiz bin.

hıbâl : (habl'in çoğ.) ipler, halatlar.

hîta : korumak, koruması altına almak; çevrelenmiş, korunmuş geniş zemin.

hulles : (hâlis'in çoğ.) hilesiz, katkısız.

hulûl : bir şeyin diğer bir şeye girmesi, onun şekline bürünmesi.

hûr : yiyecek.

hûş der-dem : tasa. Her alınan-verilen nefeste uyanık olmak, gafil olmamaktır.

hüzâl : zayıflık, bitkinlik.

I

ıstıbâr : sebat etme, sabretme, katlanma.

ıstılâm : koparmak, kesmek; ekine soğuk vurmak; Hakk'ın tecellisinin kulun kalbine inmesi.

ızâb : lezzetli, tatlı.

İ

İbâhiyye : Mezdek tarafından kurulan veher şeyi mübah sayan bir mezhep.

ibnü'l-vakt : zamanın oğlu, zamana göre hareket eden ve sadece hali yaşayan.

ifk : bir suçu birine yükleme, bühtan.

ihtimâ : perhîz.

ikân : sağlam bilme.

iltiyâm : yara kapanma, onulma.

imhâz : doğrulukla yapma.

imtilâ : kan toplanma, kan durma; dolgunluk.

inbisât ve inkubâz : ferahlık ve sıkıntı hali.

intimâ : birine mensub olma, intisab.

irâdî : iradeye mensup, ihtiyarî.

irgürmek : ulaştırmak, erıştirmek.

isneyniyye : ikilik, ikiden ibaret olma.

istihbâb : müstehap görme, bir şeyi iyi, güzel sayma.

istihcân : çirkin bulma, ayıplama.

istiksâr : çok görme, çok görölme; çoğaltma.

İşrâkiyye : aydınlatmak, aydınlanmak. tas.: sevgi yoluyla bilgi edinerek aydınlanmak.

İttihâdiyye : yaratanın, yaratılanlarla birleştiklerini iddia eden batıl düşünce.

K

kabz u bast : kapanıp açılma, daralıp genişleme.

kâhil : gevşek, tembel, güçsüz.

kaht u galâ : kıtlık ve pahalılık.

kasm : kırmak, ayırmak, ikiye bölmek.

keçkûl : fukara çanağı.

kelîl : âciz, gözleri iyi görmeyen.

kirm-i kâzûrât : bok böceği.

koz : ceviz.

kûçek : köçek, genç mürid.

kurûr : bir şeyin tekrarı.

küleng : turna kuşu.

kümmelîn : (kâmil'in çoğulu olan kümmel'in çoğ.) kâmiller.

L

luhûf : (lihâfın çoğ.) örtüler, sargılar.

M

magâk : çukur.

mâ-nahnü-fih : konumuz.

mansûsun-'aleyh : hakkında ayet bulunan.

matiiyye-i nefis : binek atını andıran nefis.

- matmûre** : mahzen gibi toprak altında öteberi saklanan yer.
- mâ'û'l-verd** : gülsuyu.
- mefkûd** : kayıp, yok, olmayan.
- mehâmm** : (mühimm'in çoğ.) önemliler, düşündürücü şeyler, lüzumlu şeyler.
- Melâmiyye** : Nişabur'da Hamdûnû'l-Kassâr tarafından kurulan; ihlâsa, sıdka, sohbeta önem verip, kötülükleri açığa vuran ve iyilikleri gizleyen bir tarikat.
- menâs** : sığınacak yer.
- menî** : dayanıklı.
- merâret** : acılık.
- merz** : boza, bir cins şarap.
- mesâlis** : (misles'in çoğ.) üç telli sazlar.
- mesânî** : udun ikinci teli.
- mesâvî** : (sû'un çoğ.) kötülükler.
- mesed** : sağlam ip.
- mesîl** : benzer.
- mesûbât** : iyiliklere karşı Allâh tarafından verilen mükâfatlar.
- mezâlık** : (mezlaka'nin çoğ.) ayak koyacak yerler, kaygan yerler.
- mukrâz** : makas.
- mu'âkab** : cezalandırılmış.
- muânaka** : kucaklaşma; birinin boynuna sarılma.
- mu'âta** : vermek, hediyeleşmek.
- muhuk** : haklı, doğru.
- mukayyi'** : kusturucu ilaç.
- murg-ı İsâ** : yarasa.
- mûsıl, mûsıla** : ulaştıran, vardırان.
- mutlaku'l-'inân** : yuları saliverilmiş, başıboş.
- mübtegâ** : arzu edilen, istenen.
- ru'fâd** : mana, kavram, mefhum.
- müfâvaza** : eşitlik, ortaklık.
- mümidd** : yardım eden; uzatan.
- münâfi** : zıt, aykırı.
- münessed** : kapatılmış, bağlanmış.
- müressesem** : resm olunmuş, resmi yapılmış, çizilmiş; çiçeklerle süslenmiş.

mürre : acı.

mürtâbin : şüphe edilen.

müstashıbe : yanına alan; beraberinde bulunduran.

müstemirre : sürekli, devamlı.

müşrif-i helâk : yok olmaya yüz tutmuş.

mütefattın : bir şeyin çabuk farkına varan.

mütefettit : kırılmış, parça parça.

müteşettit : dağılmış.

müvelleh : kaybolmuş.

N

nağz : güzel, iyi, hoş.

nâ-kes : alçak, mayası bozuk.

nâv-dân : oluk.

nazar der-kadem : tas. Sâlikın, ayak ucuna bakarak yürümesi, fuzûlî bakışlardan sakınmasıdır.

nebt : ot; yerden çıkma, bitme.

nedmân : nâdim, pişman.

nekâl : azap, ceza, rûsvaylıkla tanınmak.

nigâh-dâşt : tas. Sâlikın, kalbini, düşüncelerden korumasıdır.

nuhûset : uğursuzluk.

nutaf : (nutfe'nin çoğ.) meniler, dölsuları.

O

on bir esas : Nakşî tarikatı üstadı Abdülhâlûk-ı Guçduvânî'nin, tarikat için koyduğu şu esaslardır: Hûş der-dem, nazar ber-kadem, sefer der-vatan, halvet der-encümen, yâd-kerd, bâz-geşt, nigâh-dâşt, yâd-dâşt, vukûf-ı zamânî, vukûf-ı adedî ve vukûf-ı kalbî. (Bu lûgatçede kısa tanımları verilmiş olan mezkûr tabirler hakkında geniş bilgi için bk. Âdâb, s. 251-261.)

P

pâ-best : ayağı bağlı.

pelâs : abâ, çul; eski kilim, keçe.

R

râbih : kârlı, kazançlı.

rakıyyet : kulluk.

refâka : arkadaşlık.

revh ü reyhân : rahat ile rızık; hafif esen rüzgârın verdiği tatlılık, canlılık.

ru'ûnet : bönülük, sünepelik; insana ağır gelecek hallerde bulunma.

S

sa'b : güç.

sa'dân : peşpeşe yaprakları ve uç tarafı diken olan bir bitki; develerin yediği bitki.

sahre : kaya.

sa'k : bayılma, kendinden geçme.

salsâl : ses.

samem : sağrılık.

sâzec : sâde.

sedd-i ramak : ölmeyecek kadar şeyle geçinme.

sefer der-vatan : tas. Sâlikin her adımıda aslına, hakka yürümesi; tabiat-ı beşeriyeden sefer etmesi, yani sıfât-ı beşeriyeden sıfât-ı melekîye ve sıfât-ı zemîmeden sıfât-ı hamîdeye intikal etmesidir.

sefk-i dimâ' : kan dökme.

sefsâf : boş ve manasız söz.

sehat : hoşnutsuzluk; kerâhet; öfkelenmek.

seher : gece uyanık olmak.

selle-bâf : selecti, sepetçi.

seng-i felâhan : sapantaşı.

seyb : saç sakal ağarması, ihtiyarlık.

sıkâle : cilâlanmışlık.

summ : sağır.

süllâk : (sâlik'in çoğ.) sâlikler, tarikata girenler.

Ş

şâbb : genç.

şâbb-ı emred : sakalı ve bıyığı henüz terlemeye başladığı halde yüzünde tüy olmayan genç.

şeb', şib' : doymak.

şehkâ : hıçkırık, keskin çığlık.

şettâ : çeşitli, farklı.

şeybet : saç-sakal ağarması.

şinâh : suda yüzmek.

şûr : kavgâ.

T

tahvîf : korkutma, korkuya düşürme.

târâc : çapul, yağma.

târî : (bir kişi veya şeyde) ansızın çıkan, birdenbire görünen.

ta'rik : terletme, terletilme.

tartîb : ıslatma, rutubetlendirme, ıslatılma.

tavile : hayvan katarı; ahır, tavlâ.

tecerrüd : tas. müridin, kendi halinden utanarak, mürşidin huzuruna çıkmamak duygusudur.

tecrîd : tas. mürşidin, müridi daha iyi yetiştirmek için, kendinden uzak tutması, ona görünmemesidir.

tehekkümen : alay ederek.

tenâsuh : öldükten sonra ruhun, bir bedenden diğer bir bedene; bir insandan bir hayvan veya bitkiye; yahut bir hayvandan bir insana geçtiğini inanan batıl düşünce.

tenûr : tandır.

terekkün : rûkûnleşme, erkândan olma, manen kuvvetlenme.

tesvîl : kötü bir şeyi güzel göstererek aldatma.

teşyîd : yükseltme, yükseltilme; sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma.

tondan tona girmek : şekilden şekile girmek.

tuhr : temizlik.

U

ubûde : kulluk.

ûlü'n-nühâ : akıl sahipleri, akıllı kişiler.

umy : kör.

urûk : (ırk'ın çoğ.) ırklar, kökler, damarlar.

uzlet : tas. Mürşidin müridinden, müridin mürşidden zahiren uzak kalması halidir.

Ü

übbehet : büyüklük, ululuk.

üzmek : çözmek.

V

vakâyih : (vakîh'in çoğ.) edepsizler.

vakîh : edepsiz, hayasız.

vehhâc : çok parıltılı, çok alevli.

vehle : dakika, an; ürkme, irkilme.

veseh : elbisesi kirli, vücudu kirli.

vidâd : sevmek, sevgi.

vukûf-ı adedî : tas. Zikirde, adede riayet etmektir.

vukûf-ı kalbî : tas. Sâlikin, kalben Allâh'tan haberdar olması; yani kalbini, Allâh zikri, fikri veemri ile meşgul etmesidir.

vukûf-ı zamânî : tas. Sâlikin, her an halinden haberdar olması ve zamanı değerlendirmesidir.

Y

yâd-dâst : tas. Sâlikin, her an Allâh ile olmasıdır.

yâd-kerd : tas. Sâlikin, tevhidi, kalben ve lisanen birleştirerek zikretmesidir.

yâl ü bâl : azaların mütenasip oluşu.

yübûset : kuruluk.

Z

zâğ : kükürt; beyaz, yeşil ve mavirenkli ve billûr gibi madeni bir cisim.

zahr : arka.

zeferât : (zefre'nin çoğ.) soluk almalar.

zeğan : çaylak.

zerrâd-hâne : cephane, silâh fabrikası.

zıl-ı zalîl : koyu gölge.

zükâm : nezle.

٢٢

[illegible]

زیند یو اچیز او ځای په الهام وړتای ظهوری منع ایر وې
 وادی خلوقه کتنو از جمله العلماء و ذلالتنا سینه مله
 دوا لجا مین نه و باطن او دلنده باب و حواله علم هیت
 کشف و ارباب یقین عنده معروفه را غایک بر الی
 یوما غه صارش سوزنی اول یوسف پرنه یار و کمن کو ذی
 ما امید یو کیم عزیز از آختر عالم
 دانه سعد و دایره و طلب کراته از اوزن

نبت سلیمان

شرح در جوک و ناتی
 ۱۳۷۱
 ۷

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي علم بالتلم علم الانسان ما لم يعلم والقلوب
 ما لا تتلاوه على محمد فاشنا انور وما على الظلم وعلى اله واحسنا
 التائبين له بالحكم والحكم انما اجبت بآثاره ومنه اكسير
 غنائت مريدان مولوي ونظير بنده سده خاكي شهاب
 معنوي درويش اسعد غالب لقب مغلوب هوانا غفر
 اوان طغوليتيه ن بوزمانه قدر سگشته وادی طلب
 معرفت نفس و خدا اولوب نجه روزگار آرزو کار خجتي
 نتيجه کار اوله رف جستجو و اضرا و مریت بی ترک سهر
 عشق ميسر نمیشود گنجین و مشورت با کلاه کن شجره
 طریقه مولوی اولوب سلاو که کوششت مشنوی غبار
 سینه دوزخ سید کر شستش و ابوب الله بخش شربت